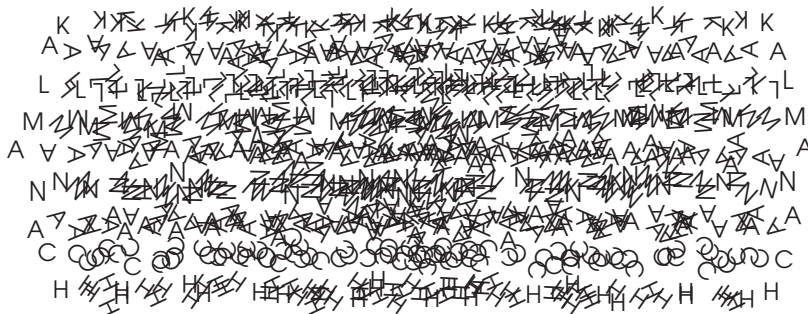

KALMANACH

2016/2017

Kruh autorů Liberecka

ÚVODEM / Psal se rok 2003, bylo krátce před Vánocemi. Kruh autorů Liberecka vydal první velký sborník prací autorů žijících v tomto regionu s názvem **Kalmanach**. Uběhlo třináct let a vy, milí věrní čtenáři, držíte v ruce jeho desáté číslo. Jak se říká, neuvěřitelné se stalo skutkem. Podívejme se krátce na preambuli, s níž jsme vydávání **Kalmanachu** začínali: „*Kruh autorů Liberecka je občanské sdružení, které vzniklo v roce 1999. Sdružuje publicisty, spisovatele, historiky, překladatele, výtvarné umělce a teoretiky umění v rámci Libereckého kraje... Mimo jiné aktivity se chce prezentovat velkým almanachem, jenž by měl představovat Liberecký kraj z hlediska historického (tradiční soužití Čechů a Němců), geografického, etnografického, uměleckého atd. Formát celobarevné ročenky je A4, počet stránek 100 až 150, počet výtisků jeden až dva tisíce. Výsledkem projektu bude profesionální médium, které by mělo vycházet každý rok... Vydání Kalmanachu a další aktivity Kruhu směřují k pluralitě názorů, k rozšíření publikačních možností zdejších umělců, k objevování zajímavých lidí a souvislostí. V neposlední řadě by měla činnost občanského sdružení navázat na předválečné kulturní tradice Liberecka a probouzet v jeho obyvatelích pocit sounáležitosti s místem, které většina původních obyvatel musela po konci II. světové války nedobrovolně opustit.*“

Kdo četl alespoň některé z devíti předchozích čísel, může posoudit, jak se editorům a desítkám autorů **Kalmanachu** dařilo během třinácti let tuto myšlenku naplňovat.

K desátému číslu. Tak jako v předchozích se v něm věnujeme česko-německým vztahům. Například se v úvodní stati Uwe Kahl zabývá Poklady českého původu v knihovně Christiana Weiseho v Žitavě. Tématem se zabývají i Marek Sekyra s Otokarem Simmem a Tomášem Cidlinou, kteří přinášejí ukázky z tvorby německých předválečných spisovatelů (Lužické květy – Tři autoři z chystané antologie), do česko-německých vztahů patří mimo další i překlady dvou kratších próz „básníka Jizerských hor“, po válce odsunutého Gustava Leutelta.

V hlavním příspěvku Kalmanachu 2016/2017 se věnujeme básničce a malířce Haně Fouskové, která podlehla na konci roku 2015 rakovině. Jde o souhrn vzpomínek, rozhovorů a recenzí na její výstavy a knihy pod názvem Po horách chodí démoni a lákají mě k sobě. Dalším rozsáhlým materiálem připomínáme kulaté výročí katastrofy na Bílé Desné (Sto let starý příběh protržené přehrady).

Víc než polovinu nejnovějšího sborníku zabírá literární tvorba prozaiků, překladatelů a básníků. Zde bychom chtěli upozornit na dva kriminální příběhy Štěpána Kučery (V království Urubů) a kapitolu Praha nepatřičná divadelní novely Nářky starého herce Milana Exnera. Zajímavý pohled také přináší korespondence Josefa Krále se slavným švédským spisovatelem slovenského původu Vladimírem Oravským nebo reportáže Marka Řeháčka ze zimních návštěv Rujány.

Výborných textů je však celá řada a my rádi necháme na čtenáři, aby sám posoudil, co nového a zajímavého se z něj dozvěděl a nakolik se celý **Kalmanach** s číslem deset podařil. Doufáme, že snad jako v minulosti zklamán nebude.

editoři Luboš Příhoda a Jan Šebelka

Uwe Kahl

Poklady českého původu v knihovně Christiana Weiseho v Žitavě

Město Žitava, ležící ne- daleko trojmezí Němec- ko – Česko – Polsko, je českého původu a nachází se ve staré pohraniční ob- lasti Horní Lužice. První písemná zmínka o ní po- chází z roku 1238. V roce 1255 byla Žitava povýše- na na město, a to českým králem Přemyslem Otaka- rem II. Dočíst se o tom můžeme v kronice někdejšího žitavského městského písaře Jana z Gubenu, v ruko- pise ze 14. století, který se nachází v Oddělení ruko- pisů a starých tisků naší knihovny.

Jižní část Horní Lužice s městem Žitava dříve pat- řila přímo ke Koruně české, zatímco severní část Horní Lužice s městy Budyšín, Zhořelec, Kamenec, Lubaň a Lobava byla Koruně české podřízena jako léno. V roce 1346 se Žitava s ostatními jmenovaný- mi městy sjednotila do Hornolužického Šestiměstí. Šestiměstí byl ochranný spolek namířený proti šlech- tě a loupeživým rytířům, ale sloužil také jako nástroj moci proti králi. Během husitských válek v první po- lovině 15. století našli v Žitavě na několik let úto- čiště pražští kanovníci, kteří s sebou pravděpodobně přinesli iluminované rukopisy, zatímco pražský chrá- mový poklad byl uložen na hoře Oybin. Již v roce

1310 existovala v Žitavě latinská škola. Ale teprve po reformaci, v roce 1521, sloužil Lorenz Heyden- reich v Žitavě poprvé lute- ránskou bohoslužbu a za- čal být kladen důraz na

zlepšení školství. V roce 1586 bylo otevřeno žitavské gymnázium.

Již více než dvacet let předtím, 13. června 1564, nalézáme první písemnou zmínku o žitavské radní knihovně. V roce 1607 získala knihovna své první vlastní prostory a její rozvoj byl jistě ovlivněn také gymnáziem. Knihovna i gymnázium byly totiž až do začátku 20. století úzce propojeny. Největší rozvoj zaznamenaly obě instituce, radní knihovna i gymná- zium, na konci 17. století pod vedením rektora Chris- tiana Weiseho. Jako jeden z nejvýznamnějších učenců své doby udržoval Weise celých deset let živou korespondenci s českým historikem a pražským je- zuitou Bohuslavem Balbínem, a to až do jeho smrti. Jejich korespondence byla teprve nedávno zveřejně- na v latinsko-německém vydání. Stavbu nádherného barokního knihovního sálu v Heffterbau u kostela sv. Petra a Pavla v Žitavě inicioval sám Weise, vysvě- cení se už ale nedočkal. V nádherném zrekonstruo-

Nově nainstalovaný kabinet kuriozit (*Wunderkammer*) v sále bývalé knihovny v Heffterbau (foto R. Karpáš).

*Žitavský misál.
Iniciála z rukopisu AI, str. 337b.*

vaném knihovním sále nyní probíhá přestavba bývalého žitavského kabinetu kuriozit.

Veliký význam pro Žitavu a Horní Lužici měl také příliv českých náboženských uprchlíků, ke kterému docházelo od první poloviny 17. století. Tito exulanti do svého nového domova přinesli také cenné dokumenty týkající se českých dějin.

V 18. a 19. století byla díky zámožným mecenášům ze žitavské radní knihovny a pozdní městské knihovny vybudována univerzální vědecká knihovna. Ve vzkvétajícím obchodním městě měly vzdělání a kultura veliký význam. V 19. století vznikla rozsáhlá sbírka regionální literatury o Žitavě, Horní Lužici a severních Čechách, knihovnu také obohatily odkazy a pozůstalosti významných domácích vědců, jako byli Christian Adolf Pescheck, Carl Gottlob Morawek, Alfred Moschkau a Moritz Oskar Sauppe. Z kabinetu kuriozit městské knihovny a soukromé Pescheckovy sbírky vzniklo kolem poloviny 19. století žitavské městské muzeum.

V roce 1951 se vědecká Městská knihovna a veřejná Lidová knihovna sjednotily, čímž vznikla Všeobecná veřejná knihovna Žitava, která od roku 1954 nese čestný název Knihovna Christiana Weiseho. V roce 1957 předala vláda NDR fondy žitavské knihovny tehdejší ČSSR a ty se dnes nachází v Národní knihovně v Praze. Koncem 70. let 20. století byly kvůli čistce vyřazeny mnohé knihy z historického fondu, a tím byly naší knihovně způsobeny závažné škody.

Dnes je z Knihovny Christiana Weiseho v Žitavě velká a moderní knihovna se dvěma institucemi, kterými je Veřejná knihovna v historickém Solném domě na Novém městě (od roku 2002) a vědecké Oddělení rukopisů a starých tisků shromažďující mj. regionální literaturu, které sídlí v budově archivu na jižním okraji města (od roku 2001).

*Žitavský misál.
Iniciála z rukopisu A VI, str. 212b.*

Iluminované rukopisy

Sedm velkorozměrných iluminovaných rukopisů, které jsou známé pod názvem Žitavské misály, jsou nejdůležitějšími a nejcennějšími poklady v žitavské knihovně. Jak je u středověkých rukopisů časté, máme i o Žitavských misálech k dispozici sotva spolehlivé informace. Jen ve dvou ze sedmi rukopisů nalezneme přesnou dataci: Manuscript A V, graduál pocházející z roku 1435, a Manuscript A III, rovněž graduál, který je z roku 1512. Oba největší rukopisy, AI (zimní díl antifonáře) a A VI (letní díl antifonáře), patří k sobě a jsou poměrně jednotně datovány do začátku 15. století. Jistý je jejich původ z kláštera augustiniánů kanovníků na pražském Karlově, jenž roku 1350 založil císař Karel IV. na počest Panně Marii a Karlu Velikému. Dokladem toho je historizující malba iniciály na listu 337b zimního dílu, která zobrazuje opata Matěje, jak klečí před Karlem Velikým. Z hlediska formátu stejně velký rukopis A IV,

*Misál pražský.
Iniciála z rukopisu A VII, str. 7b.*

obsahující pouhých 83 listů, by měl podle nejnovějších výzkumů patřit k oběma zmíněným dílům antifonáře. Tuto domněnku zcela potvrzuje i styl samotných iluminací obsažených v tomto rukopise. Tím by se vyvrátila dosud předpokládaná datace tohoto rukopisu.

Rukopis *Missale Pragense* (Misál pražský), A VII, jehož datace spadá také do začátku 15. století, pravděpodobně pochází z Katedrály svatého Víta v Praze. K rukopisu patří liturgický kalendář, který obsahuje také výroční dny českých světců od svatého Vojtěcha přes svatého Zikmunda, Víta a Ludmilu až k svatému Václavu. Rukopis A III je graduál z roku 1512, který zhotovil iluminátor Janíček Zmílelý z Písku. Není známo, pro který kostel nebo který klášter byl tento rukopis původně vyhotoven. Vyobrazení mučednictví svatého Víta, jak ho vykresluje historizující iniciála, jednoznačně poukazuje na český původ tohoto rukopisu. Rukopis je na listu 30 datovaný do roku 1512, a to v souvislosti s latinským mariánským hymnem. Právě tento mariánský hymnus potvrzuje domněnky, že rukopis pochází z nějakého kostela zasvěceného Panně Marii. Má ale také ještě jednu zvláštnost. Tou je formulace „Činíš zázraky ve sněhu“, která se ve středověkých mariánských hymnech vyskytuje opravdu jen velmi zřídka. Proto se domnívám, že tento rukopis pochází z kostela, který byl nebo je zasvěcen zázraku Panny Marie Sněžné. Takto zasvěcené kostely ale nejsou příliš časté. Proto by se mohlo jednat o Chrám Panny Marie Sněžné při klášteře Karmelitánů v Praze. Klášter založil Karel IV. roku 1347, což by mohlo být důkazem po da-

né místo původu rukopisu, i když tyto domněnky v současné době nemohou být doloženy.

Samozřejmě by se v tomto případě muselo nejdříve objasnit, kdy a za jakým účelem se rukopis z tohoto místa mohl dostat do Žitavy.

Štambuchy či památníky

V rozsáhlé sbírce našeho Oddělení rukopisů a starých tisků se nachází také štambuchy českého původu. Štambuch Jáchyma Ondřeje Šlika obsahuje na 135 listech celkem 101 záznamů z doby od roku 1579 až 1612 převážně od rakouské šlechty z doby Šlikových studií ve Štrasburku.

Štambuch Jindřicha Zahrádeckého ze Zahrádek obsahuje na 137 listech celkem 95 záznamů z doby mezi lety 1597 a 1606 z jeho studijních pobytů ve Štrasburku, Padově, Benátkách a Sieně. Štambuch je cenný a zajímavý obzvláště díky Zahrádeckého bohatým ilustracím.

Dokumenty týkající se stavovského povstání a začátku třicetileté války

Rudolfův Majestát z roku 1609

Jedná se o kopii této významné listiny určené pro české stavy, kterou 9. července 1609 císař Rudolf II. zaručil v Čechách náboženskou svobodu. Oproti originálu Rudolfova Majestátu uloženému v českém Národním archivu v Praze je žitavský exemplář velmi zachovalý. Pražskou originální listinu po porážce povstání totiž rozstříhl císař Ferdinand II., když v souvislosti s protireformací v Čechách zrušil náboženskou svobodu. Pergamenovou listinu formátu 50 × 70 cm

Bývalý františkánský klášter, dnes sídlo Městských muzeí v Žitavě (foto R. Karpaš).

Výřez z Majestátu císaře Rudolfa II.

zhotovil písař Pavel Michna a do exilu ji s sebou pravděpodobně vzal kněz Jiří Dicastus, který zemřel roku 1630 jako exulant v Žitavě.

V roce 1801 objevil Rudolfův Majestát v žitavské knihovně její tehdejší starosta Dr. Bergmann a v roce 1803 byl Majestát zveřejněn v německém překladu od Jana Borotta.

Pozvání na zemský sněm 1618

Jedná se o v češtině vyhotovené a na 14. června 1618 datované pozvání direktorů s výzvou všem stavům, jak utrakvistickým, tak katolickým, aby se zúčastnily jednání 25. června na Pražském hradě. Ve spodní části listiny se nachází 30 pečeti direktorů – deset pečeti vedle sebe, tři řady nad sebou, všechny napříč překryté velkým pruhem papíru. Pečetě se bohužel z převážné části v dobrém stavu nedochovaly. Později byly ručně zvýrazněny červenou barvou. V pravém spodním rohu je listina podepsaná samotným písařem – Benjaminem Fruweynem z Podolí, který byl pražským měšťanem a advokátem a byl to bratr Martina Fruweina z Podolí, jenž byl také advokátem, patřil k oněm třiceti direktorům a tuto listinu také zapečetil.

Vedle žitavského exempláře této listiny je znám jen jeden další, který se nachází ve státním archivu v Třeboni, ve sbírce Historica Jindřichův Hradec.

Český Žaltář z roku 1618

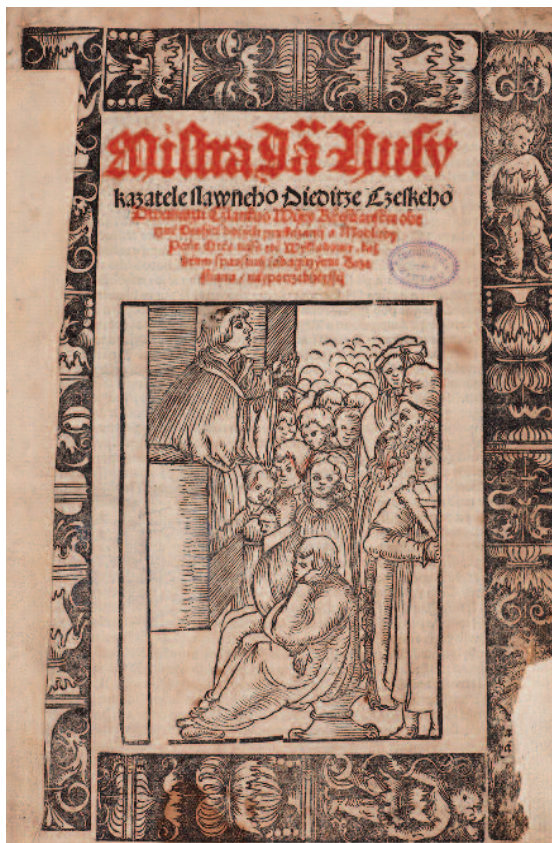
Jedná se o rané vydání biblických žalmů v českém jazyce. Kniha se objevila u Daniela Karla z Kašperku v Praze roku 1618 pod názvem „Žalmové aneb Zpěvové Svatého Davida Proroka Božího, Judského a Izraelského Krále: v České rytmy složení a na čty-

ry hlasy k zpívání sformování ...“ Bohuslav Balbín o tomto vydání řekl: „... je velmi vkusné, jak vůči osobitosti českého jazyka, tak vůči hudební modulaci čtyř hlasů.“ Po bitvě na Bílé hoře roku 1620 knihy zabavili a zničili Jezuité, proto je toto vydání dnes velmi vzácné a cenné.

Žitavský exemplář Žaltáře měl velmi jedinečný osud. Původně patřil radnímu pánovi Nového Města pražského Šimonu Vokáči z Chyš a Špicberka, jak lze poznat z razítka na vazbě knihy. Jako spolubojovník protestantských českých stavů a přívrženec zimního krále Fridricha Falckého padl po porážce povstání do zajetí. Žaltář si vzal do žaláře na radnici Nového Města pražského s sebou. Na posledních stránkách knihy je ručně napsáno, kdo byli jeho společníci v žaláři a jak celou knihu společně čtyřikrát přezpívali ke svému vnitřnímu povznesení. Šimon Vokáč také zemřel během hrdelního procesu na Staroměstském náměstí 21. června 1621 stejně jako Joachim Ondřej Šlik, jehož již zmíněný štambuch se rovněž nachází v Žitavě. Do Žitavy se Žaltář dostal díky dosud neznámému exulantovi. Možná ho přinesl Matyáš Borbonius z Borbenheimu, který s Vokáčem rovněž seděl v žaláři a je v zápiscích jmenovaný. Byl jedním z mála přeživších poprav a během svého pozdějšího útěku z Prahy do Toruně setrval také nějaký čas v Žitavě.

Utrakvistický dodatek k pasionálu (inkunábule z roku 1495)

Jedná se o inkunábuli, tedy o prvotisk před rokem 1500. Tento dodatek obsahuje čtyři dopisy Jana Husa z Kostnice, dále Život Jana Husa od Petra z Mladonovic, protestní dopis českých a moravských pánů,

Prvinya se Epistola prvntie. Mi-
stra Jana z Husy

Miste Jan Hus vna dicitur su-
ha v ozy vikrym vskan
czechem genz boha mlunij
a budu mludvati z adost svu y mo-
druhu nestarejmu vzkrutij aby w
mudstvi boze pcebyvali wiceni a w
bohu mluj gestie mi gest to wmy-
spadso aby zmanovali kerak zbor
pysiny a lakomy a wstie obawnefti
ptny petup gest k mchky me ceste
gesti gest am wicel am styske aby
ge styske w dodyby gem nrozimiel
neb w zberu bylisu wlasty frantz
zy englyssy byspani nenezny a gmi
gmych lazidw godine abdy gem go
rozimiel biskup yan litowyskly
genz gest tu byl agmi czechowe na-
badaci s kriptulu praistiu y wysse
hradsku edimich postlo ge pohanie
nie prawdy boze y nase zanie ce-
ste ge mam nadiehu bozi za zent
nayspssie wicy znanenage za
dost slowni bozicma a bodycyco-
dyske widici ten zbor genz se nazie
wa zborom nely wicysty si a poblu
diti nemoz gestie spazestly oba
wnost prczwelka onici sem styske
ocetnie os swabow ze doustareje
neb kostnyje gny meste zatrzide-
tilet nyzdne krcychow krczi gest
spasal ten zbor w gny meste. A
tka w stekim wicze sefu se podersiti
tie zborom a pwalisli mnozy wido-
ce obawne wicy a ta wam pran i se
bdy sem stal pzed nem zbori pew-
ni deni pazew ano niadne zradu
nemie rceli san kalyne edy si wstie
czni krcziet takto. Wmcl sem by.

Tuto se bude praviti mistra Jan Hus
wice pamieti kerak gest serpene
miste agest sepanie mistra mladie
mowze wicnie praistieho

Tuto se bude praviti mistra Jan Hus
wice pamieti kerak gest serpene
miste agest sepanie mistra mladie
mowze wicnie praistieho

Znamenaw ze mnozy
nurose wicy a poloie
neo smrti slowne paine
ti mistra husy psati gnu
gnat nchise ge dale przymam a sta-
lo accholi deuny smad dobeym gmy
sem su spisawatiak ze gnu bichu a
pedotnie calebho ne wideli. Precto
namnohych mellech pryzdawagi
ce a denidy eginnagreginal nchli
se gest dalo a stalo zmencisli w zda-
ni miste q: nczic geie z nczamnych
a q: stawinych prosed imchych mi-
low mclaw prawdy cety bich napa-
maku buduyim toid o smrti gcho
coi se gest tu namemta: ystiebo dale
poloiti aby gcho neprczatec genz
gestie po smrti gcho se emem mhu
wie ofta swa rawreli: Aci genz ge-
mi prczegni gilstu stadsf aserwa-
nie ge z wredne wcllych nczinazek
a by boha chwalsi a zy wem swie po
pessiere staczinige zy woty swy
m pravdie krczi su z radom boie
doncho stymali stuzi a ymcl.

Vlevo nahoře: Český Žaltář z roku 1618.

Vpravo nahoře a dole: Obálka, první strana a stránka s vyobrazením Husova upálení z postinkunábule s názvem Mistra Jana Husy...

Věra Vohlídalová

Kamínky a střípky z mozaiky paměti

Uplynulo už sedmdesát let od konce strašlivé světové války. Vzpomínání těch, kteří ji přežili, jsou vesměs drsná a plná bolesti. Já byla malé dítě, válka se mne dotýkala jen zprostředkovaně přes vyprávění, starostlivé, pro mne někdy i nepochopitelné počínání rodičů či lidí, kteří mé dětství doprovázeli. Přesto by mohly mé vzpomínky na období průběhu války v dalekém Londýně a léta po jejím konci v nové domovině možná dokreslit obraz té doby. Jen tak, jak to viděly dětské oči a jak to období a atmosféru vnímalo dítě. Pokud by to mohlo čtenáře zaujmout, své střípky z dávných vzpomínek zde předkládám.

Válka

Je válka. Já, malé dítě, nevím vůbec, co to je... Jsem s rodiči v Londýně, ve městě mého narození v hostelu pro nás všechny poskytnutém anglickou vládou. Prožívám pokojné a šťastné chvíle s maminkou i tátou. A také s dětmi nejrůznějších národností, které se sem s rodiči uchýlily do bezpečí, v jeslích i školce a na přilehlé zahradě.

V jesličkách nás hlídávaly anglické zdravotní sestry i ženy z kolektivu imigrantů. Bylo mi hodně málo, tak asi dva roky. Maminka začala chodit do práce a mne svěřila vždy do péče vychovatelek. Bolestivá vzpomínka se drala na povrch vždy, když jsem později jako máma vedla své děti do jeslí. Jesle, které jsem ve Fortis Green navštěvovala, byly v místě našeho bydliště a ústily do zahrady s „naším“ činžovním domem. Na zahradě jsme my děti trávil celý den. Spaly jsme tam a hrály si tam za každého počasí. Prostě po anglicku. Snad odtud jsem získala svou otužilost. Vidím se, jak sedím na klíně „tety“ Věry a řvu jak na lesy ve chvíli, kdy se objeví maminka za živým plotem. Vidím ji jako dnes – do půl pasu za zelení plotu, v tmavě hnědém plyšovém kabátě, na hlavě hnědý klobouček a ani nedutá. Dělá, že mne nevidí a spěšně mizí za rohem. Zato já ji vidím! A křičím. Do té chvíle, dokud maminčina postava nezmizí. Nic nepomáhal chlácholivý hlas „tety“ Věry. A bylo to každé ráno! Jak těžké to pro mou

maminku bylo, jsem poznamenala sama, až také jako maminka.

Město je pod palbou hitlerovských bombardérů. Nevím, že jsou mí blízcí v ohrožení, když se ozve siréna, která rodinu pohání skryt se ve sklepení. Já se na ten přesun těším, dokonce ohlašuji hučící bombu (to byla V1¹): „Ein Dink kommt!“ Tohle je totiž dokonalé dobrodružství. Stěhuji se do sklepa, kde je obrovská klec, v ní obrovská matrace, na níž mne čekají s dekou a polštářem oblíbené hračky i mé první knížky. Necítím strach, který zneklidňuje všechny kolem. Já si to prostě užívám... Nic ze všeho, co se odehrává v myslích a chování mých blízkých, nevnímám. Těšila jsem se na ty chvíle, tolik se lišily od těch jiných ve dnech klidu. A byla tam se mnou maminka...

Tátova návštěva

Jsou mi tři roky. Ležím v posteli v malém podkrovním pokojíčku. Musím tam být celé dny a být v klidu, protože se zotavuji po úrazu hlavy. Nepamatuji se na to, jak se nehoda přihodila, ani že jsem táhla na střešní zahradu deku, která se mi zamotala mezi nohy a já propadla mezerou mezi stupni schodiště o poschodí níž. Lebka prý praskla... Zato si pamatuji, že jsem s nechutí polykala jakési bílé mrňavé pilulky a netrpělivě čekávala na návštěvy... Hlavně na tatínka. Tatínek tehdy už pracoval pro UNRRU² a moc mi chyběl. Přišel do pokojíčku, kde jsem ležela, v krásné uniformě. Moc mu to slušelo! Na pozdrav si sundal vojenskou lodičku, a ač skloněn, umazal nebo spíš obilil si při tom hřbet ruky o šikmý bíle nařčený strop. To mi zůstalo navždy jako nejpěknější obrázek mého starostlivého tatínka z té doby. Přijel z dalekého Německa, aby mne pozdravil. (Tam budoval s kolegy z UNRRY tábor pro lidi rozličných národností z nejrůznějších míst Německa, kam je zavlekla válka. Bylo nutné pro tyto oběti války připravit bezpečné zázemí, než se pro ně najde chvíle návratu do vlasti. Proto se tam zřídila nemocnice, škola i divadlo a další zařízení pro jejich přechodný pobyt.)

¹ Jan Gazík: Rozsévaly hrůzu v Londýně. V-1 a V-2 udeřily před 70 lety. „Již zvuk nízko létajících střel naháněl hrůzu,“ vzpomínal pamětník, československý letec britského Královského vojenského letectva RAF Jiří Osolsobě. Britové si střelu V-1 překřtili naprosto nepoeticky. Říkali jí „buzz-bomb“ (bzučící puma), nebo také „doodle-bug“ (houkající stěnice). „Létaly nad Londýnem velmi nízko, v průměrné výšce 100 metrů, takže byly jasně viditelné nejen ve dne, ale i za jasné noci. V místech, nad nimiž střely prolétávaly, se obyvatelé krčili ke zdi, úprkem běželi ke krytům, nebo aspoň zalézali pod stoly a posteje, aby nebyli případně zraněni padajícími zdivem, a v napjatém očekávání tajili dech. Zastavení pravidelného chodu motorku znamenalo, že v příštích vteřinách střela spadne a vybuchne,“ vzpomínal veterán. Viz: aktualne.cz 13. 6. 2014.

² United Nations Relief and Rehabilitation Administration, zkráceně UNRRA, byla mezinárodní organizace založená v roce 1943 na základě Washingtonské dohody. Jejím účelem bylo „plánovat, koordinovat, spravovat nebo zajišťovat pomoc obětem druhé světové války ve všech oblastech pod kontrolou OSN prostřednictvím poskytování potravin, paliva, oblečení, přístřeší, základních potřeb a zdravotních a dalších nezbytných služeb. Organizace měla 12 tisíc zaměstnanců a sídlila v New Yorku. Její chod financovaly členské státy. Z rozpočtu 3,7 miliard dolarů přispěly USA 2,7 miliardami, VB 625 milionů a např. Kanada 139 milionů dolarů. V letech 1945 až 1946 sehrála klíčovou roli v návratu osob z táborů pro zavlečené, z koncentračních táborů, přeživší utečence, vysídlené lidi a podobně strádající oběti do jejich domovských zemí. Její funkce byly později přeneseny pod různé instituce OSN, Mezinárodní organizaci pro uprchlíky či Světové zdravotnické organizace. V rámci Spojených států byla nahrazena Marshallovým plánem, který byl zahájen v roce 1948. UNRRA fungovala až do roku 1947, kdy byla zrušena usnesením Valného shromáždění OSN.

Krátce po válce

Byl podzim 1945 a mě už byly skoro čtyři. Ruch a lidské hemžení v přístavišti v Doveru, kde jsme s maminkou a množstvím lidí čekali na trajekt, který nás měl převézt na pevninu do Francie, si nepamatuji. Ani nevím, jak jsme se do Doveru vlastně dopravili. Já se jen nesmírně těšila, že pojedu lodí! Že jedu do země, která má být mým domovem, protože je původním domovem mých rodičů, jsem neregistrovala. Já jela na výlet. Plavba lodí byla přece důležitá dobrodružná událost. To jediné mi z té plavby uvízlo v paměti: obrovské podpalubí, které pro mne bylo prostorná místnost vybavená kolem dokola obrovskými hlubokými regály. (Byl to trajekt vojenský, pro přepravu vojáků.) To byly naše „palandy“. Bylo tam značně potměšle, jen mihotavé světlo poskytovalo možnost se orientovat v nejbližším okolí. Ty plochy „postelí“ byly dřevěné, tvrdé a pováté vrstvou prachu. Maminka sundala svůj plyšový hnědý kabát, o kterém jsem se zmínila výše, byl tu, aby pomohl, a bude mne provázet ještě do mých pubertálních let a poslouží ještě i mé menší kamarádce o nějaký rok později. Kabátem do prachu regálu mě podložila. Zřejmě nebyla noc, a ač tma, nemohla jsem usnout. Loď se kymácela ze strany na stranu a já se bavila tím, jak v nejspodnějším regále naproti mně se kutálí zachumlaný spáček ven a zase dovnitř, přesně v rytmu kolébající se lodi. Často jsem si toho koulejšího spáčka vybavovala při svých pozdějších cestách trajekty nebo lodí. To už v pokročilém věku a v daleko exkluzivnějších vodních přepravních prostředcích.

Z vyprávění maminky o dalším cestování vím jen zprostředkovaně. Měla jsem takový (v mých očích) veliký dřevěný domeček-pokladničku. Ten si vybavuji docela zřetelně. Leč to, že jsem s ním v doprovodu řádových sester prošla celý vlak, vagon po vagonu a vrchovatý peněží jsem jej předala těm řádovým sestřím na pomoc obětem války, už v paměti nemám. Význam té sbírky jsem nechápala. Pro mne to bylo samozřejmě zase jen dobrodružství.

V novém domově

Bylo to v liberecké čtvrti Hanychov. Tam jsme zhruba v polovině prosince 1945 po nejrůznějších zastávkách s maminkou zakotvily. Tatínek stále sloužil pro UNRRU v německém Mannheimu. Dostaly jsme byt hodně prostě zařízený: kuchyň a pokoj bez příslušenství, bez teplé vody. Ta studená tekla jen do malé mušle v kuchyni. Koupat jsme se mohly u hodných českých bezdětných sousedů Šimonových. Jim nevadily dvě německy mluvící osoby, bez mužské ochrany, a s vlídnou nabídkou přišli sami. Přátelství, které navzdory tehdejší protiněmecké atmosféře vzniklo, trvalo až do smrti těch všech dospělých. Na tuto rodinu, které se později narodil chlapec, se kterým jsem si jezdila tramvají z nového bytu hrát, nezapomenu. Naštěstí i ostatní obyvatelé domu byli celkem přívětiví. Nebylo totiž jednoduché pro ma-

minku ani pro mne se vyrovnat s neznalostí češtiny, natož s nevráživostí mnohých lidí v okolí. Maminka, která jako Němka, ač antifašistka, neuměla česky, nemohla sehnat práci a ztrácela postupně všechny své německé příbuzné a přátele, kteří přežili válku a z donucení nebo i dobrovolně ze země odcházeli. Ona i já, která si nerozuměla s dětmi ve školce, kam mě maminka zapsala, abych se naučila česky, jsme jen čekaly, že se to zlepší, až se vrátí tatínek.

Čekání

Tatínek nám proto chyběl oběma. Ale chyběl mi i velký lodní kufr, ve kterém byly moje „důležité“ hračky a knížky – vesměs anglické. Trvalo to pro mne dlouho, než jsem se dočkala, abych se utěšila s věcmi, které jsem milovala. Dětem ani učitelce jsem nějakou dobu nerozuměla. Jediná kamarádka Inka z domu, kde jsme bydlely a která uměla oba jazyky (byla ze smíšeného manželství) byla v oddělení starších. S tou jsem si občas mohla povídat po cestě domů nebo při hraní na dvorku. Netrvalo to asi moc dlouho, ale krušné dny to pro mne byly. Neuměla jsem si říci o nic, na toaletu jsem se bála jít, protože byla bez dveří, před nimi bylo rušno při hrách těch ostatních a já, zvyklá na intimitu anglické školky k úkonům tělesných potřeb, jsem strádala celý den... Pustila jsem to vždy, každý den, do kalhotek a punčošek v těch chladných dnech se studem, ale velkou úlevou. Maminka nehubovala, chápala to.

Ten nejhorší zážitek mých prvních měsíců v Hanychově poznamenal celý život. Zamítnout jazyk mé matky byl důsledek osklivé zkušenosti dramatických dnů konce války v pohraničí. Dvě holčičky, které se vesele – německy – baví po cestě domů ze školky (tehdy děti rodiče do školky nevodili), přerušil zlobný tón chlapce, tak asi patnáctiletého. Něco křičel, že na nás povi, že mluvíme německy. Pověděl vzápětí. Od skupinky diskutujících na chodníku, ke kterým zašel, se oddělil policista a vydal se za námi. Přidal, my také... Daly jsme se na úprk a počůrané dorazily k příbuzné Inky, která nás v nedalekém domě schovala. Dál si nepamatuji nic. Jen vím, že od té chvíle jsem doma německy nepromluvila a mamince i všem, kteří kdy na mne německy promluvili a kterým jsem pochopitelně rozuměla, jsem odpovídala jen česky. Už mi to tehdy docela šlo. Jak moc to maminku zasáhlo, nevím. Nemluvila o tom nikdy. Stud za svou mateřštinu jsem si nesla téměř do dospělosti. Na jedenáctiletce jsem se raději učila francouzsky...

Jako pokornou prosbu o odpuštění jsem mamince, která se toho bohužel nedožila, vracela svou i její mateřštinu tím, že jsem německy mluvila a dodnes hovořím se svými třemi vnoučaty. Pozdě, ale snad přece. Syn, mi udělal radost tím, že se přihlásil na studium do Žitavy na IHI (univerzitní institut zřízený s podporou EU v Euroregionu NISA) a má německý diplom systémového inženýra.

Maminka by měla radost a tatínek též. Ani jeden se nedožil listopadových dnů roku 1989 a já jim postupně splácím sama i přes syna i vnoučata to, co mi do žití v pravdě dali. A nebylo toho málo.

Ke střípku o čekání bych zařadila ještě jeden nerasmazatelný zážitek. Maminka často odcházela navštívit své německé přátele, kteří postupně museli odcházet ze země. Z té, která byla po staletí jejich rodinám domovem. Byli Němci. Maminka, rovněž Němka, které ale bylo příznáno zapojení do protifašistického odboje, mohla zůstat. Loučila se s nimi. Sama potom psávala tatínkovi, že by také nejraději odešla, táta tu nebyl a ona cítila, jak je pro mnohé nežádoucí. I její bratr, který odejít nemusel, se totiž rozhodl také odejít. Se svými čtyřmi dětmi z prázdné vsi. Co by si tu počal jako Němec... Mne při těch odchodech za přáteli nechávala chvíli samotnou, vždy mi o tom, kam a na jak dlouho odchází, pověděla. Jen jednou zapomněla. Probudila jsem se za

tmy, byt zamčený, maminka nikde, ani na volání se neozývala. Venku svítil měsíc, kdosi se procházel v jeho světle po chodníku... Měla jsem strach, který jsem předtím nepoznala, protože jsem věděla, kde maminka je. Otevřela jsem okno a skočila do kopřiv pod ním. Nedbala jsem sežehnutých nohou, oběhla roh domu a zabušila na domovní dveře. Noskovi to slyšeli a nechali mě přespat u nich doma. Mamince asi vyčínili. Už nikdy neopomněla... A já tohle měla na paměti vždy, když jsem od dětí na chvíli musela odejít. Moc se mi to vyplatilo.

VĚRA VOHLÍDALOVÁ, narodila se v roce 1942 v Londýně. Vystudovala vysokou školu Institut osvěty a novinářství Univerzity Karlovy v Praze, prosadila a postavila novou Krajskou vědeckou knihovnu v Liberci. Publikuje časopisecké články, prezentace a přednášky v oboru knihovnictví, výstaveb a moderních služeb knihoven, česko-německých vztahů, lidských práv, postavení menšin. Napsala knihu *Vzpomínek: Na houpačce nejen s knihovnou* (Nakladatelství Bor, 2007).

Eva Koudelková
**Výročí literátů
libereckého regionu**

Václav Fortunát Durych (28. 9. 1735 Turnov – 31. 8. 1802 Turnov)

Antonín Marek (5. 9. 1785 Turnov – 15. 2. 1877 Praha)

Jan Buchar (14. 4. 1895 Mříčná – 19. 3. 1988 Jilemnice)

Vojtěch Rozner (23. 4. 1905 Uhřetice u Kyjova – 20. 4. 1991 Liberec)

Božena Šimková (*3. 2. 1935 Studenec)

Otakar Chaloupka (14. 2. 1935 Liberec – 9. 7. 2013 Spytice, okr. Havlíčkův Brod)

Otto Hejnic (*15. 11. 1945 Praha)

Vlastimil Vondruška (*9. 5. 1955 Kladno)

Marek Řeháček (*23. 9. 1975 Liberec)

Štěpán Kučera (*13. 2. 1985 Jablonec nad Nisou)

Václav Fortunát Durych (28. 9. 1735 Turnov – 31. 8. 1802 Turnov): **280. výročí narození**

Katolický kněz, člen řádu paulánů, učitel hebrejštiny na pražské univerzitě, filolog a slavista.

Po středoškolských studiích na piaristických gymnáziích vstoupil do paulánského řádu, na kněze byl vysvěcen v roce 1758. Poté působil jako učitel na paulánských klášterních školách, později v pražském konviktu svého řádu. V té době také přednášel hebrejštinu na pražské univerzitě. Po zrušení pražského kláštera roku 1784 žil v řádovém konventu ve Vídni, roku 1796, když byl zrušen i tamější paulánský klášter, se vrátil do rodného Turnova. Tam se mimo jiné věnoval i studiu lokální historie.

Je považován za zakladatele naší slavistiky, v jejímž rámci se zaměřil na církevněslovanský jazyk a literaturu, staročeské biblické překlady, etymologii, hláskové a cyrilské písmo a slovanskou liturgii. Mezi jeho žáky patřili Josef Dobrovský a František Faustín Procházka, navazoval na něj P. J. Šafařík a další slavisté, nejen čeští. S Dobrovským ho pojily vřelé přátelské vztahy, což dokládá i jejich rozsáhlá korespondence, vydaná knižně roku 1895.

Odborné práce psal Durych latinsky, do širšího povědomí vešel v souvislosti s novým českým vydáním bible, jež získala označení Bible Marie Terezie podle toho, že vznikla z císařovna podnětu. Záměrem Marie Terezie bylo vytvořit překlad bible srozumitelný běžným čtenářům. Bible vyšla roku 1780 a na jejím překladu se vedle Durycha podílel rovněž F. F. Procházka. Jejich překlad čerpal z podnětů starších překladů bible, zvláště katolické, tzv. Svatováclavské bible (konec 17. a počátek 18. století), a česko-bratrské Bible kralické (druhá polovina 16. století), jež sloužila jako vzor zejména po jazykové stránce. Na náklad Marie Terezie bylo tisíc výtisků rozdáno mezi české obyvatele.

Antonín Marek (5. 9. 1785 Turnov – 15. 2. 1877 Praha): **230. výročí narození**

Katolický kněz, člen řádu paulánů, učitel hebrejštiny na pražské univerzitě, filolog a slavista.

Studoval gymnázium v Grüssau (Křešov), filozofii v Praze a bohosloví v Litoměřicích. Tam se stal čle-

nem kroužku žáků J. Jungmanna, který je vyučoval češtině. Kaplanoval v několika farnostech, poté působil jako farář v Týně u Rovenska a dlouhá léta v Libuni na Jičínsku (1823–1876), kde se jeho fara stala centrem buditecké činnosti v kraji mezi Jičínem a Turnovem. Známe je jeho označení „libušský jemnostpán“. Působil jako školní dozorce na Turnovsku (1844–1858), významná je jeho práce pro Matici školskou. Krátce před smrtí (1876) odešel do Prahy.

Byl celoživotním přátelstvím spjat s J. Jungmannem, jenž ho podněcoval k básnické tvorbě. Ta však nebyla příliš rozsáhlá. Tematicky naplňovala myšlenky vlastenectví, včetně péče o českou básnickou řeč. Výrazně ovlivnila Jana Kollára ideou všeslovanství.

Na Jungmannovu výzvu se snažil přispět k vytvoření české odborné terminologie v oblasti filozofie, což zúročil ve svém vrcholném lingvistickém díle *Logika neboli Umnice* (1820, přepracováno 1844). Mnohé jím vytvořené odborné termíny přetrvávají dodnes (např. *domněnka, druh, názor, obsah, předmět, rozsah, věda* aj.). Po mnoho let pomáhal sbíráním materiálu při vzniku Jungmannova pětisvazkového *Slovníku česko-německého*, největšího díla obrozenecké vědy.

Jazykově vyspělé byly jeho překlady z němčiny (zvláště Schillerovy balady), latiny (Ovidius) a angličtiny (Shakespeare). Překládal také z ruštiny, kde se zaměřil zvláště na etnografickou problematiku.

Jan Buchar (14. 4. 1895 Mříčná – 19. 3. 1988 Jilemnice): **120. výročí narození**

Učitel, lidový vypravěč, znalec krkonošského nářečí a tvůrce autorských poudaček.

Po maturitě na reálném gymnáziu v Jičíně (1913) byl odveden na vojnu a odvelen na srbskou frontu. Po návratu z 1. světové války se stal učitelem v Mříčné, v roce 1940 byl zatčen gestapem, uvězněn a internován v několika koncentračních táborech. Roku 1943 byl propuštěn. Protože nesměl působit jako učitel, pracoval na rodinném statku. Po osvobození se stal řídicím učitelem v Jilemnici, kde působil až do roku 1950, kdy odešel do penze. Věnoval se aktivně kulturní činnosti jako herec a dramaturg mříčenského a později jilemnického ochotnického divadla, hrál v jilemnické dechové kapele, člen pěveckého sdružení Krkonošští učitelé nebo knihovník Lidové knihovny v Mříčné.

První knihu poudaček *Co se kdy u nás šustlo* (1975) vydal až ve svých 78 letech. S humorem sobě vlastním se tehdy označil za nejstaršího začínajícího spisovatele. V tomto souboru, stejně jako v dalších dvou, *Co se šustlo taky jinde* (1980) a *Bylo hůř a lidí nechválili* (1984), chtěl podle vlastních slov přinést čtenářům trochu zábavy, kousek nedávné minulosti, ale hlavně snůšku veselosti, zapomnění denních strastí a ukrácení dlouhé chvíle i hrozící nudy. Jeho záměrem bylo také připomenout krkonošské horaly s je-

jich *venkovskou filozofii, když se tak klátili k té smrti*. Časopisecky vyšly jeho stylizované paměti *Starý kantor vzpomíná* (Krkonoše 1987).

Pro svůj kultivovaný projev, dobrou znalost místního nářečí, vypravěčské umění a dar humoru se vedle Jaromíra Horáčka, Prokopa Háška a Františka Karla Pachelíka řadí mezi nejlepší krkonošské poudačkáře.

Vojtěch Rozner (23. 4. 1905 Uhřice u Kyjova – 20. 4. 1991 Liberec): **110. výročí narození**

Knihovník, žurnalista, básník, libretista, prozaik.

Maturoval na reálném gymnáziu v Kyjově, dva semestry studoval práva a při tom v roce 1925 absolvoval Státní knihovnickou školu. Působil postupně jako knihovník v Hodoníně a poté v Praze jako nakladatelský redaktor (Tempo), redaktor Poledního listu a úředník. Po válce přišel do Liberce, kde střídal zaměstnání (knihovník, matrikář na radnici, účetní, skladník). Od roku 1950 byl 10 let z politických důvodů vězněn. Po propuštění v roce 1960 pracoval až do důchodu (1974) jako dělník v Textiláně.

Vrcholná fáze jeho literární i publicistické činnosti je spjata s obdobím existence první republiky. Kromě satir a epigramů psal také lyrickou i epickou poezii, povídky, romány, divadelní i operní libreta, eseje a práce pro děti. Největšího ocenění se dostalo jeho poemě *Galánečka z Ježova* (1935), v níž na pozadí milostného příběhu glorifikuje venkovský život na moravském Slovácku. Tomuto prostředí zůstal věrný i ve svých prózách, z nichž dobově příznačný je román *Na kraji Moravy* (1942). V něm nejdokonaleji naplnil umělecký program poněkud kontroverzní skupiny spisovatelů, nazvané Aktivisté, k jejímž členům se řadil. Zároveň po celou dobu existence skupiny (1936–1942) přispíval do stejnojmenného časopisu. Program skupiny Aktivistů vyložil ve studii *Z pasivity poezie k aktivismu* (1940). Poslední vydanou knihou byl soubor esejů *Tiché zpovědi* (1943).

Po návratu z vězení jeho literární činnost ochabla, i když psát nepřestal, o čemž svědčí jeho rozsáhlá literární pozůstalost. Po roce 1989 začal opět publikovat v novinách a usiloval o reedici některých svých děl, avšak tyto snahy přerušila smrt tři dny před jeho 86. narozeninami.

Božena Šimková (*3. 2. 1935 Studenec): **80. výročí narození**

Redaktorka, scénáristka, dramaturgyně, dramatička, autorka knih pro děti a mládež.

Dětství prožila v Levínské Olešnici. Po maturitě na novopackém gymnáziu vystudovala Filologickou fakultu UK (absolvovala r. 1958). Působila jako redaktorka v nakladatelství Naše vojsko, pět sezón vedla dramaturgii v Divadle Jiřího Wolkerova a současně spolupracovala s vysíláním pro děti v rozhlasu i televizi. Po roce 1968 měla zákaz publikovat, ale její práce vycházely pod autorskými jmény jejích přátel. Po roce 1989 se vrátila k práci redaktorky.

Kromě dvou detektivek pro dospělé čtenáře (*O mrtvých jen dobře*, 1992; *Svatba bez příbuzenstva*, 2003) se věnovala tvorbě pro děti, pro něž napsala více než padesát divadelních, rozhlasových a televizních her, z větší části pohádkových (např. *Sedmero krkavců*, 1967, nebo *Sen o krásné panně*, 1994). Pro děti napsala i pět próz, jež vyšly až po listopadu 1989 (např. *Pohádky bratří měsíců*, 1999; *Pohádky z obrazovky*, 2003 aj.). Z této pětičky se pohádkové tematice vymyká knížka *Barevný rok* (2001) přibližující základní poznatky z oblasti přírodních věd, historie i českého jazyka.

Její nejznámějším dílem je cyklus dvaceti televizních večerníčků vzniklých mezi lety 1973 až 1986, které dostaly název *Krkonosská pohádka*. Jejich autorství bylo zaštitěno jmény Marie Kubátové jako autorky námětu a Zdenky Podhrázké jako scénaristky. Roku 1991 vyšla *Krkonosská pohádka* knižně, následovaná volným pokračováním příběhů jejích protagonistů, nazvaným *Anče a Kuba mají Kubička* (1993). Po roce 2000 se obě knihy dočkaly druhého vydání, *Krkonosská pohádka* vyšla také na zvukových nosičích.

Otakar Chaloupka (14. 2. 1935 Liberec – 9. 7. 2013 Spytice, okr. Havlíčkův Brod): **80. výročí narození**

Literární kritik a vědec, odborník zvláště na dětskou literaturu, prozaik.

Liberec byl jen místem jeho narození, dětství už prožil v Chotěboři na Českomoravské vrchovině. Po maturitě na tamějším gymnáziu (1953) vystudoval Filologickou fakultu UK v Praze (1958) a poté několik let vyučoval na středních školách v Praze a okolí. Od roku 1962 působil v Pedagogickém ústavu J. A. Komenského ČSAV, nejprve jako aspirant, od roku 1967 jako vědecký pracovník, v letech 1980–89 jako vedoucí Kabinetu dětské literatury a literární výchovy. V ústavu pracoval až do jeho zrušení roku 1994. Poté se věnoval badatelské práci a vlastní beletristické tvorbě.

Jeho první literárněvědné práce (o T. Novákové a J. Š. Kubínovi) sledovaly vliv lidové slovesnosti a folkloru na autorskou uměleckou tvorbu. Brzy se však Chaloupka výhradně specializoval na problematiku literatury pro děti a mládež, kterou sledoval z mnoha úhlů pohledu (např. *Kontury české literatury pro děti a mládež*, 1979, s. J. Voráčkem; nebo *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*, 1973, 1976, 1979, s. V. Nezkusilem).

Vedle odborných prací psal také knihy beletristické. Jeho žánrově i stylově rozmanité prózy zahrnují přes 10 detektivek, některé s prvky hororu (např. *Škaredá středa*, 1973, *Zlá neděle*, 1998; *Slaná chuť cigaret*, 2011; *Šivovo třetí oko*, 2014 aj.), politickou science fiction (např. *Modrý prezident*, 1980), ale také díla inspirovaná zážitky z prostředí Českomoravské vysočiny (*Žít u moře*, 1979; *Zítva ráno*, 1981) nebo auten-

tickými událostmi z druhé světové války (*Ta chvíle, ten okamžik*, 1976; *Až do konce*, 1981; *Mlčení*, 1982).

Spolupracoval s Československým rozhlasem, napsal několik filmových scénářů, několik jeho prací se stalo námětem k filmům.

Otto Hejnic (* 15. 11. 1945 Praha): **70. výročí narození**

Romanopisec, povídkář, publicista.

Absolvoval Střední průmyslovou školu hornicko-geologickou v Příbrami, poté prošel řadou dělnických a technických profesí v oblasti uranového průmyslu, převážně na vrtech v oblasti Hamr – Stráž pod Ralskem. V letech 1990 až 2013 působil jako redaktor firemních novin. Publikuje v časopisech, novinách a sbornících (Literární noviny, Salon Práva, Tvar, MF Dnes, Dobrá adresa, Kalmanach, Světlik aj.) Vedle povídek a románů píše i výtvarné, hudební, divadelní a literární recenze. Je členem Obce spisovatelů a zakládajícím členem Kruhu autorů Liberecka.

Jeho první prozaickou prací byl povídkový cyklus *V pátek večer* (1983); poté následoval román *Dvě lásky na začátek* (1987) se silnou inspirací atmosférou šedesátých let a vlastními studentskými zážitky. Od cyklu povídek *Ztracená závrať* (1997) přes soubory *O času a ohni* (2007) a *Zase zvednout hlavu* (2010) se třibil Hejnicův styl, v němž dominuje živoucí dialog. Děje povídek se odehrávají v místech spojených s autorovým životem, časový záběr překlenuje období od šedesátých let po současnost, tematická rovina představuje pestrou mozaiku, v níž vynikají dvě tematické oblasti – pracovní problematika a všudypřítomná muzika. Z tohoto trendu se poněkud vymyká román ze sportovního prostředí *Nebe na dosah* (2002). Zatím poslední Hejnicovou prací je román *Sifon, Venda a jejich lásky* (2015) soustředěný na osudy dvojice kamarádů-loserů a odehrávající se převážně v malé lázeňské obci v Podještědí.

Je autorem libreta muzikálu *Chytit kometu* (1999), vzpomínky bývalých havířů a historii dolování v uranových a rudných dolech zachytil v *Příbramských hornických historkách* (2004) a *Příbramských a jiných historkách* (2007), jež sestavil a upravil.

Vlastimil Vondruška (* 9. 5. 1955 Kladno): **60. výročí narození**

Historik, prozaik, dramatik a publicista.

Maturoval na kladenském gymnáziu (1974) a poté vystudoval historii a etnografii na FF UK v Praze (1979). Po aspirantuře v ČSAV (1982) pracoval do roku 1990 v Národním muzeu v Praze. Od roku 1990 se věnoval podnikání, publicistice a literatuře. Společně s manželkou Alenou, rovněž publicistkou a spisovatelkou, založil sklárnu Královská huť v Doksech, kterou provozoval do roku 2009. Od té doby se věnuje výhradně spisovatelské činnosti. Spolupracuje s Českým rozhlasem, patří k členům Kruhu autorů Liberecka.

Vytvořil desítky odborných a populárně naučných publikací i románů. Píše také pro děti, především naučné knihy, ale i beletrii – je jedním z prvních tvůrců dětské detektivky s historickou tematikou. Velký ohlas u dospělých čtenářů vyvolala zejména jeho série detektivních knih z doby vlády Přemysla Otakara II., jejichž hlavní postavou je královský prokurátor Oldřich z Chlumu, správce hradu Bezdězu. Ve druhém cyklu Vondruškových historických detektivek, zasazených do 16. století, je protagonistou píše královské komory Jiří Adam z Dobronína. Několik Vondruškových literárních děl se odehrává v našem regionu, např.: *Osudný turnaj* (1995; Stráž pod Ralskem), *Dýka s hadem* (2002; Grabštejn, Český Dub), *Zdislava a ztracená relikvie* (2003; Jablonné v Podještědí, Lemberk), *Román o růži* (2008; Bezděz), *Apage satanas* (2010; Turnovsko a okolí Bezdězu), *Zločin na Bezdězu* (2015; Bezděz a okolí) aj. Také první ze dvou Vondruškových dramát, nazvané *Ještětě že nejsem kat* (2004), má regionální lokalizaci, je zasazeno do prostředí českolipské katovny.

V. Vondruška získal za svou činnost několik ocenění, mj. roku 2005 Zlatou stuhu IBBY, nejvyšší ocenění Mezinárodního sdružení pro dětskou knihu, za titul *Významná sídla české šlechty* (2005), v němž je propojena beletristická a naučná složka.

Marek Řeháček (* 23. 9. 1975 Liberec): 40. výročí narození

Právník, publicista, vlastivědný badatel a autor vlastivědných knih.

Absolvoval gymnázium ve Frýdlantě a po mezidobí, které vyplnil příležitostnými zaměstnáními, vystudoval práva na Masarykově universitě v Brně. Při práci i při studiu spolupracoval s různými periodiky (Kalendář Liberecka, Region, Liberecký den, Jizerské a Lužické hory, Právo, Hrádecko aj.). V současnosti pracuje jako tajemník jabloneckého magistrátu.

Jeho velkým zájmem je vlastivěda, již se věnuje už od devadesátých let. V jeho bibliografii díky tomu najdeme desítky vlastivědných publikací a turistických průvodců, např. *Hrádek nad Nisou – obrázky z minulosti* (1995), *O tajuplných a pozoruhodných místech Ještědských hor* (1995), *Frýdlant – Ohlédnutí* (1996), *Vratislavice nad Nisou* (1997), *Hrádecko – kraj skal, pelyňku a větrných mlýnů* (1997), *Liberec – průvodce po městě a okolí* (1999), *Hrádecko – krajina na Nise* (2001), *Ještěd a Podještědí* (2004), *Frýdlantsko* (2009), třídílné *Liberecké zajímavosti* (2009–2013) a mnoho dalších. Vedle populárně naučných knih napsal pověstový soubor *Vyprávění o strážidlech, přízracích a podivných úkazech nejsevernějších Čech* (1997), obsahující převyprávění lidových pověstí z Frýdlantska a severních svahů Jizerských hor, a *Fejetony o Liberci* (2004). Častým Řeháčkovým spolupracovníkem je fotograf Jan Pikous ml., a zvláště výtvarník Petr Ferdýš Polda, který ilustruje většinu jeho publikací.

M. Řeháček se svými publikacemi cílevědomě snaží rozšířit povědomí svých čtenářů o historii a dalších realitách kraje, kde žijí, a probudit v nich pocit sounáležitosti s touto oblastí.

Štěpán Kučera (*13. 2. 1985 Jablonec nad Nisou): 30. výročí narození

Prozaik, žurnalista, editor.

Po jabloneckém gymnáziu vystudoval žurnalistiku a mediální studia na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, kde pokračuje v doktorandském studiu. Pracoval jako archivář, korektor, novinář, nakladatelský redaktor a PR pracovník v humanitární organizaci, dnes je redaktorem Salonu, literární přílohy deníku Právo. Přispíval do Deníku Jablonecka, Libereckého dne, publikoval v periodících Salon, Host, Tvar, Divoké víno, Britské listy, v letech 2008 a 2009 byl šéfredaktorem kulturně-společenského internetového časopisu Dobrá adresa. Je členem Kruhu autorů Liberecka.

Š. Kučera tihne ke kratším literárním formám, mnohé z jeho povídek jsou roztroušeny po časopisech a sbornících. V příloze Tvaru mu vyšel soubor povídek s názvem *Mirek a ti ostatní* (2003). Jeho knižní prvotina je povídková sbírka *Tajná kronika Rychlých šípů... a jiné příběhy* (2006) obsahující dvanáct textů inspirovaných literaturou, buď konkrétním dílem, nebo celým žánrem, případně životní peripetií nějakého literáta. V knize se potom objevují pohledy na dobře známé literárněhistorické okolnosti, k nimž Š. Kučera ve většině případů vytváří jakési pokračování. Jeho jméno se objevuje mezi autory kolektivní sbírky povídek, jež spojuje tematika cest a cestování. Kniha vydaná roku 2014 se jmenuje *Miliónový čas* a je uváděna jako „soubor povídek pro ADRu“, což je mezinárodní humanitární organizace poskytující pomoc lidem v nouzi.

Š. Kučera si vyzkoušel činnost editora, když roku 2006 uspořádal sborník *Literaturistický průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku*, v němž představil autory, kteří v té době vstupovali do kontextu české literatury.

EVA KOUDELKOVÁ, nar. 1949 v Náchodě, žije v Liberci, literární historička, editorka, adaptátorka lidových vyprávění. Vystudovala češtinu a angličtinu na Filozofické fakultě UK v Praze, absolvovala doktorandské studium na Filozofické fakultě UP v Olomouci. V současné době vyučuje na Pedagogické fakultě TUL, v r. 2000 založila regionálně zaměřené nakladatelství Bor.

Knižní publikace: Je autorkou monografií *Literární ztvárnění lidových pověstí z Náchodska* (1999) a *Krakonoš v literatuře. Kapitoly k literárnímu ztvárnění látky o Krakonošovi* (2006) a 14 beletrizovaných souborů původně lidových vyprávění, z nichž značná část přibližuje vyprávění německých obyvatel Čech: *Pověsti z Broumova* (2000), *Pověsti z Liberce a Liberecka* (2001), *Pověsti z kraje sklářů* (2004), *Babiččina vyprávění* (2006), *Pověsti od řeky Smědě* (2007), *Broumovsko v pověstech* (2009), *Pověsti od Nisy a Kamenice* (2010). V roce 2010 přeložila a upravila autorskou pohádku libereckého sudetoněmeckého autora Paula Rainera *Město nad Nisou. Die Stadt an der Neiß*e (vyšla v česko-německé verzi).

Josef Jaroslav Kalina
(200. výročí narození)
Franz Rasche
(200. výročí narození)
Anton Nittel
(190. výročí narození)

Otokar Simm, Marek Sekyra,
Tomáš Cidlina
Lužické květy
Tři autoři z chystané antologie

V minulém Kalmanachu jsme čtenáře seznámili se třemi autory ze Stvolínek ze čtvrté antologie „zapomenutých“ regionálních předválečných německých autorů nazvané Ploučnické květy. Knihu vydala na podzim loňského roku Krajská vědecká knihovna a obsahovala medailonky celkem 46 autorů z jižní části Českolipska. Celkem tak bylo společně s antologiemi Ještědské květy (2008), Jizerské květy (2011) a Frýdlantské květy (2013) představeno již 165 autorů, žijících mezi lety 1760 a 1987. Celou edici by měla završit antologie nazvaná Lužické květy, v níž bude zpracována severní část regionu s mírným přesahem na Šluknovsko a možná i Žitavsko. Z ní vybíráme tři autory, jejichž významná výročí si v roce 2016 připomínáme.

Nejznámějším z nich je většinou český písničkář **Josef Jaroslav Kalina**, nazývaný také „druhý Mácha“,

Josef Kalina

soukromým vyučováním, krátce učil filologii na Amerlingově Budči. Studoval evropské jazyky, a dokonce také hebrejštinu a sanskrť, připravoval encyklopedii srovnávacího jazykozpytu, která ale nevyšla. Studoval také lidové písně a bájesloví (1842 vydal jediné číslo svého Věstníku pojednávajícího o této tematice). Roku 1845 odcestoval do Bělehradu, kde chtěl působit jako učitel slovanských jazyků, ale po půl roce odjel rozčarován místními poměry. Zemřel v Praze 22. 6. 1847 na tuberkulózu. Psal epickou a lyricko-epickou poezii, v níž zpracovával náměty z pověstí a legend. Jeho básně byly vydány knižně několikrát, např. pod názvem *Kšaft a ostatní básně* (1916). Obsáhleji o něm psal např. Ivan Slavík v článku Máchův mladší současník z Českolipska v Českolipsku literárním v roce 1988, v němž je celá řada překladů Kalinova díla.

Franz Rasche

Lied des Knaben an seinen blinden Vater

Das erste Lied, das meinem Busen
Sich wehmuthsvoll und zag' entrigt
Und sich, ein Festgeschenk der Musen,
Als Dankgebet zum Himmel schwingt,
Dem guten Vater will die Klänge,
Des Kindes Erstlinge, ich weih'n,
Weil ihn Musik nur und Gesänge
In seiner dunklen Nacht erfreu'n.
Der Sterne glänzendes Gefunkel,
Des Himmels Bläue sieht er nicht,
Vor seinen Augen ist es dunkel,
Ihn grüßt kein heit' res Morgenlicht;
Das Waldgrün kann ihn nicht entzücken,
Die bunten Fluren sieht er nie,
Den Ärmsten kann allein erquicken
Der Lerche süße Melodie.
O, dass mir treu die Muse bliebe,
Ihn stets mit Singen zu erfreu'n!
Dann würde ich durch seine Liebe,
Er durch mein Liedchen glücklich sein.
So könnt' ich ihm zum Theil ersetzen,
Was ihm von Kindheit an gebricht,
Denn von des Himmels höchsten Schätzen
Ist doch das Köstlichste das Licht.

Chlapecova píseň slepému otci

První píseň, jež mi v hrudi zní,
žalem se nesměle třese
a pak se, co dar múz slavnostní,
jak modlitba k nebi vznese,
mému dobrému otci buď pěn
ten verš prvorozeného,
neboť jej hudba a zpěvy jen
potěší v temnotě jeho.
On nevidí třpyt v hvězdném sále
ani modř jasného nebe,
před jeho zraky temno stále
a bez jasu rán jen noc zebe;
V lesní zeleni zrak nesvlaží,
pestré louky nespatrií, vánkem
čechrané, ale vždy oblaží
se zpívajícím skřivánkem.
Ó, dej mi, má múzo, ještě sil
zpívat mu písně dojemné!
Pak bych díky jeho lásce byl
šťastný jak on po skladbě mé.
To měl by pak ve mně náhradu
za to, co v osudí mu vpletlo
neštěstí, vždyť z nebes pokladů
je tím nejskvělejším světlo.

Přeložil Otokar Simm,
přebásnil Marek Sekyra

Podrobněji se tedy nyní nebudeme osobností tohoto významného romantika zabývat, neboť pravidelně při každém výročí vychází další články a český čtenář má možnost díky zmíněným překladům seznámit se s jeho dílem.

Dvousté výročí má letos i **Franz Rasche**, bez výjimky německý autor narozený roku 1816 v Arnultovicích u Nového Boru. Pracoval jako rytec skla a napsal knihu básní, z níž vyšly ukázky v antologii Spitzberg-Album a v Mitteilungen des Nordböhmisches Excursions-Clubs. Nevíme o něm nic více, než že zemřel 17. 10. 1875 v rodných Arnultovicích.

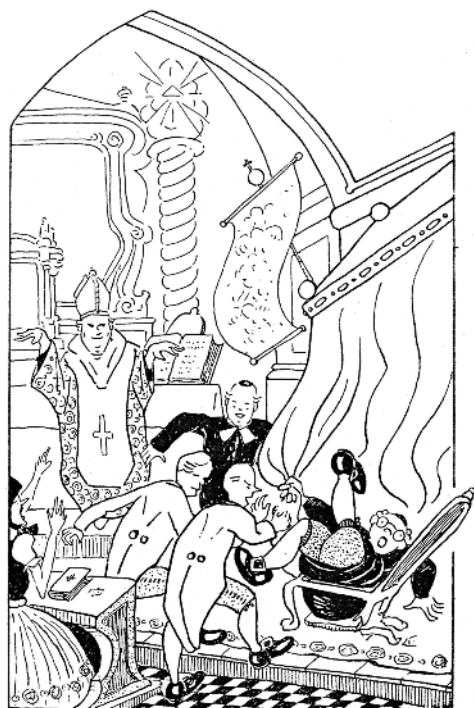
Od narození dalšího autora, **Antona Nittela**, uplynulo sice jenom 190 let, ale spisovatel to byl velmi významný. Narodil se 25. 3. 1826 v Bukovanech, vystudoval gymnázium v České Lípě, filosofii v Praze a teologii v Litoměřicích, kde se 25. 7. 1851 stal knězem. Jako kaplan působil v Neschwitz (u Budyšína) a v Rozbělesích u Děčína, kde byl též katechetou ve škole, a stejně tak i v Libverdě na zemědělské škole. Roku 1861 byl farářem v Dolním Žlebu, ale od roku 1862 na dočasném odpočinku ve Vídni. Roku 1863 byl jmenován ředitelem sirotčince Waisenhausu u sv. Jana na Novém Městě pražském. Roku 1867 se stal opět katechetou na školách ve Varnsdorfu. Zde ale roku 1871 otevřeně vystoupil proti neomylnosti papežských dekretů a byl biskupem exkomunikován. Založil pak první starokatolickou obec v Rakousku. Roku 1896 se odebral na odpočinek a ještě následující rok byl zvolen členem starokatolického církevního sněmu v Rakousku. Roku 1901 oslavil v Arnultovicích 50 let své kněžské dráhy. Do konce života žil v Martinově Údolí u Cvikova u své sestry a dcery. Zemřel 9. 9. 1907. Napsal třídílné povídky *Nordböhmisches Dorfgeschichten* (1883–98), spis *Im Kretscham zu Lichtenthal* (1889) a brožury *Los von Prag und Rom* a *Der Altkatholizismus im nördlichen Böhmen. Ein Beitrag zur Würdigung desselben*. Spolupracoval s varnsdorfským listem *Abwehr* a dalšími.

Jeho nejvýznamnějším dílem však jsou za jeho života čtrnáctkrát vydané povídky *Geschichten vom Hockewanzel* (1881), ve své době označované za nejlepší lidovou knihu v Rakousku. Vydávání povídek o arciděkanovi z Horní Police Wenzelu Hockem, zvaném Hockewanzel, pokračovalo i po jeho smrti, vyšly dokonce několikrát i v češtině (zde vystupuje pod jménem Hokevenda).

Nittel byl první, kdo seznámil čtenáře s postavou svérázného duchovního, měl však řadu následovníků. V roce 1924 vyšla například veršovaná kniha Franze Schinkela z Varnsdorfu *Hockewanzel wie*

r leibte und labte, v Krajské vědecké knihovně je uložena strojopisná tříaktová divadelní hra Josefa Dopplera *Pater Wenzel Hocke*, zřejmě z třicátých let 20. století, a s Hockewanzelem se setkáme i v knize v Liberci působícího autora Wilhelma Pleyera *So lacht man im Sudetenland* (1957). Nejvýznamnějším z Nittelových následovníků byl však další autor z Českolipska, Willy Lang, jehož medailon a ukázka z díla naleznou zájemci ve zmíněné antologii Ploučnické květy. V roce 1939 vydal knihu *Hockewanzel und das Fischerkind*, následovanou po druhé světové válce již v Německu několikrát vydanou knihou *Hockewanzel. Lebensbild und Anekdoten* (1957, 1959, 1962, 1964, 1966, 1971, 1975, 1981, 1986, 1991, 1995). Česky vyšel v roce 2008 překlad Langovy knihy *Povídky o Hockewanzelovi* (obsahující báseň *Hockewanzel v nebi*) u příležitosti 200. výročí úmrtí Wenzela Hockeho.

Jak je patrné z ukázky, severní část Českolipska, tedy oblast Novoborska, Cvikovska a Jablonného v Podještědí, rozšířená o Krásnohorská a Žitavsko, je opět bohatá na zajímavé a významné autory. Logicky by se nabízelo pokračovat dále po zpracování autorů z Liberecka spisovateli ze Šluknovska, Děčínska, či dokonce Ústecka, neboť celá tato širší oblast severních Čech byla jak životy, tak díly regionálních autorů provázána. Nakolik se nám v tom podaří uspět, prozradí až budoucnost.

Ilustrace k povídkám o Hockewanzelovi.

Po horách chodí démoni a lákají mě k sobě

Hana Fousková (1947–2015)
(Vzpomínky, recenze, rozhovory)

Malířka a spisovatelka Hana Fousková byla členkou volného sdružení spisovatelů, výtvarníků, překladatelů a publicistů žijících na území, které vymezuje jeho název: Kruh autorů Liberecka. Vzhledem ke svému zdravotnímu stavu i povaze, což spolu zřejmě těsně souviselo, nebyla jeho aktivní členkou. Nicméně velmi pravidelně přispívala do většiny Kalmanachů (také do česko-německé čítanky autorů Liberecka s názvem Krajina našich slov) jak svou tvorbou literární, tak výtvarnou. Protože jsme znali její žalostnou finanční situaci, snažili jsme se jí vždy dávat nepoměrně vyšší honoráře, než ostatním autorům, přičemž je z nás vždy vymámila ještě před tím, než sborník vyšel. Život ji naučil si umět o peníze říct. Jednou projevila přání, abychom jí sehnali počítač a tiskárnu. Chtěla se na něm naučit psát. Sehnali, nenaučila.

Vzpomínku na Hanu Fouskovou jsme se rozhodli koncipovat jako mix osobních vzpomínek, recenzí, rozhovorů, novinových článků a nekrologů. Snažili jsme se je vybrat a sestavit tak, aby ji představily nejen jako svébytnou umělkyni, ale také rozporuplnou osobnost. Že se to může podařit jen velmi přibližně, chápe každý, kdo se s Hanou Fouskovou potkal třeba jen jedenkrát v životě.

Horská bytost

Jaromír Typlt

(spisovatel, esejista, performer, výtvarný kurátor a editor knih Hany Fouskové)

„Fousková mi řekla, že v horách je zbytečný vzhlížet, ať si koukám pod nohy,“ napsal mi literární historik Petr Šrámek 10. listopadu 2015 v odpovědi na zprávu, že Hana Fousková nad ránem zemřela. Ta věta má opravdu její styl. Takhle výrazně a příkře – horsky příkře – byla zvyklá posuzovat vše. Schopnost uzavřít cokoliv hned a jakoby jednou provždy do krátké, přesně ohraničené věty, jsem Haně Fouskové vždycky záviděl. A to jsem ještě nic nevěděl o tom, že takhle dokáže mluvit i ve snu.

Petru Šrámkovi se totiž Hana Fousková zdála. Ne té poslední noci, ale nedlouho předtím. Sen znám jenom z té zprávy, kterou mi poslal: probudil se prý v barevných horách a byl básníkem, ovšem ne tak

dobrym, jak by si asi přál. Sám cítil, že básně v próze, které píše, nesnesou srovnání s Klímou, s Máchou ani s Byronem. Sotva si tohle

přiznal, ozvala se Fousková, aby ho upozornila, v čem dělá chybu. Není to snad nesmysl, vysoko v horách k někomu vzhlížet?

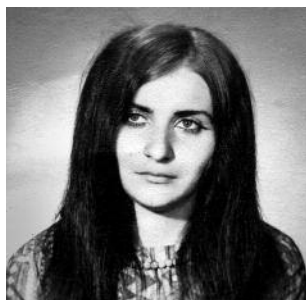
Jak vidět, literární historik se nezapře ani ve snu.

Hana Fousková tu byla uvedena do nadmořských výšek, jež jí opravdu odpovídají: jestli něco spojuje Ladislava Klímu s romantiky Máchou a Byronem, pak jsou to nebezpečné horské srázy a propasti. A Hana byla horská bytost celým svým založením. „Po horách chodí démoni / a lákají mě k sobě“, napsala v jedné z básní.

Když jsem si v duchu představoval film, který by se o Haně dal natočit, neukázala se v něm dřív, dokud se – v dlouhých záběrech a nejlépe za časné tmy podzimního večera – nevystoupalo po klikaté silnici uprostřed lesů a pak zase od návrší spoustou ostrých zatáček nesjelo až k té vsi, kde žila. Právě takové byly moje první cesty za ní do Hodek u Světlé p. J. v listopadu 1997. A vzápětí náraz obrazů, kouře, pohozených knih a gramodesek, prasklin a větví, deníků, příběhů šilenství.

Vzpomínám si, že už při jedné z těch prvních návštěv se mi Hana zmínila o tom, jak osudově na její život působí místní hory. Znělo mi to téměř jako ozvěna nějakého dávného pohanského kultu. Sama to později popsala ve své próze *Rony*: „Bukovice je ženské božstvo tohoto kraje a ničí mě, kladu jí i za vinu, že mi vzala syna, zatím co Ranhoj je bůh mužský, uklidňuje a chrání mě.“

Ranhoj, to bylo její jméno pro Ještěd. Ženské božstvo, „milovaná hora“, které se zároveň tak obávala, zůstává pod jménem Bukovice zatím skryto – snad se dá tušit u vrchu Vápenný uzavírajícího Ještědský hřbet, ale nejsou vyloučeny ani další možnosti, např. hora Děvín. „Už od dětství jsem z půdy hledávala na předěl hor, který k ní vedl a uzavíral obzor jako konec světa, a cítila jsem tajemné volání a vábení.“ I ten krutý den, kdy Hana přišla o psa Ronyho, je ve zmíněné próze spojen s vyčerpávajícím výstupem na Bukovici. Tehdy dokonce jako v nějakém mystériu hora i promluví a nutí vypravěčku k volbě mezi vyléčením

z rakoviny a životem Ronyho. Po synovi jí chce vzít i psa. „Bylo to ženské božstvo, neměla ráda muže.“

Připomněl jsem už dva verše ze sbírky *Psice*. Hana se ve své poezii mnohokrát pokoušela oslovit nebo pojmenovat smrt, zaklít ji do básnického obrazu, aby alespoň na chvíli bylo snesitelnější, co se nedá odvrátit. Ale cesta ke smíru nebyla jednoduchá: „*Na věčnosti zápasí můj stín / s namodralou horou*“. Rád bych věřil, že se Hana mýlila a po všech bolestných zápasech, které za života vedla, ji na věčnosti všechny hory už jenom opatrují jako Ranhoj.

Hana Fousková přetavila bolest do veršů

Otto Hejnic

(jedna z prvních recenzí na dílo Hany Fouskové)

Knížka básničky Hany Fouskové *Jizvy* připomíná malé brožované knížky Odeonu, kde krom literárního díla byl též stručný životopis a literární přiřazení k dalším autorům a do kontextu doby. *Jizvy* jsou ale ještě o kousek dál. Nepředstavují uznávaného velikána, ale autorku, která knížku publikuje prvně. Karel Došek na černobílých fotografiích zachycuje Hanu Fouskovou v jejím domově ve Světlé pod Ještědem. Seznamuje i s několika jejími obrazy, na kterých autorka se zjištěnou barevností rozvíjí impulsy nové figurace. Jak v obrazech, tak ve verších je cítit intenzita zážitku, vnitřní přetlak, se kterým maluje i píše. Mezi básněmi jsou úryvky z autobiografického textu, nechybí zasvěcený doslov editora knížky a známého básníka Jaromíra Typlta.

Jizvy jsou z rodu *Cesty do hlubin noci*: „Do pekelného kotle mé duše, do bílého kostela mé duše, kterou cestu si vybereš, tu trnitou zkrvavenou, tu písčitou uhrabanou.“ Fousková jede na doraz: „My lidé se zřícenými mozky – pronikáme za hranice osudu – létáme vesmírem – a o černý Aldebaran si trháme křídla – řídíme pohyby planet... až nás naše žhavá duše opouští – a svítí nám na cestu jako úplněk... kéž nám oheň pulzuje v žilách – do nekonečna jako čas – který nám tepe v srdci.“

Vedle duše, která se dovede vznášet nad Himálajem, dovede autorka postihnout konkrétní skutečnost, podhorskou krajinu: „Země je jablko vonící syrovostí – Tráva je zelená jako touha – a vysoká pět centimetrů – Potok vytřepávající vodu ze sebe – je nehybnost sama.“ Hana Fousková své verše necizuluje. Její síla je v intenzitě výpovědi. Vrací slovům původní smysl. Přírodu vidí a cítí přímo, nikoliv přes sklo nebo přes televizní obrazovku. Prožitou bolest přetavila do veršů nebo do obrazů.

(*Mladá fronta DNES*, 26. 4. 1999)

Umělkyně bojuje s nemocí i osudem V Podještědí tvoří důstojná následovnice Karoliny Světlé

Pavel Smrž

(zpráva z denního tisku)

LIBEREC – Kolekci nových obrazů „Létavice“ malířky a básničky Hany Fouskové (54) ze Světlé v Podještědí připravila liberecká Čajovna 82 vůní. Ve figurálních námětech převažuje nápadně tvrdá barevná exprese, která vábí sběratele zvláštního umění.

„Obec Světlá v Podještědí se vlastně už podruhé zapisuje do kulturní historie. Autorka je stejně jako spisovatelka Karolina Světlá silnou tvůrčí osobností, obě ženy dlouhá léta trpěly a oběma učarovaly ještědské svahy přivrácené k Českému Dubu,“ porovnal moderátor vernisáže Jaromír Typlt.

„Romány slavné Karoliny Světlé jsem četla kdysi dávno na základní škole a moc si na ně nepamatuji,“ přiznala Fousková, jež od své plnoletosti bojuje se zákeřnou duševní nemocí. Minulý režim prožila střídavě v undergroundu, na okraji společnosti, po psychiatrických léčebnách a ještě ji zkušilo úmrtí dcery. Od 90. let zmobilizovala síly a proslavila se hlavně sbírkou básní *Jizvy*.

„Hana Fousková je zapojena do programu handicapovaných umělců v libereckém sdružení nazvaném Focus MYklub,“ objasnil Blesku spolumajitel čajovny MUDr. Ivan Brabec. Dodal, že autorka loni dokončila svůj pohnutý autobiografický román *Schizofrenička*, který má vyjít v nejbližší době. „Častým motivem Fouskové je ukřižovaná žena, která zde není módním výstrelkem. Symbolizuje skutečný těžký osud autorky,“ ukázal Brabec.

Výstava „Létavice“ potrvá jen do konce měsíce.
(*Blesk*, 5. 4. 2001)

Podještědská básnička předvádí své oleje

(zpráva z denního tisku)

Liberec – O tom, že je také osobitou malířkou, předsvědčuje nyní Liberečany podještědská básnička Hana Fousková. V libereckém Knihkupectví Jaroslav Fryč si mohou návštěvníci prohlédnout její oleje, většinou naplněné figurativními motivy. Největší plátno naznačuje duchovní založení autorky. Nese název *Všichni moji mrtví*.

„Hanu Fouskovou známe jako literární autorku. Vydala před několika lety sbírku básní – *Jizvy*. Tu okamžitě čtenáři rozebrali. Nyní snad nakladatel chystá její druhé vydání. Připravili jsme její výstavu proto, abychom návštěvníky upozornili na to, o jak významnou osobnost jde. Byla by velká škoda, kdy-

by Hana Fousková zůstala zapomenutá,“ prozradil Luděk Lukuvka z knihkupectví.

Fousková začínala v šedesátých letech v Praze, odkud pochází. Po čase se přestěhovala do Světlé pod Ještědem, kde žije už takřka tři desetky let. Minulý režim na ni zapomínal, výstav měla autorka jen hrstku. Po roce 1989 se její obrazy občas objeví i v Liberci. U Fryče nyní vystavuje poprvé. „Jde o prodejní kolekci. Za jeden obraz Hany Fouskové dají lidé od pěti do sedmi tisíc korun,“ dodal Luděk Lukuvka.

(Liberecký den, 4. 9. 2002, autor „mi“)

Ted' maluju pro sebe

(úryvek redakčního článku o výstavě Hany Fouskové v jablonecké Městské galerii MY: „Obrazy jsou velmi emotivní, odráží se v nich zkušenosti z nelehkého života básničky“)

Malování ji provází celý život. „V patnácti letech mě matka dala na dvouleté učiliště na tkadlenu, protože to bylo zadarmo. Odtud jsem se mohla dostat jen na střední výtvarnou textilní školu. Ta ale měla moc předmětů, protože byla zaměřená na textil, navíc jsem se musela sama živit,“ vypráví.

Brněnská textilka pro ni ztratila význam, průmyslovou výtvarnicí být nechtěla a výtvarných předmětů tam bylo pomálu. V pětadvaceti letech začala studovat pražskou Hollarku. „Spolužákům bylo sedmnáct, takže už věkově se mi tam nelíbilo. Vzala jsem to tak, že během půl roku jsem prošla všechny výtvarné předměty ve všech ročnících, udělala jsem si z toho vysokou, tím pádem už mi ta škola neměla co dát.“

Z Hollarky odešla s tím, že udělá zkoušky na pražskou UMPRUM. Zkoušky složila úspěšně, ale na studium ji nepřijali kvůli špatnému posudku. „Narodila se mi dvojčata, syn ale zemřel při přípravě na zkoušky. Ty jsem udělala a zároveň sháněla advokáta, který by mi vysoudil dceru. V posudku bylo: jmenovaná se neúčastní politického života v obci,“ vypráví. Život se změnil, Hana Fousková vysoudila dceru, malovala, ale neprodávala.

„Přišel zákaz, že nesmí prodávat nikdo, kdo není ve Svazu výtvarných umělců. O to jsem ani nestála a opět jsem se neúčastnila politického života.“ Malovat přestala, když už nebylo na barvy. „Za komunistů nebylo ani pro koho, člověk tu dobu nějak prospal. Znovu jsem začala malovat až po převratu, po asi patnáctileté přestávce,“ vypráví.

A pro koho? „Ted' maluju pro sebe.“

(Jablonecký deník, 18. 1. 2011, autor článku „redakce“)

Barevná setkání s Hankou

Milena Králová

(novinářka, přítelkyně)

Každé moje setkání s Hanou přinášelo nečekané překvapení. I to poslední loňské v centru města. V nápadném oblečení, podtrhujícím její individuali-

tu, stoupala k liberecké knihovně, odkud jsem se právě vracela. Šla pomalu, tak nějak těžce, mírně převýšení mostu ji zjevně vysilovalo.

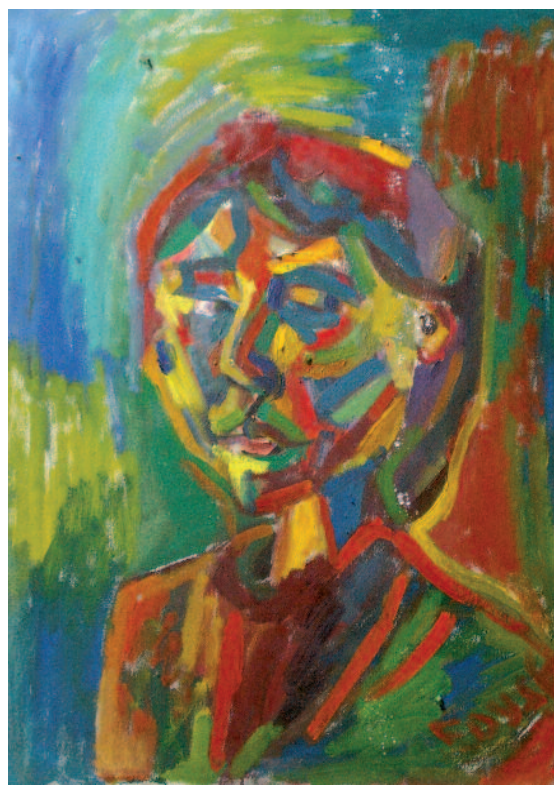
„Hanko, dlouho jsme se neviděly! Ahoj!“ Překvapeně vzhledla, zastavila se a omluvně pronesla: „Jsem nemocná, hodně nemocná.“ Pokývala přitom nad sebou hlavou jako člověk, který nechce obtěžovat, ale přece jen s nevyslovenou otázkou, co tomu řeknu. Její krásné oči na chvíli ztratily zmučený výraz a zvědavě pátraly v mých.

Sevěřelo se mi srdce. Viděla jsem, jak s odstupem měsíců zchudla. Toto dávno zapomenuté slovo užívané babičkou v souvislosti s mojí dětskou hubeností se mi náhle vynořilo z paměti.

„Kouříš?“ vyhrkla jsem nelogicky. „Hulím,“ na to Hanka. „No vidíš, pořád ti chutná,“ snažila jsem se o nejspornou útěchu a ještě trapněji jsem se zeptala: „A co pejsek?“ „Už bych se nemohla starat.“ Rozpačité setkání skončilo. Rozešly jsme se každá svým směrem. Potom jsem ji už nikdy neviděla, jenom jsem se s ní přišla v listopadu naposledy rozloučit do ruprechtického kostela.

Hanku Fouskovou jsem poznala v porevolučních dobách sametové revoluce v liberecké komunitní společnosti Fokus, podporující duševní zdraví. Tehdy jsem se angažovala jako novinářka v sociální síti a zajímala mne hlavně nově vznikající občanská sdružení, práce dobrovolníků a podobně.

Ze všeho nejdříve jsem se však seznámila s expresivními obrazy Hany Fouskové na vernisáži snad první malířské výstavy klientů Fokusu. Síla jejich děl mě ohromila. – Patří do galerií, ne do soukromí –

Hana Fousková: Autoportrét(?), olej na plátně, po 2008.

Hana Fousková: *Ještěd*, olej na plátně, po 2008.

byl můj první dojem. Jedno z jejích pláten přivolalo asociace s *Obrazem Doriany Graye* v knižní i filmové verzi. – Tohle bych doma na zdi nechtěla, sdělila jsem dokonce svůj dojem jedné z návštěvnic. Zdálo se mi, že z něj sálá mystická, nervy rozrušující energie. Hana byla schizofrenička. O této nemoci jsem slyšela, ale dodnes o ní vím málo, nejsem odborník.

Od té doby jsme se příležitostně, spíše náhodně setkávaly. Každé setkání se vybarvilo jinak. Zkrátka pro mne byla různě zabarvená – barevná. V jedné životní etapě Hanku všude doprovázel statný novofundlandák s plovacími blánami mezi prsty mohutných tlap. Byl jejím poznávacím znamením. Hana si totiž ani v ulicích města nepřipouštěla starosti se čtyřnohým přítelem člověka.

Pokud jste nemohli vejít třeba do papírnictví v Revoluční ulici, protože vstup do obchodu tarasil černý „méd“ a bez košíku s volným vodítkem, mohli jste si být jistí, že jeho majitelka uvnitř kupuje malířské potřeby. Jednou v létě jsem se o tom přesvědčila a bylo to tak. Ve třech jsme pak hledali nějakou zahradní restauraci. Před Domem kultury byla, proti psovi nic nenamítali, dokonce i misku s vodou pro něj přinesli.

„Hanko, pro jistotu ho uvaž“, poprosila jsem. Hanka poslechla. Kéž by to nedělala! Přivázala ho k těžkému podstavci slunečníku. Odtáhl nás kousek dál i se stolkem, na kterém na štěstí ještě nestály objednané nápoje. Proč? Šel kolem jiný pes, náš pes sílu měl..., a kde je dnes? Pes i slunečník... Ted' jsem si „zabásnila“ a tím se dostávám k další Hančině tvorbě, její poezii. Také se doslova „zažírala pod kůži“. Vycházela z její duše jako výjevy na plátnech.

Ve svých „dobrých obdobích“ mi Hana vyprávěla o svém životě. O soužití s umělcem, s nímž se v sedmdesátých letech pohybovala v bohémské společnosti pražské kavárny Slávie, o narození dcery, jak

selhávala jako matka, zřejmě již propukající nemocí, o životě plném strastí, ale také o lidech ochotných pomoci. Poslouchala jsem ji se závistí. Sama vychovaná v konvenční, laskavé a vždy ochraňující rodině, nikdy jsem nedospěla k samotářským toulkám krajinou, k přespávání v horách pod širým nebem, k celkové nezakotvenosti. Vždy jsem měla kde bydlet, někdo se postaral. Hana cesty milovala a cesty milovaly ji. Nikdy se jí na jejích výpravách nic zlého nestalo.

Ve „špatných dnech“ mi Hana při setkání jen mrazivě odpověděla na pozdrav, nezastavila se. Maximálně s jistou dávkou hrdosti a odměřenosti požádala o drobnou peněžní půjčku. Její oči byly přítomně prosebné i zlé. Léky podávané při schizofrenii nemoc tlumí, zároveň však otupují potenci kreativního člověka. I na to si Hana občas postěžovala.

Chybí mi, chybí, drobná postava v dlouhých sukních s pozoruhodnými pásky, ověšená korálky, přívěsky, náramky, prostě je mi za ní smutno. Hana uměla elegantně kouřit, chraplavě se smát i mluvit. Byla vzácná umělecká osobnost, výjimečná bytost.

(leden 2016)

Hana Fousková: *Bez názvu (ze starší tvorby)*, olej na plátně.

Fousková se v nové knize baví s bohy a démony

Jakub Hora

(zprávy z denního tisku)

Světlá pod Ještědem – Protože nemám ani na cestu do jižních Čech, toulám se po cizích planetách, a protože se se mnou nebaví ani sousedka, bavím se s bohy a démony.

Právě tak začíná druhá část románu *Schizofrenička*, který právě dokončila severočeská literátka a výtvarnice Hana Fousková. Novinka nyní prochází korekturou, o vydavateli fiktivního příběhu sepsaného na základě vlastních zkušeností zatím autorka přemýšlí. Zřejmě ale opět využije nabídku sdružení Fokus, které už vydalo některá jiná dřívější básnická i prozaická díla. Autorka, která podle svých slov prožívá psychiatrickou zkušenost, neboť ji zasáhla schizofrenie, nerada spojuje své dílo s duševním postižením. Právě naopak – označení handicapovaná umělkyně ji dovede rozčítit, stejně jako ten, kdo o její tvorbě mluví jako o arteterapii.

„Celý můj život provázejí dojmy, pocity a prožitky. Něco vstřebám, přebytky však dávám do umění. Nechci obětovat život svému dílu, obojí by mělo jít ruku v ruce. Umění je půda, do níž se mé žití odráží,“ prohlásila autorka.

Hana Fousková má za sebou pět výstav, dvě poslední se konaly v Liberci. „Maluji od třinácti, psaní přišlo později. Právě schizofrenie dodávala mnoho let mé práci další rozměr. Poté, co se mi zdravotní stav zhoršil, jsem musela tvořit pod prášky. A třebaže беру jen malé dávky, tvůrčí rozlet to určitě omezuje,“ pokračuje Fousková. Žije ve Světlé pod Ještědem, kde denně ujde se svou novofundlandskou fenkou patnáct kilometrů okolními lesy.

Kromě psaní a všední činnosti v domácnosti věnuje hodiny a hodiny i četbě. Na knihy lze v jejím bytě narazit takřka všude, na policích, skříních, v knihovně i u kuchyňského dřezu. „Mám hluboký vztah k ruské literatuře. V mé knihovně nechybí Tolstoj, Lermontov, Puškin či Dostojevskij. Hodně čtu věci, které jsou o šílenství nebo se ho dotýkají,“ dodala spisovatelka.

(*Mladá fronta DNES*, 23. 4. 2003)

Když se mi tady něco nelíbí, odcházím na jinou planetu

Zuzana Minstrová

(rozhovor)

Světlá pod Ještědem – Za prokletou básničku (tvorbou i osudem) považují literární publicisté autorku a malířku z Podještědí Hanu Fouskovou. Básnička v těchto dnech vstupuje mezi literáty, kteří se sdružují v Kruhu autorů Liberecka. Před Vánoce vydalo prestižní brněnské nakladatelství Host její sbírku *Troud*. Málokdo přitom ví, že autorka osobitých spalujících veršů a divokých, expresivních obrazů žije na hranici bída v bytě na Obecním úřadě. Mnohdy nemá ani na plátno a barvy.

„Když jsem nespokojená s tím, co se děje s přírodou, jak ji lidé ničí, odcházím na jinou planetu,“ říká sedmapadesátiletá básnička, o které víc vědí renomovaní literární teoretici v Praze než lidé na Liberecku. „*Ta planeta je podobná Zemi, ale rostou na ní stromy, staré i tisíc let,*“ dodává.

Co vám dává krajina kromě odpočinku?

Především pocit svobody, který jinde nenajdu. Chodím denně deset až patnáct kilometrů se svým psem, a ne jenom v Podještědí. Vyrazili jsme si například i do Orlických hor.

Psi se často objevují ve vaší literární i malířské tvorbě. Co pro vás znamenají?

Posledního psa, fenku novofundlandského ovčáka, jsem si koupila za peníze, které jsem dostala za básničky. Psy jsem chovala celý život, považuju je za součást mne. Mám ráda velké psy, bohužel většina z nich skončila špatně. Dvouletého novofundlandčáka Ronyho mi někdo otrávil. On byl velmi inteligentní, skoro jako člověk. Tehdy jsem byla ve vesnici jediná, kdo venčil psa. Lidé nechápali, jak může někdo chodit se psem na procházku, s tak velkým a ještě na volno u nohy. Ronymu jsem věnovala jednu kapitolu románu, který právě píšu.

Kdy jste začala psát básničky?

Začala jsem psát v šestnácti a poprvé s psaním skončila v osmnácti. K literatuře jsem se vrátila až po roce 1989, vlastně po čtyřicítce. Za komunistů jsem vůbec nežila. Těší mne, že moje básničky i obrazy někoho zajímají, ale tvořím hlavně pro sebe. Tvořbou relaxuji. Jakmile je dílo hotové, už se k němu nevracím, už mne nezajímá.

Píšete teď román. Kdy bude hotový?

*Čtěla bych ho dopsat asi tak v květnu. Bude se jmenovat *Schizofrenička* a je hodně o mém životě. Obrazy a básničkami vyjadřuji své pocity. Román, to je něco jiného, to je věc rozumu.*

Kvůli své duševní nemoci jste zažila to, že se vám spousta lidí vyhýbá. Přitom čtete filozofické knihy Jana Patočky, z televizního programu si vybíráte jednou za čtrnáct dní jen filmový klub. Máte opravdové přátele?

Jen pár. Přátelství stojí peníze, musíte za přáteli jezdit. Už jsem samotář, na nové lidi si těžko zvykám. Televizi mám, ale nepustím si ani zprávy – na politice nic nezměním, tak proč bych na ni koukala?

Raději si čtu nebo něco tvořím.

(*Liberecký den*, 5. 2. 2004)

Hana Fousková

Psice (vydal dybbuk, Praha 2008)

Anotace knihy (*internetové knihkupectví Kosmas*)

Když jsem ještě měla psa Ronyho a bála jsem se, že umřu na rakovinu, ptala jsem se boha, co se mnou bude. V kamnech, ve kterých se zrovna netopilo, sedmkrát zadunělo. Říkala jsem si: Je sedm dní do Dušiček, sedm týdnů do Vánoc, sedm měsíců do mých narozenin a sedm let do konce století. Ten čas se teď na-

plnil. Nevím sice, kdy budou Dušičky, protože jsem se dosud nezmohla na kalendář, ale vím, že budou brzy. Poslední dny jsem hodně zhubla a cítím se unavená. Možná, že se mi vrací rakovina. Celých těch sedm let si neustále říkám: „Dál a výš,“ ale právě teď jsem najednou pochopila, že už nikam dál nechci. Že dál a výš už je jen šílenství a bůh. Je mi teď líp. Začínají se kolem mě objevovat lidé, možná, že to znamená návrat k životu, a ne ke smrti. Těch sedm let jsem prožila v naprosté samotě, jenom se psy. Lidé zůstali na strmých stěnách údolí, jehož dnem procházím. Dcera, která mě před sedmi lety opustila, je pro mě už dva roky nezvěstná. Obrátili-li se můj život jiným směrem, půjdu jím. Jestli přijde smrt, nebudu se jí bránit.

Karel Kolařík

Vytí

(recenze knihy Hany Fouskové *Psice, dybbuk, Praha 2008*)

Psice je třetí básnickou knihou, jejímž prostřednictvím se může čtenář seznámit s poezií básničky a výtvarnice Hany Fouskové. Předcházely jí dva výbory. Její tvorbu do roku 1998 představil skvostně vypravený svazček *Jizvy* (1998), který k vydání připravil Jaromír Typlt. Druhou knihou byl *Troud* (2003), do něž jeho editoři Viola Fischerová a Vladimír Justl zařadili společně s reeditovanými *Jizvami* také dvacítku básní z let 1998–2001. Novou sbírku sestavil opět Typlt a vymezují ji léta 1999–2008.

Poezii Hany Fouskové vybranou do přítomné knihy sytí přeludná atmosféra noci se vším jejím imaginativním bohatstvím i samotou, která se v chvějící se tmě rozpíná do chimérických tvarů. Lyrický subjekt jejich básní přechází tímto vylidněným světem mezi pustým domem a volnou krajinou, prostory, které se nejednou ukazují jako záměnné nebo propustné. Doprovází jej pythické světlo ohně, navozující představu rituálu, a pes, který i ve své tělesné nepřítomnosti je stále nablízku; krajina, zachycovaná v celé své vesmírné šíři, je totiž nejednou zobrazena za pomoci odkazů k psímu tělu: např. „srst nebes stěná jiskrami“, „v srsti smrků / jiskry praskaly“, „[...] hory svíraly / ve svých protáhlých čeniších“, „a větve hmatají tlapami“. Tato celková situace, vykazující silný epický náboj (vyzdvižený motivem putování, a to nejenom nocí, ale i životem), podkládá – ať už doslovně či kontextem – většinu textů této knihy, která tak nabývá podoby jedné bilancující noční meditace.

„Všechnu lásku jsem už dala mrtvým / pro živé mi nezůstalo nic / Teď už jen čekám až se setmí / a jdu smrti vstříc.“ Tyto verše z *Troudu* naznačují postoj

této poutnice k noci. Ten není jednoznačný, podobně jako její poměr k smrti. Očekávání vlastního skonu v nočních kulisách je současně aktem odevzdání a rezignace i aktivním hledáním konečného spočinutí v sesouvajícím se světě, jehož citová i morální povrchnost je v přítomné knize podrobena silné kritice („Jak špinavý je svět / jak v něm ryzí lidé hynou / obtěžkáni cizí vinou“). Noc je drahou k tomuto věčnému klidu, tento dar je však vykoupěn trýznící samotou, excitací smyslů (odkrývající proces zanikání civilizovaného světa), bolestnými reminiscencemi (zpravidla odkazujícími k prožitým tragédiím) i temnou sebereflexí, určenou konfrontací sebe a přírody. A jako taková je také zachycována vždy silně vypjatým stylem, ať už blízkým romantickému vytržení nebo syrově civilním.

Intimní introspekce lyrického subjektu se prolíná s jeho všeteckým hlediskem. Motiv ohně a osvobození duše od těla, během něhož se vnitřní zrak „šamanský“ přibližuje ohvězdnému nebi, zesilují mystický ráz této lyriky, který se sváří s poznavou se vracejícími odrazy městské zkušenosti.

Výsledkem je temné halucinaované pásmo duchovně interpretovaných krajinných záběrů, kritických a trpce sebekritických zpytavých glos, zlomků autoportrétů, pozdravů do zásvětí a polemických vyznání.

Emocionální hloubku těchto básní pak ještě násobí autorčina práce s veršovou a rytmicko-rýmovou skladbou. Verše různé svým rozsahem jsou spínány náhodnými rýmy, jejichž nepravidelnost či nečekanost vyvolává představu širšího celku, z něhož je báseň vyňata; tj. jako by zapsaná báseň byla jen fragmentem jednoho rozsáhlého, snad trvalého, stálého zpěvu, v jehož dalších slokách najdou své rýmové odpovědi i slova zde nerýmovaná a jehož úplné nazření by odkrylo všechny temné zákonitosti této skladby a současně by vnímatele zasáhlo nesnesitelnou mírou bolesti, nadzdvihávající sedlé vrstvy barev ve věčných tmách.

Jaromír Typlt zkomponoval básnířčiny texty, které měl k dispozici, tak, aby vyzdvihl „příběhovou“ vrstvu, která je spojuje. V ediční poznámce svou volbu srozumitelně odůvodnil a doplnil ji také nástinm vnočením jednotlivých básní. Vzhledem k předchozí, výrazově bohatší knize (a to i vzhledem k „přidanému“ druhému oddílu, tedy k textům, které se časově s přítomnou sbírkou překrývají), se ovšem zdá být tento nový soubor méně barvitý. Jeho lexikální, motivická, veršová i rytmicko-rýmová monochromnost je do jisté míry dána ústředním nočním tónem. Vyvo-

Karel Došek: *Atelier HF, 1999.*

lává to představu, že se během posledních let autorčina tvorba přiblížila k jednomu magnetickému poli (určenému poměrem noci a smrti). Je tomu ale opravdu tak? Nezůstaly stranou nějaké „texty denní“, čili práce polarizující noční meditace, například originální krajinalmalby charakteristické pro předchozí knihy, jimiž básnířka dokonale vystihovala rozmanitost divokého, neposkvrněného světa? Pakliže zůstal její básnický svět nadále podobně pestrý, jak jej představil svazek *Troud*, možná by bývalo bylo přínosnější tuto mnohost zachovat. Příběh totiž s ránem nekončí. Kuropění vyty neplaší.

(*Tvar*, 27. 11. 2008)

Óda na Hanu Fouskovou

Jiří Svoboda, básník, vysokoškolský pedagog

Objevil se nový Mácha,
píší všechny noviny.
Není to snad jenom kachna?
Jsou tu značné pochyby.

Kamelot to rozkřikuje,
„sláva Haně blažené“.
Tak to bude asi pravda,
přijímám článek spřízněně.

Šílenství je prokletí,
bouře žene výraz.
Koráb náhle vyletí,
jak opilý odraz.

S metaforou nejdál dojdeš,
hlásí všichni kritici.
Toto je však čarodějka,
vystihla to ve Psici.

Obdiv můj má nesmírný,
její text je vesmírný.
Síla touhy prokletí,
to je její pojetí.

Přežít takto staré časy,
nešlo zřejmě lehce asi.
I to její prokletí,
ne každého pohlčí.

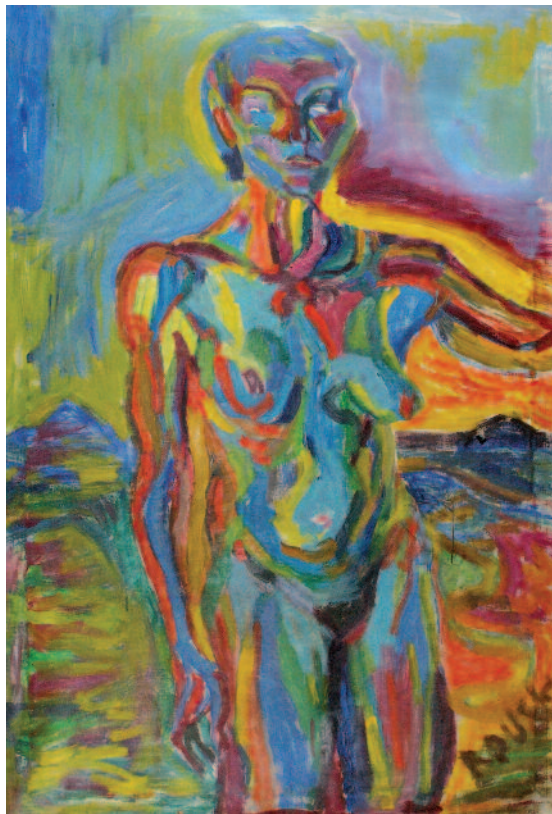
(*idnes.cz – blog*, 12. 7. 2011)

Něco o tom, co pro mě Hana znamenala

Janele z Liků (Jana Hradilová)

(*básnířka, text byl otištěn jako nekrolog v Analogonu*)

Básnířku a malířku Hanou Fouskovou jsem zažila prvně a naposledy na římsko-katolické faře v Příchovicích v roce 1999, kde se dodnes nepravidelně setkává literární skupina XXVI. Tehdy jsme tam vystupovali s Kojetínskou industriální filharmonií pod taktovkou kapelníka Petra Samlíka (dnes Vaculoviče). Z jejího autorského čtení jsem si v sobě na Moravu odvezla pocit hluboké lidské i tvůrčí fascinace, ale neměla jsem odvahu ji oslovit, přeci jen mi bylo

Hana Fousková: *Léto*, olej na plátně, po 2008.

jalových 15 let. Když jsem někdy v roce 2009 pracovala na své diplomové práci s názvem „Poezie jako múza depravantů, jejich nadějí, vzletů a pádů“, věděla jsem od začátku, že mezi zastoupenými autorkami poezie bude i ona. Oslovila jsem editora jejich básní Jaromíra Tyslta, zda by nevěděl, kde bych mohla pořídit dokument „Já, špatně zajizvená rána“ (FAMU, 2000), který o ní natočila režisérka Jiřina Vávrová, a ten mi obratem odpověděl, že jej má stále u sebe a mohl by mi kopii tohoto filmu poslat, což také udělal, mimoto mi do emailové schránky poslal ukázkou z nikdy nevydané prózy *Schizofrenička* a odkaz na své osobní stránky (kde se jejímu básnickému a výtvarnému dílu více věnuje), přiložil k filmu na kotouči také písemný kontakt na samotnou autorku s upozorněním, že jí mohu napsat, na dopisy odpovídá, ale že zrovna v tu dobu je hospitalizovaná v Psychiatrické léčebně v Kosmonosech. Kontaktu na ni jsem nikdy nevyužila, snad ze strachu z přílišné podobnosti, s obavami, že poznám další dceru-matku prakticky bez matky, která se s touž zátěží narušení prvotní vazby, která je tolik důležitá pro pocit vlastní sebehodnoty a vědomí vlastního místa ve světě, bije po svém, ztracena, přikloněna k přírodě dlouhými vycházkami se psy po českých horách a odkloněna od lidí, v jejím případě až na zřidkavou potřebu kontaktu s nimi, díky krátkodobým hospitalizacím v psychiatrické léčebně, do níž ji sám starosta obce Hodky u Světlé pod Ještědem vozí, když je potřeba. Nikdy mi nepřišla jako bludná schizofrenička, ale jako člověk naprosto přesného myšlení a obrazného pojme-

nování skutečnosti, magické médium autenticky nahé poezie bez retuše gest a vitální figurální fauvistka coby malířka, bohužel (a pro tvorbu bohudík) s trvalými následky posttraumatického stresového syndromu z dětství a dospívání podpořeném dlouhodobým citovým i hmotným strádáním, které současná klinická psychiatrie spíše ráda pojmenovává škatulkou hraniční poruchy osobnosti. Naposledy jsem zahlédla Hanu Fouskovou s dlouhými měděně obarvenými vlasy, polehávající na kanapi (s korelou kouzelně pobíhající v kleci na skříní) v záznamu internetového pořadu *Můj šálek čaje* (v němž již před rokem a půl HF avizovala, že má rakovinu a z nemocnice ji prakticky pustili domů umřít, ale přesto se dle svých slov trochu sbírá, začíná chodit ven). Velmi mě mrzí, že jsem nezaregistrovala její poslední červnové čtení v pražském Café Fra, ze kterého pozůstaly alespoň nějaké fotky a zvukový záznam na stránkách kavárny. V době, kdy se editor probíral korekturami Haniny třetí básnické sbírky *Psice*, v níž autorka prakticky jen dál hlouběji rozehrává, místy ironicky, své pocity nepatřičnosti v tomto světě, v kulisách osamělých vnitřních i vnějších krajin, s jedinou její útěchou v blízkosti psů, kdy sama sebe nakonec začíná pociťovat jako jednu z nich (jako černou psici, která se právě učí výt), jsem i já napsala svou *Psici*, aniž bych věděla, že píšeme o podobném vzdáleny prostorem. Tuto báseň jsem Haně již dříve neveřejně věnovala a nyní bych to ráda udělala veřejně.

Janele z Liků: Psice

Když umírala
(společně s jinými připomínkami dětství
zakletými
do hladiny syrovátky jogurtů ve skle
loupáků v papírových sáčcích
a uzavřených bačkor v zaprášeném kapsáři)
donesla si pradědův kabát
doprostřed dvora
nechtěla umřít
ve tmě chlívu
s pytli prasečího šrotu.

Po stejném dvoře
teď pobíhá
hloupý pes
co za kus rybízové bublaniny
ukáže břicho.

Za Hanou Fouskovou (1947–2015)

Luděk Lukuvka
(kurátor liberecké Galerie U Rytíře)

V úterý 10. listopadu zemřela Hana Fousková. Malířka a básnička, která zanechala výraznou stopu nejen v hornatém kraji pod Ještědem, ale její básnický hlas a malířské vidění dolehly daleko za horizont liberecké kotliny.

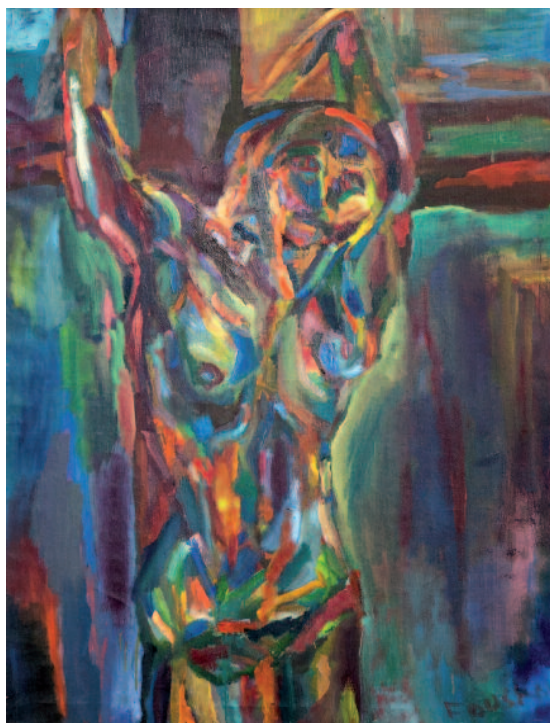

Hana Fousková: *Bolest*, olej na plátně, po 2008.

Sever jí byl osudem, narodila se ve Sluknově v roce 1947, vyrostla ve Světlé pod Ještědem a s krátkým intermezem studia na textilní výtvarné škole v Brně a střední uměleckoprůmyslové škole v Praze prožila většinu života na obou stranách Ještědského hřbetu. Poslední léta života strávila v Liberci. V první polovině sedmdesátých let se ještě pohybovala v Praze v okruhu undergroundu a Křižovnické školy. Tehdy malovala, a dokonce se zúčastnila jedné ilegální výstavy pořádané Věrou Jirousovou.

Bouřlivé pražské období záhy skončilo a Hana Fousková se ocitla v naprosté izolaci normalizačních let českého venkova na severu. Dobrovolná izolace byla do jisté míry dána její životní situací ztěžovanou nemocí a smrtí jednoho ze dvou dětí.

Malování bylo jejím způsobem, jak vyjádřit svět kolem sebe a v sobě. Autoportréty, figurální náměty, piety, ukřižování byly nejčastějšími náměty, které se objevovaly na jejích obrazech až do devadesátých let. Pro její malířskou tvorbu je typická paleta barev

Hana Fousková: *Ukřižovaná*, olej na plátně, po 2008.

ostře vymezená syrovou barevnou expresí. Náměty se posléze rozšířily o krajiny a moře. Souběžně s malbou vznikaly i texty, zejména svébytná poezie. Období po roce 1989 přineslo do jejího života přece jen změny. Začala se více stýkat s lidmi, její dílo se pomalu dostávalo na světlo. V roce 1998 vyšla v Liberci sbírka básní *Jizvy*, která obsahovala i reprodukce jejich obrazů. Kniha pečlivě připravená editorem Jaromírem Typltem se poměrně brzy vyprodala a dnes je nedostupná. Ohlasy byly plné údivu a překvapení. Poté v roce 2003 následovala sbírka *Troud* (Host; nominace na cenu Magnesia Litera), v roce 2008 *Psice* (dybbuk).

K okopírovaným textům Hany Fouskové jsem se dostal někdy po roce 2000. Byl jsem zasažen jejich přímočarou silou, obrazností a neúhybným výrazem plným bolesti a horečných vizí. Opravdový hlas. Nic vydestilovaného, přešlechtěného. Verše v pomalém rytmu nokturna, přírodních ozvěň, poezie bezčasí, absolutně mimo jakýkoliv současný kontext, stejně jako její malba. Setkání s Hanou bylo pro mě osobně jako pozdní setkání s někým, koho jsem měl znát dříve. Alespoň tehdy jsem to tak vnímal. Její uzavřený svět byl vzácným úkazem života, který si vystačil sám a jehož živlem byly spodní proudy skryté v krajině kolem ní, ponorná řeka její rozviklané psyché neustále se prolínající s hvězdami, zemí a žárem obrazů dotírajících ze všech stran. Pes, jediný společník, byl jí oporou v té samotě.

Opatrně jsme navazovali jakýsi vztah. Nezapomenu na návštěvy u ní, ve Světlé, když vařila kafe v malé džezvě v neuvěřitelném pokoji plném starožitného a bazarového nábytku. Každý kus měl své místo a s drobnou Hanou na pohovce vše působilo vychýleně a magicky.

Výstava. Přepisování textů. Hádky. Ostříží, precizní Hanina opatrnost, moje únava, jakási zpozdilost na vše spojené s rozhoupaným a vymkнутým životem, který mi byl tak povědomý a jemuž jsem se spíše už instinktivně vyhýbal. V její přítomnosti ve mně rezonovalo něco, co jsem kdysi musel násilně potlačit, vymezit se proti tomu. A tak i poslední rok jejího života byl příznačný nesouladem a pnutím ve všech směrech. Nebyl jsem samozřejmě sám, pro koho Hanina existence byla nárazem. Příznačné také je, že její smrt vynáší okamžitě na světlo ostře to, co člověk nebyl schopen za jejího života snést, unést, vyrovnat se s tím.

Její stopa je nezahladitelná a myslím, že časem bude působit očištnou silou veršů a drásavých barev obrazů. Nikdy mě nepřestane fascinovat prázdný prostor po někom, kdo už není. Zatím se mi stále tlačí do očí její drobná postava nepřehlédnutelně kráčící městem, se svou vnitřní explozivností, na kterou bych v nějakém předvěku vsadil, že to netečné město navždycky roztrhá.

(nekrolog otištěný v časopise Souvislosti 2016)

Luděk Lukuvka
Haně Fouskové

poprvé v pomalovaném domě
kafe na sporáku oči protékající světem
o kterém jsem nepotřeboval slyšet...
příliš cenil zuby ozýval se tam někdo jiný ve mně
v rozsypaném domě
musela se tady zjevit
prorážet mlhou zdejších dusných kopců
se skřípavým hlasem za hradbou nábytku
tě sledovaly oči

Máš se teď stát listem papíru?
to jméno vystopované písmeny
jako hřebík do hlavy za její
nepoznání
nenavštívení
parte

a kouř a cigarety
verše jako nálezy starých ražených mincí
z dávné doby

obrazy ti omotávaly naostřenou duhou sítnici
pes neustále mizící v lese
se na tebe teď klidně dívá
nikdy už nepoznáš ve změti větví
jeho tvář

OHLASY NA DÍLO HANY FOUSKOVÉ (výběr)

Michael Hauser (filozof a literární kritik): „Fouskovou jsem přečetl v tichém úžasu. Strčí do kapsy většinu mladých básníků. Ona je schopná se vcítovat do druhých, do zvířat i do Měsíce, a to je schopnost, kterou u většiny mladých básníků postrádám. Její poezie působí jako voda na poušti. Ti lepší ze zavedených básníků naší generace dovedou vyvolávat fatamorgánu, ale ona přichází se skutečnou vodou.“

(z korespondence, zdroj: www.typlt.cz)

Viola Fischerová (básnířka): „Jak krutý, podivně po svém žitý život. Jak uhrančivá poezie. A próza jako vyrytá do kamene.“

(Neon 0, 1999, listopad, str. 75)

Jiří Staněk (básník): „Škatulkovat Hanu Fouskovou není jednoduché, jsou to básně samorostlé a téměř nepoučené na vzorech či naopak v nich lze najít ode všeho, fosforeskují chvějivým vnitřním spiritismem. Jejich atmosféra je noční, hvězdná, letící, magická, beztlížná, přetěžká.“

(Tvar 1999, č. 15, 27. 5., str. 21–22)

Věra Jirousová (historička umění)

S tou druhou, propastnou stránkou lidskosti, která se dotýká zraněné mysli, se setkáme v expresivních obrazech a básních Hany Fouskové. Na přelomu

60. a 70. let, když prvně představila své malířské práce na improvizované výstavě v pražském Domě u dvou medvědů Na Můstku, byly její obrazy lidí a jejich příběhů vtaženy do imaginativního prostoru a podobaly se malovaným blues. Z roztržitých segmentů a zlomků barevných ploch skládaly dohromady studený, úzkostný akord rozeznělý z modré, zelené, fialové a temně rudé barvy. V sevřené kompozici těchto raných obrazů se rozžihaly blesky či rozbušky šilené žluté a v jejím oslnivém světle se objevila iracionální povaha její malby.

(Z textu Promalovat se ke světlu, otištěném v revui Prostor Zlín 2006/1)

Miloš Urban (spisovatel a knižní redaktor)

Hana Fousková: *Psice* (Dybbuk): Člověk, s kterým se život nemazlí, může i nemusí psát tu nejsilnější poezii. Tady se to děje. A dost z toho mrazí.

(odpověď v anketě Lidových novin Kniha roku 2008)

Tomáš Weiss (obchodník s knihami a publicista)

Hana Fousková: *Psice* (Dybbuk): Jobovské hádání se s Osudem. Zápis toho, když jsme z nejhorsšího uvnitř.

(Odpověď v anketě Lidových novin Kniha roku 2008)

Ondřej Hanus (básník a kritik)

Texty Fouskové jsou neučesané, nebo spíše – učesané hřebenem, kterému chybí většina zubů. V básniřčině snaze o rým a rytmus je cosi velmi dojemného, cosi, co bezpochyby souvisí s jedním z nejčastějších motivických okruhů *Psice* (oheň, žár, chlad, vyhasínání, vychládání) – touha po lásce. Autorčin vlastní životopis nám možná může připadat chladně cynický, ale pod jeho povrchem bije obrovské, krevnaté a probodané srdce, které zoufale řve o lásku, mír, řád, dobro („*Ach mé dítě kdybys nezemřelo / byl by můj život sluneční paprsek*“). Rým i rytmus navíc odolávají nárokům perfekcionismu, vytvářejíce atmosféru insitní poezie Rudolfa Kubrana. Zůstává však u atmosféry, Fousková není insitní básnířkou.

Vnímám-li *Psici* čistě čtenářsky, nikoli řekneme kriticky, mám pocit, že jsem byl pozván na cestu k bohu (důsledně „pohansky“ s malým písmenem), který je tak trochu absconditus, když dovolí tak hrozná příkoří. Přesto zůstává v centru básniřčiných (pod)horských vizí, někdy coby dobro, které může spasit, bude-li se mu chtít („*Zpovídám se tobě / bože / který sídlíš v hvězdném stanu / Všechno co jsem chtěl / tos mi dal / jen bolavou duši / z těla nevyřval*“), někdy jako zosobněný přírodní zákon („*Je to už dávno co mi bůh vzal syna*“). Ostatně je to bůh nejednoznačný a často až absurdně lidský („*Někde kdesi pod nebesy / pánbůh hřeší*“). Je to přimluvece, zloděj i společník.

(zveřejněno v internetovém časopise A tempo, 22. 11. 2008)

Roman Polách (básník a kritik)

Co se týče, již na začátku recenze zmíněné, blízkosti k poezii 19. století, Fousková opravdu provádí jakési zmrtvýchvstání obrátů a obrazů, jež se už zdály být mrtvémi. Avšak autorská originalita tyto obrazy povyšuje na úroveň moderní poezie. Výtečné a hravé obrazy jako Černá mračna přikryjí tě / hebkým peřím jako dítě, v sobě nesou onen romantický tón, jenž je navíc podpořen jakousi odevzdaností vlastní existence. Ozvuk devatenáctého století je patrný také ve vztahu k přírodě. Fousková se zaměřuje v básních na jednotlivé komponenty přírody, které jsou určující, jak v dané chvíli pociťuje volnost. Proto v mnoha případech mění vyobrazení lesa za obrazy ptáků, kteří nejsou tak svázáni „kořeny“, jako stromy v lesech. Dokonce se autorka vydává i za hranice přírody a v ojedinělých případech mění volnost ptáků za volnost letadel. Vždyť v nejedné básni autorka létá. Nicméně ani ptáci, jak již zde padlo, nejsou naprosto volní, a proto dalším častým dějem je v této sbírce pohled k hvězdám a vesmíru, který jednak vyjadřuje zmiňovanou volnost (až nekonečnou) a zároveň je antitezí k autorčině ohraničenému životu zde na zemi. A psice? Psice je nejenom velmi využívaným symbolem, ale živoucím ztělesněním básní samotných do života Fouskové. Jednou je psice zobrazena jako Bůh, podruhé zase jako měsíc, potřetí umrlec. Psice se jako symbol transformuje při proměnách pocitů samotné Fouskové. Je vlastně symbolem snění, mnohdy i smrti, ale zároveň i života, jakési naděje a vlastně i jakousi stylizací samotné autorky.

Můžete mi ještě jednou zavolat?

Ivana Myšková

(nekrolog)

Hana Fousková si mě našla někdy v únoru tohoto roku, kdy jsme bydleli v bytě po mrtvé babičce, mimo Prahu, s minimem peněz. Dobře jsem si pamatovala její hlas, sípavý, skřípavý, rezavý, prokouřený a napůl sežraný rakovinou plic. Slyšela jsem ho poprvé naživo krátce po vydání *Psice* v roce 2008, v Čitárně Unijazzu. Dybbuk tam spolu s *Psici* křtil, tuším, i *Vlčí slinu* Svatavy Antošové, a zatímco Svatavin hlas zněl jako polnice a hravě přehlušil unijazzové papoušky, hlas Hany Fouskové jako by vycházel přímo ze záhrobí. Domluvily jsme natáčení rozhovoru pro vltavskou Mozaiku na další den. V noci jsem *Psici*, okouzlená nemilosrdností vysloveného a zároveň krásou té tesknosti, těch vlčích lun, krvavých sluncí a lesů v noční mlze, přečetla a druhý den, po složitém nahánění Hany a jejího psa kolem Vltavy, v pivnici pod FAMU konečně spustila svůj ediol. Hana vyprávěla o své závislosti na malování, o schizofrenii a životě v léčebnách, o rakovině a o psaní, co není tolik důležité jako malování: „Básničky mi jdou tak snadno, že si bez nich život dokážu představit.“ Co šlo snadno, jako by nemělo váhu: „Baví mě sebe-

menší zápas na jakékoliv úrovni, mě prostě baví se prát!“ Bavit ji zápas a bavila ji tma: „Tma je vlídná, konejšivá, znamená odpočinek, spánek, klid a mír po celodenním zápase, já mám tmu ráda.“ Zvláště ji bavila tma v lese, kam se vydávala na čundry: „Příroda je to jediný štěstí, který mám, až na to, že odchází, takže to moje šilenství spočívá v tom, že zachraňuju přírodu a ničím civilizaci.“ Něco málo z jejich vět se mi podařilo zaznamenat. Ještě méně se mi podařilo odvyšlat v ranní Mozaice. Hana se zdála být nad veškerou publicitu povznesena. Ale možná byla jen zklamaná: „Stejně mi to život nezměnilo,“ řekla, když jsem ji doprovázela do metra a ona odcházela tak smutně, jako přišla, jako stín, stín svého milovaného velkého černého psa, který byl zas stínem mrtvého psa Ronyho.

Tehdy jsem si říkala, že bych se za ní měla vypravit. Vypravit a natočit pořádný rozhlasový dokument. Jenže tahle touha skoro zmizela pod nánosy desítek a stovek drobných rozhovorů, drobných tak, že rozdrobily všechny větší plány.

Když jsem po sedmi letech v kladenském paneláku poslouchala z telefonu tentýž hlas, zaradovala jsem se, že ten svůj plán konečně uskutečním. Hana ale volala, aby mě poprosila o pomoc. Vzpomněla si na mě, protože jsem jí tehdy dala na vlak. „Už mi moc času nezbyvá,“ zasípala. „Nechci umřít jako blbec. Mám novou sbírku. Nevíte, kde bych ji mohla vydat?“ A tak začaly pravidelné telefonáty, obden, dvakrát třikrát, s pořád stejnou otázkou. Hana mě honila, protože ji honila smrt. Časem se přidala otázka: „Nevíte, kdo by koupil můj obraz?“ Obden, dvakrát třikrát. Touha po dokumentu mizela pod nánosy telefonátů. Tři nakladatelé, kterých jsem se ptala, sbírku nechtěli. Jako by Hana byla mrtvá už teď. Nebo si jen každý, kdo s ní kdy něco vyřizoval, vzpomněl na ty obtíže.

Hana potřebovala prostředníka se světem. Tím prvním byla psychiatrička Michaela Petišková, která Hanu objevila fotografovi Šimonu Pikousovi, historikovi umění Lud'ku Lukuvkovi a básníkovi Jaromíru Typltovi, bez něhož by nebylo ani tři básnických knih, ani výstav, a kterého nakonec odehnila jako největšího nepřítele. To ta nemoc. To ta bezmoc. Ale kdo jí bude zařizovat pohřeb? Jaromír.

Hana si stále umanutě a naivně myslela, že pro její současníky je podstatné jen to, co dělá. Jenomže pro ně, Hano, bylo o fous podstatnější, že s tebou nebylo tak snadné vyjít. A tak Hana umírala na neléčnou rakovinu plic a umírala na nezájem.

Když jí tedy Petr Borkovec uspořádal 9. června ve Fra čtení, byl to malý zázrak. Luděk Lukuvka Hanu dovezl i s dvěma obrazy pro improvizovanou dražbu, večer pěkně uvedl a ještě Hanu dovezl zpět domů. Hana byla skvělá a publikum jí naslouchalo vřele. A když mi po týdně volala: „A necukala jsem hlavou? Po práškách mi vždycky cuká hlava. Nebylo to vidět?“ zdálo se mi, že tak trochu vystupuje ze tmy.

Když dvě mecenášky na večírku ve Fra obrazy zakoupily, vracela se zase trochu do života. I já z ní konečně vydolovala, doufám, všechny její nové básně a Petr Borkovec chtěl výběr publikovat v Souvislostech.

Jenže Hana v důsledku své nemoci postrádala empatii a v srpnu zase volala: „Nevíte o někom, kdo by koupil obraz?“ A něco, co jsem dlouho neslyšela: „A kdo by vydal moji sbírku?“ To už jsem ji okřikla: „Vy mi vždycky voláte to samý, to je hrozný, takhle dokola...“ „Ale vy jste se mi nabídl,“ ozvalo se z telefonu a znělo to jako fatálně špatné rozhodnutí. Jenomže pak jsem zas nahlédla do *Psice* nebo jsem v noci aspoň chvíli přepisovala její nové básně (každá měla nejméně dvě verze, které se lišily třeba jen jedním veršem) z nové sbírky *Zařikání smrti* a zas mě dojímaly ty čiré obrazy, ty metafory samozřejmě jako příroda, to flagelantství, ty kruté součty ztrát a proher:

„Na světě nemám duši živou / jen vagínu neduživou / a ruce pařáty / věším ornáty svých lásek / na šňůru ze zpuchřelých perel (...).“

Zpracovat Hanin tragický osud prozaicky, vyzněl by příliš nepravděpodobně. Ale její obrazy a její poezie byla s to tu tíhu unést. Stejně jako Hana zvládla nést svůj úděl vyhoštěnce, podivína, umělce. Věděla, že dobré umění nepřipouští kompromisy a že je za něj třeba vložit ruku do ohně a nechat ji tam dlouho. Hana byla absolutně svá, nechtěla se líbit, byla svobodná jak zdivočelý pes.

Když telefonáty před třemi týdny ustaly, znejistěla jsem, ale nebyl problém vyložit to tak, že Hana konečně dostala zásilku, kterou jsem tak dlouho slibovala, dlouho, protože jsem chtěla, aby byla kompletní – obsahovala její básně, které jsem jí vracela, fotografie obrazů, katalog k liberecké výstavě s textem historičky umění Věry Jirousové, můj dopis a několik básní Jaromíra Typlta, přepokopovaných ze Stisku a z Lyrikline.org, o které mě opakovaně žádala. Snad se chce s Jaromírem skrz ně smířit, doufala jsem.

A řekla jsem si, že jí pak zavolám sama. Že jsem našla nakladatele. A že Miloš Doležal chce výběr z nových básní pro rozhlas! A že máme další kupce obrazů! A že v dohledné době přijedu a natočíme konečně ten dokument. Hano, haló, Hano, musíme natočit ten dokument! Neumřete jako blbec, nebojte! Hano. Hano?

PS: Hana zemřela nad ránem 10. listopadu v hospicovém pokoji liberecké nemocnice. Ty tři týdny se jí věnovala paní Růžičková z hospicové péče sv. Zdislavy. Do telefonu mi řekla: „Věděla jsem, že musím napnout všechny síly, aby neskončila ve společném hrobě.“

(Tvar, 3. 12. 2015)

Hana Fousková: *Smrt*, 2005, olej na plátně, po 2008.

Milá Hanko,
byla jsem pověřena úkolem, říci zde několik slov
na rozloučenou. Je to úkol čestný, který nemohu od-
mítnout, a zároveň nesmírně těžký...

Není v lidských silách postihnout několika větami
obrovskou košatost a bolestné bohatství Tvé pozem-
ské existence...

Zkoušela jsem pro inspiraci otevřít Tvé knihy a pře-
hlnaly se přese mne nekonečné roje létavic roztínají-
cí noční nebe, sápany se po mně strašidelné větve
stromů za soumraku, ozařovaly mne neskutečné bar-
vy východů slunce v Podještědí, které naplňují Tvé
obrazy. Kolem pobíhali nebeští jezdcí – psí bohové.

A zároveň mne nemilosrdně posadil na zadek sy-
rový kontakt s věcmi posledními, o nichž Tvá poezie
nesnese sebemenší pochybnost.

Jak by také ne – vždyť jsi odjakživa věděla, že těž-
ká zranění a ztráty nejsou jen nějaké hrozné pověš-
ti, ale tvrdá realita, které Tvůj život s nesmlouvavou
pravidelností dával za pravdu. Že houževnatý boj,
který jsi sváděla o svůj talent, o své děti, vztahy a poz-
ději prostě o život, končí spíše než vítězstvím vyčer-
páním, rozpadem, bolestí a utrpením. Snad právě
proto jsi tak mistrovsky uměla nacházet léčivé zdro-
je snu a imaginace.

A žila jsi o život.

O svobodný, hrdý a statečný život, jehož řezavou
sílu jsme občas pocítili na vlastní kůži.

Svobodný život od našeho každodenního pachtění,
jehož daní je hlad a chudoba.

Svobodný od blízkosti, která hrozí opuštěním a zkla-
máním, jehož daní je samota.

Svobodný od paternalistické péče, jehož daní jsou
psychická a fyzická zhroucení.

Svět přišel o výjimečnou malířku a básnířku, která
v něm zanechala nesmazatelnou stopu.

Nám chybíš a budeš chybět, ale budeš nám navždy
výzvou a inspirací.

A promiň, že Ti tykám. Jinak to nešlo.

(*Michaela Petišková, lékařka, psychiatrička, přítel-
kyně. Smuteční řeč na pohřbu Hany Fouskové*)

HANA FOUSKOVÁ (5. 5. 1947 ve Šluknově – 10. 11. 2015
v Liberci), studovala na středních školách výtvarného zaměření
v Brně a v Praze. Na začátku 70. let se pohybovala v okruhu vý-
tvárníků tzv. Křížovnické školy a byla také v kontaktu s pražským
undergroundem. V polovině 70. let se vrátila do Podještědí.

Teprve od 90. let představovala svou malířskou tvorbu na sa-
mostatných výstavách (mj. Praha 1998 a 2005, Görlitz 1998, Li-
bereg 2002, Ústí nad Labem 2008). Od mládí byla v invalidním
důchodu.

Publikovala v A2, Aluzi, Analogonu, Hostu, Kalmanachu, Pro-
storu Zlín, Souvislostech, Světliku, Tvaru; na internetu v alman-
achu Wagon a v časopisech Pobocza a Dobrá adresa. Byl o ní na-
točen dokumentární film Já, špatně zajizvená rána (rež. Jiřina
Vávrová, 2000).

Zastoupena je v internetové antologii české poezie Vrh křídel,
almanachu Artera (Fokus My-klub, Liberec 1997), v antologii Iz
věka v věk (Pranat, Moskva 2005), Antologii české poezie II. díl
(1986–2006) (dybbuk, Praha 2007) a ve sborníku 7edm (Theo,
Pardubice 2008).

Vydala sbírky básní *Jizvy* (Fokus My-klub, Liberec 1998; roz-
šířené vydání *Troud*, Host, Brno 2004) a *Psice* (dybbuk, 2008).
Pouze časopisecky byly zatím zveřejněny ukázky z autobiogra-
fické prózy *Schizofrenička*.

(*Připravil Jan Šebelka s pomocí Jaromíra Typlta
a Ludka Lukvky, reprofoto Šimon Pikous*)

Josef Král

Švédské dopisy

(Korespondence se švédským spisovatelem Vladimírem Oravským, původem ze Slovenska)

2012

22. července

Vážený pane Oravský,

Vaše umíněnost proniknout

svými knihami k českým čtenářům je chválná. I když se na tom nepodílím přímo, užitečné mohou být informace o Vaší tvorbě, které posílám do poměrně úzkého, ale kvalitního okruhu přátel z uměleckého světa. Kam informace zabloudí a jaký budou mít pro Vás praktický užitek, lze těžko odhadnout. Přátele si pečlivě vybírám, takže se pořád ještě pohybuju ve světě vzájemné důvěry.

Na těchto „vlnách“ se šíří i moje texty a obrazy. Je to princip afinity umožňující vzájemné souznění duší. Však víte, že původní esoterická učení vždy zdůrazňovala rezonanci jako základní vlastnost všudypřítomné vesmírné energie. Neberte to, prosím, jako poučování, jen jsem chtěl naznačit směřování cesty...

Srdečně zdravím Josef Král

28. července

Pane Králi,

včera som dostal vyzrozumění k vyzvednuti doporučené zásilky a napadlo ma, že ji neposílá Švéd. Každý u nás vie, že po zrušení pošt se musí pre takú zásilku na benzínovou stanicu. K té „mojí“ to mám asi hodinu cesty autem. Z radia som poslouchal ranní zprávy a mimo jiné se dozvedal, že za rok sa u nás ztratí viac ako desať tisíc dopisů. Dodatečně som sa omluvil opatrnému odosilatel, že zásilku poslal doporučeně.

Na benzínce som si vyzvedol balíček s Vaší knihou a večer sa pustil do čítání... V 05.30 som dočítal sice unavený, ale se spokojnou dušou. Vypočívam ranní zprávy zo sveta a pijem už tretiu kávu. Som presvedčený, že Vaše texty by sa mohly publikovat kdekoľvek na svete. Všade by sa našlo publikum, ktoré by sa s nimi dokázalo identifikovat. Jste borec a je dobre, že o tom viete a nehladíte do země. Myslím, že Střemhlavý let je knížka, nabytá silou slov ako granát. Není divu, že u mnohých čitatelov budí otvoreností taký odpor. Každé dílo je optickým přístrojem, který spisovatel dává k dispozici čitateli, aby mu umožnil rozeznat to, co by byl bez jeho knihy v sobě nezahlédl.

Váš mail je ako všetko Vaše psaní premyšlený. Prípadne mi spisovatele asi tak před stopadesátí lety, keď písalí s presvedčením, že ich dopisy se stanú súčasťou historie a budú nejen publikovány, ale i verejně diskutovány. Já som už infikovaný internetovými bacily: najprv napíšu... a až bude niekedy čas, tak si to prečítam a snad o tom i pouvažuj. Těší ma, že jsem Vás mohl poznat.

Kolegialne, az priateľsky Vladimír Oravský

P. S. Od 24. septembra do 2. oktobra som pozvany do Georgie, byvale Gruzínsko. Jedna americka organizacia tam posielala pozorovateľov že

či volby prebiehajú demokraticky.

12. srpna

Pane Oravský,

za třicet let „hodněpsaní“ mám k jazyku takový respekt, že mě doslova bolí každý prohrěšek proti jeho duchu. Zřejmě mi to přešlo „do krve“. Na čtenáře to může působit jako návrat k obrozenectví. Mrzí mě, že už nemůžu s časem zacházet jako za mlada, kdy jsem původní spontánní textové „vyvrheliny“ nechal uležet v naději, že je někdy vylepším.

Blízko postele mám knihy svých oblíbených: Jamese Joyce, Franze Kafky, Josefa Palivce, Jakuba Demla, Emanuela Rádlu a španělského filosofa José Ortegy y Gassetu. V roce 1930 předpověděl ve Vzpouře davů současnou invazi zlovolné moci „osvobozených“ lidských mas. Nechybí C. G. Jung, Henri Bergson, Martin Buber a hermetikové. V nespavých nocích mi připomínají, co jsem z nich už zapomněl i co dnes chápu jinak. V hlavě z toho mám chaos, který by se měl v budoucnu proměnit v řád. Však jako spisovatel takové doufání jistě znáte...

Ty moje noce nevysvětleny by mohly vypadat až mysticky. Je to však prostě. Urologické potíže mě budí, takže si čtu a někdy i píšu... Mladý dadaista Tristan Tzara kdysi hlásal: „Píšu, jako když močím.“ Já naopak ve stáří močím, jako když píšu. Obtížně, někdy i jen po kapkách. Jak by takovou dějovou chudobu vyšperkoval Jan Neruda! Jak by ocelovým perem čile kmítal po osmerce papíru! Jemu se to psalo, když redakční sluha co chvíli uctivě připomínal, „vašnosto, račte si přispíšit, sazeč vzkazuje, že nestihneme vydání“.

Přeji pěkné dny Josef Král

P. S. Motivace s výstavou k osmdesátce už funguje, i když vernisáž bude v září příštího roku. Do zajímavě tvarovaného prostoru se vejde devadesát obrazů. Čeká mě spousta radostné i únavné práce. Chci tam mít nejméně třetinu obrazů nových – jinak by nemělo smysl vystavovat. Posílám dvě ukázky: Děvčátko z pouště a Žvanilové (k minulým volbám).

24. září

Dobry den, pane Králi,

z přiloženého letáku som si prečítal ohlasy na Vaší trilógii Střemhlavý let v kleci (hovory s Bohumilem Hrabalem a jiné texty). Myslím, že se z nich můžete radovat. S knihami je to niekedy vela tažké... V roce 2003 jsem napísal knihu DENÍK ZLATY IBRAHI-

MOVIČOVÉ, ale žiadne vydavateľstvo ji nechťelo vydat. Nakladateľ se vylouvali že to je četba pro mládež příliš pesimistická. Až se rukopisu ujal mladý antikvář, který si chtěl zkusit vydávání. S knihou měl velký úspěch. Často píšem politické texty, chcel bych přispět k tomu, aby svet byl pre všetkých a nejen pre elitu.

Vo Švédsku mi vydali přes třicet knih... Někdy s tím jsou problémy, že by člověk „vyletěl z kože“. Nedávno jeden sviniar publikoval moji knihu na svých webových stránkách a nechává si za to platit. Tvrdí, že jsme tak dohodnutí. Ako ho zastavit? I keď je to prípad jasný „jak facka“, nikdo mi nezaručí, že spor vyhrajú. V sázce je kauce niekoľika set tisíc švédskych korun, ktoré musím složit predem. Soudy mají tendenci řízení protahovat a spravedlnost zamlžovat. Zažil som to niekoľikrát. Často si vzpomenu na otce, který mi ještě za socialismu vštěpoval do hlavy, že v kapitalismu vyhrává pravda. Nezazlívám mu to, byl to jeho krásný sen, kterému i ja, napriek vlastným skusenostiam, niekedy verím.

Priateľsky Vladimír O.

31. října

Dobrý den,

další Váš dopis mě jako obvykle potěšil, zvláště zmínkou o nočních telefonátech s přítelem, který nečekaně zemřel ve Švýcarsku. Je to už druhá poznámka o niterném tématu (viz pan Engdahl). Marně takové vzpomínky zlehčujete ironickými poznámkami... nic, co je niterné, se neztratí, všechno nás dostihne a nemusíme tomu ani říkat karma.

Vím, o čem mluvím, když mám osmdesátku na dohled.

Ohlasy na moje knihy jsou součástí mého VŠEPSA-NÍ. Nejcennější nejsou od známých osobností, ale od čtenářů, v nichž moje psaní vyvolává vlastní, dávno zapomenuté události, probouzející duši. Mezi pohybem ducha a řeči nastává „souběžnost tak dokonalá, že neexistuje nic, než pohyblivý smysl procházející slovy, nic než dvě duše, které zdánlivě přímo, bez vnějšího prostřednictví se souzvučně chvějí“.

Tohle napsal francouzský filosof Henri Bergson před více než sto lety. Stalo se mi to krédem už v době, kdy moje introspektivní psaní bylo vzdáleno dvacet let. A plně platí dodnes. Zcela jinak ovšem soudí redaktor literárního měsíčníku s úctyhodnou tradicí – (dopis ponechávám v původním znění): ... souhlasím s kolegy, kteří Vaši práci chvalí, ale jako redaktor bohužel musím konstatovat, že vas text nedokáže publikacne využít... myslím, že nejen nas, ale treba i knihkupce ceka boj o preziti... je to narocne ctivo, musime se predevsim nejak zivit... vsak to znate, sam podnikate v oboru... ps. pekna jsou ta pripojena vytvarna dila!

Co tomu říkáte, milý příteli? Zdravím Josef Král

2013

13. června

Vážený příteli,

po tříměsíční práci jsem dokončil archivaci seismogramů, které mají v mojí tvorbě funkci kreseb. Tím se motivy dobou vzniku velmi vzdáleně dostaly k sobě a zajiskřily inspirací. Nejlepší z nich jsem přehledně uložil ve fotoalbech nebo šanonech. Jsou kdykoli k prohlédnutí, případně vyhození.

Znovu procházím dávno odpršelými dešti. A skutečný déšť mi bije do oken a Česko šílí z nových povodní. Valí se i Ústím nad Labem, kudy jsem chodil suchou nohou šestnáct let. V blízkosti řeky bych teď byl devět metrů pod vodou.

Panelák máme v Liberci našťestí vysoko na kopci, že na něj nemůže voda ani tisíciletá. Kalné zdivočelé proudy mám v hlavě jako empatii s postiženými. Marně si otloukají hlavy o podmáčené zdi, že byli tak blbí a chtěli

bydlet na břehu milované řeky! A těch peněz, co nastrokali úředníkům, aby jim povolili stavět v záplavovém území!

Srdečně Josef Král

15. června

Pane Králi,

podělím se s Vámi o zkušenosti se svobodou tisku vo Švédsku. Redakcia časopisu Tidningen Kulturen ma vyslala na jedno bienale. Znají ma a jejich nakladatelství mi vydalo patnáct knižních titulů. Po bienale som napísal päť kritických reportáží, dohko-py asi 70 stran. Tématicky sa to týkalo feminismu, který má vo Švédsku podobu zákerného komunismu. Můžete psát kriticky o královi alebo predsedovi vlády a nikto se neozve. Nedotýkejte se však žen, které jsou přesvědčeny, že všichni muži by měli zmizet z povrchu zemského.

Zurivé feministky vymohly odstranění mých článků. Napsal som otvorený dopis, kde jsem takovou cenzuru prirovnal k československé totalitě, pred níž som emigroval do Švédska. Dopis nebyl zverejnen... Zdravím Vladimír O.

10. září

Milý příteli,

na vernisáž mojí výstavy Malování jako alchymie přišlo přes šedesát přátel a hostů. S těmi nejbližšími jsme skončili ve dvě po půlnoci ve skvělé vinotéce a druhý den vespávali do pozdního odpoledne. Výstavu jsem připravoval devět měsíců a bylo to vyčerpávající. Z devadesáti obrazů byla třetina nových. Řada z nich navazovala na cykly započaté před mnoha lety. Bylo to potvrzení jejich vnitřní alchymické kontinuity. Tohle je na dlouhé povídání... tak to nechám na jindy.

Srdečně zdravím Josef Král

Vladimír Oravský.

Josef Král: *Bezdomoví.*

2014

23. března

Milý pane Králi,

nezlobte se, keď som Vám tak dlho neodpovedal... Nebolo to kvôli zaneprázdnenosti, ale spíš z pocitu, že nemám čo povedať. Všetko dôležité dám do svojich kníh a ostatní jsou len „otruby“, o ktoré nikto nestojí. Ako spisovateľ, režisér a scenárista tvorím vo švédštině a dánštině. Není divu, že slovenština prichádza zkrátka. Snažím sa odhalovať nepravosti sveta, zejména zneužívání moci bohatými. Mému bratrovi sa naopak líbí, že psaním sa snadněji dostane do blízkosti mocných. Podrobně o tom píšu v nové knize Kdo mi ukradl mého bratra? Nedávno som ji vydal i v elektronické podobě. Už jste ji dostal? Som zvedavý na Váš názor.

Srdečne zdraví Vladimír

26. května

Vážený příteli,

moje psaní, stejně jako svíčku, snadno sfoukne i vánek lehký jako dech. S realitou mě vždycky spojovalo několik souběžných přátelských vztahů. Proč jsem cítil potřebu texty nejdřív vyprávět? Dnes už nevím... Všechno bylo vyvolané radostí ze setkání a oboustranného naslouchání a svěřování. Následovalo dlouhé psaní jako padání nadřazeného deště. Je tomu tak i po osmdesátce, ale s tím rozdílem, že spousta dosud napsaného jsou balvany, jež musím přelézat, abych se vůbec někam dostal. Mnozí přátelé jsou už „na pravdě boží“. Jiní odešli, protože v mých knihách se našli v jiné podobě, než očekávali.

Srdečně zdravím Josef Král

6. října

Pane Králi,

pred chvíľou som dostal mejl z Městské knihovny v Praze, že moja kniha „Kto ma okradol o mojho bratra“ patrila u nich v srpnu a září k nejpůjčovanějším. Osobně mám z toho velikou radost a doufám, že zpráva potěší i Vás. Švédí říkají, že sdílená radost je dvojnásobná.

Priateľsky Vladimír

15. října

Vážený příteli,

z takové zprávy se raduju, i když jsem se o ni nezasloužil. Při zpětném pronikání do slovanského světa to chce velkou trpělivost....

Můžu se i já s Vámi podělit o radost?

Napsal mi Jiří Dědeček (spisovatel, básník a písničkář) a předseda českého PEN KLUBU. „Včera večer jsem se chystal formálně nakouknout do Vašeho díla, a zůstal jsem a četl až do půlnoci. I když říkáte, že se dá číst na přeskáčku, vzal jsem to pěkně od začátku. Už dlouho mě nějaká kniha tak u sebe nedržela.“

Střemhlavý let v kleci je kniha, jejíž četbou si jako čtenář ubližuju, přesto však nemůžu jinak, nedokážu se odtrhnout. Poctivá introspekce je asi vždycky drásavé psaní i čtení, pokud člověk není zrovna rozený humorista, ale možná i tehdy, nahlíženo tíživým vědomím věku a nemoci. Jakkoli zprvu přitahuje souvislost s Bohumilem Hrabalem a zvědavost dozvědět se ještě něco víc, než co bylo až dosud napsáno, postupně začne převládat autorův vnitřní svět a zvlášt-

ní vidění souvislostí a smaže všechno ostatní. Pak už se řítím společně s Josefem Králem, až se špryclíky klece okolo míhají.

Jeho schopnost jít až daleko za hranici pudu sebezáchovy budí úctu, úžas, strach. Nebo jít až na samé dno bezedné pravdy. Kniha nepotěší a nezahřeje, ale zato nastolí otázky, které si většina lidí nechce klást a na něž skoro nikdo nechce znát pravdivé odpovědi. Děkuju Vám za to, že jste mi ji poslal a věnoval, ale hlavně že jste ji napsal. Moje hluboká úcta.

Srdečně Váš čtenář Jiří Dědeček.

Tahle vypadá pravda v plné nahotě... Je k ní zapotřebí něco dodávat?

S pozdravem Josef Král

2015

31. ledna

Milý příteli,

kardiolog se radoval, že jsem za půldruhého roku zhubl o sedmnáct kilo, zatímco onkolog se vyděsil... než jsem mu vysvětlil, že to bylo hubnutí cílené, aby srdce uneslo takovou nadváhu! Kopec, který vyžadoval tři zastavení, zmáhám s jedním odpočínutím.

Dny pokluskávají zrychleným tempem. Chvilí rozpršelé, zítra zledovatělé, takže i za podpory francouzské hole ztrácím rovnováhu a cesta domů známými ulicemi mi trvá snad hodinu. Vracel jsem se z nukleární medicíny, kde zjistili, že pravá ledvina pracuje na 25 %, takže levá musí zvýšit výkon. Doktoři jsou na mne hodní, ale zakoukaní každý do své odbornosti. Když řeknu urologovi o trvalé bolesti „v kříži“, hned

Josef Král: Odcházení.

Josef Král: Návnady II.

protestuje, že to nemůže být od ledvin, protože bolí úplně jinak! Chci pokračovat, ale už má v hlavě lejtara jiného pacienta, který se kulhavě dere do dveří. Sestřička v blankytně modrém přešlapuje netrpělivostí nad mým pomalým oblékáním. Já bych nejednal jinak mít plnou čekárnu nevrlych pacientů, z nichž mnozí strachem před smrtí se přestávají ovládat.

Po letech se vracím k dílu C. G. Junga, které je úplně teprve vydáním tabuizované Červené knihy. Jung měl odvahu prohlásit, už jako světově proslulý vědec, že ztratil duši. Její hledání fascinujícím způsobem zachytil právě v Červené knize. Psal ji a maloval patnáct let jako středověký mnich. Měl odvahu proti svému celoživotnímu dílu analytické psychologie postavit svůj dlouholetý zápas s nevědomím. Pochyby o zveřejnění Červené knihy měl do posledních chvil života. V závěti stanovil, že může být zveřejněna až pětadvacet let po jeho smrti.

Srdečně zdravím Josef Král

2. února

Dobrý den pan Kral,

som rád, že jste znovu fit a že Vaše pero je ostré a poetické. Jako ste zhodil 17 kg váhy? Dal ste si voperovat část zaludku, anebo si zašil usta, ako to robia Indové „tancujucim“ kobram? Svět je zaplaven slovy a ja som jeho sučástí. Těší ma, že mi lidé rozumí a kupují moje knihy.

Zdravím Vladimír O.

10. června

Vážený příteli,

věřil byste, že naše dopisy v počítači za tři roky zabírají 210 stránek? Doufám, že se k nim v budoucnu vrátíme... Některé si o rozvedení přímo říkají. S jistou nostalgií vzpomínám na nedalekou minulost, kdy jsme si víc psali. Kde jsme na to brali čas?

Stárnutí přináší nové nemoce... polykám léky a klešám ke dnu. Doufám, že teprve tam se odrazím k cestě nahoru. Včera mi po dlouhé době napsala přítelkyně Hana: „Milý Pepo..., moje odmlka byla nehorázně dlouhá, uvědomuji si, jak divné dny probíhaly skrze mne úplně jalově. Duše, která jindy zázračně spolupracuje a dává mi nádech moudrosti a nadhledu, a tím mi usnadňuje život, zmizí a nechá mě v tom srabu zase vymáchat. Jalový život se snažím napravit aspoň usilovnou prací, která musí být udělána co nejlépe. To je jediná záchrana, jak se zase zasloužit o její přízeň. Těším se na lepší časy, až mi zase napíšeš. Třeba si duše dá už říct...“

*Napíšu, samozřejmě že odepíšu..., ale cítím, že dlouhé čekání pobořilo porozumění, kdy duše mluvila s duší. Odevzdaně čekám na rovnováhu mezi zklamáním a novou nadějí. K psaní se soustřeďuju čím dál obtížněji... Vnější svět mi připadá jako tlupa vzteklých psů. To ale neznamená, milý příteli, že jste mi „vypadl z paměti“. Příští týden pošlu další pokračování rozepsané knihy *Otevírání duší*. Srdečně zdravím Josef Král*

P. S. Chci držet krok s dobou, a tak jsem robotu – překladateli – nařídil, aby Vám turecky napsal: „Vážený příteli, jste ještě v Turecku, nebo už jinde? Zná

Josef Král: Ptáci I.

Vás jako světoběžníka, který je doma na celé planetě. Tak Vám přeji bezpečné lety a klidné spaní nad oblaky.“

Kvůli kontrole mi robot přeložil text zpátky do češtiny: „Vážený příteli, v Turecku nebo kdekoli jinde jsem cestoval v ještě? Jako světoběžník vím a celou planetu domů. Takže budeš spát nad mraky a přeji vám klidnou let.“

Ejhle, i roboti si umí poeticky hrát, usmál jsem se potěšeně. Po chvilce přemýšlení jsem ovšem zaplakal...

Srdečně zdravím, Josef Král

VLADIMÍR ORAVSKÝ, nar. 1947 na Slovensku, je švédským spisovatelem, filmovým a divadelním režisérem. Napsal přes 30 knih a stejný počet divadelních her a filmových scénářů. Po dokončení gymnázia v Bratislavě v roce 1968 emigroval do Švédska. Na universitě v Lundu absolvoval postgraduální studia v oborech drama a film. Má za sebou také tříleté filmové studium v Dánsku. Než se stal spisovatelem, prošel v zahraničí nejrůznějšími povoláními. Dvě desítky jeho knih byly ve světě vyznamenány cenami. Například divadelní hra pro děti *AAHR* napsaná ve spolupráci s K. P. Larsenem v roce 2006 získala první cenu na mezinárodní soutěži v Manile. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří *Deník Zlaty Ibrahimovičové* napsaný společně s Danielem Malménem. V nedávné době Vladimír Oravský vydal ve Švédsku knihu „*Kdo mě okradl o mého bratra?*“ V elektronické podobě vyšla i česky.

JOSEF KRÁL (nar. 1933) pracoval do roku 1968 jako novinář a historik. Výsledky archivního výzkumu o protinacistickém odboji za II. světové války publikoval v knize historických reportáží *Parašutisté* (1967), kterou výrazně přispěl k boření legend o odboji. V období komunistické normalizace, kdy mu byla znemožněna vědecká a publikační činnost, psal v ústraní. Nejprve *Hranaté míčky s hřebíčky I.–II.* (samizdat 1984) a *Střemhlavý let v kleci*, básnické prózy a záznamy rozhovorů s Bohumilem Hrabalem (samizdat 1988). Po roce 1989 knihy přepracoval a rozšířil o *Sametové míčky s hřebíčky*. Trilogii ilustroval vlastními obrazy. Vydalo ji nakladatelství King v roce 2011. Dlouhou korespondenci s básníkem Emilem Julišem zveřejnil v knize *Dokud ještě žijeme...* (Nakladatelství Bor, 2015). Publikoval rovněž v Čítance samizdatové a exilové literatury II (SPN, 1991) a v časopisech a sbornících Kalmanach, Tvar, Aluze (Uuniversita Olomouc) a jiných. V roce 1991 založil soukromé nakladatelství KING a o dva roky později stejnojmenný antikvariát. Kromě psaní se přes třicet let intenzivně věnuje výtvarné tvorbě netradičními metodami.

SAMOSTATNÉ VÝSTAVY: 1989 – Naivní divadlo v Liberci (monotypy). **1993** – Malá výstavní síň v Liberci (grafika). **1997** – Malá výstavní síň v Liberci (obrazy). **2003** – Malá výstavní síň v Liberci (obrazy). **2008** – Galerie U Rytíře v Liberci (fotografie Lidé a svět šedesátých let). **2012** – Galerie AMB Hradec Králové (laserová grafika). **2013** – Galerie U Rytíře (Malování jako alchymie, 90 obrazů, průřez dosavadní tvorbou). **2014** – Galerie CFA + H Liberec (Malování jako zpovídání, nové obrazy). Zúčastnil se i několika kolektivních výstav.

Marek Sekyra
Z nové tvorby

Šedmé patro s výhledem do minulosti

Snad spíš
 spíš ne
 hříšně
 s kým
 vím
 a již to
 nikdy
 nezměním
 vzpomínky
 minulých
 let
 zní
 nyní
 jako
 flažolet.

Kam odcházejí maminky 2

Památce J. Skácela

Vždy můžeš věřit, že se vrátí,
 je blízoučko, jak první hvězda,
 a nebo čeká na souvrati,
 ať zdá se ti to, nebo nezdá.

Balet na stěně

Když s ladností sobě vlastní
 vytančíš stěnou vzhůru,
 z tvých vlasů v culíku cítím
 borovic prohrátou kůru.

Krásou se v očích ti
 přetavil v tmavý med pyl,
 měl jsem tě na laně,
 a přeci nelapil.

I kdybych k dalšímu
 v budoucnu nenašel sílu,
 mohu si tiše závidět –
 jistil jsem na chvíli vílu.

List

Jak list, jenž čeká na svůj pád,
 změní nás doba k nepoznání,
 i kdybych neměl nikdy rád,
 o lásce neměl vůbec zdání,
 tak budu doufat, jednou snad
 mě někdo vezme do svých dlaní.
 Ač v rozpacích zrudnu, jsem si jist,
 rád padnu ti k nohám jak ten list.

Bezčasí

Jsi studna v poušti, jež se ptá
 žíznícího poutníka:
 Kdy se ze mne napiješ?
 A voda z ní utíká...

Jsi jako letní krajina,
 jež souzeného na smrt ptá se:
 Kdy se do mne vypravíš,
 než dám s časem vale kráse?

Jsi všechno, co jsem kdysi chtěl,
 pak nebyl čas a život šel,
 až jsem téměř zapomněl,
 že jsi vše, co jsem vždy chtěl.

Vždy jsem chtěl zdolávat vrcholy Himálají,
 anebo jiné,
 a snad jsem i mnohé dosáhl,
 místo abych dobýval hlubiny
 lidských srdcí.

A teď je pozdě,
 v době, kdy srovnávám
 své vlastní zeměměření s tím,
 které snížilo vrcholy Himálají,
 snad aby je přiblížilo hlubinám
 lidských srdcí.

MAREK SEKYRA, nar. 1974 v Ústí nad Labem. Absolvent Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně obor český jazyk – dějepis, od roku 2002 v Liberci, zaměstnan krátce v Severočeském muzeu, nyní zaměstnancem Krajské vědecké knihovny, vedoucí Všeobecné knihovny. V létě 2007 vydal Kruh autorů Liberecka jeho básnickou prvotinu s názvem *Modré hodiny*, v roce 2011 vyšla sbírka *Úvozy*. S Otokarem Simmem připravili knihy *Ještědské květy* (2008), *Jizerské květy* (2011), *Frydlantské květy* (2013) a *Ploučnické květy* (2015). Jeho studie *Máchovské mýty a omyly* vyšla v r. 2010.

Milan Exner

Praha nepatřičná

(Závěrečná kapitola z divadelní
novely *Nářky starého herce*)

Ráno jsem se nemohl na rukopis ani podívat, a to navzdory tomu, že je hotov; nemohl jsem se na hotový rukopis ani podívat. Plus minus hotov, nějaké dodělávky vždycky přijdou – pokud ovšem budu schopen návratu na ruský venkov! Ale to není v tuhle chvíli důležité. Důležité je, že jsem všechno udělal podle vlastních představ a vkusu! Že jsem zůstal věrný své poetice, i když to snad ani není má poetika, prostě jsem věrný svému programu. V této podobě jsem ochoten postoupit hru Petrandovi, ať si s ní udělá, co sám uzná za vhodné. Vždyť nikde není řečeno, že jeho nápady nebudou dobré? Bud' skromný, Jaromíre! Může do textu zanášet invence po libosti, ale bez tebe. To už nebudu já.

Ani tohle, co tady čtete, nejsem já. Mé názory, mé nářky. Co si namlouvám? Mé já je vždycky něco navíc! Je to v mezerách mezi písmeny. Chápete, co chci říct. Ale to je banalita. Protože o žádné já tady vůbec nejde! Divadlo je organismus bez já. Největší chybou dnešního divadla je hledání já. Jak to může dopadnout, když každý v té divadelní smečce pocítuje potřebu se vyjádřit? Největší pakáž jsou režiséři.

Máma nechce na pojízdné křeslo ani usednout. Bojí se těch páček a zatáček a baterie a motoru tam uvnitř, kde normálně je mísa. Křeslo prý se pod ní rozjede a ona nebude umět zastavit. Eva ji přemlouvala, ale pak musela odletět do Sydney. Když byla pryč, vyvzpomněla si máma, že i kdyby prý na tom mobilu byla mísa, nemůže nikam odjet, protože je zvyklá na ten odklápěcí dekl vedle postele! A jak si prý, podle nás, odklopí dekl pod sebou? Veřejné záchodky striktně odmítá a do autoškoly prý nepůjde ani za nic. Nemůžu říct, že bych to slyšel nerad, ale věřte naší mámě.

Táta žije cele atentátem na prezidenta. Prý co se nepovedlo jednou, může se povést napodruhé? Kdo v tu chvíli zrovna bude sedět na Hradě, je tátovi šumafuk. Chtěl by navštívit mosteckého atentátníka ve vazbě, ale to těžko půjde. Nejen proto, že do severočeských uhelných pánví je daleko: táta je totiž sympatizant a tím i potenciální spolupachatel! Je čím dál obtížnější mu něco vysvětlit – svedl jsem to na Richarda! Richard tě odveze, táto. Já nemám auto, táto. Ale Richard jako na potvoru nejde a nejde. To je asi poprvé, co jsem se na něho za to nezlobil.

„A myslíš, že máma by mne neodvezla?“

„Máma?“

„No, na tom jejím mama-mobilu!“

„Na čem?“

„Na tom svým mobilu přece!“

„Ale tam nejsou dvě místa, tati!“

„No jo, máš pravdu... Musel bych jet sám!“

„Ale ty nemáš řidičák, tati!“

„To bych si asi musel dodělat, vid’?“

„I tak nesmíš na dálnici!“

„Proč ne? Koupím si dálniční známku!“

Do cukrárny stále ještě dojde, ale naše vánoční hra o Darwinovi uvízla na mrtvém bodě. Rozhovor mezi Darwinem a kardinálem Dukou se nám celkem povedl, ale to je nedůležitý detail. Jde o koncepci, a tu jednoduše nemáme! Přiznejme si to otevřeně. Ale proč o tom mluvím? Měl bych říct: kdybych tu věc bral vážně, chyběla by nám koncepce! Ale protože ji vážně neberu, nechybí nám, tátovi zdá se ještě méně než mně. Jsou chvíle, kdy nad tím přemýšlím, ale pak se tak jakoby vnitřně okřiknu. Až tu věc začnu brát vážně, koncepce mi chybět nebude. To tak s sebou nese věk, a toho se nejvíc děším.

Lidé mne zklamali, ale umřít se mi nechce. Přiznávám to otevřeně, i když mi chybí životní koncepce. Těším se, až večer usnu a budu spát, což je na životě to nejlepší. A nevádí mi, když se za tmy probouzím do tísnivého rána. To je horší, ale rozchodím to. Co budu dělat, až to jednou nerozchodím, tím se nezabývám. Snad i své sny si teď budu lépe pamatovat než dosavad. A tu je hned jeden: o starém svetru! Nevím, co bych o tom řekl víc, zdálo se mi o svetru, který jsem nosil, když mi bylo nějakých třidvacet. Stačí? Říkám si: spát, spát! Snad i snít? Snít, či nespít? Ten svetr byl jasně béžový, čtyřicet let jsem tu barvu neměl na očích! A v jakém jasu, v jakém rozlišení se mi zjevil! Až jednou i já přestanu chodit, jako přestala máma, tak svou ranní tíseň rozsedím.

Ráno leží na chodnících a trávě bílý poprašek. To je veselé, ale dlouho nevydrží. Než vyjdete z Obchodního centra Země zaslíbená, je všechno vlhké a černé. Drobné vločky zajíždějí pod hladinu řeky s vytrvalostí toho, kdo odmítá utonout. Jemné štěpinky ledu se drží okrajů louží. Váš kabát vlhne z přední strany, vždy jen z přední strany, ať jdete kterýmkoli směrem! To všechno víte a umíte si představit. Než vám trochu oschne kabát, rozhodnete se, že zůstanete nějaký čas v Zemi zaslíbené. Nezmoknout, to je můj hlavní životní cíl! Je to cíl plnohodnotný a dynamický.

Leden je smutný měsíc. Co si namlouváme? Leden je kocovina po oslavách nového roku. A když pak nadejde, ten rok, nemáme, čeho bychom se chytli. Ti, kdo mají práci, jdou si po své práci. Kdo ji nemají, procházejí se po Zemi zaslíbené. Možná se s někým potkají. Když ne, zajdou do Domova seniorů u sv. Dominika. Vánoční výzdoba tu i onde působí nepatřičně. Ale o to nic. Také my mezi všemi těmi ozdobami jsme jaksi nepatřiční.

Ne tak můj otec! Nedá na dojmy. Kráčí vpřed skrze milénia a nedbá o náledí. Když si zlomí nohu, nechá

ji srůst. Ale on si ji nezломí! Ne tak má matka. Sedí na pelesti a sleduje své vnitřní šelesty a utajená pnutí. Velmi dá na dojmy, ale ony nedají na ni. Vpouští do svých útrob dutí času a předvídá svůj brzký konec. Navenek se to ale nijak neprojeví. Ona dobře ví, že smrt je to, co pohání život! Proto je smířená a nemluví o tom, jako můj otec nemluví o tom, že je nesmířený. Oba jsou stejně nepatřiční.

Z nebe se spustila bílá opona. Vše je náhle zahaleno. Ne mráz a fujavice: jen clona. Nevidět na paláce na protějším břehu, nevidět na protější břeh. Tamodtud k nám rovněž nevidět. Mezi námi bílá řeka. Tekutý samet stéká po mléčném skle. Všechno je nepatřičné. Tam pod nebesy: nepatřičný Hrad! Tam pod oblaky: nepatřičný chrám! Turisté. Nebeští ženisté! Pochod hradní stráž. Nepatřiční. Republikáni a šlechta. Zlaté šňůry, epolety. Praha nepatřičná.

„Prošel mezi strážemi, přistoupil k němu zezadu, přiložil pistoli k prezidentovu pravému rameni a vystřelil. Jednou, podruhé, potřetí.“

„A prezident se skácel mrtvý k zemi.“

„Ne, tati, byla to paintballová pistole.“

„Ale to mu muselo urvat ruku! Jaromíre, to jsou střely se sbroušenou špičkou, to já znám, používaly se už v první světové válce.“

„Ale ty ses narodil až po válce, tati.“

„Já se narodil před válkou, to si dobře pamatuju.“

„No, prostě prezident tu bolest vydržel a neskácel se. Jen se tak divně na toho střelce podíval, asi jako Ježíš, když to koupil od Jidáše.“

„Lotr jeden!“

„Kdo jako?“

„No, Ježíš přece!“

„Aha, myslel jsem, že prezident?“

„Ten taky! Povědej dál, Jaromíre!“

„Střelec pak potichu prošel mezi strážemi a šel opačným směrem po tom samém mostě, po kterém přišel, a teprva tehdy se Jakl vzpamatoval a poslal za ním Hájkla!“

„Hájka? To je bodygard?“

„Hájek a Jakl jsou dva nejchytřejší chlapi v téhle republice hned po prezidentovi!“

„Měl je taky odprásknout.“

„Ale to byla paintballová pistole, tati!“

„Hele, když se ti postaví pěkně jeden za druhého, vyřídí jediná rána všechny tři!“

„To máš taky z první světové války?“

„No. A utekl jim?“

„Hájek za ním poslal bodygardy, bodygardi zavolali policii a policajti ho zatkli u fabriky, kde ten kluk pracoval, normálně si šel odpíchnout návrat z propustky.“

„On páchal atentát na propustku?“

„Jasně! Chtěl si to napracovat, byl to mimořádně pracovitý kvalifikovaný dělník!“

„Vidíš, Jaromíre, jaký my jsme pracovitý národ! Němec by si to nenapracovával!“

„No, on si to už nestačil napracovat, protože ho zatkli.“

„A kladl silný odpor?“

„Vůbec ne! Dal takhle ruce před sebe a nechal se zatknout jako Ježíšek.“

„A kde to bylo, Jaromíre?“

„V Chrastavě. To je na Mostecku.“

„Město hrdina!“

„Ne, tati, tohle je třídní boj!“

„Třídní boj, to já znám! Za dělníky, vid’?“

„A za horníky. Za prodavače v Zemi zaslíbené, kteří si nemohou ani odskočit na malou, protože jsou ty podělaný Vánoce! A přesčasy jim neplatí. Proti všem vykořisťovatelům!“

„Proti vykořisťovatelům revoluce!“

„Co prosím?“

„Škoda, že jsem u toho nebyl, Jaromíre. Kryl bych mu záda!“

Tak nám čas příjemně běží. Tatínek si čte knihu v červeném přebalu a já mu přináším čerstvé zprávy z věznic. Čte knihu tam a zpátky, protože nikdy neví, kde předtím přestal, a já mu tam a zpátky vypravuju ty samé věci. Je to taková naše permanentní revoluce. Někdy události trochu změním, přizpůsobím. Dny se vůči hledně dloží a polední slunce už nestojí tak nízko. Sníh slezl a od Vltavy vane vlhký vítr. Brzy zteplá a na větvích stromů u nábřeží i všude jinde naskočí pupeny. Budu se procházet po náplavce a nebudu si přitahovat zimník k tělu. Ještě ho nevyměním za jarní kabát, ale už to nebude dlouho trvat. Ať propos: jarní kabát! Vietnamec už se na mne těší, v tom starém nemohu ani do tržnice!

Věc se vyvinula tak, že atentátník ani nepožádal o propuštění z vazby. Zahalil se do hrdého mlčení a ve vzpřímeném postoji očekává svůj úděl revolucionáře. Pesimisté a lidé pravicově orientovaní mu předpovídají gilotinu. Optimisté a levičáci žádají propuštění, neboť vražda na tyranu není zločinem. To ví každý už ze základní školy! Ve skutečnosti budou rádi, jestli dostane doživotí. Ale kde je takový ostrov, aby ho revoluční gardy nedokázaly osvobodit? Ve vietnamské tržnici jsem si koupil jarní kabát, ale mému otci připomíná uniformu! Revoluční nálada u sv. Dominika stoupá, avšak nebezpečí, že se otec zmocní kanystru, není nijak zvlášť velké. Alespoň prozatím.

„Vyprávěj mi ještě o těch gardách, Jaromíre!“

„Co chceš vědět? Už jsem ti řekl všechno!“

„Řekni to ještě jednou!“

„Bylo, nebylo, na samém konci Prahy žil jeden starý revolucionář. Byl sice starý, ale velmi zkušený a statečný.“

„Takhle ne, copak jsem dítě?“

„Jste nenasytný, tatínku, už mne z toho škrábe v krku.“

„Revoluce se člověk nikdy nenasytí, chlapče! To si zapamatuj!“

Stojím u vchodu do Země zaslíbené a čekám, až otevrou. Špatně spím, poslední dobou, a probouzím se ve čtyři v pět. Urychleně, jak jen to je možné, opouštím svou rakev. U Země zaslíbené je dnes ně-

jak živo: asi výprodejní Akce! Zástup nedočkávkých spotřebitelů bez drátěných vozíků, jen tak s holýma rukama. Když se vchod rozchlípí, převalí se přese mne a můj těžkopádný vozík z drátu. Mlčí a supí. Předbíhají se, přelévají a brzy vsáknou do supermarketu HUGO. Je v nich něco zlověstně optimistického. Hledím, s kým bych zapředl řeč. Většinou to za mnoho nestojí, protože si nechci povídat o množství slevě. Chci hovořit o politické situaci! Máme před volbami a člověk volky nevolky stojí před rozhodnutím, komu dát svůj hlas. Svůj ubohý hlas. S tátou není rozumná řeč: rozhodl se volby ignorovat, definitivně a bez odvolání! Jediným řešením prý může být revoluce. Máma řekla rovnou, ať za ní s urnou nikdo nechodí, ale nejsem si jistý, zda myslíme totéž. Otec odmítá volit komunisty, protože se zřekli revoluce; na Piráty ovšem zapomněl. Založil by svou vlastní stranu, ale už to nestihne. Prodal bych svůj hlas, ale nikdo oň nestojí! A prodal bych levně, levněji než svou kuponovou knížku za velké privatizace.

„Tatínku, pamatujete, jak se privatizoval váš podnik?“

„Připomeň mi to, chlapče.“

„Už před revolucí, tatínku, se u vás v podniku diskutovalo o tom, na jakou formu hospodaření přejdete. Transformace, vzpomínáte si?“

„Byli jsme národní podnik.“

„A mohl z vás být samostatný státní podnik, nebo jste se mohli zapojit do konsorcia.“

„To nevím, co je. A co z nás bylo?“

„Akciová společnost, tatínku! Během dvou měsíců měl ředitel a jeho lidé v rukou majetek v hodnotě několika milionů, ve starých korunách, samozřejmě. A víš, co je na tom nejzajímavější?“

„Co, chlapče?“

„Že zákony, které to umožňovaly, byly vytvořeny už před revolucí!“

„Ano? A co to znamená, chlapče?“

„Nevzpomínáte si? Mám to slovo od slova od vás!“

„Že bych už byl takový srábora a nepamatoval si, co jsem ti říkal o našem podniku?“

„Sametová revoluce, tatínku, tak jste mi to vyprávěl... To byla úlitba komunistům, kteří měli odjakživa vřelý vztah k národnímu majetku! Tak se to tehdy říkalo.“

„Sametová revoluce? Zvonili jsme klíči.“

„Krev netekla, tatínku, jen proto, že se komunisté dostali k majetkům. Podnikové buňky KSČ šly za Občanským fórem, protože byly zmanipulovány takovými, jako byl váš ředitel.“

„Už si nevzpomínám, chlapče, je to dávno!“

„Tatínku, kde jsou vaše akcie Třeboňských rybníků?“

„Prodal jsem je, chlapče.“

„A za kolik, tatínku?“

„Už nevím, připomeň mi.“

„Za pět tisíc!“

„Za pět tisíc? Měl jsem asi chtít víc, vid’?“

„Měl jste je prodat, když vystoupaly na sedmdesát!“

„Myslel jsem, chlapče, že půjdou ještě nahoru!“

„Ony šly, tatínku! Jenže ne pro vás!“

„Měli bychom je znárodnit, chlapče!“

„Rybníky? A proč jako?“

„Abychom provedli kuponovou privatizaci znovu a spravedlivě!“

Ptal jsem se maminky, koho že jako bude volit bába, ale odvětila, ta že už tu dlouho nebyla. Zamyslela se a dodala, že možná pracuje ve volebním výboru. Roznáší hlasovací lístky, souká je do poštovních schránek a tak. To by bylo bábě podobné: vždy se nečekaně zjeví, ani si nesedne a v tu ránu je v luftě! Buchtu s kafem a volební lístky nechá na lince. A kde máte tu linku, maminko, ptám se. Přece v kuchyni, Jaromíre, kde jinde? Ale vy nemáte kuchyň, maminko! Ne? A kde bych asi vařila, podle tebe? A vy, vy si vaříte? Podívala se udiveně: A co bychom asi jedli, podle tebe? Pak se zamyslela: Ne, počkej! Oni nám vozí jídlo! Zapomněla jsem! Taky to za nic nestojí, to ti povím!

„Maminko, kde se tady vzala ta palma?“

„Představ si, že ji někdo chtěl vyhodit! Podívej, jak se krásně zelená!“

„Ano, protože je z gumy!“

„Líbí se ti? Můžeš si ji vzít, jestli chceš!“

„Nechci. To není živá palma.“

„Nesmysl! Víš, co vypije vody?“

„Vy ji zaléváte?!“

„Jináč by uschla, Jaromíre!“

„Maminko?“

„Ano, Jaromíre?“

„Hezky se o ni staráte! Na jaře krásně pokvete!“

„Nemohl bys na chvíli za dveře?“

V krabicích se starými fotografiemi celá minulost naší rodiny. Babička, ještě než se začala zjevovat a prostě jen přicházela, když ještě jedla buchtu s kafem a nikdy se neopomněla rozloučit, byla strohá žena. To už jsme si řekli. Ale já vím, koho volila, protože to jednou prořekla, ostatně s tím nedělala tajnosti: volila agrárníky, aby měla pokoj, koho chleba *jidáš*, toho píseň *zpívej*, za komunistů volila komunisty, a pak už nevím. Je to jedno. Na staré fotografii babička jako nevěsta s dědou, štrádovní ženská, vysoká, urostlá. Staré Rakousko, jehož hymnu si občas broukala, jí koukalo z očí. Před fotografiemi, na kterých jsem já, uhýbám očima. Nejen před těmi, z nichž na mne hledí mladík s kotletami podle Johna Lennona, ale i před oněmi, na kterých jsem zvětšen jako dítě. Být zvětšený jako dítě je hrozná věc! Hodím svůj hlas komunistům, ale srdce mi krvácí po Občanském fóru.

Byl takhle zas jednou duben, měsíc matoucí slunnými náladami s přidruženou virózou, když jsem u táty pod postelí objevil kanystr. Vyděsilo mne to. Vrchní o tom nic nevěděla, ale prý na tom není nic divného: co klienti chtějí, to jim pochůzkárky na-

koupí, pancéřovou pěst ne, kde by ji taky dostaly, ale kanystr, proč ne? K tomu se nachomýtla pochůzkářka, která tehdy nakupovala, kanystr tatínek potřebuje na mošt, koupila mu v domácích potřebách plastový kanystr, ale k čemu by tatínek potřeboval benzín, to nechápaly ani jedna, a já to radši nerozváděl. Tak jsem šel zpátky a slíbil tátovi, že mu koupím benzín, a on se radoval. Načepoval jsem mu tam denní čaj z Domova seniorů a víčko utáhl hasákem. To neotevře ani Che Guevara! Tolik rumu v erárním čaji snad není, aby hořel.

Asi jsem udělal chybu: od té doby mne táta považuje za radikála! Počítá se mnou napevno. Myslí si, že jsem v užším revolučním výboru, ale za to si mohu sám! Neměl jsem žertovat o vážných věcech! Revoluce je vážná věc a kanystr s benzínem taky. Táta zapomene, co může, ale když před ním prohodíte něco o ukrytých zbraních, bude si to pamatovat až do smrti. Abych nezapomněl: táta nehodlá zemřít přirozenou smrtí! Sešlost věkem je potupná záležitost, ale jak se tomu chce vyhnout, to opravdu nevím. Jsem taky jediný, kdo si s tím dělá starosti. Rozhodl jsem se, že si budu počínat jako Richard. Když jsem mu ukázal ten kanystr a ptal se ho, co si o tom myslí, řekl, že nic, co by si prý měl jako myslet? Kanystr je jenom kanystr. Což je pravda, s tím se nedá polemizovat. A ať prý se zeptám Evy, je manažerka. Ale Eva obchoduje s ptakopysčími vajíčky a o výbušných látkách toho ví asi jako chrastavský atentátník. Ono to nějak dopadne i bez revoluce.

„Představte si, tatínku: ty zbraně byly ukryté v tunelu Blanka!“

„V tunelu Blanka? A kde to je?“

„Proto oni to pořád zdržovali! Nechtěli, aby dělníci objevili ty zbraně!“

„Syčáci! Od té dnešní buržoazie se nemůžeme nadít ničeho dobrého!“

„Ba, tatínku, globální kapitál nás dusí a sráží na kolena.“

„Jaromíre? Co se to děje ve Vítkovicích?“

„Chtějí zavřít doly, tatínku.“

„Syčáci! Zas budou lidi bez práce!“

„Prý tam není uhlí, tatínku!“

„A na to přišli až teď? Já bych ti řekl, jak to bylo!“

„A jak to bylo?“

„Uhlobaroni už mají plná konta, a tak se jim tam nic dalšího nevejde, tak proto nemohou kutat!“

„Asi máte pravdu, tatínku!“

„Jaromíre?“

„Ano, tatínku?“

„Proč mi vykáš?“

„Z úcty, tatínku.“

„A to ti mám taky vykat?“

„Ne, vy mi tykejte, tatínku! Dětem se tyká.“

„Ale ty nejsi dítě, Jaromíre!“

O zbraních mnoho nevím, o těch dnešních vůbec nic, abych byl upřímný. Nevím, čím střílel lesní vrah v Brdech ani Breivik na ostrově Utøya. Víím jen, že

naše sousedka, to jsem ještě bydlel u Romany, sympatizovala s lesním vrahem a vstoupila do nějakého spolku za jeho osvobození. Vypadala celkem normálně. Pracovala, jezdila nakupovat do Země zaslíbené, měla volební právo. Ale proč o tom mluvím. Aha, ty zbraně! Že o nich nic nevím, doufal jsem, že tatínkovi dojde, že to nemyslím vážně. Nedošlo mu nic a já tím pádem smrtelně zhřešil, i když nikoli úmyslně. Je pravda, že jsem postupně přidával další revoluční epizody a přitvrzoval, ale to všechno jenom proto, abych ho přivedl k jádru věci! Teď už vím, že o revoluci se nežertuje.

„Jaromíre?“

„Ano, tati.“

„Vypravuj mi o tunelu Blaník!“

„A co chceš vědět?“

„Jaké tam byly zbraně! Asi pušky, vid’?“

„Ano, ale staré a nemoderní! Ležely tam už asi moc dlouho!“

„Ládovačky? Těmi se bojovalo v první světové válce!“

„Když myslíš.“

„Myslím? Já to vím! Bojoval jsem přece!“

„Ale ty ses narodil až po válce, tati!“

„Ne, já se narodil před válkou!“

„Jak myslíš.“

„Jaromíre?“

„Ano, tati.“

„Ty už si mne nevážíš? Že mi tykáš!“

„Promiň, tati!“

„To nic. A co tam ještě bylo?“

„No, pistole! Spousta pistolí. A munice. Střelný prach. Vyzbrojil bys tím regiment!“

„Regiment, to já znám! To je hodně lidí.“

„Hodně, tatínku, hodně! Ani do supermarketu by se všichni nevešli.“

„A kolik se vejde do supermarketu?“

„Dva regimenty naplocho!“

„Naplocho? Co to znamená?“

„To aby prošly turniketama.“

„Ty už jdeš? Myslel jsem, že mi povíš o tom tunelu!“

„Až příště, tatínku!“

„Jaromíre?“

„Ano, tatínku?“

„Myslím, že to není jediné skladiště! Bude jich po Praze víc! Jak znám lidi z Občanského fóra, tak určitě.“

„Příště, tatínku, příště vám to povím!“

„Ale přijď brzy!“

„Přijdu brzy, tatínku!“

Je jaro a tatínek všecek rozkvetl, a to navzdory nepřehlédnutelné skutečnosti, že jeho pohybové ústrojí vůčihledně chátrá. Děje se tak nezadržitelně s každou zimou, ale do cukrárny stále ještě dojde. A tak za tichého chátrání českého lázeňství tatínek posedává na židli v Domově seniorů, hledí na ČT24 s celodenním zpravodajstvím a klade mi záluďné otázky. Jako

že dávali Blaník, ale o zbraních nic neříkali! Svedl jsem to na reakcionáře, kteří chtějí lidu zamlčet revoluční impulzy. To jako globální kapitál a klérus! Radovan Krejčíř a Dominik Duka. Jak tatínek slyšel o Dukovi, hned celý pookřál a začal rozprávát teorie o trestu smrti. Až bude teplo, půjde k pomníku Jana Husa položit věnec. Že bych šel s ním? Asi budu muset, nebo se ztratí.

„Jaromíre, ještě o Blaníku!“

„Proboha!“

„Co je? Stalo se něco?“

„Nic, tatínku. Klidně jezte!“

„Ale já nemám hlad.“

„Musíte si na chvíli lehnout po obědě!“

„A budeš vyprávět?“

„Ano! Ještě lžici, tatínku.“

„A až se vyležím, půjdeme do cukrárny?“

„No dobrá, půjdeme!“

„Slibuješ?“

„No. Už jsem vás někdy obelhal, tatínku?“

„Ne, nikdy! Ale vláda ano, Jaromíre! Vláda mne obelhávala celý život.“

„Od toho jsou vlády, ne?“

„Ne, Jaromíre! Vlády jsou od toho, aby pečovaly o blaho lidu!“

„Hlavně, že je mír, tatínku!“

„Za mír se musí bojovat, Jaromíre!“

„Tatínku?“

„Ano, Jaromíre?“

„Ležte klidně! Neházejte sebou tolik, nebo vás nikam nevezmu!“

Do dlažby pere slunce a odkopává sen o lepších časech daleko za Vltavu jako příkrývku, která moc hřeje. Vnitřním městem se nedá procházet, myslel jsem to tak, že tam nejsou možné procházky v důsledku veder. Ale věc má i druhý význam, protože Praha je rozkopaná. Konkrétně u Mostu Legií. Mosty v Čechách se sypou, a těm, co se nesypou, pomohou zloději železa. Koleje jsou vytrhané a na obou koncích mostu veliké haldy dlažebních kostek. Na náplavce je příjemně, a když se přehřívám, zůstanu na chvíli pod některým mostem. Tam je chládek, i když od vody trochu čpavo. Ale dlouhé procházky začínám cítit v kolenou a v tom vedru se i trochu zadýchávám.

Petranda si odnesl OBRAZY Z GUBERNIE a řekl, že se ohlásí. Ale to bude až v září, teď jsou divadelní prázdniny. Taky školní prázdniny a parlamentní. Nejsou parlamentní prázdniny ideální doba na revoluci? Než se poslanci vrátí z Tichomoří, vezmeme Hrad útokem! Když budeme mít trochu štěstí, zastihneme prezidenta a vyhodíme ho oknem! Ale tyhle věci tatínkovi nemohu říkat. Když vedro dotírá a my spolu usedneme v cukrárně, člověk nad punčovým dortíkem ledasco pleskne. Třeba že manželka předchozího (pravcového) prezidenta byla současným (levicovým) prezidentem jmenována na místo velvyslankyně v Bratislavě. Aspoň se uměla chovat vznešeně, což se o nové první dámě rozhodně nedá

říct! Nemá nejmenší tušení, zda chodí po pravé nebo levé ruce prezidenta, ani že nejde dva kroky napřed, i když se prezident belhá o holi. Ale co, jen když se národ baví! A s ním ostatní národy, jsme přece všichni v Evropské unii?

Maminka se odvodňuje a má docela jiné starosti než dlouhodobé důsledky opoziční smlouvy nebo oblečení první dámy. Opoziční smlouva je jí ukradená, mně také, mám-li být upřímný, a stejně tak důvody, proč byla prezidentova dcera Kateřina, jež se tak výrazně podepsala pod prezidentskou kampaní, urychleně odeslána do zahraničí na vysokou školu. Určitě o ní ještě uslyšíme, ale to je mamince taky jedno. Když je vedro, musíte hodně pít, a čím víc pijete, tím častěji musíte na mísu. Vy ne, maminka! I maminka by potřebovala křížkový poukaz, ale všechny české lázně jsou přes léto zavřené. Tedy ne že by všechny, ale chudý člověk se tam tak jako tak nedostane. Takže k mamince musí vždycky přijít nejméně jedna sanitářka, ona se už na mísu sama nezvedne. A tyhle ženské, náboženství nenáboženství, jsou příjemné asi jako matka Tereza u interrupce. Takže maminka nakonec přistoupila na plínky.

Večer klene vyprahlé ticho nad pražskými mosty. Labutě nehnutě spočívají na lagunách. Rackové zakrouží a usednou na pilíře, vonící rybinou a ptačím trusem. Výletní loď se zasouvá pod most. Houká. Hú, hú-u. Zlato na říční hladině žhne. To až navečerní stříbro, které ulehne na klidnou hlát, vyšle k náhodnému chodci signál, že se ochlazuje; ale i to je takřka jen iluze. Nejsem schopen myslet na zadní kolečka, tím méně na věci poslední. Otázku, co si počnu, až mne opustí naši, neřeším. Svou vlastní smrt jsem odložil na neurčito. Táta plánuje budoucnost národa, jako by měl žít věčně, a maminka je natolik smířená se vším, že by se mohla věčně odvodňovat. Do baru na nábřeží nechodím. Metaxa mi přestala chutnat, dávám přednost griotce. Je sladší. Znáte lepší důvod?

„Tak takhle vypadá konečná.“

„Co říkáte, maminko?“

„Představovala jsem si stáří jinak.“

„A jak, prosím tě?“

„Nevím. Jinak. Bez plínek.“

„To není důležité. Hlavně že jste s tátou spolu.“

„Když on mi příšerně leze na nervy!“

„Táta? Myslel jsem, že to je naopak?“

„Celý život mě provokoval řečma!“

„Ale jdi, jsi ráda, že ho máš!“

„Jsem ráda, když vypadne!“

„Copak ty ho nemáš ráda?“

„Aj, kdo mluví o lásce?“

Tak tohle je to poslední, co jsem potřeboval slyšet! I když – na druhou stranu – pravda vás osvobodí! To jako vás a mne. Ne lež a falešně vědomí. Řekl český filosof, zakladatel našeho státu. Ale to nic. Jsou pravdy, s nimiž nic nenaděláte, i kdybyste sebevíc chtěli. Tohle je jedna z nich, ale kdo ví? Třeba zrovna

takhle vypadá konečná? Letiště Václava Havla rozpoutalo hysterii v přejmenovávání ulic. Kde nemají Třidu Václava Havla, nejsou na úrovni doby, ale *Čecháčkům* se to nelíbí! Musejí měnit občanské průkazy a vůbec. Filutové pojmenovávají podle Havla školy, to nic nestojí; jen plechovou ceduli na průčelí. Rocker Mišík odmítl státní vyznamenání. Surrealista Švankmajer je odmítá každoročně. Filozof Rezek si pouští po Vltavě lodičky. Havlův přítel Kuběna pořídil pro hrad Bítov svou vlastní bustu.

„Jaromíre?“

„Ano, mami.“

„Je to pravda, že po Praze jsou barikády?“

„Prosím tě, to máš z televize?“

„Táta mi to říkal.“

„Táta kecá.“

„Že prý to má od tebe?“

„Špatně mi rozuměl. Na Mostě Legii vykopali dlažbu, z dálky to vypadá jako barikády.“

Ticho. Maminka se tahá za cíp košilky. Dnes je výjimečně sdílná, asi proto, že tu není táta. Pravdou je, že ji k řeči moc nepustí. Máma, když se dostane ke slovu, tak mu většinou řekne jen, *ale jdi, ty kecko*. Vždycky jsem byl skálopevně přesvědčený, že si celkem rozumějí! Že se shodnou, že jim to jde spolu. Jenom teď nevím, z čeho jsem tak usuzoval?

„Jaromíre?“

„Ano.“

„Je pravda, že nám seberou dýchodý?“

„To vám berou každý měsíc, mami!“

„Celý život jsem pracovala, a teď nemám ani na plínky.“

„Plínky hradí zdravotní pojišťovna.“

„Já stejně nic nepotřebuju. Jen kdybych tolik nečurala.“

„Přinesu ti z cukrárny dortík.“

„Já nechci dortík, Jaromíre.“

„Potřebuješ si trochu osladit život!“

„To jsem potřebovala za mlada. Teď už ne.“

„Ale jo, každý to někdy potřebuje. I prezident Masaryk vozil Charlottě dortíky.“

„Kdo je Charlotta?“

„Manželka presidenta Masaryka.“

„Ona byla v Domově?“

„No. Jenže ne u katolíků, Masaryk byl antiklerikál.“

„Náš táta je taky klerikál, a je u katolíků!“

„No jasně.“

„On je i křtěnej, Jaromíre!“

„No jo. Cože?!“

„On se nedal vyškrtnout. Jenom Evu, na sebe zapomněl.“

„Vždyť je to jedno.“

„Pámbu stejně neexistuje, vid’?“

„I kdyby existoval, stejně nepomáhá.“

„Ale věřícím pomáhá?“

„Ani věřícím. Věřící mají jen větší strachy, tak proto věří.“

„A čeho se bojí, Jaromíre?“

„Černé díry, mami.“

„A co to je, synku?“

„Temná energie, která vytlačila Boha mimo prostor a čas.“

„Fakt? A jak ty to všechno tak pěkně víš?“

„To je jednoduché, mami: žádný mrtvý si nikdy nestěžoval, že by mu v pekle bylo horko!“

„Svatá pravda, Jaromíre.“

„Bůh je vakuová pěna.“

„Nerozumím ti! Jak jsi to říkal? Že pěna?“

„Vakuovaná pěna, mami.“

„Asi máš pravdu. Zнала jsem jednu katoličku, a ta mi řekla na pohřbu, že se bojí smrti!“

„Protože se bojí pekla, mami.“

„To máš pravdu. Pekla bych se taky bála.“

„Ty se nebojíš ani pekla, mami!“

„Já se nikdy nebála, Jaromíre.“

„Mami?“

„Ano, Jaromíre.“

„Kde je táta tak dlouho?“

Vyšel jsem na chodbu, vyhlédl do dvora. Pak jsem chodil sem tam po chodbě. Je divné, že se táta nevrací. Kdybych aspoň věděl, kam šel? Ale řekl, že si jen odskočí, a máma se na víc neptala. Už bylo asi šest a já absolvoval několik hovorů s matkou a několikrát přecházení po chodbě, když jsem se najednou, jakoby proti své vůli zastavil a upřel pohled do kouta. Zmocnil se mne pocit, že tu něco není v pořádku. Stál jsem a civěl do rohu, a pak mi to došlo.

„Mami? Kde je tvůj vozík?“

„Vozík? Jo, vozík! Táta si ho půjčil!“

„A k čemu, prosím tě?“

„Potřeboval odvést mošt, ten kanystr je moc těžký.“

„Pro Kristovy geny!!“

„Cože? Děje se něco?“

„Pokud nedokáže zapálit čaj, tak snad ne, i když u táty si nejsem tak docela jistý!“

„Nedělej si starosti, Jaromíre, náš táta se vždycky vrátí!“

„S revolucí se nežertuje, mami!“

Co dělat? Chvilí jsem seděl jako zařezaný, pak zas pobíhal jako pomatenec. Chvilí jsem chtěl volat městskou policii, chvilí zas běžet za tátou do města. Člověku připadne nepatřičné, upozorňovat městskou na starce s moštem! Ale pak jsem se vzpamatoval, vždyť o co jde? Aby si tatínek neublížil! Stát je povinen spolupracovat, a ne že ne: od čeho jej asi tak máme? Nakonec jsem zašel na sesternu a vylíčil službu konajícímu personálu situaci. Jedna z obou žen vstala od kafe a ujistila mne, že to zařídí. Druhá domlaskla trubičku a řekla, že to zařídí. Byly veselé a ochotné, jako by jim táta nikdy neumazával Tři krále.

Znovu jsem chodil sem tam po chodbě, ale máma byla klidná. Nebylo by to prý poprvé, kdy nespál doma! Táta? To myslíš vážně? A co prý jsem myslel.

Kdyby už nepřišel vůbec, dokonce by se jí ulevilo. To neříkej vážně, mami! Co kdyby se někde zabil? Každý musí umřít, řekla. Tak to je přesně to, co jsem potřeboval vědět! Na klidu mi to ale nepřidalo. To mi věřte.

Bylo už hodně pozdě, když se táta vrátil. Když nám ho vrátili, abych byl přesný! Vypadal divně už na první pohled, ale ne proto, že seděl na mámině mobilu. Na chodbě před č. 11 ještě nikdo nerozsvítil, a tak jsem na něho špatně viděl. Pak mi došlo, čím to je. Byl mokřý od hlavy až k patě, od vlasů k plátěnkám.

„Proboha, tati! Ty jsi spadl do Vltavy?!“

„Ale kdežpak! Jen se pochlubte, pane Bartoš, co jste prováděl!“

„Nejsem Bartoš!“

„Polil se čajem, pane Bartoš, vy jste syn? A hádejte, proč to udělal.“

„Tati, proboha, nic mi neříkej!“

„Měl bys mi vykat, Jaromíre, v takovou chvíli!“

„Chtěl se upálit! Chápete? Musíte ho víc hlídat, pane Bartoš! Co kdyby v tom kanystru byl opravdu benzín?!“

Svlékali jsme tatínka z mokré košile a manšestráků, vzdychal a lepil. Musil do sprchy. Pak jsem udělal výjimku v režimu starého člověka a došel do plecháčku pro rum. Pili jsme ho spolu nezředěný a táta pozvolna okřival. Když jsme dopijeli, byl ochoten mluvit, i když toliko spoře a v náznacích. Byl až příliš rozezlený a na chlácholení nikdy moc nedal. On potřeboval naději, v tom je ten problém! To je ten důvod, proč jsem se s ním tak blbě zakecával! Protože táta nepotřebuje naději pro sebe, to byste ho špatně znali: potřebuje naději pro lidstvo! Tak jsem se skrz Blanku a Blaník prokecal až do revoluce.

„Když jsem tam přijel, Jaromíre, bylo po všem!“

„A po čem, proboha?“

„Barikády rozebraný, nikde ani puška!“

„Kristovy geny!“

„Ani puška, Jaromíre! Utopili povstání v krvi!“

„Tati?“

„Ano, Jaromíre.“

„Cos dělal potom?“

„Došlo mi, že podpálit parlament v tuhle chvíli nic neřeší! Rozhodl jsem se následovat Palacha!“

Polkl jsem. Zdálo se mi, že se dusím! Tatínek s kanystrem na klíně jede na mama-mobilu k Husovu pomníku, ale co kdyby nějakou náhodou přišel na to, že v kanystru je denní čaj? To se ani pít nedá, neřku-li, že by hořel!

„Tati?“

„Ano, Jaromíre.“

„Jak jsi otevřel ten kanystr?“

„No, odšrouboval.“

„Ale byl utážený hasákem!“

„No, jeden turista mi pomohl!“

„Ježíšmarjá, a to mu nepřišlo divný?“

„A co jako?“

„Invalida s kanystrem! Notabene u Husova pomníku!“

„Asi ne, Jaromíre, byl to cizinec.“

„Ježíšmarjá, tak on to byl cizinec!“

„Asi Angličan, Jaromíre. Mluvil anglicky.“

„Ale to dneska mluví každý, tati.“

„Asi máš pravdu! Zdálo se mi, že má nějaký šikmý voči!“

Když se táta druhý den probudil, byl celý zchřadlý. Stojím před dilematem: lhát, či nelhat? Předstírat? Nepředstírat? První možnost (lhát, předstírat) může tátovi zachránit holý život. Protože bez naděje na revoluci táta umře! Přeje si tak moc lepší život pro planetu Zemi, že umře, jakmile se dozví pravdu o světové krizi. Druhá možnost (nelhat, nepředstírat) tátu zabije. Pokud ho přímo nezabije, zabije se pravděpodobně sám.

„Mámo?“

„Co chceš.“

„Příště tam půjdeme spolu, ano?“

„A kam jako?“

„K Husovu pomníku!“

Máma se rozbrečela a mezi vzlyky křičela na tátu, kdybys radši chcíp! To mne rozčílilo, skočil jsem k mámě a začal s ní cloumat. Kdyby táta nezařval, tak jsem ji namoutě uškrtil. Pak jsme seděli všichni tři a brečeli. Večer jsem volal Richardovi, ale jen se smál. Eva zpanikařila, že prý ihned přiletí, ale to je k ničemu. Odcházel jsem od našich z krabicové scény k sobě do rakve a říkal si, příště s nima půjdu taky, při Kristových genech, půjdu s našima k Husovu pomníku!

MILAN EXNER, nar. 1950 v Liberci, kde také žije a pracuje, prozaik a básník. Absolvoval Pedagogickou fakultu v Ústí nad Labem, získal doktorát v oboru literárních věd na Filosofické fakultě UK v Praze, kde také absolvoval doktorandské studium a posléze habilitaci v oboru estetiky. Vydal knihy novel *Struktura štěstí* (1987), *A přece záznak chtít* (1989), obsáhlý generační román *Svatoušek* (2002), další romány *Oblast stínu* (2005), *Zoufalství* (2006) a novelu *Lakuna* (2007), první v řadě tzv. „divadelních novel“. Následovaly *Rádlův synovec* (2010), *Faust letí do Nového světa* (2011) a *Biblické humoresky* (2014).

Z básnické tvorby: soubor pěti básnických knih vyšel 1998 pod názvem *Poesie Z* (Královéhradecký újezd, Elegie o těch kteří, Ďábel podle Darwina, Noc majestátu a Otec morem nakažených v Kutné Hoře), a dále sbírky *ArteMiss* (2002), *Kantova růže* (2003), *Hoch s myši* (2006), *Onona* (2008) a *Macabrogne* (2013).

Z odborných prací: z oboru estetiky *Aktanty a nevědomí* (2002), z oboru psychoanalytické literární vědy *Struktura symbolična; Na příkladu románu F. M. Dostojevského Bratři Karamazovi; Příspěvek k evoluční estetice* (2009) a *Afekt, sen a skutečnost v díle F. M. Dostojevského; Osobnost a ontologická hodnota fikce* (2013).

Luboš Příhoda
Promluvy do zdi
(Promluva šestá)

... neboť těm nejobanálnějším úkazům říká se zklamání,
 věnuješ jim úlitbu,
 ale jejich vrtkavost neobměkčíš,
 jako nezvaní hosté vetrou se do spánku a škodolibě
 rozkládají ti mozek, šklebí se svou převahou, jako stádo
 přeženou se po tvých pochybách, spasou
 poslední zeleň, kořínky
 zadupou do zmlácené hlíny, aby za nimi nemohl dešť,
 jako dobytče určené k oběti
 ležíš v ohradníku, natažené dráty, nabity zlobou,
 střeží tvé přežvykování –
 Proč, opakuješ opakované, Proč Proč Proč? –
 avšak odpověď chodí po horách,
 síťkou na motýly ji nepolapíš,
 přátelé selhávají uchylující se k takzvané taktosti,
 v dobré vůli tě dorazí svou účastí jako tím, že tě odevzdají
 ostýchavě samotě, která ti jak vina vrací, cos bral...

... stál jsem před velebností tvého těla, jež se otevíralo
 jak chrám a zvalo, abych vešel,
 zástupy lásek, já, neomalený barbar, jsem povraždil
 na cestě k portálu toho chrámu, jejich krev
 mísil jsem v obětní misce a připil
 géniu Lásky, ne pro blaženost
 jedině závratí, ale pro milost let budoucích,
 nad tisíci místy, jež slibovala rozkoš, cepeněl mi jazyk,
 snad jenom mlčení neznělo jako fráze, to ohlušující ticho
 ponesu teď v sobě, ten čistý fantóm, když jsem se svěřoval
 do skutečnosti snu...

... touha tančila po hřebenech vrcholů,
 jas zaplavoval naše těla, pochváleno budiž světlo, jež
 nám přálo
 blíž k sobě, noci zářily příslibem rána,
 Světlo a Tma, komu to povědět, na kolonádách, jež ústily
 ze vřav každodenních polí, korzoval pramen darování,
 jediná hudba, kterou jsme vnímali,
 vycházela z nás...

... ale radost zahlcuje uši,
 smutek oči otvírá,
 nemáme předky, na něž bychom byli pyšní, máme
 jen tu nezbytnou přítomnost, jež nám nebude sloužit ke cti,
 tu metamorfózu, před kterou padáš naznak omrácen,
 jako pavouk spouštíš se po vlákně, ale není úniku,
 jako by sama smrt na tebe sáhla, očekáváš ten úder, kdy
 chameleón po tobě střílí jazykem,
 cítíš tu číhávost v týlu, tu schopnost
 přizpůsobit se i zatmění slunce...

... zřekli jsme se ceremonii, kterým se nastoluje
 člověčenství, jsme odpad, křivopřísežný odpad, jaký vesmír
 zvrací po svých světelných letech zpět na tuto Zemi,
 nikdo z nás nevyjde na luka
 podarovat je čtyřlístkem, jsme ostatně modernější, když
 filozofy vyháníme koštětem, opouštíme zákony

gramatiky, učíme se počítat do dvou,
 až tam jsme dospěli, až tam, kdy každý sám jsme nebyli ničím,
 až tam jsme se vrátili,
 až tam se vrátíš, když ti elektróda zloby
 odpaří poslední špetku soudnosti...

... už mlčím, mlčím,
 jenom ten sykot ještě klokotá ve mně, když odsouzen
 na doživotí vstřebávat ten příslib těla,
 musím tisíckrát srovnávat, nešťasten
 z každé shody podobností,
 protože rozum jsme nechali v bouři, a k čemu nám byl,
 když
 nedokázal hodit lano citu, k čemu všechny ty oběti, lásko,
 když život se snilkem pláč na krajíčku,
 ale najednou tolik odpovědí, otázky mlčí
 naše děti, které jsme kdysi tak směle počali, dusí mě
 ty sykavky, takových smyček kolem krku, trhají
 cary z mého těla, jak lapám po dechu, pleskají mi do
 obličejů

houbami nasáklými výkaly, rozžhavenou železnou tyčí
 vyklešťují
 mé mužství, padám a jdu, a jenom pach škvařeného masa
 naříká –

Slastiplná? Strastiplná? Samojediná? Sulamit? Salome?
 Salambo? –

ale i tebe, lásko, bude provázet cinkot zpřetrhaných
 řetízků na nohou

a bude vyzvánět mou křeč,

a ten, který bude po mně vdechovat dar tvého těla,

ten, který nepřijde

jako námořník opilý samotou na jednu noc,

najde v tvých vlasech stopu po mém dechu, a třeba se
 po ní vydá,

jeho ruka nesetře otisk polibků, jimiž jsem podpíral

tvá řadra, tu slast, kterou jsi odkojila naši lásku,

ještě máš chvíli, lásko, zrno písku, co by se za nehet vešlo,

protože tys to byla, Salambo, kdo Mathonovi vydal

Tanitin závoj,

a teď Mathon, už mrtvý, prošel mezi prohnutými řetězy

v ulicích toho Kartága v nás,

ještě máš chvíli, lásko, než Molochův kněz

vyrvé Mathonovi srdce

a dosud bušící podá je na lžici Slunci...

... a teprve potom ten druhý ovine paži kolem

Salambina pasu,

uchopí zlatou obětní misku a připije géniu Kartága,

a také Salambo povstane se zlatým pohárem v ruce, ale

už v něm nesvlaží rty rozbodané paprsky toho Slunce,

tlak jedině vzpomínky přitiskne její duši k membráně ticha,

v níž mizí celý svět, a Salambo

zřítí se do té propasti přes opěradlo svatebního trůnu,

ztuhlá v dávné pokoře, a její pootevřená ústa

jenom opiší magický kruh...

LUBOŠ PŘÍHODA (nar. 2. 8. 1934 Náchod), textilák, novinář, publicista, překladatel, básník, editor. Po sametové revoluci působil jako šéfredaktor obdeníku Region v Liberci. V letech 1990 až 2014 byl členem řídicího výboru Syndikátu novinářů ČR a jeho zástupce v středoevropské skupině novinářských organizací, je předsedou Krajského sdružení novinářů, byl zakládajícím členem Kruhu autorů Liberecka a po několik let jeho předsedou. Spolurediguje (s Janem Šebelkou) řady Kalmanachů, edičně se podílel na česko-německé čítance spisovatelů Liberecka *Naše krajina slov – Unsere Wortlandschaft* (2011). Roku 2011 získal ve Varšavě hlavní cenu v novinářské soutěži PL CZ Lokal Press Awards v kategorii místní historie a kultura za publicistickou stať *Rok 1969 v Liberci. Oběti ze srpna 1968 chtěl režim vymazat z paměti*, otištěnou v Kalmanachu 2008/2009. Vlastní tvorbu, ale zejména překlady prózy a poezie z němčiny, publikoval v řadě časopisů, denním

tisku a rozhlasu. Knižně vydal básnickou sbírku *Promluvy do zdi* (2004), *Uminěný Ikaros* (Pět básní s ozvěnou v bibliofilské úpravě, 2014), dokumentární publikaci *A potom přijely tanky...* (2010), v r. 2015 publicistickou kroniku událostí z let 1968 a 1969 pod názvem *Nejdřív tanky – potom pendreký*. Je autorem a spoluautorem několika rozhlasových her a jevištní adaptace *Tři zlatých vlasů děda Vševeda* (Mladá scéna, Ústí nad Labem 1986). Překládá prózu, např. J. Bobrowski: *Litevské klavíry. Boehlendorff a ti druzí* (1971 – kryto J. Votavou); od téhož autora *Tanečník Malige* (1989); C. F. Mayer: *Král a světec* (1994); Isa Engelmann: *Návrat pod zelenou střechu* (2004) a *Židé v Liberci* (2007), i poezii: H. Preissler: *Hlasy mrtvých a živých* (1961); R. Kunze: *Věnování* (1964, s L. Dvorským, M. a L. Kunderou), H. Cibulka: *České motivy...* (1967). V r. 2014 získal Speciální cenu jako osobnost Euroregionu Neisse-Nisa-Nysa.

Jiří Miškovský

On the Road

(Povídka)

Tak mi řekla, že umřu, no, to není nic nového, to vím od narození, jen mě trochu zaskočilo, že to bude už za dva měsíce, ne tedy úplně přesně, ale asi tak, přibližně, no to je docela dobrá zpráva ne?, hned se mi ulevilo a podíval jsem se do očí té nádherné doktorky, která mi to oznámila úplně normálním hlasem, nikde v pozadí jsem neslyšel tichou, duši uklidňující hudbu, spíš mně rval uši hluk přistávajícího vrtulníku uprostřed nemocnice, pár metrů od mého popravčího špalku, rotory tloukly do vzduchu a já se znovu podíval do očí té nádherné kočky, která kdyby jen trošku, lehounce naznačila, hned bych ji vzal do náruče a odnesl ji do doktorského pokoje a tam..., ale já viděl v jejích očích stín těch zástupů bytostí, kterým oznamovala rozsudek smrti, a další zástupy těch, kterým to ještě oznámí... ne, nebyla lhostejná, byla jen racionální a o jejím vnitřním utrpení mě přesvědčila černá vráska vlevo od oka, která byla svaštělá jako kůže mrtvého osla, vráska, která hyzdila jinak dokonalou tvář mládí, v duchu jsem tu vrásku políbil, poděkoval za to, že existuje a omámený blízkostí smrti pokorně odešel, dokonce jsem měl pocit, že bych měl jako slušný člověk poděkovat, ale přišlo mi to tak absurdní, že jsem se rozesmál a smál jsem se v přeplněné čekárně jako pitomec mezi ostatními čekateli na tušený, ale přece jen v koutku duše odmítaný rozsudek, smál jsem se sám sobě i té neuchopitelné a nepochopitelné, průsvitné představě vlastní smrti, řehtal jsem se budoucnosti složené z neznámé veličiny – kolik že mi to zbývá dnů, hodin, minut života, má cenu to počítat, sledovat vteřinovku, jak se řítí k další minutě, jak pádí šíleně pravidelným a neměnným klusem k budoucí půlhodině, hodině, ránu, noci, východu a západu, kam kurva, tak spěcháš, copak tě někdo honí, ty svině?, nějak jsem se blbě zakuckal a uvědomil si, že na mě civí houf malých dětí spoutaných provázkem s paní učitelkou, no, dětičky, taky vás to čeká, myslíte, že ne, ale jo! bylo to hnusné a já se zastyděl, až mi vyhrkly slzy do očí,

no vida, a já myslel, že ze mě už nic podobné studu nevypadne, že mi těch šedesát pět let života docela ucpalo slzné kanálky, ejhle, já mám v sobě ještě něj-

ký cit, to je fajn, jen mi došlo, že to přišlo poněkud pozdě, kéž by to viděla moje žena, která mi tvrdí, že jsem cynik bez drobečku citu, kéž by mohla ochutnat žhavost těch kapiček bolesti, které se z ničeho nic prodraly krustou mé soukromé obrany před okolním světem, ano, nikdy jsem nedával najevo své city, co je komu do toho, jak mi je, co je komu do toho, že chcípám!, mám se snad právě teď, v tuto vteřinu rozhodnout, „zdali je ducha důstojnější snášet střely a šípy rozkacené sudby, či proti moři běd se chopit zbraně a skoncovat je vzpourou, zemřít – spát – nic víc...“, jak vzletně veršoval Hamlet, tak co mám dělat, vzlykat a smířit se, nebo nasrat smrti do ksichtu a vrhnout se do boje?, jo, jo, jenže jak se s ní, tou paní věčnou, bojuje, jak?, mám ji snad provokovat, setkání s ní popohnat, uspišit a skákat volným pádem z deseti kilometrů, mám začít s hloubkovým potápěním, nebo se souložit k předčasné smrti, mám urazit všechny ty, kteří kdy urazili mě, nafackovat prvnímú kdo mě nasere, mám si kleknout před svoji ženu a poprosit ji, aby mi odpustila všechno, co jsem jí kdy provedl a neřekl, mám se omluvit všem, které jsem urazil, ponížil, nasral?, mám se důstojně rozloučit s vnoučaty, které vídám párkrát do roka, protože na mě serou a pro mne, přízněj si to, taky nejsou zřítelnicí mého oka?, porad' mi Marquezi, princí světové literatury, jak se vyrovnat „s předem ohlášenou smrtí“, jde to vůbec, kdo to umí, zachovat si tvář, neskučet, nenaříkat, nepropadnout hysterii, jak se naučit nemít v sobě nenávist vůči těm, kteří kolem mě chodí, smějí se, dýchají, žerou a souloží, nebo ne, ani to ne, nemusí nic, jim stačí, že jen prostě jsou, a to, že nebudou, jim ještě nikdo neřekl, nemusí na to každou zkurvenou vteřinu myslet, mají pitomé, hloupé a zbytečné starosti o peníze, jak vydělat víc, jak přefíknout sousedku, jak se vyšplhat na vyšší pozici ne-

bo horu, závidím jim, jak naivně věří tomu, že stačí někomu vlézt do prdele, aby se stali nesmrtelnými, sráči, copak nevědí že chcípnou, že chcípnou stejně jako já!, ale já chcípnu už za 1 440 hodin, za 86 400 minut, já tady nebudu za zkurvených 5 187 400 vteřin, teď už jen za 5 187 a jde to dolů, padá to, prosím, zastav se, alespoň na malou chvilku, prosím...!! Ale hovno, co fňukáš, máš před sebou přibližně víc než pět milionů vteřin života, tak si je koukej vychutnat, žij, dýchej, uchop je a zatřes, aby z nich vypadl zbytek tvého života, žij! jo jo, tak jo, půjdu za svými dětmi, řeknu jim, že je mám moc rád, že s nimi od teď budu každý den, že si budu hrát s vnučaty, aby haranti poznali, jaký je dědeček hodný starý pán... cha cha, no to by se mi vysmáli a poslali do hospody, abych si dal panáka a vzpamatoval se, už své děti vidím, jak si ťukají na čelo, a tak se na ně vyseru!, ale ne, to je zase hnusné, ne, nechám je žít těch pár dní v tom, že jejich táta je furt stejnej, protivnej dědek, kterej má nejraději svýho psa, ženu a pár piv, než jejich úžasné, mimořádné, geniální dětičky, jsou to hajzlíci, kteří neumí dědkovi za celý rok zavolat, jen čekají, co dostanou k Vánocům, seru na ně, na parchanty!, Bože, kde se ve mě bere ta zlost, vztek, bolest, výčitky a snad i smutek, co se to se mnou děje, vždyť jenom umřu jako miliony jiných, ale kurva co je mi do milionů jiných, teď, za 518 010 vteřin umřu já, mě strčej do pece a teplotou více než 1 050 stupňů Celsia mě lhostejný spalovač mrtvol změní v hrstku popela!, byl jsem jednou v krematoriu a viděl jsem, jak půvabná vazačka květin šla kolem obsazených rakví čekajících na zpopelnění, ťukala na ně a s úsměvem říkala: „Kluci, už budete na řadě, netlačte se“, ach jak bych chtěl, aby byla i u mé rakve a zaťukala na ni, hned by mi bylo lépe, prosím, buď tam, půvabná květinářko, a pošli mně poslední polibek!, sakra, že bych si ještě šel užít do bordelu s nějakajma holkama, dokud můžu, nikdy jsem tam nebyl, tak proč ne teď!, ty ale fakt nemyslíš na nic ji-

nýho než na toho svýho ptáka!, jako bych slyšel svoji milovanou ženu, svoji svatou manželku, svatou, protože jiná by to se mnou nevydržela 40 let, mám jí to říct, mám jí ty miliony vteřin působit bolest, mám celou tu milionovou vteřinovou věčnost vidět, jak lituje mě, jak lituje sebe, jak kalkuluje a přemýšlí o tom, kdy, kde a jak bude sama žít už od této chvíle, od okamžiku kdy jí to řeknu?, co tím získám, její soucit, porozumění, ale to je blbost!, kdo mi může porozumět, kdo porozumí odsouzení na smrt, a tak jí snad ani nic neřeknu, no ale komu to mám říct, když ne člověku, kterýho mám rád?, to jsou ale paradoxy, pane Vaňku, že, do prdele, ani ve snu jsem netušil, jaké problémy budu s tou svou posranou smrtí mít, mám vybrat všechny peníze, mám napsat poslední vůli, komu odkázat barák, ženě, dětem, psovi, mám se jít ožrat hned nebo až budu mít bolesti, zvládnou je, mám začít šňupat perník?, Ježíši, kdo mi, do prdele, řekne, jak mám žít, než umřu, já už mám tak málo času...

Muž se zastavil uprostřed ulice, sevřel hlavu do dlaní. „Jak mám teď doprdele žít?!“ Zoufale zakřičel a vůbec si nevšiml řinčící tramvaje, která ho srazila a vláčela jeho nehybné tělo přes půl křižovatky.

JIRÍ MIŠKOVSKÝ (nar. 28. ledna 1952 v Liberci) vystudoval dramaturgii a režii na DAMU v Praze, pracoval jako kapitán říční plavby, stavěl výstavy, byl redaktorem ČT, TV NOVA, regionální TV, dramaturgem a režisérem Slovákého divadla, ředitelem Libereckého kulturního střediska, pojišťovákem, natáčel reklamy a prezentační filmy (např. Zámek Sychrov). Pro Český rozhlas dramatoval a režíroval rozhlasové hry (V. Vondruška – Dýka s hadem, J. Formánek – Prsatý muž, E. Kubínová – Pohádky, J. Brodský – Řešení Gama a další) Napsal dvě divadelní pohádky (*O zlém čaroději a hodných strašidlech*, *Jak ošálit kouzelníka*), knížky pro děti (*Čítanka pro nejmenší*, *Pohádky ve znamení zvěrokruhu*, *Tajemství starého sklepení*). V současnosti učí na střední umělecké škole ve Vratislavicích nad Nisou.

Pavel Brycz

Jak si Bobula poradil se závistivým Cibulou

(Z *Botanických pohádek mistra Bobuly*)

Trpaslík Bobula je maličký, ne větší než běžný zahradní trpaslík ze sádry, ale velkým se stal tím, co

umí. Je totiž široko daleko nejvyhlášenější zahradník! V jeho sadu, na záhonech, ve sklenicích i v zahradních bazénkách ovšem nerostou jen tak obyčejné stromy, květiny, bylinky, tráva, houby a lekníny. Kdepak! Vyučil se totiž znamenitým kouzelníkem u svého tatínka Kebuly. Toho Kebuly, kterému ve městě Chytrákov nad Oharkou postavili na náměstí sochu v nadživotní velikosti, takže by nikdo nikdy nehádal, že byl za života trpaslík.

Ale on pochopitelně neumřel, velcí mistři zahradních kouzel neumírají. Jen když nadešel jeho čas, zasadil

do zorané půdy semínko nebolezu. Sotva vyklíčilo, zamířilo za sluníčkem a šplhalo do nebe, až překonalo i bílé

obláčky. Kebula svlékl zástěru, podal synkovi mozolnatou ručku a prohlásil: „Už umíš všechno, co já, možná i víc. A já bych se rád podíval, jak to dělají tam v nebeských zahradách. Jestlipak dokážou vypěstovat pořádnou dýni. A tak ti dám sbohem, synáčku. Ale až ti bude nejmíc ouvej, zatřes tady dole stonkem nebolezu, pořádně se do něj opři a já zase slezu dolů. Pamatuj! Jedině, až si nebudeš vědět rady. Dřív ne. Ale teď jsi mistr, umíš víc než já, takže se to třeba nestane nikdy. Netřes, prosím tě, chlapče, pro každou hloupost. Uživej pracovitě ruce, chytrou hlavu a dobré srdce!“

Pokosil makovice, naložil do kolečka a vyjel ze skleníku.

Lípa už byla téměř pohřbená. Pod nohama lidiček se kývala půda. Půdomor se rozlézal jako plevel. Ale Bobula rozdělal veliký oheň, nařízal srpem makovice a vysypal z nich létavičná zrníčka do hlíny. Náhle zemská přitažlivost přestala fungovat a všechno začalo létat.

Lípa vyletěla nahoru a znovu se zaskvěla celá. Mistr Bobula s kolečkem i pan starosta Jedinák pluli vzduchem. Ale nejvšvš vyletěli vrtáci půdomorů. Ve vzduchu je chytil mistr Bobula do pytle, zavázal a šup s nimi do ohně. Jen to zasyčelo. Jakmile pak zrníčka létavičnicku vyčerpala kouzelnou moc, vše zase dopadlo na zem. Bobula zasadil lípu, kam staletí patřila. I ledničky s mrazničkami vrátil. A z arktického skleníku opět udělal tropický. Džungle, která se mu nastěhovala do dýňového domu, se v pořádku vrátila.

Závistivý Cibula prohrál. Zůstal mu jen vztek a protláhlý nos. Dobře mu tak!

PAVEL BRYCZ (*28. 7. 1968 Roudnice n. Labem) je prozaik, scenárista, publicista a písňový textař. Spolupracuje s Českým rozhlasem, pro který napsal řadu seriálů a pohádek pro děti. Je autorem dvou televizních večerníčků: *Dětský zvěřinec* (2008) a *Bílá paní na hlídání* (2013). Za knihu básní v próze *Jsem město* (1998) získal Cenu Jiřího Ortena (1999). U čtenářů i kritiky bodoval především románovou epopejí *Patriarchátu dávno zašla sláva* (2003; Státní cena za literaturu 2004). V roce 2009 vydal román o falešném mesiáši *Svatý démon*. Za knihu *Bílá paní na hlídání* získal Zlatou stuhu 2011 v kategorii nejlepší beletrie pro děti a mládež. Tématem rodinných vztahů se zabývá ve dvou knihách *Tátologie* (2011) a *Tátologie 2* (2012). Je autorem řady textů pro hudební skupinu Zdarr, ex-členů kapely Laura a její tygři. Jeho práce byly přeloženy do několika jazyků. Poslední román *Muž bez ženy není člověk* vyšel v listopadu 2014.

Aktuálně napsal pro Rádio Junior Českého rozhlasu dvacetidílný, dobrodružný fantasy seriál *Ptakoještěří letka* a desetidílný serial *Botanické pohádky mistra Bobuly*. V říjnu 2015 představil svou tvorbu mimo jiné v České škole bez hranic dětem v belgickém Bruselu. Na jaře tohoto roku mu vyjde nový román *Strídavá péče pro Kukačku*.

Marek Řeháček

Návrat na Rujánu

(Z lyrického průvodce pro poutníky po Rujáně)

Za okénkem ubíhala monotónně zelená braniborská rovina plná otáčejících se větrníků; a hlavou mi letěly

přivaly rujánských vzpomínek z dětství. Paměť miluje vůně. Tlející řasy, mořský smrad z rybích bedýnek, plážových hajzlíků a opalovacích krémů. Myslel jsem najednou ale i na zakázaně šimravý pocit z písmen *FKK* načmáraných neuměle štětkou na kameni u pláže. Na nohy zamazané od písku, který byl všude a skřípal i mezi zuby. Vzpomněl si i na studené vlny a ty věčné plážové větry. Taky na *strandkorby*, ty proutěné koše s barevnými pruhy, v nichž se na písku pod světlými paláci v letovisku Binz k sobě tiskli němečtí rekreanti a při odchodu si je zamykali zvláštním prkynkem na petlici. I na *strandvandy*; české maminky je doma sešívaly z pásů látky, ty plážové zábrany proti větru pak byly natlučené na dřevěných tyčkách, za nimiž byla navržena umělá duha. Na červené rybářské praporečky, bílé mušličky a pestrobarevné plastové lžičky na zmrzlinu s vepsanými křestním jmény. Nejmocněji mne zaujalo jméno *Uwe*; neměl jsem tehdy potuchy, je-li chlapec či dívka.

Jo, Rujána, moje dětství. Cesty škodovkou stopětkou po drncavých dálnicích kdesi v kraji Braniborů. Na parkovištích seděly u skládacích stolečků svačící rodinky. Za jejich zády trčely borovice s kůrou oříznutou do podoby zvrásněného krunýře jakéhosi neznámého zvířete. Smůla po něm stékala do připevněných nádob podobných květináčům; věřil jsem tenkrát, že se z té pryskyřice dělají proslulé východoněmecké trabanty.

První okamžik mořského zasvěcení – nekonečnost Baltu na pláži v Baabe překvapila dětský pohled, zvyklý

doposud jen na orámování domova kopcem či lesem. Svět najednou neměl okraj, můj pohled se neměl o co opřít. Nadšený jsem běžel napříč dunou porostlou travinami ke šplouchavým vlnám. Náhle jsem ochutnal, že moře je opravdu slané. Zavřu oči a na hladině barvy starého olova vidím bílou plachtu, od útesů vzdálenou až na hranici reality. Za ní již ležel svět dětské představivosti: plný chobotnic a námořnických dobrodružství.

Tehdy jsem ještě netušil, jak chutnají kořalky *Halb und Halb*, *Ajrkoňak* a *Berliner Luft*, ta jména se ale vcelku opakovala v řeči dospělých v dřevěném domě, kde jsme spali. Vzpomínám na to, jak jsem se bál, že mi škvoři z toho severského domu na baltském pobřeží vlezou do ucha a vyjedí hlavu. Dodnes si pamatuji i na koláče z malých vesnických pekařství. A na mazlavý salám, kterému říkali *Mettwurst* či *Teewurst*, a česky to byla *čajovka*, byť s čajem neměla vůbec nic společného. Silně voněla udírnou, v časech té plastové, chladné, ale přeci tak nějak exotické a přátelské NDR vonící mořem a spáleným olejem z dvojtaktních motorů!

Snad v jedné vteřině mi hlavou proletěly ony mořské prázdniny na počátku 80. let. Tolik jasného z nich zůstalo po těch desítkách let v paměti. V roce 2005 jsem prožíval svůj návrat na Rujánu. V době, kdy se tomu skoro každý smál a téměř nikdo z Čech sem nejezdil. Společně s přáteli jsem se nechal ostrovem podruhé v životě očarovat. Zprvu pošetile v zimě;

doma jsme tvrdili, že v prosinci se jezdí na Rujánu fotit velké vlny. Nic na tom, že zimní moře narůžovělé barvy je tu až překvapivě klidné. Poté jsme k prosincovým cestám přidali ještě výpravy letní, podzimní i jarní. Toužili jsme vidět Rujánu v různobarevném hávu a byli jsme neustále překvapováni, jak nečekaně barevný je. Plný zlatých přívalů janovcových polí i rudých květů vlčích máků.

Okolí nás mělo za bláznů, spali jsme venku na ružánských plážích; v čase vánočních trhů jsme se rozehrávali svařeným vínem, omrzlé ruce namáčeli do teplé vody na toaletách v poloprázdných cukrárnách letovisek Binz, Göhren a Thiessow. Zrníčka bílého pisku tam po nás zůstávala na podlaze. Z Rujány se najednou stal mýtus svého druhu, jehož věrozhvěsty jsme se stali. Pohled z útesu, vzdálené plachty a blikající majáky, ale také krajina vesniček, kde se nic nehýbalo, země dlouhých lánů a betonových prasečáků, tu a tam ještě s jezeďáckým nápisem *LPG*. Zbláznili jsme se do toho všeho. Směs mořské exotiky a krásného řepáctví. Kázali jsme, že Rujána je se svými chaloupkami, kostelíky a alejami okolo cest něco nám dobře známé, vlastně je to takové *Retro-Frydlantsko*, zestařené ale o sto let, odstěhované víc jak půl tisíce kilometrů na sever a hozené tam do moře. Málokdo to chápal a nikdo tomu nevěřil. Kdekdo si vzpomínal na socialistické dovolené s paštikami *Májka* v síťovce, *FKK* a na místní pivo v malých buclatých lahvičkách přezdívaných podle svého tvaru *granáty*, které podle pamětníků chutnalo tak, jako by jej snad vařili ze žaludů. Ale to bylo skoro vše, více v běžné české paměti překryla léta dovolených kdesi ve Středomoří. Přesto se k našim cestám přidávali další, co toužili po kontaktu s mořem ve chvílích, kdy ostatní sedí doma za kamny. Bylo to vždy na skok, pět hodin tam a pět zase zpět, od pátku do neděle. Vraceli jsme se promrzlí a začarovaní Rujánou, dávnou krajinou čtyřhlavého boha Svantevita.

Mnohokrát jsme si říkali, že tato cesta byla ta poslední, že jsme přeci tam nahoře na severu už všechno viděli, že už jsme přežedeni herinky a řada míst si je tu vlastně hodně podobná. Jenže pak uplynul měsíc, dva... a po uhrančivé Rujáně, vzdálené půl tisíce kilometrů, se nám najednou začalo stýskat. Zmocnila se nás touha po baltské krásce. Několikrát do

roka. Klidu jsme vždy došli až ve chvíli, kdy jsme na dálnici kousek před Stralsundem stáhli okénko a ucítili zase tu opojnou vůni moře...

Labutí čas v Drigge

Ranní Rujána mi vždycky do mysli přinese zvláštní druh hezkého smutku. Krasosmutnění. Ticho, narušené náhle jen šploucháním, slaboučkým. To jen osamělá bělostná labuť pluje po hladině moře, ještě skoro neslaného, zředěného v zátoce u Drigge vodou řeky Střely.

Nebýt maríny s párem jachet na kraji zežloutlého rákosí pod borovým hájem, vypadalo by to tu jako třeba někde na břehu Mácháče. Tahle krajina je vlastně úplně stejná jako naše, jen les tu nekončí na okraji pole, ale mořským břehem. Místo věží hradů jsou tu majáky. I v nejmenší vsi kostelík, osm set let staré svatostánky tu ale nestojí na louce, ale na *findlingách*. Nalezincích, oblých kamenech, které sem ze severu dotlačily dávné ledovce. Stejně ledové masy, které se zastavily až o svahy nejsevernějších českých hor.

Pohanství a křesťanství. Žula dole, a na ní pak kostelní zeď z pálené hlíny – zvláště rudá je barva ružánských cihel. Je to protiklad a zároveň souznění. Od tajemství minulosti se dostaneš do nejasnosti budoucnosti. Kruh se uzavřel, moře dole pod břehem také šplouchá v opakující se jistotě přicházejících a na písku hynoucích vln. Celé šiky jich vybíhají z moře a padnou na pláži bez uznání. Rozplynou se.

Zapálíš svíčku pod oltářem v osamělém kostelíku, za svoje mrtvé i za sebe. Zlatý padesátník cinkne do kasičky. Hlavou Ti proletí všechny špatnosti, které jsi udělal, ale není to pro trápení, ale spíše jako kdybys je chtěl zamotat do pytle, aby byly všechny pohromadě a bylo je možné – chceš-li moc a věříš v to – shodit z útesu do vln. Šplouch, zmizí. Moře žije stále dvojtaktem pleskání vln. Pohltí a odplaví všechny hříchy. Najednou je dobře. Pusu si pak omastíš matjesem od rybářů družstevníčků v přístavu Lauterbachu a rybami uzenými na bukovém dříví na dvoře statku dávno zašlé malošlechty v Putgarten. Svět je tak krásný.

Večer jsi pomáhal sedlákovi chytat rozběhnuté ovce a dlouze s Ferdyšovou kytarou křičel české písně u ohně. Krása plamenů je na Rujáně zakázaná, ale ze tmy se vynořují stíny lidí ze vsi nad malou marínou. Přátelsky obdivují českou odvahu osvitit alespoň kousek noci prastarým ohněm, který je jim zapovězen. Lahvové zacinkalo, družba jako za časů trabantů a skládacích křesílek. Jména jsme vzájemně neznali a ani si je neřekli. Vesničané po chvíli zmizeli ve tmě za magickou hranicí kruhu v písku osvětleného plameny. Oheň dál voněl dřevem trnek.

Ráno sedíš ve spacáku, v ruce vzduchem chlazený hnědý *granát* ze skla s nápisem *Stralsunder Bier*. Začátek prosince v zátoce s osamělou labutí. Plameny dávno zhasly, z ohniště se ještě kouří. Myslíš na dědu, který pil ze stejné lahvičky za časů dávno před

tím, čemu Němci říkají *Wende* čili *Zvrat* a my mnohem odvážněji *Revoluce*, zkrátka někdy v „osmdesátkách“. Vodil mne za ruku po nekonečné pláži plné bílého písku, jako malej blondátej kluk jsem sbíral mušličky tak křehké, že jsem je domů do Liberce celé nikdy neodvezl. Pohled na velké lodi v dálce vyvolával pocity, kterým jsem ještě úplně nerozuměl a které jsem pochopil až po návratu na Rujánu. Srkal jsem studené pivo a koukal upřeně na labuť. Děda kráčel po pláži, zmenšoval se, změnil se v tmavou tečku na obzoru, pak už jsem jej najednou neviděl, ale cítil jsem, že je tu pořád se mnou. Bělostná labuť plula napříč zátokou, za chvíli vyjde zimomřivé slunce. Odhazují lahev od stralsundského piva i čepici *zmijovku*, na holých nohou jasně cítím, jak prosincový mráz spekl písek do tvrdé krusty. Strhávám vrstvy oblečení a rozbívám svým nahým tělem klid netečné mořské hladiny. Labuť kousek odplula, ale přesto mne stále pozoruje. Nemohu se ubránit dojmu, že o mně ví všechno.

Rozjímání ve stínu monstra

„*Pětikilometrovéj barák může tady na pobřeží postavit tak jediné regulérní magor*“, Liško rozumoval a odkopl u toho stranou prázdnou flašku od myslivecké kořalky, ležící v cestě pod borovicí. Stáli jsme u něčeho neuvěřitelného – dočista vytlučeného nacistického rekreačního střediska *Prora*, na celé Rujáně to bylo věru nejmalebnější místo. Prázdné flašky a střepy okolo dávaly tušit, že se sem chodí už jen pít. Téměř pět kilometrů dlouhá budova se šesti podlažními a plánovanými deseti tisíci pokoji pro rekreanty hitlerovských odborů. Zkrátka fujtajbl. Jedeš okolo na kole, jdeš pěšky, pár metrů od pobřeží, vybité bloky pořád po boku. Jeden za druhým, celá armáda. Nejde je jen tak setřást, uprchnout před nimi. Cítíš se malý a zranitelný. Je to strašidelné, monstrózní, ale na druhou stranu impozantní. Přemýšlíš neustále, jak to asi mohlo fungovat, když si ráno všechny ty desetitisíce odborářů čistily zuby a spláchlly. A přemýšlíš, kdo si asi může koupit za miliony apartmány, které se v některých opravených blocích dnes prodávají.

Na Proře může zaujmout jakási německá pospolitost, touha trávit čas společně. Dodnes je živá i v nejzapadlejší rujánské přístavní putyce, kde si neznámí lidé přisedávají k jednomu stolu a vře se baví, ne jako v českých hospodách, kde se příchozí rozsazují tak, aby každý seděl sám. Jak daleko je ale od příjemné pospolitosti ke stádovitosti pod jednou taktovkou? Na Proře strašně děsí, ale vlastně taktéž i udivuje ta jednotnost podmínek pro všechny; každý má stejnou místnost, postel a hrneček. Unifikace nás láká a zároveň odpuzuje. Všichni jedno jsme! Nepřekvapuje mne, že tenhle odpornej barák získal světovou cenu na výstavě v Paříži roku 1936... Nalevo ruiny nacistické strohé architektury, napravo nádhera mělkého moře končícího v pásu nejbělejšího písku. Mezi tím pod borovicemi naturalistický párek nahých spor-

tovců od berlínského sochaře Jürgena Raue. Odhalen roku 1976, málokdo z kolemjdoucích odolá pokušení sáhnout sluníci se cvičence na šťavnaté poprsí z bronzu.

Pár metrů od soch je cihlová zeď. Chyba lávky, žádný kostelík, ale podivná bašta mořského můstku, opuštěného před nikdy nedokončenou halou slavností, kde se asi mělo kolektivně desetitisícově hajlovat. Na zdi je dnes asi nějakými antikapitalisty vyveden dvoumetrovými písmeny nápis *Her mit dem schönen Leben* čili *Sem s ním, s tím krásným životem!* Cihlovou zeď s nápisem u trosk zdejší zaniklé civilizace, seskládané z vrstev nacistických odborů, lazaretů wehrmachtu, uprchlických středisek, kasáren východoněmecké i sovětské armády, omývají baltské vody. Vlna za vlnkou se od zdi s nápisem odráží v překvapivě pravidelném rytmu. Sednu si do stínu trosk a dívám se na mořskou hladinu. A potom zavřu oči, nasávám vůni moře a nechávám se uklidňovat zvukem vln. Všechno složitě je pryč, zákruty historie se zdají být už jen poučením, ale stejně z nich jde strach. Klid se přesto vrátil do mysli z obyčejného bytí u moře, na dohled od ruin Prory. Stačilo si chvilíčku sednout do písku a vydržet poslouchat. *Sem s ním, s tím krásným životem!*

Doběhni ke kostelu v Landowě a stvoř si nový svět!

Cihlový kostelík v nejzapadlejší rujánské vsi. Pár metrů od mořského okraje skrytého v hlubokém rákosí. Jen pár chalup se zahradami téměř bez plotů se tiskne ke zdem té krásné barvy – červené s oranžovými tóny, ozdobené flíčky ostře žlutých lišejníků. Divíš se, že v těch několika staveních s doškovými střechami se zrodila píle, síla a zbožnost, která dala vzniknout kostelu s hrázděnou věží, kde by dnes lidé ze vsi sotva zaplnili i jen první řadu dřevěných lavic. Na hřbitůvku s litinovými kříži ticho. *Welt, Macht, Geist*, náhle ti na mysli vytanou ta slova z motta jakési výstavy – *Svět, Moc a Duch*. V pozdním odpolední před mohutnou bouřkou víš, že obsahují všechno, co tady cítíš.

Rujánské kostelíky připomínají postní dny – jsou prostinké, a přeci tak pestré. Zcela bez zdočnosti při-

nášejí tolik krásy. Často na místech zcela nečekaných. Celkem 46 kostelíků bylo postaveno na Rujáně, většina v časech někdy mezi 12. a 14. stoletím. Všechny ve stylu *Backsteingotik*, cihelné gotiky. Je v nich ukryt onen neviditelný prakód této krajiny; tady můžeš hledat vše, co hrozí rozluštěním záhad. Nepochopíš to ale našťástí nikdy zcela. Kostelíky – a taktéž staré knihy – ti odhalí jen málo, maličko, a to jen proto, abys byl i nadále zaujat. I kdyby sis stáhl z *google-books* desítky knih o Rujáně, psaných třeba i starobylým švabachem, zjistíš, že to, co je nejdůležitější, si musíš léty vycítit, vychodit a vymodlit. Po sté návštěvě rujánských kostelíků snad uvěříš, že tam v posledním zaprášeném koutě možná leží něco, co přináší poselství tak velké a důležité, že je možné jej snadno přehlédnout. Dotkni se kamene s rohem hojnosti v rukou pohanského velekněze naležato zazděného v sakristii altenkirchenského kostelíka a pochopíš možná více. V Čechách nic takového nenajdeš, přesto má Rujána s námi společný kód. Cítíš, že v barokních kostelíčkách jihočeských vesnic je otázka a tady na severu na ni můžeš najít odpověď. Snaž se...

Nejstarší ze všech rujánských kostelů je velký chrám Panny Marie v Bergenu, poprvé připomínaný již roku 1193. Ještě za časů slovanských jaromarovských knížat byl vymalovaný neskutečně barevnými románskými výjevy. Tady a v Altenkirchenu máš neochvějný pocit, že předkřesťanská síla Rujány byla spoutána jen dočasně. Staleté zdi na žulových kamenech, šedivých, růžových i červených. Jako by dávní stavitelé chtěli skloubit zbožnou gotiku s pohanskými prasvěty a jednoznačně dokázat, že uctívání bůžků se čtyřmi obličejí tady provždy prohrálo s křížem. Opravdu? Dnes potkáváš po Rujáně hodně lidí, kteří opět věří v sílu Svantovíta a v těžkých chvílích by se možná raději upínali k prastarým silám, než ochraně mocností bdících nad cihlovými kostelíky. Na plážích pod bílými útesy hledají jantar, dřívka a děravé pazourky.

Nádherně osamělé kostelíčky v Landowě a Swantově s prastarými věžemi. Ve druhém z nich jsme s Honzou Pikousem zažili jarní bouři nečekaně vzešlou z černých nebes. Kostelíkem lomcovala, cítil jsem se ale pod klenbou pokrytou mechy krásně bez-

pečně. Potom kostely s tlustými věžemi v Gingstu, Trentu a Garzu; jsou nedaleko od sebe, ale tak nějak příliš vysoké a mohutné, uvnitř s čistotou gotiky bojuje baroko, je v nich cítit napětí a přetahování. Námořnické kostelíky nad přístavy v Altefähr a Schaprode, místa vyprošení návratu rybářů z tažení za úlovkem. Stejně tak si lidé vymodlívávali hojnost herinků v šestihranné kapli nad vesničkou Vitt, stojí na místě, kde kdysi pastoři kázali pod širým nebem. Prostinká, s obrazy námořníků a lodí. Jestli se někde chceš začít modlit, tak právě tady. U svíček zapálených v rybím těle vysypaném nejjemnějším baltským pískem. Zazpívej si tam pro veselou mysl na končící pouti podél pobřeží.

Tajuplný kostel s tlustou věží ve Vilmnitz je skrytý v lesíčku a silnice okolo něj je dlážděná kameny z barevných žul. Gotický portál vchodu je zazděný, a přesto působí jako stavba, která hodně ví. Na hřbitově řada křížů z černé litiny a za nimi nekonečná pole... Gotický kostel v Gross Zicker na jižním okraji Mönchgutu; malý, s prastarými lodicemi namalovanými v okenních terčích. Kostelíky bez věží ve Waase, Neuenkirchen a v Klosteru na ostrůvku Hiddensee – mají zvláštní náladu, jako by snad ani nebyly z německého venkova, zvenčí působí mnohem skromněji než ostatní, náladou patří spíše do skandinávské či skotské krajiny. Jenže uvnitř jsou – nádherně vyřezávané oltáře!

Stiskneš kliku u malých dveří. Překvapivě pod tvým tlakem snadno povolí. Mohutné veřeje z dubových prken tě zvou bez vítání. Na rozdíl od českého venkova je na Rujáně ještě mnoho kostelů volně přístupných. Uvnitř pak: bílé stěny se šedivým nádechem staletí, zdobí je většinou jen kříže v kruhu hnědočervenou rudkou namalované. Jen občas se mezi žebry gotických kleneb objeví i jiné výjevy: mystická zvířata, květiny, tajuplné obličejy. Nikdo neví, zda patří dobrým silám, nebo jsou šklebem démonů. Tisíc let staré křtitelnice, modely lodí visící pod stropem – snad jako výraz poděkování za přežití rybářů v bouři. Plamínky obětních svíček, hřejivé obrazy naděje v šeru.

Odcházíš z kostelíka tak nějak odhmotněn, odtěžkán o zbytečnou zátěž všednosti. Zase zavíráš ty dveře a toužíš jen putovat rujánskou krajinou. Sám, jen s myšlenkami. Na chvíli uvěříš tomu, že bys celý ostrov přešel třeba i bos. Jen s dekou na špagátu, plechovým hrnkem a hrstí uzených rybiček, šprotů od rybářů v Sassnitz. Ano, a alespoň jedním pivem k tomu. Doufáš v to, že právě tohle by byla nejlepší cesta za nalezením ztraceného řádu světa... Takovou moc má ostrov Rujána.

(Z připravovaného lyrického průvodce pro poutníky po Rujáně, prozatím s pracovním názvem Návrat na Rujánu. Měl by vyjít v roce 2016, ale jistě to není. Spolupráce Petr Polda a Jan Pikous ml.)

Jan Kühmeier
Překlady

František Lazecký
MOZARTOVSKÁ

1

Tiše, mé vteřiny, tiše, mé měsíce, tiše, mé roky!
Nehlodejte ve stěnách. Což nevidíte,
že po klavíru tančí radost? Po stropě,
po stěnách a všude kolem? To jen vy chodíte,
jako když pospíchá smrt. Ona musí.
Ale vám to přec nepomůže. Radost pospíchat nemusí.
Ta tančí, kam chce. A vy jí nohy neuhlodáte.
Tiše, mé vteřiny, tiše, mé měsíce, tiše, mé roky!

2

Pořád hudba a pořád jen noty.
Veselé z nejveselejších. Radostné z nejradostnějších.
Teď všechny vletěly do měsíčního světla.
A co jich ještě zůstalo venku za dveřmi!
Ty nespočtete. Čekají, až přijde jítro.
Jítro s věčně užaslým sluncem.
A potom všechny, od první do poslední,
budou pít z něho to hřejivé zlato,
až každá se promění v pohár křišťálového vína
nebo v tanečnici, které tkal střevíčky motýl.
Mé noty, mé veselé děti na jitřní louce!

3

A proto musíte za ním. Vy, poselkyně strastí.
Smrtné dny, smrtné měsíce, smrtná léta.
Vyhnat a vyhodat z něho tu hudbu.
Je v ní tolik radosti jako ve vánočním stromku,
je v ní tolik míru, kolik je ho v jablku v září
nebo na hvězdné obloze z jara.
A vy ten mír štvete na válečné pole.
Tam, kde je mlčící tma, tam vy jste doma.
Smrtné dny, smrtné měsíce, smrtné roky,
jen dejte pozor, ať vás nepolapí
světlo v jeho hudbě!

4

Je hubený, pořád bez peněz. Jakkak by ne!
Zato stále je naplněn světlem.
Kde to jen bere? Odkud? A od koho?
Chodí pro světlo do sluneční banky?
Copak nevíte, že andělé přicházejí k němu za noci
a sypou mu do klavíru zlato a radost?
Zeptejte se za noci, ví o tom mnohé a mnohé,
ale přec mlčí. Naopak, posílá měsíc a hvězdy,
ať stojí na stráž u jeho dveří.
Jen kuropění smí k němu po špičkách vejít.
Jen jitřenka ho může políbit na zavřená víčka.

5

Zato tma na něho žárlí. Stále utíká za ním.
Vidí, že ho nemůže dohonit ani v měsíčním,
ani v slunečním světle. Ani ve dne, ani v noci.
Už se jí zdá, že na zem přišly
nesmrtelné dny, nesmrtelné měsíce, nesmrtelné roky.
Ale ona přec dostane svůj naditý měsíc.

Už ví, jak na to. Vezme si masky jeho věřitelů.
A teď plat! Ale ne hudbou! Což nevidíš,
že ty tvé mince ražené z paprsků luny
a z vlasů, které si z hlavy vyčesala
jitřenka růžovým hřebenem rána,
neprotrhnou kapsy domácích pánů!
Jsou stále hladové. Jako tvé smrtné dny,
jako tvé smrtné měsíce, jako tvé smrtné roky.

6

Nakonec tma ho vyžene z domu. A potom z druhého.
Často se stěhuje. Kam jen, kam na tomto světě?
Z uličky dluhů do ulice dluhů.
Nejčastěji tam, kde je nablízku zastavárna.
Zastaví všechno. Kdyby to šlo, zastavil by i svou smrt.
Jen jedno zastavit nemůže. Jen jedno ne,
to světlo hudby, které je v něm.
Čím více dluhů, tím více světla.
Čím více světla, tím více hudby.
Jenom se diví, jak málo platí v tom světě
světlo a slunce a hudba a radost.
Ale nesejde na tom. On přece už dávno ví,
že jen děti se oblékají do slunečních šatů,
že jen děti nosí opánky z hudby.

7

Je vás tolik, vás, dětských krůčků,
vás paprsků slunce, vás paprsků luny,
je vás tolik, vás drobounkých not.
Tolik, že by se mohlo napsat rekviem
pro všechny lidi a pro celé lidstvo.
I pro sebe. I rekviem pro smrt.
A ještě vás bezpočet zůstane venku.
Tam, kde své písně skládá hudebník slunce
a kde od jara do jara tančí na palouku světa
veselé, bezstarostné, nevinné děti.

Je vás ještě tolik, vás, drobounkých not,
not s dětskou tvář, not s radostným smíchem,
že bych jimi mohl popsat nesmrtelné dny,
nesmrtelné roky i staletí nesmrtelná.

8

Tiše, mé vteřiny, tiše, mé měsíce, tiše, má léta!
 Nešramoťte ve stěnách, nehloďte v stropě,
 nerušte pod podlahou tanec mých not.
 Tanec mých not prosvícených sluncem
 jak vinné hrozny uprostřed září.
 Jen pojd'te sem. Opijte se slunečním vínem.
 Nechte pospíchat smrt. To ona pospíchat musí.
 Ale i smrt za svůj čin zaplatí světlem.
 Má černý plášť. Ale ta záře pod ním!
 Kolik se pod ním ukrylo nesmrtelných let!
 A tolik radostných a veselých not,
 co kvítí je v lukách o svatém Janu.
 Cožpak nevidíte, jak přes ně jde radost?
 Jen jděte tam s ní. Do toho oroseného rána
 nesmrtelného měsíce června,
 do těch luk, které září v mé hudbě.
 I po smrti tančí, kam chce. A vy jí nohy neuhlodáte.

Raději s mými dětmi se do tance dejte,
 mé smrtelné měsíce, mé smrtelné roky!

9

Jenomže vy šramotíte a hlođáte dál.
 Pod podlahou, ve stěnách, kdesi tam pod mojí hlavou.
 Ale až zapískám na kouzelnou flétnu,
 všechny přiběhnete. Všechny do posledního
 skočíte v propasti. A propast se náhle ztratí.
 Vyrostete v horu radostí, po jejíchž svazích
 i vy budete tančit. Ne neodoláte
 mé hudbě žehnané sluncem!

A smrt, se smrtí všechno, co odchází odtud,
 i když to chodí po klávesách bílých,
 i když to chodí po klávesách černých,
 chtěj nechtěj bude hrát dětem
 tančícím na zeleném palouku světa.

10

Chodil anděl mezi hudebníky,
 anděl, jenž sestoupil na zem a snesl sem nebe.
 Proto jeho hrob nenajde nikdo.
 Vždyť andělé neumírají,
 i když berou na sebe podobu lidskou.
 Nad jejich smrtelnými dny,
 nad jejich smrtelnými roky,
 nad jejich smrtelnými staletími
 nesmrtelně zní kouzelná flétna.

Ne, nepohřbíte radost,
 i když v Rekviem jede jezdec na černém koni.
 Na koni, který i z pekel se vznáší na bílých křídlech.

*(ze sbírky František Lazecký
 Jenom vzlykot temnot,
 Vyšehrad, Praha 1971)*

František Lazecký
 MOZARTIANA
(do němčiny přeložil Jan Kühmeier)

1

Still, meine Sekunden, still, meine Monate, still,
 meine Jahre!
 nicht in den Wänden. Seht ihr nicht:
 Klavier tanzt die Freude! An der Decke
 an Wänden und überall ringsum. Nur ihr geht,
 als würde der Tod sich beeilen. Er muss.
 Abr euch hilft es doch nicht. Freude muss nicht eilen.
 Sie tanz, wohin sie will.
 Und ihr nagt ihr die Beine nicht ab.
 meine Sekunden, still, meine Monate, still, meine
 Jahre!

2

Immerzu Musik und immerzu Noten.
 Von heitersten die heiteren. Von fröhlichsten die
 fröhlichen.
 Eben flogen sie alle in den Mondschein.
 Und wie viele noch draußen vor der Tür geblieben sind!
 Unzählige. Sie warten auf den Morgen.
 Auf den Morgen mit der ewig erstaunten Sonne.
 Und dann werden alle, von der ersten bis zur letzten
 das wärmende Gold aus ihr trinken,
 bis jede in einen, Kelch kristallklaren Weins sich
 verwandelt
 oder in eine Tänzerin, der ein Falter die Schühchen webte.
 Noten mein, meine fröhlichen Kinder auf der
 Morgenwiese!

3

Und daher müsst ihr ihm folgen. Ihr, Botinnen der
 Kammernisse. Sterbenstage, Sterbensmonate,
 Sterbensjahre.
 Austreiben und ausnagen diese Musik aus ihm.
 In ihr ist so viel Freude wie auf einem Christbaum
 so viel Frieden wie in einem Septemberapfel,
 oder am Sternenhimmel des Frühlings.
 Und ihr hetzt den Frieden aufs Schlachtfeld.
 Dort, wo schweigende Finsternis ist, dort seid ihr daheim.
 Sterbenstage, Sterbensmonate, Sterbensjahre,
 passet nur auf, dass euch nicht gefangen nimmt
 das Licht in dieser seiner Musik!

4

Er ist hager, stets ohne Geld. Wie denn nicht!
 Jedoch stets von Licht erfüllt.
 Woher nimmt er das nur? Woher? Und von wem?
 Holt er das nicht in der Sonnenbank?

Wisst ihr denn nicht, dass Engel bei Nacht zu ihm
 kommen
 um Gold und Freude ins Klavier zu streuen?
 Befragt die Nacht, vieles, vieles weiß sie darüber,
 und schweigt dennoch. Vielmehr schickt sie den Mond
 und Sterne
 dass Wache sie halten an seiner Tür.
 Nur Hahnenschrei auf Zehenspitzen darf zu ihm
 gelangen.
 Nur der Morgenstern darf auf geschlossene Lider ihn
 küssen.

5

Dunkelheit dagegen ist auf ihn eifersüchtig.
 Stets läuft sie ihm nach.
 Sie sieht, weder im Mondlicht, noch im Sonnenlicht
 kann sie ihn einholen. Weder am Tag, noch bei Nacht.
 Es scheint ihr schon, dass auf die Erde unsterbliche
 Tage,
 unsterbliche Monate, unsterbliche Jahre gekommen sind.
 Aber sie bekommt dennoch ihren randvollen Geldbeutel.
 Schon web sie, wie sie's anfängt. Sie legt Masken
 seiner Gläubiger an.
 Und jetzt zahl! Aber nicht mit Musik! Siehst du denn
 nicht,
 dass deine Münzen, geprägt mit dem Lichtstrahl des
 Mondscheins
 und dem Haar, das sich der Morgenstern mit rosigem
 Kamm des Morgens ausgekämmt hat,
 die Taschen der Hausherren nicht bersten lassen!
 Sie sind stets hungrig. Wie deine Sterbenstage,
 wie deine Sterbensmonate, wie deine Sterbensjahre.

6

Zu guter Letzt jagt die Dunkelheit ihn aus dem Haus.
 Und dann aus dem zweiten.
 Er zieht oft um. Wohin nur, wohin auf dieser Welt?
 Aus dem Schuldengässchen in die Schuldengasse.
 Am häufigsten in die Nähe eines Pfandhauses.
 Er pfändet alles. Wär' es möglich,
 würd' auch seinen eigenen Tod verpfänden.
 Nur eines kann er nicht pfänden. Nur eines nicht,
 das Licht der Musik, die ihm innewohnt.
 Je mehr Schulden, desto mehr Licht.
 Je mehr Licht, desto mehr Musik.
 Er ist nur verwundert, wie wenig dieser Welt
 Licht und Sonne und Musik und Freude gelten.
 Doch es kommt nicht drauf an. Allein er weiß schon längst,
 dass nur Kinder Sonnenkleider anlegen,
 dass nur Kinder Sandalen aus Musik tragen.

7

So viele gibt's von euch, ihr Kindersritte,
 ihr Sonnenstrahlen, ihr Mondstrahlen,
 So viele gibt's von euch, ihr winzigen Noten.
 So viele, dass ein Requiem man schreiben könnte
 für alle Menschen und für die ganze Menschheit.
 Auch für sich selbst. Ein Requiem auch für den Tod.
 Und Unzählige werdet ihr noch draußen bleiben.
 Dort, wo der Musiker der Sonne seine Lieder komponiert
 und wo von Frühling zu Frühling auf den Auen der Welt
 fröhliche, sorglose, unschuldige Kinder tanzen.

So viele gibt's von euch, ihr winzigen Noten,
 Noten mit einem Kindergesicht, Noten mit fröhlichem
 Lachen.
 dass ich mit ihnen unsterbliche Tage, unsterbliche Jahre
 und unsterbliche hunderte Jahre vollschreiben könnte.

8

Still, meine Sekunden, still, meine Monate, still, meine
 Jahre!
 Macht kein Geräusch in den Wänden, nagt nicht an der
 Decke,
 stört nicht unterm Fußboden den Tanz meiner Noten.
 Tanz meiner Noten, durchflutet von Sonne,
 den Weintrauben Mitte September gleich.
 Kommt nur her. Berauscht euch an diesem Sonnenwein.
 Lasst den Tod eilen. Er muss wohl eilen.
 Doch selbst der Tod zahlt für seine Tat mit dem Licht.
 Er hat einen schwarzen Umhang. Doch dieser Lichtglanz
 unter ihm!
 Wie viele unsterbliche Jahre verbargen sich unter ihm!
 Und so viele fröhliche und heitere Noten,
 wie Blumen auf den Wiesen am Sankt Johannistag.
 Seht ihr denn nicht, wie sie Freude überkommt?
 Geht nur hin mit ihr. In diesen betauten Morgen
 des unsterblichen Monats Juni,
 in diese Wiesen, die in meiner Musik strahlen.
 Auch nach dem Tod tanzt sie wohin sie will.
 Und ihr nagt ihr die Beine nicht ab.

Tanzt lieber mit meinen Kindern einen Reigen,
 meine sterblichen Monate, meine sterblichen Jahre!

9

Doch ihr raschelt und nagt weiter.
 Unterm Fußboden, in den Wänden,
 irgendwo über meinem Haupt.
 Doch wenn ich auf der Zauberflöte spielen werde,
 lauft alle zu mir. Alle bis zum Letzten
 springt in den Abgrund. Und der Abgrund ver-
 schwindet jäh.
 Wächst an in einen Freudenberg, auf dessen Hän-
 gen
 auch ihr tanzen werdet. Nein, ihr widersteht nicht
 meiner sonnengesegneten Musik!

Und der Tod, mit dem Tod alles, was von hier
 scheidet,
 auch wenn es über weiße Tasten geht,
 auch wenn es über schwarze Tasten geht,
 wird wohl oder übel auf grünen Auen der Welt
 den tanzenden Kindern aufspielen.

10

Es wandelte ein Engel unter den Musikern,
 ein Engel, zur Erde hinabgestiegen,
 den Himmel mit sich bringend.
 Deshalb findet keiner sein Grab.
 Denn Engel sterben nicht,
 selbst wenn sie Menschengestalt annehmen.
 Über ihren Sterbenstagen,
 über ihren Sterbensjahren,
 über ihren Sterbensjahrhunderten
 klingt unsterblich die Zauberflöte.

Nein, die Freude werdet ihr nicht begraben,
 selbst wenn ein Reiter auf schwarzem Ross im
 Requiem reitet.
 Auf einem Ross, das auf weißen Schwingen

FRANTIŠEK LAZECKÝ se narodil 18. 8. 1905 v Tisku u Opavy v selském prostředí, svou tradici zakotveném v křesťanské víře, která ho po lidské i básnické stránce formovala. Svá vysokoškolská studia zemědělského inženýrství v Praze (Ing. 1930) doplnil ještě studiem knihovnictví a byl až do penzijního roku 1969 ředitelem Ústřední zemědělské knihovny Akademie věd tamtéž. Lazeckého básnické a esejistické dílo je spojeno s hlubokou vírou katolické orientace. V systému komunistické totality to znamenalo čtyřicetiletou izolaci a zákaz publikační činnosti. Osud, který sdílel s jinými spřízněnými básníky, jejichž martyrii v politických procesech a vězeních nebo osudu emigrace však zůstal alespoň ušetřen. V této době se věnoval nezáladnému převyprávění slezských pohádek pro děti, nebo se uplatňoval jako překladatel písní Musorgského, Ludwiga van Beethovena, Franze Schuberta nebo Hugo Wolfa, jakož i mnoha textů katolické liturgie. V tomto básnickém ústraní (důsledkem společenských daností) zůstala až po současnost převážná část jeho básnické tvorby nezveřejněna, nebo roztroušena v množství soukromých tisků a bibliofilii. Souborné kritické vydání dosud stále ještě čeká na svou realizaci. František Lazecký zemřel 16. 11. 1984 v Praze.

JAN KÜHMEIER, nar. 1943 v Lučanech nad Nisou, navštěvoval gymnázium v Jablonci nad Nisou (zde žákem literárního historika, filologa, publicisty a profesora češtiny dr. Jiřího Rambouska). Poté studium hudební vědy a pedagogiky (mimo jiné u Petra Ebena, Vladimíra Sommera) a germanistiky (Prof. Eduard Goldstücker) na Karlově univerzitě v Praze. Události roku 1968 (vstup vojsk Varšavské smlouvy k potlačení „Pražského jara“) ho přiměly k emigraci do Rakouska, kde pokračoval ve studiu na Mozarteu v Salcburku (Prof. Cesar Bresgen aj.) a na Orffově Institutu. Po absolutoriu klavíru, zpěvu a hudební pedagogiky se stal profesorem na tamní Pedagogické akademii v oborech hudební pedagogiky. Pro klavír vydal instruktivní stylizace lidových a dětských písní (Peters, Frankfurt nad Mohanem). Překladatelsky se nejprve uplatnil v oblasti muzikologie. Do němčiny přeložil životopis svého učitele, skladatele Petra Ebena (Schott, Mainz/Mohuč), do češtiny hudební eseje básníka Reiner Kunze a dirigenta Nikolause Harnoncourta (Opus musicum, Brno). Zvláštní pozornost věnuje překladům české poesie, především křesťanských básníků, kteří byli za totalitního systému umlčeni. Vydal např. Antologii z díla Josefa Suchého (Editi-on Atelier, Vídeň) a Ivana Slavíka (Vitalis, Praha). Pražskou Evropskou společností Franze Kafky byl poctěn Kafkovou medailí za umělecký překlad. Člen Kruhu autorů Liberecka.

Syn RENÉ JAN KÜHMEIER, nar. 1971 v Salcburku, výtvarník knižní obálky a ilustrací, obdržel první výtvarné impulsy v dětství a mládí návštěvami v ateliérech Vladimíra Komárka, Jaroslava Klápště a Karla Svolinského z okruhu přátel svého otce. Během času se dopracoval svérázného výtvarného projevu, který se objevuje jak v jeho enigmaticko-kryptické ilustrační a portrétní tvorbě, tak v abstrakcích i ve vedutách měst. Dle jeho návrhu byla provedena vitráž pro obřadní kapli v St. Leonhardu u Salcburku.

Štěpán Kučera

V království Urubů

(Dva kriminální případy)

Toho rána Tamapu odešel na lov s odhodláním, že chytí jednoho uruba. Šel směrem k laguně, protože věděl, že sem tento dravý pták chodí chytat ryby. Schoval se za strom a trpělivě čekal. Urubu přiletěl a začal číhat na své oblíbené ryby. Byl tím tak zaujat, že neslyšel, jak Tamapu vzal šíp a napjal luk. Na místě ptáka zabil. Tamapu byl na to velmi hrdý, protože bylo těžké uruba překvapit a zasáhnout. Chystal se vydat se svou trofejí na zpáteční cestu do vesnice, když zaslechl jakési sténání. Vypadalo to, že pochází od velké palmy na břehu jezera. Tamapu se přiblížil a uviděl nádherného malého uruba. Rozhodl se, že ho vezme s sebou a ponechá si ho. Malý urubu ho následoval a pořád vzlykal. Občas se Tamapu ohlédl, urubu měl obličej a tělo ženy a překrásné peří. Proč by se s ní nemohl oženit? Byla mnohem krásnější než všechny dívky ve vesnici...

Mýty a legendy amerického kontinentu

Inspektor Tamapu de Silveira věděl, že se těžko může stát detektivem v kriminální povídce. Moderní knižní detektivové bývají vesměs rozvedení alkoholicí a proutníci, kteří ztratili někoho blízkého v tragické autonehodě, případně něčí smrt zavinili při výkonu služby. Zároveň bývají obdařeni nějakou mimořádnou schopností, nebo mají aspoň psiho parťáka. Tamapu měl hodnou ženu, na psy alergii a pil jen společensky, aby se neřeklo. Jeho babička byla indiánka, ale to, že on sám nosil indiánské jméno, s tím nesouviselo – jen se narodil v době hledání kořenů, kdy indiánská jména přišla do módy. Tamapu býval cvičitelem capoeiry, ovšem přestal po zranění kolena a od té doby mírně tloustl. K jeho zálibám patřilo sbírání fotbalových dresů – a měl i takové obskurní kousky jako trikoty fotbalistů Arménie nebo České republiky –, ale ani to nebylo dostatečně osobité, aby si ho čtenáři zapamatovali.

Detektivky aspoň rád rozečítal a následně odkládal po prvních kapitolách, poté co rozluštil zápletku a určil vraha. Dočítala je manželka, aby potvrdila, že jeho soud byl správný. Takže když mu ráno zavolali z expozitury, že na ostrově Paqueta zmizela mladá dívka, vzpomněl si Tamapu na švédskou kriminálku o podobném zmizení na ostrově Hedeby – tenkrát Tamapu posoudil všechny možnosti a prohlásil, že dívka Harriet se mohla dostat na pevninu jedině přes most v kufru něčího auta (jeho názor podpořilo i to, že šlo o jedinou hypotézu, kterou se nikdo z vyšetřovatelů v knize vážněji nezabýval), což jeho žena po přečtení celého svazku potvrdila. Byl vlastně docela pyšný na svůj intelekt a dedukční schopnosti, což z něj přece jenom dělalo do jisté míry zajímavý literární charakter.

Tamapu dokonce přemýšlel, že by jednou detektivku sám napsal. Odehrávala by se v něja-

ké exotické zemi a hlavní postavou by byl muž, který musí zabít svoji ženu, protože ji nedokáže opustit. Byla by to vražda z lásky, možná nejláskyplnější vražda v dějinách žánru.

„Jak dlouho budeš pryč?“ zeptala se žena trochu stísněně. Tamapuova mladá manželka neměla ráda jejich starý činžák, kde zašlé časy říjského patriciátu připomínala recepce v přízemí i rozdělené výtahy – jeden pro nájemníky a jeden pro personál, aby se paní se služkou nepotkaly v jedné kabině. Tamapuova žena pocházela z kakaového státu Bahía, v Riu jí byla vřdycky tři čtvrtě roku zima a nerada tu bez svého muže trávila víc času, než bylo nutné.

„Nanejvýš pár dní,“ odpověděl Tamapu a přitáhl si ji k sobě. „Paqueta obejdeš kolem dokola za dvě hodiny – jestli se tam ta holka ztratila, nebude moc možností, kde by mohla být.“

„Tak dobře,“ usmála se slabě. „A vem si plavky.“

Dešťové mraky pohltily hrb Corcovado i s Kristem Vykupitelem. V navlhých ulicích houstla mlha a od moře skučel studený vítr, takže na pláži padala nálada anglických blat. Tamapu se vrátil do ranní zácpy, v níž se s urputností buvolů prodíraly městské autobusy. Posouval se ke třídě Rio Branco a potom dál k přístavišti.

Vzpomněl si, jak ho v těch místech před lety přepadli během nočního čekání na semaforech – měl tenkrát nové auto, takže si ho zřejmě spletli s cizincem. *Assaltantes* byli velice profesionální, obstoupili vůz, namířili na něj zbraně a řekli si o peníze. Tamapu byl tenkrát obstojný *jogador*, bojovník capoiery, a v pouzdře měl služební pistoli, ale ani ho nenapadlo klást odpor, protože znal policejní statistiky a věděl, jak hrdinové obvykle dopadají. Podal jim peněženku a poprosil, aby mu vrátili doklady, což zbojníci z favely udělali. Krátce po Tamapuově incidentu radní rozhodli, že rijští řidiči v noci nemusejí stavět na červenou, díky čemuž klesl počet přepadení a stoupl počet přejetých chodců.

V přístavišti čekali na trajekt paquetští obyvatelé (poznali se podle velkých igelitových tašek napěchovaných věcmi denní potřeby od potravin po toaletní papír, protože na ostrově fungovala jenom jedna předražená samoobsluha). Bylo středeční dopoledne a Tamapu si uvědomil, že na Paquetě vlastně nikdy nebyl ve všední den; rijští se tam jezdí rekreovat o víkend (a ve frontě na trajekt se poznají podle plážových kabel a nafukovacích míčů). Bylo by nejlepší případ vyřešit do pátečního večera, napadlo Tamapu, než se ostrov zalidní jako Copacabana.

Když loď vyplula do zálivu Guanabara, mraky se na chvíli rozestoupily a Tamapu zahlédl Krista nad městem. Dneska poprvé v jeho pažích viděl gesto loučení.

* * *

Anglické počasí svíralo jen Rio. Nad zátokou svítilo slunce, podél lodí vyskakovali z vody delfini a z hřbetů jim odšťikovaly kapky duhy. Tamapu se už dlouho necítil takhle svobodný. Míjeli oblé ostrůvky, které díky zvyku stavět kostely na vrcholech kopců připomínaly obrysy dívčích ňader. Po necelé hodině plavby se na obzoru konečně vynořila Paqueta, s věží kostela vyčnívající mezi korunami stromů. Nad věží kroužili ptáci urubové.

Paqueta znamená v jazyce indiánů Tupi „mnoho pak“, ale dnes už tu nežijí žádní hlodavci paka, a už vůbec ne žádní indiáni Tupi. Místo nich jsou atrakcí ostrova africké stromy baobaby a malé opičky, kosmani bělovoucí, které děti krmí sušenkami, i když se to nesmí.

Loď přirazila k přístavnímu molu a cestující se vyhnuli ven, kde na ně čekali jejich blízcí, aby naložili nákupy na vozíky a káry, nebo jimi obtěžkali vlastní záda. Kočičí hlavy pokrývají prostranství mezi přístavem a kostelem, ale všechny ostatní cesty jsou nevydlážděné, takže auta na Paquetu nesmí – jedinými výjimkami jsou terénní vozy policie, sanitky a komunálních služeb. Lidé se po ostrově dopravují pěšky, na kolech nebo na koňských povozech.

Jak bylo domluveno, Tamapua v přístavu čekal místní policista Marcio. Byl to veselý mulat s kudrnatými vlasy a africkým nosem, na zápěstí nosil náramek z korálků. Kalhoty od uniformy měl na kolenou zelené, zřejmě předtím klečel v nějakém záhoně. Inspektor ho za to chtěl vyplísnit, ale uvědomil si, že policista na Paquetě zřejmě nemá příliš vzrušující život, a jestli si službu zpestřuje zahrádkářením, je to pořád lepší, než kdyby se třeba opíjel.

Když Marcio uviděl inspektora vystupovat z útrob lodí, zahlaholil jeho směrem: „Tak už jsme ho chytili!“

Rozjeté povozy se zastavily a vzduchem zašuměly igelitky, jak se cestující začali otáčet. Zločin na Paquetě prakticky neexistoval, policie řešila jenom občasné sousedské strkanice, takže zmizení dívky Ytuany přitahovalo velkou pozornost. A teď navíc místní poznali, že Tamapu je ten očekávaný *carioca*, muž z Ria.

„Koho jste chytili?“ řekl inspektor tlumeně, když přešel prostranství a chytil mladého kolegu za paži, aby ho odvedl stranou. Lidé za nimi natahovali krky jako volavky za rybářskou loďkou.

„No toho vraha,“ odpověděl Marcio pořád dost nahlas a usmál se do publika.

„Nemůžeme to probrat na stanici?“ zasyčel Tamapu.

Marcio přikývl a konečně inspektora začal doopravdy vnímat. „Nemáte hlad? Před chvílí přivezl Antonio ryby.“

„Žena mi nabalila chleby,“ ukázal Tamapu na svoji brašnu.

„Tak si je dáte na svačinu. Pojdte,“ chytil teď za paži Marcio svého nadřízeného a táhl ho ke kostelu. V kostelní zahradě, přilepená ke svatostánku, stála přízemní budova s nápisem *Cantina Bom Jesus*. Před ní seděl na obrubníku do půli těla svlečený stařec a klackem naklepával rybí maso. Z kostela vyšlo několik žen v černém a po krátké poradě všechny zamířily k *Bom Jesusovi*.

„Tady Antonio umí s rybami zázraky,“ zazubil se Marcio. Rozehnali hejno racků a volavek, rozestavených kolem polonahého Antonia, a vstoupili do jídelny, kde to vonělo čerstvým banánovým chlebem.

„Tak povídejte,“ vybídl Tamapu Marcia, který zatím rozléval pivo z láhve do malých skleniček. Inspektor se musel sám sobě usmát – odpustil svému podřízenému špinavé kalhoty a zahrádkářením, hlavně aby ve službě nepil. Měl by mu vyčinit aspoň teď, ale paquetské slunce pálilo tak, že ze sebe dostal jen žíznivé přitakání.

„Jakého vraha? Myslel jsem, že ta holka prostě zmizela, o vraždě nikdo nemluvil.“

„Právě – prostě zmizela,“ řekl Marcio a tajemně ukázal na podlahu. „Protože *on* Ytuanu tady někde zakopal.“

Tamapu ho zarazil, protože se k jejich stolu právě kolébala Antoniova žena s pečenými treskami. Když odešla, pokračoval. „Kdo ohlásil to zmizení?“

„Lucas, její kluk. Po tom, co ji zabil.“

„Kdy vám to ten Lucas přišel oznámit?“

„Včera ráno. Zmizela prý v pondělí.“

„Proč nemohla prostě sednout na trajekt a odjet do Ria?“

„To mě samozřejmě napadlo jako první,“ řekl Marcio s plnou pusou a trochu dotčeně. „Proto jsem taky jako první prostudoval záznam z kamery v přístavu. Ve všední dny veze jedna loď tak deset lidí, dneska jste to zažil sám, a navíc se tu všichni známe. Ytuana trajektem neodjela.“

Inspektora napadlo, kde vzal tenhle ostrov prašných cest a rybářských kantýn bezpečnostní kameru, ale nechtěl se Marcia dotknout podruhé a spolkl poznámku spolu s kusem tresčího filetu.

„Co když použila loďku?“ řekl místo toho.

„To mě napadlo jako druhé,“ odpověděl Marcio teď už spíš vítězoslavně než dotčeně. „Proto jsem zavolal vedle na ostrov, mají tam radar.“ Měl na mysli ostrůvek hned vedle Paquety, rekreační sídlo rijských guvernérů, kteří si tam v průběhu let za veřejné peníze vybudovali soukromou rezidenci. Současný guvernér úzkostlivě dbal na svoji bezpečnost a zřejmě i kamera v paquetském přístavu souvisela s jeho snahou mít okolí své pevnosti pod kontrolou. „Podle ostrahy od nás na pevninu ani na jiný ostrov v posledních dnech žádná loď neodjela.“

Tamapu si zapsal do mobilu, že musí pověřit techniky z kriminálky, aby si oba záznamy vyžádali a překontrolovali je. Chvilí zamýšleně žvýkal a Marcio ho netrpělivě pozoroval. Konečně Tamapu řekl: „Vím, že vás to napadlo jako třetí..., ale co když je Ytuana pořád na ostrově a z nějakého důvodu se schovává třeba u kamarádky.“

Marcio spokojeně přikývl. „Během včerejška jsme prošli všechny domy, vzal jsem si na to pár spolehlivých chlapů ze sousedství...“ Popisoval to s výrazem šerifa z Divokého západu a Tamapu si do mobilu připsal, že i na prohlídku ostrova bude muset povolat profesionály. „Prošli jsme taky džungli, pláže, všechno. Ytuana na Paquetě není. Tedy na vrchu.“

Dojedly, dopili, inspektor zaplatil účet a Antoniova žena se jako koráb odkymácela zpátky do kuchyně.

„I kdybychom tedy připustili, že je mrtvá, proč by se třeba nemohla utopit v moři?“

„To už by ji moře dávno vyvrhlo zpátky na břeh.“

„Nejsou tu nějaké spodní proudy?“ zkusil to ještě Tamapu.

„Nejsou,“ odpověděl Marcio radostně.

Sehnat expertizu k mořským proudům, zapsal si inspektor.

Potom vyšli do odpoledního slunce. Před jídelnou narazili na několik urubů, pojidajících zbytky Antoniových ryb, a Tamapu pochopil, proč předtím, když loď vjížděla do přístavu, kroužili nad kostelní věží. *Cantina Bom Jesus* spojovala všechny obyvatele ostrova.

* * *

Byla to tedy klasická záhada zamčeného pokoje; konečně něco jiného než smutné případy, kdy se na kraji favely střílí kvůli drogám. Tamapu procházel alejí baobabů, které se tyčily podél cesty k policejní stanici jako dvacet velkých černoušků, a vzpomněl si na zvyk, o němž slyšel už jako malý. Zastavil se a políbil kmen největšího z nich, přezdívaného „Maria Gorda“; tedy „Tlustá Marie“; aby mu přinesl štěstí. Marcio se na něj přátelsky šklebil – věděl, že zvyky se vyplatí dodržovat.

Stanice sídlila v přízemí unavené koloniální vily obrostlé mangovníky. Marcio prohlásil, že je čas na siestu, a vklouzl do jedné ze dvou hamak napnutých na zahradě mezi stromy. Tamapu chtěl protestovat, že je třeba řešit případ okamžitě, ale do hlavy mu znovu stoupl slunce, posílené teď pivem i vůní mangovníků, a on musel uznat, že v odpoledním horku stopy nevychladnou. Pro klid svědomí si vzal do hamaky aspoň Marciův protokol o Ytuanině zmizení.

Pročítal Lucasovu výpověď a na telefonu googloval informace o obou zúčastněných, údajné oběti a údajném vrahovi. Lucas uvedl, že trávil s Ytuanou odpoledne v jejich bytě v ulici princezny Adelaide, když jeho přítelkyně najednou vyrazila ze dveří a běžela k džungli. Měl o ni strach a utíkal za ní, ale ztratila se mu. Na druhém konci džungle začíná moře, takže

dál pokračovat nemohla, a Lucas prý prošel všechny stezky tam a zpátky, ale svoji dívku nenašel. Vrátil se domů a čekal do druhého dne, jestli se sama nevrátí. – Nevrátila, proto přišel její zmizení ohlásit.

Hamaka Tamapua kolébala uvnitř mangovníkového stínu, mezi bděním a spánkem, a inspektor ani nezpозoroval, že se mu poslední věty protokolu mísí s prvními sny. Viděl bambusové houští, ještě rozzechvělé, a vskočil do něj.

Džungle stoupala do kopce a Tamapu stoupal s ní. Napojil se na stezku a kráčel podél zbytků jakési stavby, u níž nedokázal určit, jestli jsou to rozvaliny dávné tupijské osady, nebo opuštěná vojenská základna našeho věku. Došel až k místu, kde přes cestu pochodoval nekonečný zástup jaguářích mravenců; někteří nesli kus listu a působili roztomilým dojmem zelených plachetníků, ale jeden mravenec vláčel velkého mrtvého pavouka, jehož ztuhlé nohy připomínaly polosevřenou pěst. Tamapu opatrně překročil mravenčí vojsko a stoupal dál, stále víc tísněný palmovými listy a divokými květinami. Věděl, že na vrcholu kopce spatří Ytuanu, ale když vyšplhal nahoru, uviděl jenom ptáka urubu, jak sedí na dřevěném zábradlí a pozoruje mořské proudy v hloubce pod sebou. Inspektor nevěděl, co ho přimělo vytáhnout pistoli z podpažního pouzdra, odjistit a zamířit. Než ale stačil stisknout spoušť, přeběhl po větvi bělovousý kosmánek a shodil mu do obličeje mangovníkový list. Tamapu se probudil.

Vedlejší hamaka už byla prázdná, Marcio seděl v kanceláři a bylo slyšet, jak telefonuje. I Tamapu tedy vyklouzl ze sítě a zavolal do Ria na expozituru, aby rozdal úkoly podle svých poznámek. Potom vytočil číslo svojí ženy.

„Je to klasická záhada zamčeného pokoje,“ oznámil jí vesele.

„Pořád tu prší,“ odpověděla smutně.

Ještě chvíli mluvili každý o něčem jiném a pak se Tamapuovi vypnul telefon.

„To se tu stává,“ vysvětlil mu později Marcio, „je tu na ně hrozně vlhko. Taky nám tu všechno reziví, lampy, lavičky, zámky...“

* * *

Žena odešla do práce, ještě než se František probudil. Převaloval se sám mezi spánkem a bděním, první myšlenky se mu mísily s posledními sny a čím dál víc odbíhaly od kriminální zápletky k milostným tématům – vztahu Ytuany s Lucasem, do nějž se zvláštním způsobem projektoval vztah inspektora s jeho manželkou.

O zločinech z lásky přemýšlel František tak často, až si vytvořil něco jako vlastní podžánr mezi detektivkou a červenou knihovnou. Zápletky svých knih vsazoval do rozdílných prostředí a epoch, takže pokud mu jednou vyjdou sebrané spisy, ocitne se morytát ze dvora Lucemburků vedle apokalypsy vesmírné lodi a vražda v pekingském Zakázaném městě vedle vraždy v polském rychlíku, a přitom všechny

Františkovy knihy pojednávají vlastně o tom samém. Během let si František vypěstoval nevelké, ovšem poměrně stále publikum, takže nakonec mohl opustit svoji práci lékárníka a ještě hlouběji se ponořit do vlastního světa pokleslé literární krásy.

Líbilo se mu žít ve snech a obrazech, ale dnes ráno na prázdné posteli cítil palčivěji než jindy, že už mu nestačí jenom psát.

Vstal, vytáhl žaluzii a podíval se z okna. Na svahu za domem se ranní mlhou projížděla dívka na koni. František na ni zíral jako na přelud, ani by si nevzpomněl, kdy naposled na vlastní oči viděl koně. Vlastně by si skoro ani nevzpomněl, kdy naposled na vlastní oči viděl cizí dívku. Po chvíli si všimnul, že jezdkyňe jsou dvě, jedna vždycky čeká pod kopcem, a v sedle se střídají. Hned dostal nápad na detektivku z dostihového prostředí o záměně dvou žokejek, z nichž jedna ze žárlivosti zavraždí druhou, ale vzápětí ho jako jehla bodla marnost a on radši zase zatáhl žaluzii.

Šel se nasnídat a při jídle přečetl leták Penny marketu.

Poslední dobou nerad vycházel z bytu, s výjimkou pravidelných výprav do supermarketu, kde skupoval alkohol v akci. Věděl, že žena to s ním má těžké, a dojímal ho její trpnost, v níž občas viděl obětavost. Už proto ji nemohl opustit.

Když byla v práci, František rád pil a koukal z okna na ulici pod sebou, na barokní kostelík, kterému ani obklíčení paneláky a plastovými kontejnery nemohlo sebrat zbytky vznešenosti (zachytil ho v knížce *Vraždy podle Jidáše*), anebo na zastřené siluety Lužických hor v dálce (ty zvěčnil v románu *Nový poklad na Sierra Madre*).

František a jeho žena žili v paneláku na Vlčím vrchu. Autobusová zastávka před domem je spojovala s lidmi, na druhé straně budovy už bujely garáže, sklady, skládky a rumišťe, kde hospodařili jenom havrani. Sídlištěm se plazilo zelené parovodní potrubí jako anakonda (podnět k zasazení posledního příběhu do Brazílie) a pod kopcem vedla přeshraniční železniční trať, kterou František nikdy neprojel až do konce (ale napsal o ní román *Vražda v Polskim Expressu*).

V obchodě František koupil veku, vejce, sýr ke strouhání a láhev *cachaçi*. To už měl svůj plán vymyšlený.

Dopoledne psal, k obědu si ohřál, co zbylo od neděle, a odpoledne psal dál. Na čtrnácté stránce se přiblížil k vyřešení celého případu, ale všechno čtenářům prozradit nechtěl – rád by na svou jihoamerickou detektivku uplatnil Borgesovu myšlenku, že záhada je součástí nadpřirozeného, zatímco její rozluštění je jenom trik.

Když padl soumrak, vyklonil se František z okna s cigaretou a sklenicí *cachaçi* a pozoroval uvolněný

vánoční řetěz na protější lodžii, který se v houstnoucím šeru vlnil jako medúza. Dole na zastávce kašlali lidé. Na zemi ležel sníh, v němž František tušil ranní otisky koňských kopyt.

* * *

Čelní strana domu v ulici princezny Adelaide, obílená vápnem, působila dojmem malé útulné vilky, ale když Tamapu prošel brankou a podíval se dál za stromy kryjící její boky, zjistil, že na slušivou hlavní stavbu je zezadu nalepená dlouhá šedivá budova zastřešující bezpočet malých činžovních bytů. Marcio otevřel hlavní dveře a vedl inspektora nekonečnou ponurou chodbou.

„Zakázal jsem mu opustit ostrov, i v přístavu dostali jasné instrukce,“ otáčel se při tom k Tamapuovi. „Je tu jak pták v kleci, pane inspektore.“

Konečně došli k těm správným dveřím. Marcio na ně zabušil a po chvíli jim přišel otevřít vyzábělý kluk s velkými brýlemi a kruhy pod očima.

„Tohle je inspektor de Silveira z Ria,“ pronesl Marcio a vtlačil se do bytu. Lucase ani nenapadlo odporovat. Ustoupil ode dveří a přivítal vcházejícího Tamapua odevzdaným pohledem.

„Našli jste ji?“ hlesl nejistě jako člověk, který už dlouho nepobýval mezi lidmi.

„To víš sám nejlíp,“ propíchl ho pohledem Marcio.

Tamapu se rozhlédl po stíněné garsonce. Marcio se vtlačil do kuchyňského koutu, Tamapu usedl na rozkládací postel pod oknem a Lucas zůstal stát u dveří. Žít tady ve dvou chce hodně lásky, napadlo inspektora a představil si sám sebe, jak v odpoledním dusnu prchá směrem k lesu.

„Tady pan inspektor se přišel zeptat na pár věcí,“ řekl Marcio.

Lucas si sundal brýle a nervózně mnul skla cípem trika. „Nevím, co vám o mně řekli,“ zamumlal a koukl úkosem na Marcia, „ale já...“

„Takhle si akorát poškrábete čočky,“ přerušil ho inspektor. „Leccos o vás vím i sám. Tedy jenom očividné věci samozřejmě. Že jste se po návratu z Argentiny stal veganem, jezdíte si do Ria přivydělávat jako učitel hry na kytaru, posloucháte mangue beat a tak dále.“

Lucas i Marcio překvapeně pohlédli jeden na druhého a potom oba na inspektora, který se na ně blahosklonně usmál. Tohle byl jeho oblíbený rituál na začátek výslechu.

„Jak to... všechno víte?“ dostal ze sebe Lucas.

„To je prosté,“ odpověděl inspektor. „Tady na stěně máte fotku, kde stojíte před univerzitou v Buenos Aires. Předpokládám, že jste se tam nejel rekreovat – to byste si zarámoval spíš obrázek Metropolitní katedrály nebo prezidentského paláce –, takže jste v Argentině žil jako student delší dobu. Na té fotce jste zhruba o rok mladší, ale aspoň o tři kila těžší. A zatímco argentinské hovězí se proslavilo svojí kvalitou, u nás...“

„... se do něj dává kupa chemie,“ zavrčel Lucas.

Tamapu spokojeně přikývl. „Proto si myslím, že citlivá duše jako vy po návratu domů prozřela a přestala jíst maso. Táhle na lince máte sojové mléko, takže bych řekl, že u masa jste se nezastavil.“

„Víte, jak ve velkochovech trpí krávy? I ty na mléko,“ mračil se Lucas. „Nechci už pozřít nic, co pochází z živočicha. A jak jste poznal, že učím na kytaru?“

„Vaše nehty na pravé ruce,“ ukázal Tamapu pohledem. „Přesahují bříška prstů, to byste nenosil pro parádu, zvlášť ne na jedné ruce. Takže to, že jste kytarista, jsem věděl, už když jste nám otevíral dveře. V knihovně máte učebnici hry na kytaru pro děti – obálka je potřhaná a pokreslená, určitě se na ní vyřádila spousta dětí. Přitom tady na Paquetě hádám nebude moc patriciů, co by chtěli potomky vzdělávat v hudbě – na rozdíl od Ria.“

„To máte pravdu,“ přikývl Lucas. „Ale jak jste přišel na ten *mangue beat*?“

Tamapu se znovu usmál. „Odpoledne jsem si našel váš profil na Facebooku. Ale teď k věci. Řekněte mi, co bezprostředně předcházelo útěku vaší přítelkyně z bytu. Co jste to odpoledne dělali?“

Lucas pokrčil rameny. „Normálně. Já jsem cvičil na kytaru a Ytuana si četla...“

„Takže najednou prostě zavřela knížku a prchala k lesu? Vůbec jste se nepohádali?“

„Nepohádali,“ řekl Lucas omluvně. „Nikdy jsme se nehádali. Jak jsem se ponořil do hraní, ani jsem si nejdřív nevšimnul, že je pryč.“

Tamapu od Marcia věděl, že sousedé Lucasovu výpověď potvrdili – z garsonky neslyšeli žádný křik, zato hru na kytaru ano (a podle Marcia se tvářili tak, že by možná uvítali spíš trochu křiku). Jiní svědci potom viděli Ytuana utíkat ulicí směrem k džungli. Vypadala vyděšeně.

„Svědci viděli Ytuana utíkat ulicí směrem k džungli,“ řekl Tamapu. „Vypadala vyděšeně. Vás nenapadá, co se jí mohlo stát?“

„Nenapadá,“ odpověděl smutně Lucas.

Tamapu pochopil, že chvíle, než Ytuana vyběhla z bytu, bude klíč k celému případu.

„Popište mi co nejpodrobněji, jak probíhalo to odpoledne. Začněte čímkoli, třeba co měla vaše přítelkyně na sobě.“

Lucas přemýšlel.

„Na sobě... Normálně...“

Tamapu vzdychl.

„A co jste měl na sobě vy, si vzpomenete?“

Lucas přemýšlel.

„Normálně... Asi to, co teď.“

Tamapu vzdychl.

„Jedli jste něco, pili?“

„Ani ne... Teda jenom Ytuana si nalila cachaçu, myslím.“

Tamapu zpozorněl. „Vaše přítelkyně během odpolední siesty pila tvrdý alkohol? To dělala často?“

„Ne, to vůbec... Leda poslední dobou možná.“

„Mohlo to znamenat, že ji poslední dobou něco trápilo?“

„To ne... To by mi řekla, ne?“

Tamapu se na Lucase dlouze zadíval.

„Nepsala si deník?“

„Nepsala.“

Inspektor se snažil proniknout skly Lucasových brýlí a odhadnout, jestli mladík mluví pravdu. Ale i kdyby lhal, nedalo se s deníkem počítat, protože v takovém případě by ho Lucas už býval zničil. Totéž platilo i pro soubory v počítači. Facebook Ytuana nepoužívala, to už si inspektor ověřil. Víc si sliboval od její e-mailové schránky, jelikož existovala šance, že svému příteli neprozradila heslo.

„Znáte heslo její e-mailové schránky?“

„Neznám.“

„A adresu?“

Lucas mu nadiktoval Ytuatinu e-mailovou adresu a inspektor si ji zapsal do telefonu.

„Vzpomenete si ještě na něco z toho odpoledne? Neříkala vám něco?“

„Neříkala.“

Tamapu se na Lucase dlouze zadíval. Potom trochu unaveně řekl: „Pamatujete si aspoň, co četla?“

„Jo, to jo,“ vyhrkl Lucas skoro radostně. „Knižku o indiánech, myslím, že na ní sedíte.“

Tamapu vstal a nadzdvihl z postele poházené polštáře. Pod jedním z nich ležela kniha *Mýty a legendy amerického kontinentu*.

„Můžu si ji půjčit?“

„Jasně,“ přikývl Lucas, zřejmě rád, že přece jen může pomoci s vyšetřováním.

„Mimochodem, Ytuana je indiánské jméno...“ pokračoval Tamapu.

„Jo, její babička byla indiánka. Ale s tím to jméno nesouvisí, to jí rodiče dali jen tak.“

* * *

Inspektor na osiřelé policejní stanici večerel obložené chleby od manželky, zapíjel je pivem, které našel v lednici, četl Ytuatinu knihu a snažil se krotit svoje čtenářské fantazie. Za oknem zatím hvízdal osamělý komár jako harmonikář v *Tenkrát na Západě*.

Ve správné detektivce jsou od začátku rozmístěny stopy, uvažoval Tamapu. Takže když například v úvodu Marcio říká, že na ostrově se samy vypínají mobility a železné předměty rychleji korodují, může to být zárodek napínavého finále, v němž detektiv bez funkčního telefonu nedokáže přivolat posily, ovšem následně se jemu určená kulka vzpříčí v hlavní vrahova zrezivělého revolveru... Ale může to samozřejmě být i slepá stopa.

Než se Tamapu uložil ke spánku, vytočil číslo svojí ženy. Měla vypnutý telefon.

* * *

Zrovna když se Marcio pustil do roztloukání nasekaných lián, přerušil Františkovo psaní klíč v zámku. Domů se vrátila žena.

„Co v práci?“ zavolal na ni od počítače jako každý den.

„Normálka, bolejí mě záda,“ hekla z předsíně uprostřed zápasu s kozačkami. „Co Ytuana, už je z ní pták?“

„Dělám na tom.“

Žena vešla do obývacího pokoje, jenom s nákupní taškou, a nakoukla do monitoru.

Tamapu chtěl myslet na Ytuanu, ale místo toho myslel na svoji ženu. Myslel na ni ve sladké malátnosti, co mu nechal na patře spánek, v přesnosti Antoniových pohybů i v kružích, které starému rybářovi nad hlavou kreslili ptáci... Tamapu na svoji ženu myslel víc v představách a příslibech než ve skutečnosti; myslel na ni ve věcech, ve kterých nebyla. To prozření ho překvapilo, proto se přiměl obrátit pozornost k Ytuanině případu.

Františkova žena neřekla nic a zamířila do kuchyně.

„Mohli bysme si udělat smaženky,“ nadhodil.

To bylo jejich oblíbené jídlo.

„Něco slavíme?“ houkla s hlavou v lednici, kam vykládala nákup.

„Ne, jenom tak. A můžu si k tomu dát caipirinha, jsem objevil v Penny cachaçu, měli ve slevě.“

„Tak trochu můžu.“

František uložil rozepsaný text a poslal ho svému nakladateli (on už vymyslí, co s ním). Pak zaklapl *Mýty a legendy amerického kontinentu* a šel za ženou do kuchyně. U linky ji políbil na rty a ucítil slabý pach – takhle reagoval její žaludek, když dlouho nejedla.

„Obědvalas?“

„Měla jsem děsnej fofr.“

„Tak jdeme na ty smaženky. Večer dávaj poslední díl Kriminálky.“

To byl jejich oblíbený seriál.

František a jeho žena se poznali za poměrně dramatických okolností, a byly to zřejmě nejdramatičtější okolnosti, jaké se kdy v jejich vztahu odehrály. Když ještě chodili na střední školu, dostala Františkova budoucí žena hypoglykemický záchvat na chodbě u šaten a František, protože měl babičku diabetičku, jako první poznal, co se děje, takže jí vnutil svoji čokoládovou tyčinku. Potom ji doprovodil domů a po pár týdnech spolu začali chodit. Vzali se brzy, ještě během studií na vysoké škole; v té době taky zdědili byt na Vlčím vrchu. Kvůli manželčině těžké cukrovce neměli děti – doktoři to nedoporučovali, a ani František vlastně po potomcích nijak zvlášť netoužil, takže třetí pokoj, původně zamýšlený jako dětský, se změnil ve skladiště nepotřebností.

Když poznali, že spolu nejsou šťastní, zkusil ji opustit, ale nakonec se jako zbitý pes doplazil zpátky na Vlčí vrch. Od té doby František jiné ženy nevyhledával; nesnesl by, aby byla nešťastná, nesnesl by znovu ten výraz, který tenkrát říkal – dělej, co po-

třebuješ, já tu na tebe počkám. Proč neopustila ona jeho, nevěděl. Asi ho měla ráda. On jí taky. Sto roků cholery.

Teď František strouhal sýr na smaženky, zatímco žena třídila špinavé prádlo a tmavé házela do pračky, protože zítra měli naposledy v tomto týdnu nárok na sušárnu. František nad struhadlem myslel na *Mýty a legendy*.

Indián Tamapu si z lovu, poté co zabil ptáka urubu, přivedl do vesnice krásnou dceru urubího krále. Ale protože jeho matka snachu cizinku nenáviděla, rozhodli se novomanželé vyletět do království Urubů. Tam zase nenáviděl ptačí král svého lidského zetě, proto ho podrobil řadě zkoušek, které ho měly připravit o život. Tamapu s pomocí lesních zvířat všem nástrahám unikl, ale nakonec pochopil, že žít s královskou dcerou mu není souzeno, takže se po pavoučím vlákně spustil zpátky domů. František v té pověsti o lidech a bozích viděl hlavně příběh nemožnosti porozumění. Jen přemýšlel, jestli se Tamapu zabitím uruba provinil, a následující události tak na sebe přivolal jako trest, nebo jestli marnost vztahu s milovanou ženou byla v jeho osudu vkořeněná už od narození.

František smíchal nastrouhaný sýr s vajíčkem a poslouchal, jak v koupelně hučí pračka. Nalil si cachaçu, aby neztratil odvalu. Otočil se k oknu, ale kvůli tmě venku a světlu v kuchyni uviděl místo zasněžených horských vrcholů jenom svůj obličej, vyděšený k smrti.

Napadlo ho to nedávno, když se v časopise cukrovkářů dočetl o Syndromu náhlého úmrtí: „*Dead in Bed Syndrom*“ je uváděn jako příčina smrti až 6 % diabetiků 1. typu mladších 40 let. Typickou obětí je mladý, dobře kompenzovaný diabetik, který jde večer normálně spát a ráno je nalezen mrtev. Nejčastější diagnóza zní: smrt v důsledku srdeční arytmie navozené nerozpoznanou hypoglykemií během spánku.“

František tenkrát stránku z časopisu opatrně vytrhl a uložil ji do svých desek na poznámky. Nesnesl by, aby jeho žena měla strach.

Vešla do kuchyně už v teplácích. Pocítil takový příval něhy, že ji musel pohlídnout po paži. Na chvíli zatahoužil odvést ji do ložnice. Spali spolu už jenom po tmě, protože od jistého věku nechtěla, aby ji viděl nahou, ale zato si rozuměli tak, že dosáhli společného vrcholu po pár minutách, když chtěli. A většinou chtěli, protože tím zároveň ušetřili čas, který pak mohli strávit každý zvlášť.

„Co je?“ zeptala se skoro podezřívavě.

„Nic, co by. Můžeš začít smažit, já zatím udělám ty drinky.“

Žena roztápěla pánev a František připravoval do sklenic caipirinha podle návodu z internetu, pro sebe s cukrem, pro ženu se sladidlem.

„Na hřišti zase řvali cikáni,“ řekla.

Město nechalo opravit dětské hřiště, které teď přitahovalo obyvatele z ještě vzdálenějších čtvrtí, což místním vadilo. František pokrčil rameny.

„Ráno tu nějaký slečny jezdily na koni,“ řekl.

Pokrčila rameny. Olej syčel, František drtil limetky.

„Už sis píchla? Ať pak můžem jít rovnou jíst, až to dosmažíš...“

„Ještě ne.“

„Tak počkej, já ti to přinesu.“

Odešel do ložnice a za chvíli se vrátil s inzulinovým perem.

„Mám ruce od vajec,“ ukázala mu je.

„Tak já ti to píchnu,“ nabídl se a bodl.

* * *

Ráno Tamapua probudil zpěv z ptačího hřbitova přes ulici. Paqueta byla nejspíš jediné místo na světě, kde lidé svým domácím papouškům a dalším opeřencům založili opravdový hřbitov, s kamennými náhrobkami a vtesanými epitafy, bílými sochami zemřelých v nadživotní velikosti a květinami a stromy všude kolem. Ve větvích téhle zahrady mrtvých s oblibou usedali živí ptáci a zpívali.

Inspektor se opláchl, oblékl a vyšel na ulici, kde už ho vůně banánového chleba vábila k *Bom Jesusovi*. Starý Antonio stál po pás v moři, rozhazoval sítě a nad ním kroužilo hejno racků, zatímco volavky rozvázně našlapovaly v mělčině blíž břehu.

Tamapu chtěl myslet na Ytuanu, ale místo toho myslel na svoji ženu. Myslel na ni ve sladké malátnosti, co mu nechal na patře spánek, v přesnosti Antoniových pohybů i v kruzích, které starému rybářovi nad hlavou kreslili ptáci... Tamapu na svoji ženu myslel víc v představách a příslibech než ve skutečnosti; myslel na ni ve věcech, ve kterých nebyla. To prozření ho překvapilo, proto se přiměl obrátit pozornost k Ytuanině případu.

U *Bom Jesuse* si k čerstvému chlebu dal misku křepelčích vajec a kávu. Oknem sledoval Antoniovu siluetu, teď strnulou v čekání, až ryby zaberou, a daleko za ním v mlžném oparu tušil Rio. Navyklymi pohyby loupal vajíčka, vkládal je do úst a přemýšlel, jaké by to bylo, kdyby se už nikdy nevrátil. Jídelnu pomalu plnily staré ženy v černém, které se tu cestou z kostela zastavovaly na ranní kávu.

Zpátky na stanici našel inspektor Marcia zabraného do práce. Smečka toulavých psů prý poplašila koňe, a ten rozkopř pouliční lampu. Místní měli zvířata rádi, takže psím tulákům se na Paquetě na rozdíl od Ria žilo dobře. Příhodám jako té dnešní nikdo nevěnoval pozornost, ale sepsat hlášení byla povinnost. Marcio od svého stolu vzhledl skoro zoufale, protože ani inspektora zničená lampa nezaujala. Tamapuvy šedé buňky mozkové už naplno zaměstnávalo heslo Ytuaniny schránky.

Vzal si protokol případu, položil se venku do hamaky, napsal do telefonu dívčinu e-mailovou adresu

a přemýšlel. Pro úplnost zkusil na přihlašovací stránce do pole *heslo* vepsat postupně a v různých kombinacích její osobní údaje jako jméno nebo cifry z data narození a nezapomněl ani na jméno Lucas. Vyzkoušel taky nejčastěji používaná e-mailová hesla, tedy samotné slovo „heslo“ nebo číselnou řadu od 1 do 9. Nepřekvapilo ho ale, že žádná z možností nefungovala. Zasněná dívka jako Ytuana – a o její slabosti pro sny inspektor nepochyboval – by si nezvolila něco tak všedního.

Tamapu se rozhlédl kolem sebe a uvažoval. Ytuana i Lucas pocházeli ze státu Pernambuco na severu Brazílie a poznali se v Riu na univerzitě. Proč se rozhodli odstěhovat na Paquetu, odkud se většina lidí jejich věku naopak snažila utéct do Ria za lepšími vyhlídkami? Odpověď byla zřejmá – *romantika*. Útěk před bouřlivým karnevalem velkoměsta. Lucas trávil siesty hraním na kytaru, Ytuana čtením knížek. Inspektor si vzpomněl, že sem na ostrov zasadil Joaquim Manuel de Macedo děj románu *A Moreninha*, prvního romantického díla brazilské literatury (které generace školáků znaly z čítanek a nikdy doopravdy nečetly). Tamapu zkusil nejdřív titul románu a potom jméno autora. *Chybné heslo*, odpověděla stránka v obou případech.

Ovšem Tamapu věřil, že literatura je správná stopa. Vyklouzl z hamaky a zašel do budovy pro *Mýty a legendy* – třeba Ytuaně nešlo ani tak o Paquetu, jako spíš o její indiánské dědictví. Zkusil slovo „Tupi“, tedy jméno zdejšího indiánského kmene, ale bez úspěchu. Potom s rostoucí netrpělivostí listoval Ytuaninou knihou a vepisoval do přihlašovací stránky slova, na která mu padl zrak.

Marcio mezitím zmizel, snad na obhlídku zničené lampy nebo na oběd. Stíny mangovníků se krátily, kostelní zvon odbil poledne. Tamapu setřel z čela pot, zaklapl knihu a přiznal si porážku. Nemohl strávit celý vyšetřovací den přemýšlením nad jedním slovem. Zavolal na expozituru a nechal se spojit s jedním z počítačových techniků, kterému potom nadiktoval Ytuaninu adresu a pověřil ho prolomením hesla. IT odborníky tak trochu pohrdal, věřil, že žádný stroj se nevyrovná práci šedých buněk mozkových.

Technik za okamžik zavolal zpátky.

„Mám to heslo,“ hlásil. „Je zajímavé, že bylo nedávno změněno.“

„Kdy nedávno?“ vyštěkl inspektor.

„V sobotu.“

Tedy dva dny před Ytuaniným zmizením.

„A jaké je to heslo?“

„Tamapu...“

„Ano, Paolo?“

„Ale ne, to heslo je – *Tamapu*.“

Chvíli bylo na obou koncích ticho. Pak inspektor spěšně poděkoval a zavěsil. Teď už aspoň věděl, která pověst je pro případ klíčová.

Nejdřív se přihlásil do Ytuaniny e-mailové schránky. Našel v ní běžné dopisování s rodiči a profesory na univerzitě nebo zprávy z internetových obchodů. Ani občasná korespondence s Lucasem neodhalila nic důležitého – šlo vesměs o nákupní seznamy, které jeden z partnerů posílal, když ten druhý byl zrovna v Riu.

Zajímavější byly Ytuaniny zprávy jistě kamarádce z Pernambuco. Tamapu si poznamenal jméno, kdyby bylo třeba ji vyslechnout, ačkoli už z e-mailů zjistil, co potřeboval – Ytuana ve vztahu s Lucasem nebyla šťastná. Před časem ho zkusila opustit, ale nakonec se prašnými cestami doplazila zpátky do ulice princezny Adelaide. Od té doby jiné muže nevyhledávala; nesnesla by, aby byl Lucas nešťastný, nesnesla by znovu ten výraz, který tenkrát říkal – dělej, co potřebuješ, já tu na tebe počkám. Proč neopustil on ji, nevěděla. Asi ji měl rád. Ona jeho taky. Láska za časů samoty.

Tamapu prohledal také Koš a našel v něm poslední e-mail, který Ytuana dostala před tím, než zmizela. Odesílatel měl uživatelské jméno *Xamã*, tedy Šaman, a napsal Ytuaně jediné slovo: „Přijď.“ V Koši byla i Ytuanina zpráva, která Šamanově reakci předcházela: „Potřebuju to.“ Ta kryptická, a zároveň všeřikající výměna vzkazů proběhla v pondělí odpoledne. Inspektor hledal dřívější korespondenci se záhadným kouzelníkem, ale marně – Ytuana zřejmě Koš pravidelně vyprázdněovala. I to o leccems svědčilo.

Inspektor zavolal na expozituru; musel zjistit, kdo je to Šaman.

Potom nasedl na policejní kolo a vyrazil na druhou stranu ostrova, na místo činu. Všechny podrobnosti znal z Marciova protokolu, ale stejně se chtěl do paquetské džungle podívat. Když se ráno vrátil ze snídaně, řekl mu Marcio, že mezitím volali z Ria – nazítří prý konečně dorazí technici a psovodi, aby prohledali celý ostrov. Proto chtěl Tamapu vidět *locus delicti* ještě dnes, v klidu a sám.

Kolo vrzalo a řídítka se samovolně stáčela k jedné straně, ale inspektor to ani nevnímal. Hlavu měl plnou Ytuanina případu, v němž Lucas rázem přestal být hlavním podezřelým. Šaman pravděpodobně nebyl Ytuanin mileneček, protože ani její dopisy kamarádce nenasvědčovaly tomu, že by milence měla nebo toužila mít. Mohlo jít o drogy – „Šaman“ se ostatně jako přezdívka pro dealera nabízí –, ale inspektor doufal, že se mýlí; potom by se totiž jeho záhada zamčeného ostrova změnila v obyčejný mord se zakopanou mrtvolou, kterou zítra vystopují policejní psi.

Tamapu jel kolem růžovobílé koloniální vily, kde se kdysi natáčel film podle de Macedova srdceryvného románu, ale ani k ní nevzhlédl. Křižoval cestu sem a tam v opilých obloucích a nepřítomně při tom vyvažoval vychýlená řídítka.

V ulici princezny Adelaide ho zastavila teskná kytarová melodie pronikající moskytiérou v okně Lucasovy garsonky. Opřel kolo o plot, vešel do domu a na konci dlouhé chodby zaklepal na Lucasovy dveře. Kytara ztichla a po chvíli inspektor zaslechl šouravé kroky. Dveře se otevřely a kruhy pod Lucasovým očima, temnější než předtím, kontrastovaly s mladíkovou pobledlou tváří.

„Že nesmíte odjet z ostrova, neznamená, že nesmíte ven z bytu,“ řekl Tamapu co nejsrdečněji.

„Co bych venku dělal,“ Lucas vrhl na inspektora nejistý, skoro podezřívavý pohled.

„Zvu vás na pivo.“

„Já pivo nepiju.“

„Tak na limonádu. Berte to jako předvolání k výslechu.“

O chvíli později už seděli na plastových židličkách před hospodou. Byla to nahrubo omítnutá chatrč se střechem z vlnitého plechu a křivě pověšenou tabulí, která vábila na pivo Antarctica. Vlastníkem byl vysoký černoch, který se nezávisle na denní či noční době tvářil, jako by mu do tváře svítilo přímé slunce. Obzvlášť zakaboněný byl teď, protože ho Tamapu s Lucasem vytrhli z odpolední siesty. Praštil o stolek jednou Antarcticou a jednou Coca-colou a zmizel zpátky v boudě.

„Jak na vás Ytuana poslední dobou působila?“ začal Tamapu, když hospodský zmizel z doslechu. „A neříkejte, že normálně.“

Lucas pokrčil rameny. „Byla taková, trochu... jako ve snu. Jako by si někde lítala.“

„Mohla brát drogy?“

„To určitě ne,“ Lucas zavrtěl hlavou, ale bylo zřejmé, že si tím vůbec není jistý.

„Víte, že si nedávno změnila heslo e-mailové schránky?“

Lucas přikývl. „Myslím, že mi přestala věřit.“

Na chvíli se odmlčeli.

„Něco se muselo stát v džungli, bezprostředně před jejím zmizením,“ řekl pak inspektor. „A kdybyste ji pronásledoval, jak jste řekl do protokolu, myslím, že byste o tom věděl.“

Lucas se napil a těžce polkl. „Neběžel jsem za ní,“ vzdychl. „Byl jsem rád, že je pryč.“

Inspektor přikývl. „To vám možná zachránilo život. Slyšel jste Ytuanu někdy mluvit o člověku, který si říká Šaman?“

Mladík zavrtěl hlavou a tentokrát to působilo přesvědčivě.

„Myslím, že na ni v té džungli čekal,“ dodal inspektor.

Z chatrče se ozývalo chrápání, proto Tamapu nechal peníze na stole.

„Už nám nemusíte být k dispozici, můžete jet do Ria nebo domů do Pernambuco, jak se vám zlíbí,“ řekl Lucasovi na rozloučenou.

* * *

Na ostrově bylo mrtvo, obyvatelé trávili siestu ve svých domech, a na ulici zůstalo jenom sem tam toulavé psisko, uložené v palmovém stínu, a žebra se mu zdvihala v pravidelném, klidném rytmu. Tamapu cítil, že s každým šlápnutím do rozviklaných pedálů se pootočí i soukolí v jeho hlavě a rozřešení Ytuani na případu se rýsuje stejně neodvratně jako silueta džungle na obzoru.

Vtom zazvonil telefon. Tamapu přijal hovor a uslyšel Paolův hlas: „Máme toho Šamana, inspektore. Tedy jeho IP adresu. Až vám řeknu, ze kterého počítače pocházejí ty e-maily...“

Následovala odmlka, kterou Tamapu nejdřív považoval za technickou dramatickou pauzu. Pak zjistil, že se mu podle pravidel žánru vypnul telefon. Rozmrzele strčil hluchý přístroj zpátky do kapsy.

Když dojel k lesu, opřel kolo o strom, z jehož větvi ho zvědavě pozorovala tlupa kosmanů. Hned uviděl bambusové houští, které si pamatoval ze svého snu – zelené větve trčely vzhůru a zlehka se prohýbaly jak kopí unavených válečníků. Na obou stranách houštiny se ke slunci drala neprostupná vegetace, takže bambus tvořil přirozenou bránu do této části džungle. Tamapu si všiml, že dvě kopí se překřížila do tvaru písmene X a v jejich průsečíku visí uškrcené ptáče. Bolestně sykl. Podíval se pozorněji a zjistil, že kousek opodál je prázdné hnízdo. Ptáče se muselo polekat někoho, kdo prošel houštinou, vyskočit ven a uvíznout krčkem mezi bambusy. Tamapu sáhl na bezvládné, sotva ochmýřené tělo – bylo ještě teplé.

Džungle stoupala do kopce a Tamapu stoupal s ní. Napojil se na stezku a kráčet podél zbytků jakési stavby, v níž teď tušil spíš opuštěnou vojenskou základnu než rozvaliny tupijské osady. Došel až k místu, kde přes cestu pochodoval nekonečný zástup jaguářích mravenců; někteří nesli kus listu a působili roztomilým dojmem zelených plachetnic, ale jeden mravenec vláčil velkého mrtvého pavouka, jehož ztuhlé nohy připomínaly polosevřenou pěst. Tamapu opatrně překročil mravenčí vojsko a stoupal dál, stále víc těsně palmovými listy a divokými květinami.

Najednou zaslechl slabý úder. A další. Zastavil se a naslouchal, ale nedokázal určit víc než směr. Sek. Sek. Sešel ze stezky a opatrně se prodíral porostem. Paquetská džungle je malá, při pohledu zvenčí vlastně jen zarostlý kopec, ale když člověk sejde z cesty, dostávají vzdálenosti nový rozměr. I čas je jiný. Tamapu se snažil dávat pozor na hady a vyhýbat se tlustým pavučinám. Občas se porostem prosmýklo zvíře, jehož podobu jenom tušil. Údery sílily, teď už Tamapu dokázal určit, že jejich původce je člověk. Jako by někdo sekal do měkkého dřeva. Tamapu ostržitě našlapoval a po tváři mu stékal pot, který komáři hltali spolu s jeho krví. Cítil vodu, stojatou, trochu tlející. Údery byly pořád zřetelnější, teď už Tamapu

rozpoznal mačetu. Ten člověk tedy má zbraň, kdežto inspektor nechal pistoli na stanici. Pomalu rozhrnoval větve a komáři i pach vody byli čím dál štiplavější.

Konečně se vegetace rozestoupila a Tamapua bodl do očí odraz světla v laguně. Odpolední slunce procházelo korunami stromů zešikma jako vitráží a nad hladinou vytvářelo šerosvitnou náladu barokní kaple. *Pérola barocca*, nepravidelná perla, taková byla laguna na Paquetě, ohraničená mohutnými balvany. Jenom ty údery mačety rušily kostelní klid. Šaman stál na jednom z kamenů, otočený k Tamapuovi zády, a sekal liány smrti. U nohou mu ležela kupka lián už sklizených a vedle, na vyhaslém ohništi, odpočíval měděný kotlík.

Nad korunami stromů proletěl urubu.

Šaman se otočil, vzlhl a hned nato se jeho pohled střetl s Tamapuoovým.

„Olá,“ pozdravil inspektor.

„Olá,“ odpověděl Marcio.

Tamapu se vyšvihl na jeden z balvanů a vydal se po obvodu laguny k mladému kolegovi. Marcio měl v ruce mačetu a v pouzdře služební zbraň – Tamapu věděl, že se musí dostat až do osobní vzdálenosti, kdy pistole přestane mít rozhodující slovo.

„Uklízíte stopy,“ prohodil konverzačně. „Pochopil jste, že dřív nebo později si přečtu Ytuani e-maily a objevím tohle místo. Překvapila vás jenom rychlost mých šedých buněk mozkových.“ Nepovažoval za nutné Marciovi vysvětlovat, že heslo prolomil počítač; do stávající atmosféry se to vůbec nehodilo.

„Stůjte!“ zavolal Marcio a ruka mu sklouzla k opasku.

„Připravoval jste Ytuane *yagé*, nápoj z lián smrti,“ pokračoval Tamapu a chůzi zpomalil, ale nezastavil.

„My jim říkáme liány duše!“ opáčil Marcio.

„Vy, to znamená „šamani“?“ řekl Tamapu tak, aby uvozovky kolem „šamanů“ nešly přeslechnout. „Zřejmě jste nebyl moc dobrý šaman, když je Ytuana mrtvá. Namíchal jste jí ten lektvar moc silný?“

Yagé je indiánský nápoj, tisíce let používaný jako náboženská svátost i lék. Přístup k němu má jenom šaman, protože v nezkušených rukou může *yagé* způsobit smrt, ale i leccos horšího. Smyslem pití *yagé* je znovuzrození a setkání s duchy, z nichž ovšem někteří mohou být zlí. V posledních staletích se nápoj z lián duše nebo smrti rozšířil taky do obřadů afro-brazílských kultů, a dokonce některých křesťanských církví, nejnověji potom mezi turisty. Proto se dnes za šamana vydává kdekdo, což je zrádné i proto, že na účinek nápoje mají vliv taky myšlenky a úmysly člověka, který ho připravil.

„Ytuana není mrtvá!“ vykřikl Marcio.

„Jistě, její duše bloudí mezi pralesními duchy,“ uškříbl se Tamapu. „A tělo jste zakopal tady?“

Zbývalo už jen pár kroků.

Marcio vytrhl z pouzdra pistoli. „Stůjte, nebo budu střítlet!“

„To můžete, ale v Riu znají IP adresu vašeho počítače. Vědí, že Šaman jste vy.“

Marcio zpanikařil. Rozmáchl se mačetou, aby inspektora ještě vtefinu udržel v patřičné vzdálenosti a pistoli si přitiskl k hlavě. Zmáčkl spoušť, ale kulka se vzpříčila ve zrezivělé hlavni. Tamapu provedl ukázkový *ataque* jak z dob svojí capoeirové slávy, přiskočil, snížil těžiště a přesným kopem zasáhl Marcia do prsou. Ten s heknutím sletěl po zádech do laguny a mohutné šplouchnutí vyplašilo divoké papoušky z korun stromů.

Tamapu si mnul koleno. Marcio pomalu vstával z vody, držel si naražená žebra a zkoušel popadnout dech. Pistole i mačeta neškodně ležely na dně.

„Polezte ven,“ podal mu Tamapu ruku. „Zapomenu na to, co se tu teď stalo, i na to, že jste chtěl očernit nevinného, když mi popíšete, co se tady v pondělí odpoledne opravdu odehrálo.“

* * *

Poslední večere byla snědená, pražská mordparta vyřešila svůj poslední případ a nahradil ji proud reklam. Seděli na pohovce, břicha bezstarostně povolená.

„Chce se mi spát,“ zívla a složila mu hlavu na rameno jako kdysi.

Vzal ji za ruku, byla chladná a vlhká.

„Dala bych si něco sladkého.“

Políbil ji na orosené čelo, přitiskla se k němu. V tu chvíli byl šťastný jako první den toho maturitního jara, kdy se o něj zlehka opírala cestou domů. Její rodina tehdy bydlela na kraji města a František si vzpomínal, že na poli v dálce se ve zvířeném prachu honily dva secí stroje jako zelení nosorožci. Věděl, že i ona je šťastná. Vzpomněl si na citát, který by se hodil jako motto detektivky z Brazílie – Márquez jím uvedl svoji *Kroniku ohlášené smrti*: „Láska se loví z výšky.“

* * *

Slunce zmizelo za vrcholkem kopce a hladina laguny potemněla. *Pérola negra*. Tamapu si vzpomněl

na pověst z Ytuaniny knihy o jaguárovi, který po laguně posílal svoje oči, a pátravě prohlédl vodní plochu. Džungle kolem nich ožívala výkřiky opic a ptáků. Marcio dokončil svůj příběh a chvíli se po celém těle. Tamapu to připisoval jeho nedobrovolné koupeli, než si uvědomil, že se chvěje i on sám. Mlčeli.

Konečně Tamapu řekl: „Máte jedinou šanci, jak se z toho dostat. Pak ode mě budete mít pokoj a policii namluvíte, co budete chtít. Pravdu by vám stejně neuvěřili.“

Marcio k němu polekaně vzhlédl. „Jak to myslíte? Jakou jedinou šanci?“

„Uvaříte to i pro mě.“

Marcio chvíli nechápavě zíral, ale nakonec porozuměl. Beze slova se zvedl a začal rozdělovat oheň, v jehož světle potom roztloukal nasekané liány –

* * *

O dva dny později vyšel v místním deníku článek, který začínal zhruba takhle: „Skokem z okna svého bytu spáchal sebevraždu František Hodkovský, oblíbený autor detektivních knih, držitel čestné medaile našeho města. Policie později v bytě našla mrtvé tělo jeho manželky. Zemřela nejspíš ve spánku po těžkém diabetickém záchvatu, cizí zavinění policie ní mluvčí vyloučila. Policie pracuje s hypotézou, že právě její smrt byla motivem spisovatelovy sebevraždy. Je to obrovská ztráta,“ uvedl Hodkovského nakladatel s tím, že chystá vydání autorovy poslední, nedokončené prózy *V království Urubů* a dotisk románu *Vražda v Polském Expressu*.“

* * *

Tamapu už neměl žádnou naději žít se ženou, kterou miloval. Rozhodl se tedy podle pavoukových rad, že si zachráni alespoň život a dostane se na zem živ a zdrav. Ještě dlouho potom, kdykoli uviděl třpytící se pavučinu na slunci, se mu zdálo, že má tvar obrovského žebříku a on stoupá po příčkách, aby znovu našel v oblacích, v království Urubů, královskou dceru.

Mýty a legendy amerického kontinentu

Otto Hejnic

Richard Swing

(Ukázka z chystaného románu)

Jako by to bylo včera! Jsem příručí elektrozávodu Malý a známěj místní potápka. Moje ručičky opraví každé rádio a vím o zahraničních stanicích, kde se hraje swing. Zároveň jsem pianistou tanečního orchestru. Hrajeme každou neděli na odpoledních čajích v sokolovně. Před čtrnácti dny jsem byl poprvé vyslán panem šéfem do Prahy pro vypínače, odpory a elektronky. Chodil jsem kolem rozsvícených kaváren, ze kterých se ozývala božská hudba – swing!

Zvěstoval jsem to mladým klukům z dechové sekce a společně jsme zlomili starého kapelníka, který chtěl pořád hrát jen předválečné cajdáky. Taky jsem

chtěl znovu získat svoji žabu, Miládku. Dovolila mi pár pus. Vypadalo to nadějně. Její láska však začala chladnout, když se o ni začal zajímat Eman, syn

místního ředitele cukrovaru, a pozval ji na projížďku vozem svého tatíka značky Praga Pícolo. Přisahal mi, že během vyjížďky k ničemu nedošlo, ale její vřelost nápadně vystydla.

Hospoda U Zastávky se v neděli stávala pupkem malého světa. Všechno vřelo. Jako by se vrstvami usazenin tlačila nahoru hustá láva, jako by Oblík a Červeňák měly znovu začít soptit. Z Kolonie, z Ameriky, z Lázní se sem stahovali noví příslušníci kmeňů Lučanů, jako by očekávali znovuzrození slovan-

ského Svantovíta. Dlouhý vlak vyplivoval rozjařené kluky z chmelařských vesnic, někteří přijížděli na pérácích, a jeden kluk z Chlumčan dokonce na trojním wehrmachtřáckém BMW s lodičkou.

Na tanečním čaji se Miládka objevila v Emanově doprovodu a dělala na něj oči. Nevytrhlo ji ani v našem městě poprvé provedené Beale Street Blues! Následovali divocí Svatí, kteří se dali na pochod, rozpumpovali celou sokolovnu, ale ona, které jindy nestačil parket, se sotva vlekla a nechávala se tisknout paťatým Emanem.

Hraju sólo! Vypálil jsem na veřejnosti svoji první klavírní improvizaci. Po mně se odvažuje trumpeták. Na parketě se rozpoutala vřava. Koutkem oka jsem zahlédl, jak jeden z namazaných chasníků při taneční figurě padá a sráží nemotorného Emánka. Tajného cíle je dosaženo. Trdla, dřeva a pometla Miládka nesnáší. Ale ouha! Místo aby od motovidla uraženě odešla, ho zvedá. Ošetřuje ho! Saxofonové rify tepou. Vaříme Svaté čtvrt hodiny. Vřava dole vrcholí. Hraju sám s bubnem! Kapelník máchá rukama, že konec. Křičí, že mi dá padáka. Dělán, že nevidím, neslyším. Na sále vypukla rvačka. Vystrkuje mě od píana. Ve snaze náladu uklidnit si sám sedl za klávesy a spustil oblíbený doják Nejkrásnější hvězdy září ve Splitu nad mořem. Staří muzikanti se přidávají. Letící porcelánový pivní tácek trefil kapelníka do kolena. Nadskočil a zařval:

„Vypadni! A vy ostatní můžete táhnout taky!“

Kluci, místo aby začali demonstrativně balit nástroje, se přidávají ke Splitu. Pořadatelé vynášejí nejpolejšího rváče ze sálu.

„Už si s mojí muzikou, pásku jeden, nezahraješ!“ syčí kapelník a tře si koleno.

Kluci se mě nezastali. Ale já se poprvé v životě doopravdy vzbouřil: „Máme svobodu, pane kapelníku. Píše se rok 1947! A svoje cajdáky si nechejte na fúnusy!“

Kapelníka chytal amok. Byl to zavalitý brunátný padesátník, náležitě pyšný na svoje sokolské mládí, na slety, na svoji letitou autoritu: „Ven! Ať už tě tu nevidím!“

Miládka dál podpírala kulhajícího Emanu. Kluci říkali, že se to časem srovná, ale byli rádi, že hrají na čajích, a nikdo z nich si nepřišel k nám zadžemovat.

Doma jsem to schytil. Otec mi vynadal, máti řekla, že jsem hanba rodiny.

* * *

Znovu jsem jel do Prahy. Sehnal jsem šefovi triody a kondenzátory. Najednou vidím ceduli. Na tomhle rohu se nahrávají desky. Mamince k svátku, dědečkovi k narozeninám. Co mikrofon sejme, jehla vyryje přímo do šelaku.

Měl jsem s sebou všechny svoje peníze. Přišlo to jako blesk. Nahraju Svati pochodují, se svým pekelným sólem. Když při něm málem lehla sokolovna popelem, tak to přece musí být síla! Miládka bude čubrnět! Vlastnoručně nahranou desku nikdy nevi-

děla. Jazz, jak říkala, se jí vždycky líbil. A když jí desku věnuju, na Emanu zapomene.

Už už jsem sahal na kliku, ale v posledním okamžiku jsem se zarazil. Dveře se však otevřely.

„Uctívá poklona. Račte vstoupit,“ řekl štráfek v pestrobarevných ponožkách vmlouvavě a usmál se.

Čekal jsem šéfa, nějakého zoviálního třicátníka. Stál proti mně kluk, asi stejně starý jako já. Měl jsem na sobě sváteční oblek, ale byl přešitý z otcova huhňavým prskavým krejčím z naší ulice. V tu chvíli jsem měl pocit, že i jeho huhňavost a prskavost je v předválečném gabardénu nasáklá, že někde na něm musí být vidět i mastná krejčovská křída. Když jsem se rozhodl pro natočení, připadal jsem si jako anděl, který si jde pro požehnání a ohnivý meč, aby zvěstoval plamennou jazzovou pravdu do klimbajícího městečka na břehu Oharky.

V předsínce, kde byl psací stůl, se ze stěny usmíval Louis Armstrong, na druhém snímku se od píana díval Duke Ellington. Vlající vlasy patřily Rubinsteinovi, nebo snad Toscaninimu? Podlomila se mi kolena. Jako omámený jsem šel dovnitř, do místnosti s otevřeným klavírem, nad jehož strunami visel drahý mikrofon. Kolem stěn visely těžké tmavé závěsy. Na sesliče vedle ležela partitura notami úplně zčernalá. Měl jsem pocit, jako bych svou přítomností znesvětil posvátné místo. Jak bych byl přistizen, že se právě hrabu ze stohu. Hadí úsměv operatéra mne vtahoval dovnitř. S mlčenlivým despektem. Pro jistotu jsem nechal za sebou otevřené dveře.

„Noty si tu nechal pan Firkušný. Podle prstů hádám, že jste také pianista. Račte se rozehrát, prosím.“

Byl jsem natolik nervózní, že jsem se nemohl trefit do správných kláves. Jsem dřevák. Musím zdrhnout.

Klavír jsem normálně celkem zvládal. Byl jsem nejlepším žákem slečny Magdaleny Pouličkové. Po velkém třesku v kapele pana Znamenáčka, kdy se kvůli politice sokolové, orlové, bolšani, agrárníci, socdemáci a národní socialisté navzájem zhádali a pofackovali, Znamenáček vsadil na mladou krev. Byl jsem přijat na místo pianisty a za měsíc už jsem znal celý repertoár. Měl jsem v sobě tolik drzosti, že jsem starému kapelníkovi nutil swing, a když mě po mém extempóre vykopnul, pořád jsem si myslel, že mám pravdu. O to děsivěji jsem vnímal, že mne trémou roztřesené prsty zradily. Zdrhnout, dokud to jde.

„Zavřu dveře, jestli dovolíte. Předvěřem jsme jedné slečně do Měsíční sonáty přitočili tramvaj,“ zažertoval štráfek. „Prosím. Můžete začít.“

* * *

Byla to děsivá totální ostuda. Zaplatil jsem, popadl jsem desku a utíkal pryč. Až za rohem jsem zjistil, že jsem ve studiu nechal kuffík s elektronikami.

* * *

Štráfek stál na rohu: „Už vás vyhlížím. Nechal jste si u nás kuffíček.“

„Promiňte,“ vyhrknul jsem a začal jsem lovit z kapsy prachy.

„Peníze rozhodně nemohu přijmout,“ řekl a strčil ruce do kapes kalhot. Měl roury, trubky šestnáctky a tak barevné ponožky jsem ještě neviděl.

Vytáhl jsem poslední padesátku, která mi zbyla. Zavrtěl rezolutně hlavou.

„Alespoň pivo si dáte?“

Podíval se na hodinky. „Stejně za pět minut zavíráme. Dobrá. Víte, že jste mě zaujal?“

Přesunuli jsme se do vedlejšího lokálu. Sklenice cinkaly, chlapi vedle se o něčem hádali. Hlavní byly elektronky v kufru u mojí nohy.

„Tak blbě ještě nikdo nehrál?“

Napil se: „Piano necháme stranou. Líbilo se mi ale, jak zpíváte.“

„To bylo ze zoufalství. Původně jsem zpívat nechtěl.“

„Právě v tom to vězí. Že jste na zpěv nemyslel, tak vám vyšel. Máte výborný hlas a swingové frázování. Fakt. To se pozná.“

„Zpívám si akorát doma u piána, když si zkusím vyťukat nový šlágr, které lovím z éteru. Bydlíme v Lounech na kopečku. Poslouchám půl Evropy.“

„Ve vnitřní Praze je poslech rádia horší, ale koluje tu halda desek. Znáte Lunceforda? Nebo Hyltona?“

Vrátila se mi sebedůvěra. „Sedím u rádia každé večer. Včera zrovna hrál Dorsey. Podle mého je ale nejlepší Duke Ellington!“

„Máte docela přehled. Jak se ti líbí Stan Kenton? Omluvte mne.“

„Kenton už snad ani opravdovskéj swing nehraje. Jsem spíš na Basieho.“

„Basie je výbornej. Nebudeme si radši tykat? Já jsem Jára.“

„Rudla.“

„Hraju na jazztrubku a trochu na banjo a kytaru. Byls v Lucerně na Graeme Bellovi? Ne?! První pořádná kapela přijede do Československa a ty, swingář, si sedíš doma?“

„Mám Lucernu pořádně z ruky,“ přiznal jsem mu.

„Dáme ještě pivo?“

„Moc nepiju. A hlavně musím na vlak.“

„Já vím. Docházejí ti prachy. Moment. Pane vrchní, dva prcky!“

„Vy swingaři pijete kořalku?“

„Jakou kořalku? Drinky! Až budete hrát na předhlídce v Lucerně, dáme si skotskou whisky. Tam ji vedou.“

„Kdepak Lucerna. My jsme dobrý tak na Zastávku. Trochu jsem to rozjel a kapelník mě vyhodil. Teď si můžu hrát leda doma.“ Musel jsem Járovo nadšení trochu ztlumit, posadit jeho vášeň do reálu.

Jára se bleskově zamyslel a pak nadšeně vychrlil:

„Richard, mám nápad!“

„Jsem křtěnej Rudolf.“

„Richard zní víc americky. Co kdybysme se za čtrnáct dní spolu předvedli v okýnku pro nové naděje na Valdeku? Tamní kapela mění obsazení. Když se budeme líbit, mohli bysme si s nima zahrát částějc.“

„Hnali by nás vidlema!“

„Jsi ve městě. Tady se vidle nenosí.“

„Kdepak.“

„Jsi nejlepší zpěvák, kterej se ukázal na levým břehu Vltavy. Na beton.“

„Pij limonády. Co Irmanov a Arnošt Kafka?“

„Ty jsou přece na pravém břehu!“

„Já nevím. Promiň. Musím na vlak. Ahoj.“

„Kde máš desku?“

* * *

Jára mě doprovodil k vlaku. Lokomotiva odhodila chuchvalec kouře a jisker. Vagóny se daly do pohybu. Vyklonil jsem se z okénka. Jára z peronu křičel: „Spolu to zvládneme. A kdyby ne, ty se ostudy bát nemusíš. Nikdo tě nezná. V sobotu přijed!“

* * *

„Jsi jako náměsíčněj,“ řekl mi šéf. Měl pravdu. Letoval jsem drátky v malé dílně, Oharka dál tiše šplouchala a Středohoří se modralo, ale metr nad zemí jak by začínala nějaká nová, nádherná, zatím nepoznaná krajina. Koňské potahy trousily na dlažbu kobližky, ale jako bych už byl někde jinde, v báječné jazzové zemi, známé jen z fotografií, kde místo slunce svítí pestrobarevné neony. Horko těžko jsem dával dohromady napůl spolykaná slova a tóny. Budu zpívat. Zpívat! Až v sobotním vlaku mě napadlo, že Jára si ze mě možná vystřelil.

Jára stál na perónu, v ruce držel trumpetu a hlasitě se chechtal. Rodiče měl pryč. Na půlhodinku jsme zaskočili do malého lokálu, který vypadal tak filmově a americky, že jsem pokukoval po dveřích, jestli dovnitř nenakoukne Clift Montgomery. Jára se hmul k partě podobných pásků, a když se vrátil, měl v ruce několik desek. Zbytek soboty a celou neděli jsme cvičili, Járova trumpeta chvíli hledala svůj hlas, aby se nakonec zatřepetala nad periferijním dvorkem, kde bylo cítit nedělní vepřo knedlo zelo. Na zpáteční cestu mi dal haldu desek a not.

Otec mi pak zabouchával piáno, ťukal se do hlavy a zlostně mružel, jaká blbost mi zase přeletěla přes nos. Podržela mě máti. Ale jinak se kolem mne pohybovali šedí, fádni, obyčejní lidé, kdežto já v představách letěl za jazzovými anděly. Až ve chvíli, kdy mi dělala na čele křížek, zalil mě pocit lásky a zahanbení, protože bez jejího laskavého, ale neustávajícího úsilí, bych od klávesnice piana utekl už v deseti letech.

Přezpíval jsem jí připravovanou skladbu a v jejím oku se objevila slza. Nebo snad ne? Vlak mne drncal k hlavnímu městu a rozhovor v kupé přehlušovaly breskné trubky, pouštěné na gramofonu mé paměti.

Jára už čekal. A na Vinohradech, jako královský hrad, se tyčil rozzářený Valdek. Stejný pocit museli mít černí bluesmani, když z bavlníkových plantáží a dřevěných nálevení v deltě Mississippi přijížděli k mrakodrapům Chicaga.

Martin Trdla
Básně

Chodci

Noc už vyhrožuje ránem,
chodníky jsou jak máslem namazané chleby.
Neon sype zrní ptákům,
drže tě za ruku táhneme mlčky za placeby.

Eurydiko, jsme dva staré stromy,
ty už se nepřesazují, ale jen k zemi dolů kácí.
Tak pojď zahnout ještě za roh,
leží tam zlomená lžice a stará skříňka hrací.

Za námi se vleče něco těžkého,
krev z červeného vína a jakási zklamání
Nepoznáme miliony hodin,
co nám darovali, do nichž jsme měli pozvání.

Třeme slova o slova,
čekajíce na jiskru, na příběhem zalidnění.
Neboj, již tam skoro budeme,
rozloučíme se, nikdy nikým nerozluštění.

Cestující

Vždyť je to na hovno,
spěchám na jiné autobusy než ostatní.

Ukončete nádech a výdech,
dveře se zavírají!

Mé mlčení i samomluva
mají příchut' smrti.

Jak opilec spadnu vždy namazaným dolů,
jak opilec, co stále do kolemjdoucích naráží,
leč má sny –
o lásce, cti a kuráži.

Neděle

Vzduch byl jako vodka,
až se bohům podlomila kolena,
skrz škvíru v žaluzii zamířil
prstem na špičku věže kostela.

Chodci dole na ulici
nosili místo kulichů
na hlavách máslo,
toužil jejich vizáž vyšperkovat –
do obličejů jim rozplácnout
šlehačkové dorty.

V televizi zrovna pateticky vzpomínali na
herce s velkým Há,
tedy, pardon, na Pana Herce
(toho, jenž mlátil a podváděl manželku,
ale všichni to omlouvali jeho demony,
měl přece ty hluboké oči!).

Ze všech sil se snažil zorientovat,
nasadit mimikry všednosti.

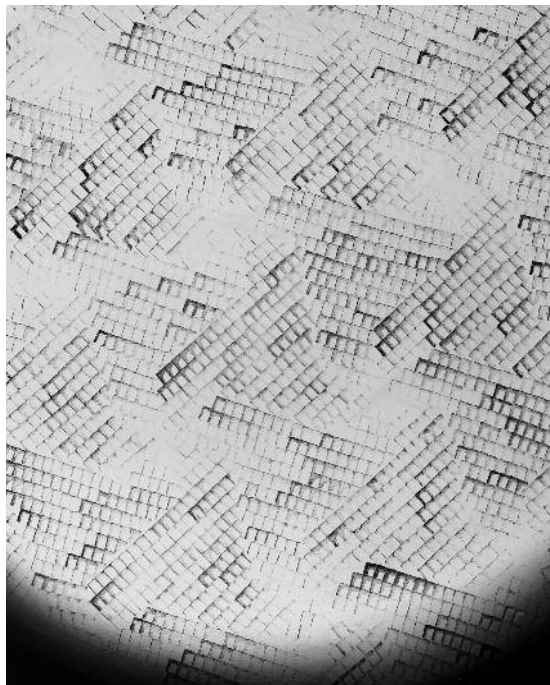
Na vodovodní baterii nad dřezem
za deštník visel pan Tau s jeho tváří.

Zastřelil ho tím samým prstem,
kterým před chvílí mířil na kostel.

Co víc chcete po nedělních básnících?

1945

A když už nejsou cigarety
a domlaskaly kastaněty,
jdu nahoru,
zjistit, zda ještě voníš
šeríkem a benzinem
jako osvoboditelka
ze samoty.

Michaela Maupicová: Z cyklu *Měsíc*, 2015,
akryl na plátně, 101 × 81 cm.

MARTIN TRDLA (1. 11. 1985 v Jablonci nad Nisou) Jablonci nad Nisou zůstal věrný doteď. První básně a písňové texty začal psát ve 13 letech. Později za svoji tvorbu získal několik ocenění. Dařilo se mu zejména v roce 2015, kdy skončil druhý v literární soutěži Trutnovský drak, poté získal cenu poroty v soutěži Literární Čáslav a rok zakončil vítězstvím v literárním klání jablonecké knihovny. V letech předtím získal například zvláštní cenu časopisu Host v soutěži Hořovice Václava Hraběte. Na svoji debutovou sbírku stále čeká, zatím své texty publikoval třeba v časopisu *Divoké víno* či loňském vydání *Kalmanachu*. Jeho básně zazněly též v Českém rozhlasu. Je zpěvákem a textařem jablonecké kapely *Depressive Code*. I profesně se živí psaním, a to jako redaktor deníku MF DNES.

MICHAELA MAUPICOVÁ se narodila 19. 8. 1982 v Příbrami, ale záhy se přestěhovala do Mnichova Hradiště. Absolvovala SUPŠ v Turnově a v letech 2002–2008 Akademie výtvarných umění v Praze. Nyní žije a tvoří střídavě v Praze a Odolenovicích u Frýdštejna. V roce 2009 se stala finalistkou Ceny 333 Národní galerie v Praze. V Oblastní galerii Liberec vystavovala v roce 2014.

Milan Hrabal
Překlady

TEŤANA DZJUBA

* * *

Den odešel nádražním blázincem –
a stíny se prodloužily jako koleje,
jež vedou do slepé ulice noci.
Přecházejí je ženy,
rozdrcené anny kareniny,
zbavené problémů
jen do rána.

* * *

Vytáčím čísla,
která znám z paměti,
V době, kdy nikdo nezvedne sluchátko.
Jen tehdy mohu uslyšet to,
po čem tak dlouho toužím.

* * *

Režisér přitluče na jeviště
minci
a pokolikáté už
začne
divadelní
sezona.

Ale najednou
se ve scénáři
Nejvyššího režiséra
všechno poplete.
Kde vždycky platilo:
ty jsi v hledišti –
já na jevišti,
je to teď přesně naopak.
Už nás nebude dělit rampa
životních konvencí...

Nezačneme znepokojoovat stíny
klasiků,
ty
mě
nebudeš nazývat
Ofélií,
a z písmen not
sestavíš obyčejné jméno,
abys v něm zaslechl
skrytou hudbu.

Zahraji ti své mládí,
ty mě zahraješ svou věrnost,
příroda čtyřikrát přemaluje
kulisy...

Potom zůstanou jen listy,
jako vstupenky na staré
představení
stažené z repertoáru
fotky, sníh zrezivělý
jako nepoužité plakáty, sešlapaná bolest,
rampa a ještě trochu času,

dokud nás navždy nerozdělí
opona.

* * *

A bude ticho barvy naděje,
a bude klid barvy štěstí,
a spadne jablko a rozpadne se vedví,
jeho poloviny sní šťastní milenci,
a za stromem přehlédnou uplakanou Evu,
která proklela svou někdejší avitaminózu.

Asociace

Ta krůpěj brousí půlnoc.
Do černého krepu noci
lucerna zatlouká hřebíky světla
a osud, dávno už slepý
Klopýtavě vchází do snů.
Sedá si na kraj lůžka
a na rukou spících
vytváří nové,
ve dne nečitelné
čáry.
A úplněk
znovu čeká na popravu
srpkem.
Ta krůpěj brousí věčnost,
je chladná a vazká,
jako krev slepého osudu.
A my máme ještě dost
snů i nepovšimnutých šedin,
neprožitých let,
neprokletých hodin.

Den tryzny za podzim

Dohořel
podzim,
odešel,
zachvěl se a
křupnul
útlými okny
tenkého
ledu.

Vzdálil se
a zasel mrtvé
zežloutlé listí –
nepravé
horké světlušky,
jež nezvou
do tepla,
ale do zimy.

Už i sněhobilý chrt
proběhl,
ostrážitě poslouchal
a očichával nás,
dotýkal se mokrým
a chladným jazykem
našich rukou
a tváří.

Žluté javorové
křížky
pod průhlednou
slídou kaluží –
den tryzny
za podzim,
den vzpomínek,
které se nerozlétly...

A zima,
ošklivé,
ještě neopeřené
káčátko,
zkouší schoulit se
do vyprázdněného
osamělého srdce
přírody.

Vyhání
z věšáku,
nehybný
podzimní kabát
a jako starý akyn
ochraptělým hlasem větrů
začíná dlouhou
píseň.

* * *

Dějiny jsou jako hlava profesora Dowella:
všechno vědí, ale mají za to, že lepší je
mlčet.

* * *

Vlast je tam, kde je nám dobře,
škoda, že dobře je jenom
doma.

* * *

Princezny vždycky připadly hlupákům,
praví lidová
moudrost.

* * *

Dobře je šťastným i těm,
kteří mají
spolehlivé hodinky.

* * *

Před školou
děti honí puk až do jara
a ten pak zas čeká na led.

* * *

Spadl kaštan
a otevřela se
duše.

*Z ukrajinštiny přeložili
Petr Ch. Kalina
a Milan Hrabal*

Tetana Dzjuba.

TEĀANA DZJUBA (1966, Brusnyca, Ukrajina), ukrajinská básnířka, literární vědkyně a redaktorka. Absolvovala žurnalistiku na Kyjevské státní univerzitě Tarase Ševčenka a aspiranturu v Národní akademii věd Ukrajiny v Kyjevě. Nyní je docentkou na Pedagogické univerzitě v Černihivě. Je členkou Svazu spisovatelů Ukrajiny a několika zahraničních literárních akademií. Vydala řadu básnických a literárněvědných děl. Její poezie je hojně překládána do cizích jazyků.

PETER GEHRISCH**Canterville**

Strašidlo
 ještě bloudí
 po knihovně
 Zářící pleš
 ale
 originální duch
 rodiny
 Otis
 Za blyskotavých ranních červánků
 objeví se vyčouhlý
 a utrápený duch
 Jako červený rubín
 nebo zardoušený
 kojenec
 Na zběsilý puls
 zklidňující prostředky
 po vaše lordstvo:
 medaile a řetězy
 Dokud řinčí
 na schodišti
 v ledové věži
 je zima v Canterville
 Teprve když rozkvete mandloň
 stěny ustoupí

Eurydika / Orfeus

Usrkávali jsme kapky slunce
 Jedli zakázané
 Ovoce
 Zahaleni
 Šátky
 Jsme se zúčastnili
 Bakchanálií
 Stromy
 Pružné končetiny
 V rytmu vegetačního času
 S pohupováním v bocích
 Jsi přistoupila k
 Persefonině
 Bráně
 Melodie
 Která vystoupala nad sluch
 Nám byla příliš těsná
 Poslední nepřekonatelný
 Schod
 Jehož ses dotkla nohou
 A teď tančí stíny
 Jdi!
 Otevři vnitřní
 Ucho
 Toč se
 Neotáčej se!

Krajina stromů

Rameny
 Dotknuty
 Jilmy které svými stíny
 Vstoupily na medem oplozené
 Pole
 Ptáš se Bylo to vždy?
 Slyšíš
 Klouzat chmýří
 Cítíš
 Do pádu slepě zapletené setkání
 Pod rozkmitem světla
 Život zamýšlený
 Jako opojný každodenní sen
 Vinice a bezcílnost
 Hlasy mezi počátkem
 A uvědoměním
 Že nás Hypnos drží v objetí
 Vytoužené poznání
 Ale Eurydika zemřela

Park

Světlo listů na podzim
 Umírající teplo
 Z kterého vyskakují lusky vůní
 Žluté ruce visí
 Pokřtěny sluncem
 Tonoucí léto
 Zarámované
 Umbrou
 Dech povadlých rostlin
 Proslazený vůní tymiánu
 Těžké medové kalichy
 Obklopené čmeláky
 Trpce vydechne
 Rozemleté listí
 Hořkostí sytí se vzduch
 U kamenného obrazu
 Plave chlad
 Poslední zeleň je zapálená
 Doutnající světla luceren
 Na loukách
 Z kaštanů padá listí
Sluneční znamení
 Proroctví
 Jak dětmi vyryté
 Do stěny z prachu
 Věříme
 Že umíme číst
 Vzkazy mystického prstu
 Kterým tvá dětská ruka ryje
 Do kůry

Prsty
Putující po úpatí stromu
Tak přetrváváme my slepci

Odíváš svou tvář
Květinami

My to nevidíme
Naše hluché
Uši
Věří že slyší
Rým
V rozevřených listech jara

Číst
Ano, máš pravdu
Ale čti všechno
Čti také nás
Své poznámky
Do hrobu

Co vidíme
Slzu
Svět
O kterém píšeme
Ve tvých básních
Je nadbytečný

My
Noty na úpatí
Slova

Temná ulice

Ze šterku
A odpadků
Oko vytrhává
Zelené cary trávníku

Drásavé výkřiky
Tvrдых zobáků
Se lámou
Na opuštěných
Fasádách

Klaun natírá
Tupá čela
Amputovaní
Gestikují
Konverzace s betonem

Plakáty křičí
ŠPAGÁT ŠPAGÁT
Reflektory – zmatená světla

Jak proplachtím
Cirkusovým stanem?
Nepochopitelnou
Výškou lan

Zavřeš-li oči
Rozkvetě zahrada
Kolem úst

Z němčiny přeložili: Milan Hrabal
a Ilona Martinovská

Peter Gehrisch (foto M. Hrabal).

PETER GEHRISCH (1945, Drážďany), německý básník, spisovatel, překladatel, vydavatel literárního časopisu *Ostragehege*. Vystudoval němčinu a etiku. Byl učitelem na gymnáziu a večerních školách. Inicioval německo-polské literární dny (1993 a 1996). Společně s fotografem Christianem Borchertem vydali publikaci *Drážďany. Let do minulosti* (1993). Později vydal několik básnických sbírek, knihu krátkých próz, dva romány, obsáhlý soubor překladů polské poezie a samostatně překlady básní Cypriana Kamila Norwida. Se svou polskou manželkou Stanisławou žije v Drážďanech a v polském městě Lwówek Śląski, kde spolu organizují mezinárodní festival poezie.

MILAN HRABAL, nar. 1954 ve Varnsdorfu, kde žije a pracuje. Básník, prozaik, překladatel a editor. Byl ekonomem na učilišti, městským úředníkem, nyní je knihovníkem. V letech 1984 až 2001 vedl poetické studio Doteky. Podílí se mj. na organizaci festivalu Mezinárodní svátek lužickosrbské poezie. Vydal jedenáct sbírek poezie (např.: *Sólo větru* – 1981, *Čas pospíchá* – 1985, *Nepokoje* – 1994, *Kamenná křídla* – 1995, *Cokoli proměnlivého* – 1997, *Na svatbu k Chagallům* – 2000, *Cestou bolesti a víry* – 2010), sbírku povídek a knížku pro děti. Část jeho tvorby byla přeložena do dalších jazyků. Z jeho publikovaných překladů je nejvýznamnější antologie současné lužickosrbské poezie *Jazyk, jímž porozumíš větru*. Edičně se podílel na šesti desítkách antologií a sborníků. Je mj. členem Českého centra Mezinárodního PEN klubu.

Stanislav Kubín
Sonetů mandel

Krajina tiše snící

tmou přikryji se
až k očím
a nechám plynout píseň za písní
tmou přikryji se
a tóny písní spolehlivě střezí
klid myšlenek
před vichrem a běsy
starostí
trápení a výčitek
jak mnoho nesplněno
a jenom vlna teskná
provane lehce srdcem

ve chvíli něžně rozezpívané
v krajině tiše snící
a našeptává...

Spoutání ostychem

v tichosti mlčky přicházejí
a usedají u strážního ohně paměti
jsou mlčenliví
a přesto
zaznívá kdesi v mysli
ozvěna nikdy nevyřčených slov
jen smutek za nimi
jak tichá křídla sov
se vlamují pod krovy
domu paměti
všeho co jsme nestihli si říci
spoutání ostychem
ach Bože tak zbytečným
a falešným ostychem
a jenom smutek lítosti
jak hebká křídla sov
vlamuje se do vzpomínky
... a večer tiskna bradu v pěst
svůj oheň čadit zříš...
vím hořce vím Fráňo Šrámků
že také již
... nenatrám z nebe hvězd
plný touhy
tichého srdce být
a pokorný

Tiché jsou dotyky kapek

Ptejme se
sebe samých,
tiše a naléhavě –
umíme ještě
slyšet, vnímat
magii deště,
zvuk kapek v listí stromů?
Bolaví touhou

zachytit melodii noci
padající do polomů
a lesních vývrátů?
Bolavíme touhou a geniem loci
míst, kam není návratů...
Tiché jsou dotyky kapek
s tmou za oknem
i v nás...

Ještě

Až do komůrky v podkrovní
Do kouta plného pavučin
Jsme odložili lásku
Teď trápí mne ten trpký čin
A stříbrný hádek zlomyslně
Jed výčitek našeptává
o marnosti toužení
Co chtěl jsem ještě si naplnit
V planém snažení

Tak v posledu
Láskyplně
Do rukou svých vzít
Tvé laskavé a mírné dlaně
Jako dvě loďky tiše plující
I spočívající v klínu odevzdaně
Tak ještě je zlíbat
K ústům přitisknout
Nebo na svou líc
Ještě, ještě pohladit je
Než budu řekou Léthé plout
Ještě pohladit
A pak už nic...

Paměť dlaní

jako když víno časem
svou chuť
i jiskru ztrácí
pomalu až do bolí
vytrácí se i paměť dlaní
už si nepamatují
hebkost tvé kůže
nevědí nic
o linii tvých boků
oblosti ňader
křivce tvé šíje

tak dlaně
ztrácejí svou paměť
ještě že srdce si pamatuje
na tvé ruce kolem mojí šíje
tolik mi schází

mlčky se s něhou
i láskou míjet
trpce bolí

Sonetů mandel

Sonetů mandel od Čepelky
čtu, usmívám se a trochu pláču,
že kluk dávno jsem už velký
a neproháním káču
na chodníku před domem.

Jako když smutek
se potká s usmíváním
nad časem, co utek’
tím marnotratným lhaním
si do kapsy tolik děravé
od kamínků plných vzpomínání...

Sonetů mandel od Čepelky
čtu, usmívám se i trochu pláču,
že hrám jsem odrostl a jsem velký...
Čas někam skryl mi káču,
co proháněl jsem před domem.

STANISLAV KUBÍN, nar. 1943 ve Velimi, žije v Liberci. Publikoval od mládí, již za svého pobytu na odborné škole v Brně koncem padesátých let, kde se autorsky výrazně podílel na činnosti amatérského divadelního souboru.

V roce 1987 bylo zúročeno jeho přátelství s Miroslavem Horníčkem zrodem cyklu pořadů „Přijďte k nám pobejt“, na které navázaly cykly „Povídání o naslouchání“ a „Doteky – plochy poznání“. Na těchto pořadech se podílel (s M. Horníčkem) až do roku 1991 spouštějící a jako dramaturg. Od roku 1992 je už jediným autorem scénářů pro tato talk show, jichž do roku 2009 napsal více jak 150. Hosty těchto kontaktních pořadů byly desítky vynikajících osobností kultury, umění, publicistiky, vědy, medicíny a sportu. Je autorem řady literárních pásem a kompozic (např. *Lahodná vteřina*, *Letec a básník*, *Kam chodí vítr spát*), vydal čtyři básnické sbírky: *Dotýkáni* (1999, 2002 – 2. vyd.) *Čas zastavení – čas Perseid* (2003), *Klečící Bůh* (2003) a *Oblouk návratu* (2006). Napsal více jak 200 esejů *Epištolní a jiná zamyšlení*. Výběr z těchto esejů pod názvem *Čtyřiatřicet zamyšlení, deset modliteb a jedno interview* vydalo v srpnu 2012 nakladatelství Klika – Věra Nosková Praha. Toto nakladatelství v únoru 2015 vydalo i jeho knihu *Dopisy člověku Nathanielovi*. Je autorem libreta literárně-hudební kompozice *Laudatio pro Antonína Dvořáka* a desítek vernisáží výstav výtvarníků a také filozofických i polemických článků, především v církevním tisku. Spolupracuje s Českým rozhlasem a s redakcí náboženského vysílání České televize Brno, přispívá do Radia Proglas.

Konečně na Moravě

Srdíčkovým okénkem záchodku na malém venkovském nádraží pozoruji nabručeného dědečka. S uraženě našpulenými rty vyndal tabatěrku a ubaluje si cigaretu. Na lavičce před čekárnou leží rozvalený kufr, prádlo složené maminkou je zpřeházené. Menší kufřík s hračkami, knížkami a dárkem pro sestřenku zůstal zatím zavřený.

Před chvílí děda kapituloval. Jsme už na Moravě, jen poslední dvě stanice od cíle po dlouhatánské cestě z Čech. Přestupní lokálka přijede za půl hodiny. A mně se podařilo dědečka umluvit: „Musím, musím se hned převléknout!“ Zmohl se na poráženecké: „Pospěš si!“ Moje letní prázdniny právě začaly. Do Sidonie mě od šesti let pravidelně odvázel ústecký dědeček – železničář se služební volnou jízdou.

Vyšla jsem ze záchodku, halabala doplnila kufr, přitlačila víko kolenem a zavřela jej. Pokradmu jsem se podívala na dědu. Ještě trucoval, ještě se mu nedělaly vrásky smíchu. Nádraží v Bylnici vonělo otavami z protilehlých straní. První senoseč už měly za sebou. Rozehřáté, olejem napuštěné pražce, vydávaly zvláštní pach a k celkovému oděru přispívala i místnůstka, již jsem před chvílí opustila. Jako všude na moravských zastávkách, byly i tady, pod střešou nástupiště, v truhlících pestrobarevné květiny. Z blízké zahrádky omamně voněly floxy a vyzrálý kopr.

Netrpělivě jsem poskakovala, udržovala rovnováhu na odstavné koleji, vytrhávala bílá kvítka z kopřiv hluchavek a vycucávala medovou příchut’. Několikrát jsem jako „provazochodkyne“ neobstála, upadla a za chvíli jsem byla umazaná jako čert. Po malé městské slečně z vlaku nebylo ani vidu. Jedeme od časného rána a brzy už bude večer.

Milena Králová
**Prázdniny
na celý život**
(*Vzpomínky na Sidonii*)

Ještě za tmy mě musela maminka vzbudit, to bylo něco přemlouvání, potom jsme se ranním chladem vydali pěšky na vzdálené nádraží v centru města.

„Setsakra!“ zaklel děda labužnický pokuřující, když mě uviděl. Na štěstí i na malých nádražích byla tehdy dostupná voda, vždy označená pitná/nepitná, a tak rychle pumpoval, zatímco já se snažila umýt. Mezitím jsme zaslechli vlak, popadli zavazadla a nastoupili do motoráku. „Tož už zasa u nás?“ zajímal se průvodčí a dal se s dědou do řeči o práci na dráze. Ale moc si toho nestačili říct, protože za chvíli jsme vjížděli na Vlárku. Mezitím mi paní, která přistoupila ve Štěpánu, nabídla z košíku plného letních padanek. „Tož, cěrko, daj si!“ „Aj vy?“ obrátila se k dědovi. „Starej vlk ztratil zuby, děkuji,“ odpověděl. „Tož to máte mět nožik,“ vysvětlila. Vytáhla zakřivenou kudličku a krájela si malé kousky. „Struhadlo nevozíte?“ zeptal se šibalsky dědeček. Všichni jsme se zasmáli.

„Setsakra!“ zaklel děda labužnický pokuřující, když mě uviděl. Na štěstí i na malých nádražích byla tehdy dostupná voda, vždy označená pitná/nepitná, a tak rychle pumpoval, zatímco já se snažila umýt. Mezitím jsme zaslechli vlak, popadli zavazadla a nastoupili do motoráku. „Tož už zasa u nás?“ zajímal se průvodčí a dal se s dědou do řeči o práci na dráze. Ale moc si toho nestačili říct, protože za chvíli jsme vjížděli na Vlárku. Mezitím mi paní, která přistoupila ve Štěpánu, nabídla z košíku plného letních padanek. „Tož, cěrko, daj si!“ „Aj vy?“ obrátila se k dědovi. „Starej vlk ztratil zuby, děkuji,“ odpověděl. „Tož to máte mět nožik,“ vysvětlila. Vytáhla zakřivenou kudličku a krájela si malé kousky. „Struhadlo nevozíte?“ zeptal se šibalsky dědeček. Všichni jsme se zasmáli.

Přivítání v Sidonii

Vlak zastavil na vlárském nádraží. Vzduch byl plný pryskyřičné vůně z uskladněného dřeva. Řeka Vlárka zmožená horkem se teprve dál na Slovensku vlévala do divokého Váhu. Co bylo ale v tu chvíli pro mne nejdůležitější: dvě postavy před staniční budovou.

Naše rodina v době, kdy jsem jezdila na prázdniny do Sidonie.

Seskočila jsem nedočkavě ze schůdků, přeslechla i volání dědy, k němuž spěchal moravský strýc. Letěla jsem se přivítat se sestřenicí.

„Mrška jedna, to bylo pořád, já si svůj kufřík ponesu sama, nenechala si na něj málem sáhnout a teď tohle,“ rozčiloval se děda nad opuštěným menším zavazadlem s hračkami. „Nech sa cěrky přivítajú, šak to doneseme,“ smál se strejda. „A co já, já su vosk?“ volal na mě. Rozpřáhl náruč, běžela jsem se k němu přitisknout. Voněl mi nezapomenutelnou směsicí vyžehlené flanelové košile, lesem, v němž pracoval, pokosenou trávou a obilím, které „sěkl“, pálenkou slivovicí i pravidelně bílým chlévem, kde nesměla kravka Peršena stát v chlévské mrvě, ale každý den se jí čerstvě podestýlalo... Všechno se mísilo v jedinečný přírodní parfém, jaký by nenamíchal žádný drogista ani věhlasný kosmetický ústav.

Vlak zahoukal, odjel, strýc dědu počastoval ve vlárské hospůdce moravskou slivovicí, nás děti malinovou a vyšli jsme do nastávajícího soumraku. Měli jsme před sebou bílou prašnou silničku, ozvučenou protékajícím potokem. Kráčeli jsme mezi vysokým lesem – horou, jak se říká na moravském Slovácku – a vilkami a domky se zahrádkami. Bublání potoka nás provázelo až do cíle, sem tam jsme bystřinu přešli přes mostek z kulatiny, z moravské strany na slovenskou a naopak.

Společně jsme dorazili k věčnému prameni vyvěrajícímu ze studánky u Bučka, kam jsme docházeli pro pitnou vodu. Chránil ji vzrostlý buk, odtud snad její název. Užitečnou vodu jsme brali z potoka protékajícího pozemkem, kde strýcova rodina žila. My děti jsme ale pily i z něj. Pramenil vysoko v bukových lesích. Tehdy v něm žili raci, spousta žab a žabiček a čolci.

Od studánky vedla pěšina do vršku ke stavení. Rozrušeně jsem pozorovala přibližující se záři kuchyňského okna. Svítalo jasně. Když jsem na Moravu přijela poprvé, v osmačtyřicátém roce, byla Sidonie před zavedením elektřiny. Tehdy jsem žasla nad blikající petrolejkou, myslela jsem, že je vypnutý proud pro poruchu, jak jsem to znala z domova v Čechách.

Na zápraží vyšla tetička v kuchyňské zástěře. „Tož

vítajte! Ukaž sa, cěrko, včil budeš naša,“ rozpřáhl náruč. V odpověď se ozvalo temné zabučení z chléva. Kravka uslyšela její hlas. „Nemáš podojeno?“ zeptal se neoblomně strýc. „Tož chystala jsem večeru...“ „To počká, děcka sa zabavíja a my si štrnkeme tú našú,“ mrkl na dědu. „A môžu si prítom zakouřit?“ vytahoval dědeček nedočkavě svoji tabatěrku. „No baže,“ zaslechla jsem strýcovu odpověď.

Teta na chvíli zmizela a vyšla s hrotkem na dojení, smaltovaným kyblíkem se speciálním vysokým ouškem. V maštali si přitáhla trojnožku, ořela Peršeně dočista cecíky nalitého vemene, počkala až strýc vyloží plachtu plnou „lucérky“ do žlabu. Pak zkušeně usedla a pramínky mléka crčely o dno. Okouzleně jsem ji pozorovala. Nad námi se ozýval šramot i dupot. Z loňských prvních samostatných moravských prázdnin jsem už věděla, že je tam půda, a co bude následovat. „Máří, dones dříví a nech tata připraví třísek na ráno,“ odvolala sestřenicí. Mařenka, nejčastěji Máří podle své maminky nebo Maryna, v horším případě i blbaňa, když něco provedla, poslušně odběhla.

Mařenka zatím srovnala polínka u sporáku, počkala až tetička odlije mléka do starého kastrolu a s ním jsme vyšly z kuchyně. V předsíni, hned za kuchyňskými dveřmi, vedly jedny uží, z vnitřní strany oplechované, na půdu. Mařenka je otevřela a položila kastrol na širší stranu dřevěného točitého schodiště. To byl rachot! Pak že se kočky pohybují neslyšně! Sbíhaly se i s koťaty, dup, dup, dup, přeskakovaly schody i samy sebe, aby byly co nejdříve u mléka a mlaslavé pily. „Tož tak vyvád'ajú, už když mama dojí,“ vysvětlila Mařenka tajemné zvuky nad maštali.

Dědeček odjíždí

Teta zavolala k večeri. Měli jsme svičkovou. Ale jakou! Mléko i smetana byly od Peršeny, maso, na které se ptal hlavně dědeček, z mladých býků od Slováků. „Tak jsem si říkal, jak to budu žižlat těmi zbylými zuby, doma hovězí kupujeme už jen na polívku, a tady je jak máslo. Byl by ještě knedlík s omáčkou?“ poprosil o nášup. „Baže, máčka aj maso aj knedlík,“ řekla tetička a štědře mu naložila. Strýc mu dolil slivovicí.

Mařenka se trochu v jídle nimrala. „Maryno, co sa v tom rýpeš?“ „Mami, zase jste mi dali maso se slaninou, proč mi ju nevyberete, šak víte, že ju nerada!“ Byla jsem z toho paf. Mařenka mamince i tatínkovi vykala... Od loňska jsem na to už zapoměla. Ale tak to na moravském venkově chodilo z úcty k rodičům i všem dospělým příbuzným.

Později jsme šly do parádního pokoje s mým kufříkem. Otevřela jsem jej. Nejdříve jsem osvobodila všechna kaučuková mimina a plyšové medvídky. Jednu větší panenku, stejnou jsem si přivezla i já, dostala Mařenka. Nebyla to sice žádná Barbie, tenkrát jsme o nich ani neslyšely, ale dalo se na ni dobře šít. Potom jsme se probíraly hadříky, bavlnkami, stuž-

kami, nashromáždila jsem toho doma plno i od babičky z maskárny.

Mařenka zrovna obdivovala korálky a lesklé penízky k našívání, když nás překvapila teta. Jenom vykulila oči, jak se do té doby netknutá, uklizená světnice proměnila, ale nic neříkala. Zavrtěla nevěřičně hlavou a věcně, tónem dospělého praktického člověka, který by podobné poklady s sebou nevláčel, dodala: „Tož to bylo v tom kuffisku? Cérko, cérko, máš rozum? Běž sa rozlúčit se staříkem, půjde na Vlár na první ranní vlak, a to bys ho nestihla. Bude te s Máří ešče vyspávat. Pak to tady poklidíte.“

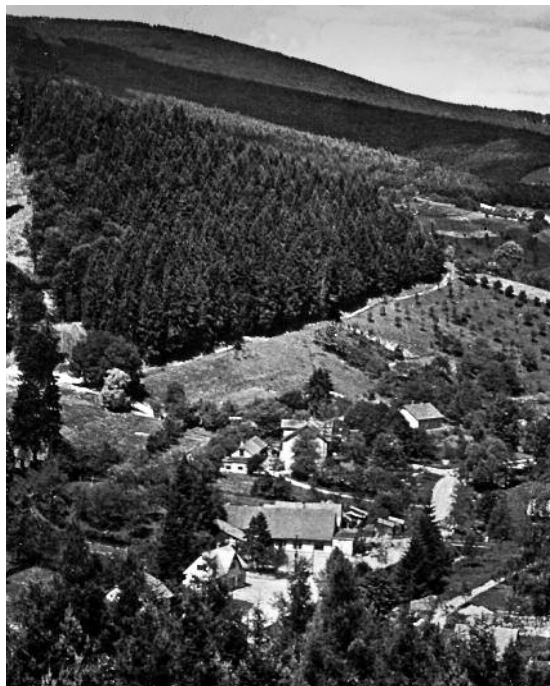
Vrátily jsme se do kuchyně, kde probíhala rozlúčka. Strýc s dědou povídali a povídali, oči jim svítily. Dědeček mě k sobě přitiskl. Opusinkovala jsem ho a bylo mi trochu líto, že ho uvidím až za dva měsíce. Zastesklo se mi na chvíli i po mamince, tatínkovi, sestře Janě a ústecké babičce.

„Tož děcka, včil sa omýt a spát,“ zakročila teta. Otevřela dveře do malé ložnice vedle kuchyně. Hlavním kusem nábytku byla manželská postel. Z jedné strany spal strýček, z druhé tetička a uprostřed jsme se přetlačovaly s Mařenkou my. Protože jsme měly ze všech prožitých dobrodružství asi divoké sny, zabíraly stále více místa a všelijak se převalovaly, přestěhovala nás teta do nepoužívané „parádní“ ložnice, určené příležitostným nocležníkům, jako byl třeba můj dědeček.

Mařenka ještě lehce pochrupevala, tiše jsem vstala a šla přes dvůr na záchod vedle kůlny, po sidonsku šopy. Drubež nebyla na štěstí ještě vypuštěná, a tak jsem nemusela zběsile prchat před rozkročeným, načepýřeným krocánem. Hudry, hudry, hudry, natřásal se výhrůžně a narůžovělé laloky mu rudly. Chránil si tak svoji družinu krůt. Morák s morkami, po moravsku. V kůlně s kurníky opeřenců, složeným dřívím a špalkem na sekání polínek a třísek začalo být živo. Kohoutí kokrhání odtud znělo sice slaběji, ale odpovědi kohoutů z dalších chalup, chaloupek a vílek se sem nesly ozvěnou, odrážející se od vysokých strání.

„Tož jich vypusť a nasypaj jim, když už jsi venku,“ požádala mne tetička. V ruce držela velkou ošatku zrní a na okně kuchyně měla připravený hrotek. Chystala se na ranní dojení. Moc jsem se k tomu neměla. „Šak sa neboj, bude jich zajímat enem to krmení.“ Rychle jsem rozházela zrní, otevřela kurníky, naposled vypustila krocana s krůtami. Ale vůbec si mne nevšiml. Všichni se hnali za potravou. Nejvíce se činil právě kohout a krocán, žádná galantnost k družkám.

Z maštale se ozýval zpěv. Tetička po odchodu mužských všechno poklidila, teď seděla pod přežvykující Peršenou, dojíla a zpívala si. Tak jsem ji při prázdninových pobytech zastihla často. Při praní prádla v neckách na valše, máchání v potoce, obracení sena, pokaždé zněla nějaká písnička. Tiše jsem vešla do chléva, ale Peršena hned otočila hlavu a prozradila mě.

Sidonie v Bílých Karpatech.

„A co ty, umíš dajakú?“ zeptala se teta. „No, z hodin zpěvu,“ odpověděla jsem po pravdě. „Tož zpívej,“ požádala mě. „Chaloupky pod horama, co se to stalo s váma, byly jste takové hezké, vy naše chaloupky české...“ spustila jsem.

Tetička se chytila a dozpívaly jsme ji spolu. – „Vidíš, šak sa s Máří shodnete,“ řekla spokojeně. Tomu jsem nerozuměla, měla jsem svoji sestřenku moc ráda. Až na pastvě, kde jsme někdy pěly o sto šet – „okolo Súče voděnka téééeece, vzkázal mi syneček, že už ma néééechce...“ a jiné zpívanky, které jsem se na Moravě naučila, se mi rozsvítilo, v čem že je ta shoda. Musím se přiznat, že jsme takhle pořvávaly i kvůli sidonským ogarům, protože co si budeme nahávat, dětské lásky jsou dětské lásky.

Podojená Peršena se po mně ještě jednou ohlédla krásným, obrveným a hnědým očima. Přežvykovala trs trávy, na tlamě se jí perlily kapičky, drsný jazyk a tupé zuby – obojí jsem později pocítila na vlastní dotek při jejím pasení – mělnily sousta. „Na záchod můžeš v kúpelce, nemosíš ven. Včil je ešče chladno. Hybaj za Máří do postele,“ pobídla mne teta. A jako obvykle, nabídla hrnek mléka.

Než jsem zaplula do ložnice, navštívila jsem kúpelku – koupelnu se splachovacím WC. Byla v „panském“ křídle vily, jejíž hospodářskou část teta se strýcem a jejich rodinou obývali. Vždycky jsem si představovala, jaké by to bylo, kdybychom se koupali ve vykachlíkovaném minibazénku se schůdky obehanými mosazným zábradlím. Ale nikdy k tomu nedošlo. Ani nevím proč. Myslím si, že přirozená a prvotní příčina byla šetrnost. Tetička nesnášela jakékoliv plýtvání, nejen pokud šlo o jídlo. Zrovna tak pitnou vodou, kterou jsme vynášeli ve dvou bílých smaltovaných kbelících od zmiňovaného „Bučku“.

Pravidelná sobotní koupel se odbývala v kuchyni v blízkosti rozpáleného sporáku. Vnesla se plechová vana, naplnila studenou a teplou vodou, která vřela ve velkých hrncích na kamnech. První jsme nastoupily my s Mařenkou. Že jsme přitom nacákaly, není třeba dodávat. Chladnoucí koupel, když jsme byly z veselé lázně vykážány do ložnice, se doplnila horkou vodou a vykoupali se postupně teta a strýček. Můj pozdější manžel, který vyrůstal v polabské vesnici, mi říkal, že u nich se koupali také tak.

Objevila jsem i kouzlo ledové vody pod přepadem potoka. Pod dřevěným mostkem z kulatiny, který unesl i Peršenu, jak jsme s Mařenkou náhodně objevily. Ale tehdy nás teta zahlédla oknem kuchyně, vyletěla a křičela: „Tož ste hlupé či co?“ Kdyby kravka uklouzla nebo se pod ní propadla část mostu, zlomila by si nohu.“ Na pastvu na louce za potokem jsme Peršenu museli vyhánět nebo vodit kolem pece na pečení chleba až pod les, kde nebyl přístup tak strmý.

(ukázka ze stejnojmenné knihy připravené k vydání)

MILENA KRÁLOVÁ (rozená Jedličková 1942 v Českých Budějovicích), od roku 1945 žila v Ústí nad Labem, kde vystudovala čtyřletou ekonomickou školu. Vysokoškolské vzdělání získala na UK Praha – obor žurnalistika. Novinářskou dráhu zahájila v severočeském deníku Průboj, později byla redaktorkou kulturního časopisu Dialog. Po srpnové okupaci 1968 nemohla původní povolání vykonávat.

Po přestěhování do Liberce v roce 1976 nejdéle působila jako požární a bezpečnostní technik na OD Ještěd. Po listopadu 1989 nastoupila do redakce novin Region. Později se skupinou novinářů založili Liberecký den. Specializovala se na rozhovory se známými osobnostmi, psala články a reportáže z kulturní a sociální sféry.

V roce 2012 dokončila *Pohádky z maskárny*, vzpomínkovou knihu na dětství prožité v Ústí nad Labem a pohádky, které jí vyprávěli dědeček a babička. V roce 2012 knihu vydalo v limitované edici liberecké nakladatelství King. Návratem do raného dětství je další autorčina kniha *Co jsem ještě dělala..., maminko?*, vyprávění nejen o válečných letech prožitých v Českých Budějovicích. Trilogii uzavře vyprávění o prázdninových pobytech u moravských příbuzných v Sidonii v Bílých Karpatech.

Bohumil Nuska

Dionýsovský mýtus a jeho cyklické prvky

(Úryvek z druhého dílu trilogie
Rytmus, tvorba, divadlo)

Význačnou kapitolou v registru cyklických prvků v řeckých mytologiích jsou též slavnosti a rituály pořádané v rámci **Dionýsova kultu** a s těmito spoje-

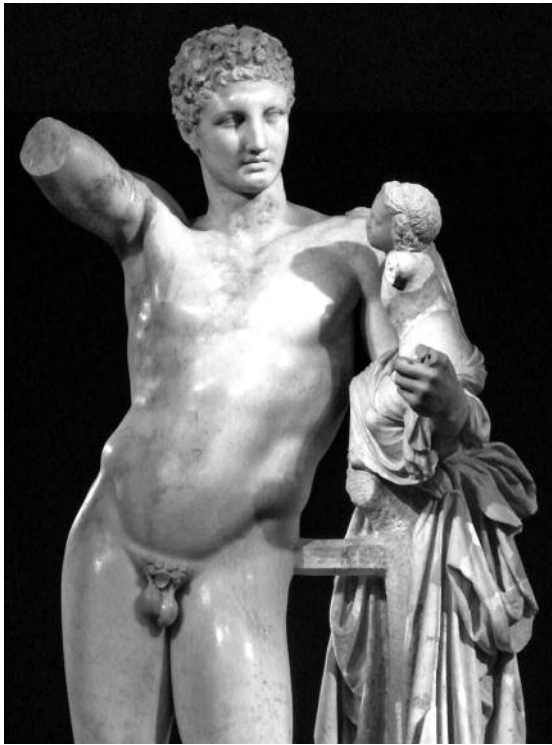
né další fenomény, tvořící součást řecké mytologie. **Dionýsos**, řecký *bůh plodnosti*, obecně dnes známější jako *bůh vína*, Hellény považován za dárce vinné révy lidem, byl dle mýtu jedním z *Diových* synů. Dionýsův kult se dostal do Řecka údajně ze severu, ze sousední Thrákie, přibližně v 9. nebo 8. století př. n. l. a zvláštní oblíbenost a rychlého rozšíření docházel tento kult vždy zvláště u žen, zřejmě v souvislosti s postavením Dionýsa v roli ochránce a podporovatele plodnosti. Ženy také byly po staletí nositelkami charakteristických dionýsovských rituálů a jako bakchantky se zúčastňovaly orgií (řecky *to orgía*).

Přibližně v téže době jako Dionýsův kult se dostává do Řecka i kult božstva označovaného řeckým jménem *Bakchos* (latinsky *Bacchus*), přicházející z Východu z území Frýgie a Lýdie, ležících na západě a ve středu Malé Asie, čili jednalo se o kultus nikoliv řeckého původu, ale o kultus, který byl v Řecku záhy domestikován. *Dionýsos* i *Bakchos* snadno splývali v jedno božstvo a v dobách klasického Řecka 5. a 4. století př. n. l., a tím spíše pak v helénistické a poté i v římské epoše v době výrazného a stále silícího *synkretismu*, se u jmen *Dionýsos* a *Bakchos* jednalo víceméně o synonyma. Přesto i nadále *Dionýsos*, ačkoliv pánem vína a extází, zůstává „bo-

hem“, a tudíž je i stále „vznešený“; zato satyrové, tvořící Dionýsovu družinu, nezřízeně pijí víno, ale nikoliv tak jejich pán. Opilý a tlustý *Dionýsos*, na-

zývaný ale již latinsky *Bacchus*, je až záležitostí renesančního, manýristického a barokního evropského výtvarného umění.

Dionýsos byl tedy považován především za boha *plodnosti*, ale spolu s tím i za boha vína a v závislosti na tomto poslání byl také božstvem *extáze* (řecké *hé ekstasis*), což úzce souvisí právě s požíváním vína a s *orgiastickými průvody*. Symboly Dionýsa byly vinná réva a břečťan, ale rovněž *fallus*, znak plodnosti a obvyklé „vybavení“ Dionýsových průvodů, *Silénů* a *Satyrů*. Dionýsovým atributem byl i *thyrsos*, hůl, na jejímž konci byla nasazena piniová šiška a dřív hole ovinut vinnou révou s úponky a břečťanem. *Thyrsos* se také stal doprovodným znakem *bakchanteček* při *bakchanáliích* a *orgiastických průvodech* a *tancích*. Představa božstva plodnosti byla ztělesňována i zobrazováním mladého Dionýsa nebo Dionýsa ještě jako dítěte – připomeňme tu nádhernou Praxitelovu sochu z doby před polovinou čtvrtého století př. n. l., znázorňující *Herma*, který chová Dionýsa. Dionýsos jako dítě, před nímž *Hermes* drží v pozdvižené ruce (dnes již chybějící) patrně vinný hrozen, je zobrazen ve smyslu mýtu, který vyprávěl, že bůh plodnosti *Dionýsos* se na jaře probouzí a teprve je dítětem, během roku dospívá, v létě je na vrcholu sil a na konci podzimu usíná nebo umírá, aby

*Praxitéles(?): Hermés s malým Dionýsem,
Olympia, asi 340 př. n. l.*

se na jaře opět objevil jako dítě – kdy nový cyklus znovu počíná.

S Dionýsovým „cyklickým“ mýtem jsou úzce spojeny i rozpustilé a orgiastickými projevy provázené slavnosti zvané *Lénaje* (řecky *Lénaia*), probíhající zvláště v různých íónských městech na území Attiky, přičemž pojmenování svátků vychází z íónského názvu *lénai*, označujícího *bakchantky*, kultovní ctitelky *Dionýsa*. Athénské *Lénaje* jsou přitom památné i proto, že již od čtyřicátých let pátého století př. n. l. byly při nich provozovány premiéry **komedií** a po deseti letech pak i **tragedií**. Znovu se nám tu vrací veselé a hlučné průvody maskovaných účastníků průvodu, pořádaného každého roku vždy v březnu nebo dubnu, kdy se oslavovalo ochutnávání vína, odchod minulé zimy a všeho „starého“ a vítána byla mladá znovukvetoucí vinná réva, dar a dědictví samotného *Dionýsa* – v těchto slavnostech je i kolébka budoucí **athénské komedie**. U základů **athénské tragedie** pak zůstávají slavné *městské* (tj. Athénské) *Dionýsie*, proslulé jako *Velké Dionýsie*, provázené též **dramatickým soutěžením**.

Dionýsie tedy neznamenaly pouze bezuzdné opíjení se celé obce: navíc, opilý *Bakchus* je fixovaným matoucím symbolem, kdy řecký jas, včetně radosti z božského vína, je nám zprostředkováván až pozdějším římským filtrem, nota bene ještě později v dílech evropského raného novověku. Za vlády celkem „osvíceného“ athénského tyra *Peisistrata* v druhé polovině šestého století př. n. l. byly ustanoveny *Dionýsie* již jako oslavy „státní“, každoročně se pravidelně *opakující*, takže se záhy staly záležitostí obec-

ně oblíbenou a uznávanou. Dokonce *Dionýsos*, bůh příšlý od severu ze země Thráků (byť v bezprostředním sousedství severního Řecka), byl respektován i *Apollónovou* věštinou, jedním z duchovních center helénského světa, jež proslavilo *Delfy* v kraji zvaném *Fokis* ve středním Řecku, na západ od *Boiótie*, kde ležely starobylé *Théby* (*Thébai*).

Neodmyslitelnou součástí veselého a třeštivého, ale zároveň i triumfálního Dionýsova průvodu jsou **siléni** a **satyrové**. První ze silénů, „Velký“ Silénos (latinsky *Silenus*) byl údajně vychovatelem a průvodcem již dospívajícího *Dionýsa*, zároveň však byl i vůdcem družiny *silénů* (latinsky *sileni*, řecky *silénoi*). Silénové byli zosobněním přírodní síly a „daimony“, symbolizujícími plodivou moc. Tato jejich kvalifikace byla provázena i příznačnou chlípností silénů, majících napůl lidskou a způli zvířecí podobu: lidské tělo, avšak nohy a ohon, obličej se zvířecími rysy a nápadný *fallos* – charakteristické to prvky lidského i přírodního spojení v organické jednotě. Motiv plodnosti pak obsahuje, jaksi *in nuce*, jak již zmiňováno, i *kyklogémový* princip opakování a trvání. Siléni jsou častým komparzem *Dionýsových průvodů*, zvláště v íónském kulturním prostředí; ostatně sám „Velký“ *Silénos* se objevuje v athénském **satyrském dramatu** jako hlava sboru v dramatu vystupujících Satyrů.

Satyrové, řecky *satyroi* (singular íónsky *Satyros*, v dórskému dialektu *Tityros*), byli rovněž přírodními démony, bytostmi majícími jak znaky lidské, tak i zvířecí v jediném těle. *Satyrové* tvořili nezbytné členy Dionýsovy družiny, často však nebyli ani rozlišováni od *silénů* a zvláště v pozdějších dobách na území Římské říše obě skupiny často splyvaly a jejich pojmenování byla v praxi synonymická. Navíc existovali i tzv. *satyrkové*, provázející (Velkého) *Satyra*. Satyrové, původně s koňskými rysy, měli v epoše helénismu již kozlí nohy, špičaté vztyčené uši, tvář zpravidla rozšklebenou a s tupým širokýmnosem, dále kozlí ohon a často i kozlí rohy, což značně připomíná pozdějšího středověkého „čerta“. Jen pro zajímavost dodejme, že filosof Sókratés, jehož tvář včetně širokého tupého nosu a vysokého holého čela, nápadná širokými lícními kostmi a poměrně malými očima mohla svými rysy poněkud připomínat bájně satyry, byl škádlivě přezdíván „Satyr“.

Není s podivem, že satyrové byli zároveň i symboly nejen přírodního živlu, ale i nezbednictví, zároveň však byli považováni též za vyhlášené skotačivé „nemravníky“. Kolovalo mnoho bájeslovných příběhů o satyrech, pronásledujících nymfy a laškujících s těmito polobožskými dívčími bytostmi, ochránkyněmi stromů, pramenů a dalších míst v přírodě, v idyllické a bukolické krajině řeckých údolí a hor, oživaných nymfami i satyry, společně ztělesňujícími krásu i tajemství přírody a přírodní plodivé síly. V Dionýsově průvodu se objevující pololidské a polozvířecí bytosti, přináležející sice k božskému průvodu, jedná

se však o členy pouze polobožské podstaty anebo příslušníky světa bohů jen velice nízkého stupně.

Setkáváme se tu s dimorfismem jak v představách, tak, a to především, v dobovém výtvarném zpodobování – a konečně i v tradičním zpodobování v následujících epochách, počínaje především raným novověkem. Nejedná se však o relikt teriomorfni, zobrazení božstva ve výlučně zvířecí podobě, nebo dokonce teratomorfni vyobrazení oblud, příšer a nestvůr, s nimiž se tak často setkáváme v mytologiích starověké Mesopotámie a Kanaánu, výjimečně též v Egyptě (např. *Amemait*, „Veliký požírač“, někdy též jako femininum) anebo v četných případech v mytologiích staré Číny a okolních území. Řecký dimorfismus při znázorňování božstev v archaických dobách i později zachycuje napůl lidskou a napůl zvířecí postavu především u bytostí právě z Dionýsova okruhu, symbolizujících přírodní a často nezkrotné síly, nuže řecký dimorfismus může vzdáleně připomínat známý dimorfismus mytologie egyptské. V egyptských představách, ztělesňovaných v dobovém výtvarném umění, lidská složka sice částečně symbolizuje a charakterizuje „humanum“ a přibližuje je tak božskému, avšak zvířecí hlava dotyčné postavy či jiné figurace, zpravidla představující původní teriomorfni podobu božstva, má jednak symbolickou hodnotu, jednak se stává rozlišujícím znakem představovaného a slouží jako atribut zobrazovaného božstva, případně i panovníka. Ve srovnání s egyptskou má antická, především řecká dimorfnost poněkud jinou výchozí myšlenkovou bázi: dvě rozdílné komponenty, lidská a zvířecí, totiž reprezentují dva rozdílné světy, přesto však tvořící srostitou jednotu ve spojení lidského a božského se světem přírodním, vlastně s říší „božské“ přírody.

Přírodní síly ve spojení s „lidskými“ v řeckém bájesloví reprezentovali rovněž **kentaurové**, bytosti s napůl lidským a napůl koňským tělem. Jednalo se o divoká polozvířata s Dionýsovým kultem spjatá spíše jen v uměleckých zpodobněních děl novověku; v antickém umění však byli kentaurové v různých souvislostech sochařsky i malířsky velice často zobrazováni. Kentaurové od pasu výše měli podobu lidskou a od pasu níže byla těla koňská, tj. místo šíje a hlavy koně bylo od boků výše, a samozřejmě i s pažemi, tělo lidské. Původně prý kentaurové sídlili v Thessalii v severním Řecku, v krajině celkem rovinatá a vyhlášené chovem koní, jak ostatně nasvědčuje i místní charakter terénu. Kentaurové však nebyli pouze divokými přírodními tvory bez lidských citů – připomeňme boj příslušníků thessalského kmene *Lapithů* s opilými kentauri, unášejícími přítomné lapithské ženy na svatbě lapithského krále *Peirithoa*. A kentaurem byl přece i moudrý *Cheirón*, mýtický rádce a vychovatel řady slavných řeckých *heroů*.

Zato plně do okruhu Dionýsových průvodců přísluší, alespoň v dobách helénismu, bůh **Pan**, přírodní

bůh a původně bůh stád, ale též pán lesnatých horských strání, božstvo spíše lesní než polní. Dle pověstí pocházel bůh *Pan* z *Arkádie*, překrásné hornaté a nikoliv etnicky dórské země uprostřed jihofeckého poloostrova *Peloponnésu*. Arkádie byla vyhlášenou zemí pastýřů, luk, strání a lesů, pravzor idylických krajin budoucích pastorálních románů i malířských děl z období pozdní renesance a baroka. Bůh *Pan* se rád toulá svobodně a volně po pastvinách i v lesích, často provázen též nymfami dotyčných míst. *Pan* je sice povahy mírné, někdy však i záłudné a vůči lidem až škodolibé; tak kupř. plaší pastýřům jejich stáda ovci: když stádo vpozdvečer ženou pastýři domů, ozve se náhle z nedalekého lesa *Panův* nařikavý výkřik, jakoby nárek, kterým lesní božstvo *Pan* splaší pastýřům ovce, jež potom propadnou *panickému* strachu, takže celé stádo v *panice* zběsile prchá a nezastaví se, leda až někde dole v údolí. Krátký ostrý nařikavě znějící výkřik nebo táhlý nárek odkudsi z lesa! Přitom zároveň *Pan* není povahy nijak bujné a skotačivé jako jeho vzdálení příbuzní, v hierarchii polobožských leč zcela přírodně disponovaných bytostí, mnohem níže stojících *Satyrů* a *Silénů*, kteří rádi rozpustile prohánějí nymfy na horských stráních a číhají na ně u studánek v lesních tišinách.

Panovým otcem prý byl rovněž sám *Zeus*, však také lesní bůh *Pan* je též symbolem síly přírody a přírodních živlů: tento bůh má ovšem pouze pololidskou podobu, jsa napůl zvířetem a napůl mužem: porostlý je srstí a má kozlí kopyta, kozlí jsou i brada („kozí bradka“), uši, ohon a rohy, evidentní to pozůstatky dávného teriomorfismu v představách příchozích řeckých kmenů. Podle pověsti *Panova* matka své dítě coby zrůdu po porodu pohodila, bůh *Hermés*, božský posel a vynálezce, patron všech cestujících (ale i zlodějů), však maličkého *Pana* odnesl na *Olymp*, kde způsobila legračně vyhlížející bytůstka shromážděným bohyním a bohům velké veselí a potěšení, takže byla ponechána při životě a pojmenována *Pan*, což, samozřejmě v „lidové etymologii“, značí řecky *vše-*, neboť všem přítomným se podivuhodné dítě líbilo. Dojímavé je také mýtické vyprávění o tom, jak se dospělý již *Pan* zamiloval do krásné nymfy *Syrinx*, která však, odpuzována *Panovým* polozvířecím zjevem, namísto aby se mu oddala, skočila raději do řeky, kde se proměnila v rákos. Z něho si pak rozlístostněný a toužící *Pan* zhotovil jednoduchý foukací hudební nástroj zvaný také *syrinx* (*Panova flétna!*), na nějž po večerech teskně a roztouženě na březích řek hraje, aby alespoň v náznaku naslouchal hlasu své milované.

Teprve v následném vývoji, zvláště v helénistické epoše, se stává *Veliký Pan* i navzdory svému původnímu naturelu také členem *Dionýsova* veselého průvodu, zřejmě na základě svého naturálního původu a své nablízkosti cyklickým rituálům, spojovaným s cykly přírodními. *Pan* ovšem ve společnosti *Dionýsa* nebývá sám, ale je často provázen i dalšími, jak-

si „menšími“ *Pany*, nazývanými latinsky *panisci* (řecký singulár zní *Paniskos*, latinsky *Paniscus*). Objevuje se konečně i *Panova věštecká schopnost*, snad také tryskající z hlubinných přírodních zdrojů – a tudíž i *zdrojů božských*. V pozdní fázi své mytologické existence nabývá *Pan*, oproti raným dobám, kdy se tiše toulával arkadskými lesy a pastvinami, podoby značně rozvernější, jsa již dionýsovsky naladěn, takže celkem zapadá do křepčícího zástupu ctitelů boha *Dionýsa* a jeho říše vinné révy, jeho panství božského vína.

Na rozdíl od *Pana*, původně boha stád a lesů, je další z přátel Dionýsovského kruhu, **Priápos**, latinsky *Priapus*, postavou vsuktu rozvernou, někdy až i dosti neváznou a nevázanou. *Priápos* byl původně maloasijským božstvem plodnosti a jeho výsadním symbolem a charakteristickým znakem byl mohutný fallus, s nímž je *Priápos* vždy, hlavně na malovaných řeckých vázách, zobrazován. Na řeckém území se *Priápos* kult rozšířil hlavně v epoše helénismu a bylo jen otázkou času, kdy se tento strážce plodnosti, kterou tak nápadně symbolizuje svým nadměrným údem, dostane do *Dionýsova* prostředí jako člen vínem rozpáleného výskajícího a tančícího *Dionýsova* průvodu.

Jsa dárcem a zárukou plodnosti, *Priápos* se nakonec stal i ochráncem zemědělců a zahradníků; ostatně *Priáposovým* působištěm, s ohledem na naturel a vzhled svého nositele a postavení božstva uctívaného jen v lidovém kultu, byly hlavně krajiny rolnicky obhospodařované, na rozdíl od území výlučně nebo převážně pastvinářských.

Priápos nakonec proslul především jako ochránce sadů a zahrad před ptactvem i pozemní zvěří, ale také před zloději a dalšími lidskými škůdci. Jako ochránce a strážce hlavně zelinářských zahrad se pak uplatnil, nyní již jako latinský *Priapus*, hlavně na periferii Říma, kde býval stavěn v podobě často jen hrubě z dřevěného špalku přitesaného bůžka umístěného někde do stinných koutů zahrady nebo mezi záhonky, ovšemže *fallus* co znamená plodnosti nesměl nikdy ani takto podomácku zhotovenému bůžkovi chybět, byť často *fallus* jen v podobě šikmo vzhůru trčícího dřevěného kolíku.

Představme si velkou zelinářskou zahradu někde na okraji starověkého Říma anebo *municipia*, menšího města na italském venkově, kde v rohu zahrady někde pod stromy se v stínu krčí *Priapus*, zhotovený jen z dřevěného otesaného kůlu, postavička bez rukou má jen hlavu s nahrubo naznačenými rysy rozšklebeného obličejce, tělo však zato opatřeno nezbytným trčícím *fallem*. Dřevěný bůžek spí celé dny ve slunném stínu pod stromy, ale jedné noci, to když se do zahrady vkrade zloděj s ošátkou, aby si nabral cizí zeleniny, bůžek *Priapus*, pečlivý strážce a ochránce pánova majetku, náhle ožívne, v mžiku mu narostou dlouhé tenké nožky v podobě osekáných větví, tiše se připlíží za nic netušícího zloděje, skloněného nad

zeleninovým záhonem, a přistiženého zloděje ze zadu svým dřevěným *fallem* do zadnice tak „napálí“, že zděšený zloděj má co dělat, aby se z cizí zahrady ve zdraví vůbec dostal. A ráno druhého dne už se dřevěný znovu znehybnělý *Priapus* znovu krčí na svém místě ve stinném koutě zahrady, jako by se nic minulé noci nestalo.

Dionýsův neboli *Bakchův průvod* vposledku zahrnuje i **bakchantky**, zvané též **mainády**, což souvisí s řeckým *mainó* s významem činím šíleným, v hněv uvádím, srovnej též *hé mainás*, jež značí „vzrušená nebo šílená“ (bakchantka). *Bakchantky* či *mainády* se nejen zúčastňovaly *Dionýsových pochodů*, ale již předtím se sdružovaly také do náboženských spolků, jejichž cílem bylo uctívat boha *Dionýsa orgiastickým způsobem při bakchanáliích*. *Ho thiasos* je název pro kultovní sdružení, v případě *Dionýsových* ctitelek pak sdružení, oddávající se *bakchickým rituálům*, zároveň ale substantivum *thiasos* značí i jásající dav nebo rozpustilý rej, takže afinity mezi *dionýsovským thiasem* a *průvodem Dionýsových* ctitelek jsou tu zcela evidentní.

Dionýsův kult se vyznačoval **rituály**, jimiž byly zmíněné již *orgie*, pořádané ke cti boha plodnosti a vína. Obřady byly zpravidla přístupné pouze zasvěceným členkám příslušného *thiasu* a kultovní *orgie* pořádaly a zúčastňovaly se jich pouze ženy. K orgiastickému rituálu se členky *thiasu* scházely vždy jednou do roka (charakteristický cyklický prvek obřadu!), a sice v noci a pokud možno na velmi odlehlých, ale pro rituál pečlivě připravených místech. Účastnice orgií bývaly oděny pouze do *nebris*, kůže mladých koloušek nebo kůží srnčat a postupně účastnice upadaly během rituálu do orgiastického „šílení“, uvolněny značným požitím vína a při prudkém tanečním rytmu. Tehdy se dostávaly do *extáze* (řecké *hé ekstasis*), jakéhosi nábožensko-sexuálního vytržení, slovy současníků „oddávaly se šílenství“ (vždyť pojmenování *hé mainás* označuje tu, která je „vzrušená“, nebo je i „šílená“). Anebo též propadaly „božskému šílení“ – vždyť patronem orgií je bůh plodnosti a vína, sám *Dionýsos*.

Kulminací orgiastické extáze bylo pak roztrhání a rozkouskování živého tvora, určeného obětního zvířete, a požívání zkrvavených syrových kusů masa z oběti. *Orgie* jsou pravděpodobně pozůstatkem ještě prehistorických obřadů, udržely se však i v období raně historickém a pokračovaly nadále, a poté ještě i v epoše helénismu. Není pochyb, že v orgiastických kultech, známých z tisíciletých kulturních dějin lidstva (různé sekty, čarodějnické sabaty, kolektivně provozovaný sex, *Adamité* v dvacátých letech 15. století, náboženské praktiky původně indického *tantrismu* a mn. d. se projevují pudové impakty, jakož i potřeba uvolnění často skrytého sexuálního napětí, začasté i v podobě zrušení tenzí kolektivních. Připomeňme jen různá „odreagování“ v podobě *karnevalů, maškarád, čertohonů, fiest, bakchanálií* a dal-

ších nahromaděná společenská napětí de facto uvolňujících a v každoročních *cyklech* se odehrávajících oslav, kdy si všichni, celé společenství nebo obec, tzv. „vyhodí z kopytka“. Přitom se vlastně téměř vždy jedná také o *rituály*, spadající pod zorný úhel badatele, který sleduje *cyklické* prvky, objevující se v mýto-logickém rouše.

Onen uvolněný „samičí sex“ bakchantek, byť kultivovaný v podobě nábožensky motivovaného rituálu, se projevuje také v řeckých mýtech, kupř. v báji o *Pentheovi* (*Euripidova* tragédie *Bakchantky*). *Pentheús* byl bakchantkami roztrhán, obdobně thrácké bakchantky roztrhaly pěvce *Orfeá*, když opuštěn bloudil v lesích, nebo *Leukippé* během bakchické extáze roztrhala svého vlastního syna. Proto běda muži, a zvláště chlapci, který by se dostal do rukou rozvášněným bakchantkám, sexualitou a nadměrným požitím vína ovládaným a v extázi se nacházejícím, přepaden houfem zdivočelých a chtivých *mainad*, kolektivně zachvácených pudovým chtíčem, avšak aktuálně strádajících bez vhodných a disponibilních příslušníků druhého pohlaví. Extatický stav bakchantek, tancujících a postupujících vpřed v bakchickém průvodu, výmluvně prozrazují i mistrné malby na dobové řecké černofigurové a později, zhruba od konce 6. století př. n. l., i červenofigurové keramice: na ní zpodobené *bakchantky* neboli *mainády*, ověněny vinnou révou a břečťanem, v ruce *thyrsos*, mající hlavy výrazně zakloněny, oči přivřeny a ústa pootvřená, přímo implikují představu *bakchického průvodu*. V tomto průvodu trhavými a v rytmu zalamanými gesty se pohybující, přesto však tanečním krokem vpřed postupující extatizované Dionýsovy ctitelky, opájející se smyslným vytržením, oděné pouze kůžemi koloušků nebo srnčích mláďátek, přičemž každá z bakchantek je omotána vinnými úponky a křečovitě svírá *thyrsos*. Během zalamujícího se a v kolenech podklesávajícího kroku v orgiastické extázi *bakchantky* šhubají celým tělem s hlavou nazad zvrácenou za rytmizujících zvuků průvod provázejících chréstitel, bubínků a píšťal...

Řecké *bakchanálie*, latinsky později zvané *bacchanalia*, vyznačující se periodičností, tudíž cyklickým principem, vedly nakonec až k *dionýsovským mystériím*. Dionýsovský kult jako východiště jednoho z typů *mystérií* došel značného rozšíření právě v helénistické epoše posledních třech staletí př. n. l. na území řeckých městských států, násilně sjednocených do většího státního celku až Alexandrem Makedonským, před koncem čtvrtého století př. n. l. Poté se již jednalo o území nástupnických států po rozpadu Alexandrový říše po smrti „dobyvatele světa“, až nakonec o území bezmála celého římského impéria.

Protože šířící se oblibu *bakchanálií* provázela ona „bujnost“, zabíhající namnoze až mimo rámec dobových uzancí, daných a povolovaných tehdejšími zákony jednotlivých obcí a poté celého státu, přiměl

vývoj orgiastického kultu dokonce i helénistické vládce, např. egyptského *Ptolemaia IV.*, aby proti excesům *bakchanálií* a některých dalších dionýsovským kultem vyvolaných „ritualit“ s různou mírou naléhavosti a důslednosti zakročovali. Není proto divu, že proti bakchantskému „šílení“ vystupoval i římský senát, snažící se odolávat helénistickému vpádu „výhodní“ *změkčilosti, rozmarilosti a zhýralosti* a považující se, alespoň některými svými významnými členy, v protikladu k odsuzovaným obecně se šířícím vlivům z Východu, za strážce a ochránce starých dobrých římských mravů jako nezbytného předpokladu římské moci a vojenské síly.

V silně již helenizovaném Římě, a to ještě za dob republiky, a natož pak v císařském Římě, byly *bakchanálie* a dionýsovská *mystéria* praktikovány kromě Itálie hlavně na území Malé Asie a Balkánského poloostrova, přičemž účastníky mystérií bývaly nejen ženy, ale také již i muži, společně organizovaní v thiasických spolcích. Součástí bakchických mystérií byly i hostiny a hojná konzumace vína, vyvrcholením pak bylo rituální odhalení „modelového“ *fallu*, symbolu plodnosti, který byl uložen v koši zvaném *liknion* a zprvu zakryt různými plody, tedy *fallus* v úloze oběti a zároveň jako projev vděku za dary božstva, ochránce plodnosti a úrody – *Velikého Dionýsa*. Není vyloučeno, že *fallus* byl zhotoven z nějakého jedlého materiálu, nejspíše masitého původu, a že byl účastníky rituálu pojídán. Protože již v druhém století př. n. l. docházelo v rámci bakchických mystérií na území Itálie, a zvláště v Římě, k různým výstřednostem, dokonce prý až ke skutkům „zločinné“ povahy, hodnoceno ovšem dobovými kritérii, vydal nakonec římský senát opatření, sice nezakazující, ale přísně reglementující a sledující pořádkání průběh *bakchanálií* a také *mystérií*.

BOHUMIL NUSKA, nar. 1932 v Českých Budějovicích, dlouhodobě spjat s Libercem. Prozaik, básník, literární historik a kreslíř, absolvent filosoficko-historické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, doktor filosofie a profesor estetiky. Po ukončení vysokoškolských studií pracoval jako kunsthistorik v Severočeském muzeu v Liberci, po roce 1990 zejména jako vysokoškolský pedagog na Technické univerzitě Liberec. Je autorem řady odborných prací, především s tematikou dějin knižní kultury, v poslední době pak symboloniky (interdisciplinární obor studující reflexe rytmu a z rytmu odvozených kvalit v lidské kreativitě). Publikuje v odborných časopisech v ČR i v zahraničí. Knižně vydal soubor experimentálních próz *Hledání uzlu* (1967), studii *Švihova aféra a Kafkův Proces* (1969), *Kafkův Proces a Švihova aféra* (2000), román *Padraikův zánik* (1997), výběr textů a samokreseb *Okamžiky* (1998). U příležitosti jeho sedmdesátin (listopad 2002) vznikl sborník, jenž obsahuje jeho kompletní bibliografii. Z další tvorby: *Tanec Smrti* (2002), *Ptačí údolí aneb Idylka* (2004), *O Paní Vševládné* (2005), *Podzimy a jara* (2007), *Obrazy neradostné* (2007), *Kosmická událost* (2008), *Malé příběhy* (2009).

Jan Šebelka

Zpropadení řezníci aneb Bude čerstvé maso

(Ukázka z chystaného detektivního románu)

Prudce otevřel oči. Něco se s ním v noci muselo stát. Najednou mu bylo jasné, že v novinách

definitivně skončil. V poslední době s tou myšlenkou občas koketoval, ale nikdy neměla takovou sílu. Konec. Už se na tom švindlu podílet nebude.

Bylo mu skoro čtyřicet, když padla Berlínská zeď, disident a dramatik Václav Havel se stal prezidentem a lidi viděli budoucnost růžově. Hodně růžově, jak by řekl James Bond. Podlehl všeobecné euforii a rozhodl se změnit život. Opustil místo učitele na základní škole, na níž se měl stát ředitelem. Ne kvůli svým pedagogickým schopnostem, ale protože si nikdy s komunistickou pakáží nezadal. To byl hlavní důvod, proč se stal v těch revolučních dobách nejvhodnějším kandidátem. S lehkým srdcem se ředitelování ale vzdal a nastoupil do obdeníku Region.

Lákalo ho, že novináři mohli po čtyřiceti letech tuhé cenzury a autocenzury psát o tom, co lidi skutečně zajímalo, co se opravdu dělo. Bylo v tom i něco jiného. Od svých osmnácti let žil s vtíravým pocitem, že vše zajímavé a podstatné se děje tam, kde není. Pohánělo ho to jako hodinářský nepokoj z místa na místo, od ženské k ženské, z hospody do hospody.

V redakci se jeho vnitřní neklid trochu zpomalil, ale dny, měsíce a roky kolem něj letěly jako splašené pubertální hormony. Události se střídaly závratným tempem. Byl neustále v pohybu, poznal mnoho politiků, umělců, podvodníků a sportovců. Ocital se v místech, kam se ostatní lidi v životě nedostanou. Viděl díru v hlavě zastřeleného mafiána. Byl přítomen exhumaci mladé ženy, kterou manžel otrávil. Seděl v křesle prezidenta Havla na Pražském hradě, pomáhal na nohy předsedovi parlamentu, který se ožralý válel na zemi. Dělal rozhovor s Viktorem Kozným. Zažil u Černého koně kandidátku na křesťanskou starostku, která vykulila prsa na stůl a opilým hlasem se ptala, jestli by s tím vybavením nebyla skvělou představitelkou osmdesátitisícového města.

Míval opojný pocit, že drží prst na tepu doby, že se svět točí tak, jak on a ostatní novináři pískají. Blamoval se. Nyní, téměř po dvaceti letech, se svému tehdejšímu poblouznění nestačil divit. Byla to chiméra. Pochopil, že psát o něčem vůbec neznamená tomu rozumět. Celou dobu se zabýval něčím, co existovalo jen na papíře, nebo na monitoru počítače.

Jak je možné, že si do této chvíle nepoložil otázku, kde novináři berou informace? Získávali je od politiků, policistů, komentátorů, byznysmenů a finančních expertů, jako by jen oni měli pravdu, přičemž se nikdo nepídil po tom, jak k ní přišli. Nebylo třeba.

Ptali se jich jenom proto, aby podpořili předem vymyšlené pointy zpráv a reportáží. Sám to zažil

tisíckrát. Všichni věděli, komu zavolat, protože znali dopředu odpovědi. O ně šlo. A kdyby řekl starosta náhodou něco jiného? Pak byly vždy po ruce otázky typu: „Myslíte, že je správné, aby váš náměstek pro dopravu jezdil v obci, kde bydlí, stokilometrovou rychlostí?“

Který idiot by odpovéděl, že ano?

Už nějakou dobu byl na slova o prestižním zaměstnání, o svobodě, o hlídacích psech demokracie alergický. Z výrazu investigativní novinář se mu zvedal žaludek. Dobře věděl, jak to funguje. Nebylo tajemstvím, že redaktorka tiskové agentury bere od Socialistů měsíčně dvacet tisíc, nebo že dva reportéři státní televize měli PR agenturu, přes niž vydírali kde koho. Sbírali kompromitující materiály a pak je za padesát až sto tisíc neodvysílali. Minulý týden byl na pivu s bývalým spolužákem Jendou Adamírou, který dělal asistenta jednomu senátorovi Demokratů. Vysypal na něj podrobnosti o tom, jak politici uplácí redaktory. Penězi a informacemi. Chtěl, aby o tom Marek napsal. Byla to fakt síla, ale co s tím? Novinář proti kolegům? V tom bylo jádro faustovského pudla. Média i redaktoři spoléhali na to, že si je nikdo nedovolí kontrolovat. Mohli svým způsobem všechno a postupem času to bylo horší a horší.

Čuba mu skočila do postele a olízala mu obličej. Zamyšleně si ji přitiskl na hrud' a drbal za ušima.

Vít Jonáš: Bez názvu, 155 × 140 cm, akryl na plátně, 2014.

Prozřel. Náhle mu bylo jasné, že se léta řadil do zástupu pitomců, který šíří povrchní dojem o světě, a zároveň si myslí, že to je on, kdo s ním otáčí. Bylo to jinak. Jako devadesát procent všech lidí neměli novináři ani páru o tom, kdo tento svět řídí. V minulém režimu to byla na Východě pokroucená ideologie o rovnosti všech lidí. Pak ji vystřídal peníze. Hromady peněz. Občas mu to přišlo stejně debilní.

Telefon vztekle vyzváněl. Nemusel se dívat, kdo volá. Od deseti měl být na tiskovce u hejtmana.

Něco se v něm zlomilo a bylo to stejně tristní poznání, jako když si před několika lety uvědomil, že nemůže vypít všechn alkohol na světě, ani ošukat desetinu ženských ve městě. A bylo hůř. V pětapadesáti přišel na to, že pojem kamarádství je jen halucinace mládí, jejíž intenzita ubývá se čtvercem času.

Mít'ja stála u dveří a vyzývavě k němu otáčela hlavu. Vstal. Venku bylo typické březnové počasí. Poprchávalo. Vrchol Kopce byl stejně jako uplynulých čtrnáct dnů zabodnutý do šedivé duchny mraků. Občas Kristiánov kvůli počasí nenáviděl. Ne nadarmo se mu říkalo nočník Evropy.

Nasypal čubě granule, ale jen do nich strčila čumák a šla si lehnout. Sobě namazal chleba sádlem a uvařil si kafe. U snídaně ho napadaly další důvody, proč toho nechat. Ještě před několika lety byl život celkem srozumitelný, ale s nástupem nových technologií, všudypřítomného internetu a sociálních sítí, se v něm začínal ztrácet. Zdálo se, že už nic není jako dřív, kdy byl vrah vrahem, černá barva byla černou a člověk který lže, lhářem. Jako by tisíce informací, které se na člověka denně valí, vše relativizovaly. Jak se v tom všem vyznat? Kde je pravda? Nemanipuluje s námi nějaká piár agentura? Není Orwelův Velký bratr právě facebook a jiné sociální sítě? Jak poznat, co je důležité, nebo nicotné? Je svět to, co člověk vidí kolem sebe, čeho se dotýká, nebo to, o čem se mluví v televizi a píše v novinách?

Neplatí nakonec stále víc Sokratovo: Vím, že nic nevím?

Vytáhl z knihovny filosofický slovník. Na heslo skepticismus mu spadl kousek chleba se sádlem. Než ho stačil smést, udělal v knize mastný flek.

Pyrrhón z Elidy se ptal, jaká je povaha věcí, jaký postoj k nim máme zaujmout, a co tím získáme. Filosof před víc než dvěma tisíci lety řekl: „Podstata věcí je neznámá, proto se zdržíme úsudku o nich, a tím dosáhneme duševního klidu postačujícího k blaženosti.“

Jako novinář dělal vše opačně. Kecal, stejně jako většina kolegů, do všeho, přestože ničemu nerozuměl. Možná proto nedosáhl duševního klidu, ani blaženosti. Sám pro sebe se ušklíbl.

Ležel na gauči a civěl do stropu. Nevěděl, co bude dál. V práci měl rozdělanou kauzu městské policie. Byl to sofistikovaný milionový podvod s nasazováním botiček. Ředitel strážníků vlastnil přes bílého koně v Norsku firmu, která měla v Kristiánově na

starosti parkování. Jeho podřízení, které nutil, aby jich nasazovali co nejvíc, rozpoutali ve městě botičkové peklo. Zapomeň na to, odháněl od sebe myšlenky na práci.

Měl by začít dělat něco užitečného. Třeba utírat v domově důchodců stařenkám a stařečkům zadky. Nebo žít na farmě, kde pěstují zeleninu a chovají dobytek. Franz Kafka pracoval rád v zemědělství a chodil dělat do truhlářské dílny. Tvrdil, že není nic hezčího než čistá, hmatatelná, obecně prospěšná nebo řemeslná práce.

Loni na podzim psal reportáž o netradičním farmářství. Mimo jiné navštívil kamaráda na jeho biofarmě. Líbilo se mu tam. Nejen proto, že se ožrali a snažili se jezdit na pštrosech, které tam se stovkou ovcí, několika kravami a koňmi choval. Byla to velká práce! Takovou zábavu by při vyměňování stařečkových pemprsek neužil.

Rozhodl se zůstat celý den v posteli. Nic v tu chvíli nenavštěvovalo tomu, jaké obrátky jeho život v následujících dnech a týdnech nabere. Ani v nejbujnějších představách ho nenapadlo, že dostane nabídku si vydělat milion, nebo že stráví noc kdesi na jihu v rodinné hrobce s poměrně čerstvým nebožtíkem.

JAN ŠEBELKA, nar. 22. 3. 1951 v Děčíně, žije v Liberci. Vystudoval FAMU Praha, obor dramaturgie a scenáristika. Pracoval jako závozník, dělník, vychovatel, vedoucí internátu a v letech 1993 až 2014 byl novinář. V roce 2001 vydal s astroložkou Alenou Kármíkovou knihu *Kdy s lunou do postele*. Ve stejném roce vyšel první díl jeho liberecké tragikomedie *Případ spravedlivého vraha*. Druhý díl *Smrt podle Marka* vyšel v roce 2002, třetí román s názvem *Perpetuum mobile aneb Vládcové* v r. 2003. Je spoluautorem knihy rozhovorů *Petr Pávek: Mám vizi* (2005). V roce 2007 přibyl k jeho bibliografii román *Koktejlový úkrok Otýlie B*. Je autorem životopisného rozhovoru v černobílé monografii *Jan Píkous: Subjektivní fotografie* (2008) a knihy rozhovorů s legionářem Stanislavem Hněličkou *Byl jsem tobruckou krysou* (2008, rozšířené vydání 2014). V roce 2010 vydal *Román pro Quida*. Vlastním nákladem vydal v roce 2015 úspěšnou knihu o legendě Jizerských hor *Podivín, který okrášlil svět aneb Vzpomínání na Gustava Ginzela*.

VÍT JONÁŠ, nar. 12. 12. 1981 v Mladé Boleslavi, nyní žije a tvoří v Praze. Studoval na Střední uměleckoprůmyslové škole sklářské v Železném Brodě, roku 2010 ukončil studium na VŠUP v ateliéru Vladimíra Kopeckého. Aktuálně se věnuje jen malbě na plátno. Pracuje v sériích, v nichž řeší vždy pro něj aktuální výtvarné téma. Společně všem obrazům je ale formální úspornost, tlumená barevnost a většinou i vztah k přírodě. Motivy lesa se objevují i v sérii obrazů, v níž řeší téma hranic, vně a uvnitř. Od motivu plotů, které vnímáme jako symbol hranice, vytvářejících určitý rytmus a řád se přiklonil k řešení kontrastu organického a geometrického, resp. vztah ornamentu a dekoru. V roce 2014 vytvořil projekt s námětem parafráze výroku Adolfa Loose Ornament je zločin. Vít Jonáš vystavuje minimálně, ale většinou v kraji, který mu je blízký – na Semilsku a Jablonecku.

Zuzana Štěpanovičová
Výtvarník
Roman Karpaš

Grafik, kurátor, redaktor, nakladatel, autor odborných publikací a umělecký historik. Jako aktivní výtvarník měl více než třicet samostatných výstav a zúčastnil se několika významných mezinárodních přehlídek (Triennale mezinárodní grafiky v Krakově, Biennale mezinárodní grafiky v Lublani atd.), pravidelně vystavuje na Grafice roku. Řadu let se autorsky spolupodílí na vizuální podobě tiskovin Oblastní galerie a Naivního divadla v Liberci. Graficky upravil více než 300 titulů, mj. i všechny ročníky sborníku Kalmanach.

Roman Karpaš se narodil 30. 10. 1951 v Liberci. V letech 1970–1974 absolvoval Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, obor matematika a výtvarná výchova, kterou studoval u profesorů Cyrila Boudy a Karla Šmída. Téma diplomové práce *Linie jako výtvarný element* mu na dlouhá léta předznamenalo zaměření jeho tvůrčí umělecké činnosti jako grafika a kreslíře. V letech 1974 až 1978 pedagogicky působil v Městském domě pionýrů a mládeže Frýdlant a na základních školách v Liberci a Hrádku nad Nisou. V letech 1978–1983 byl kurátorem Malé výstavní síně OKS v Liberci, v letech 1988 až 1990 výtvarným a technickým redaktorem Severočeského nakladatelství. Od roku 1990 až dodnes působí jako aktivní výtvarník, redaktor a nakladatel (od roku 2001 vede vlastní nakladatelství RK) a průběžně se zabývá rovněž umělecko-historickou činností týkající se zejména výtvarných umělců a fotografií působících v minulosti i současnosti na severu Čech. A aby toho nebylo málo, věnuje se i regionální historii a vlastivědě. Díky rozmanitým zájmům patří k výrazným osobnostem generace, která se na Liberecku narodila po druhé světové válce a pro niž je všestranné poznávání a popularizace rodného kraje celoživotním zájmem. Následující řádky se zabývají pouze částí široké škály tvůrčí činnosti této vsutku renesanční osobnosti.

V oblasti volné umělecké tvorby se Roman Karpaš věnuje především grafice v technice hlubotisku, nejčastěji používanou technikou je lept, suchá jehla a akvatinta. Možností těchto technik plně využil již při vyjádření mlžných nálad Jizerských hor. (Výběr z tohoto cyklu, který vznikl v letech 1978–81, vyšel s předmluvou Miloslava Nevrlého v devadesátých letech zásluhou Josefa Vinklára.) Poté se v grafikách, ale i v kresbách objevily civilistní motivy plotů, skleníků a zahrad obohacené o širokou škálu

šedých barev. Určitý sentiment v nich ukrytý pak vystřídal cyklus abstrahovaných přírodních struktur s motivem volné i rysovované šrafury (autorovi jako

vystudovanému matematikovi není geometrie cizí). Tyto abstrahované struktury – technicky provedené hlavně suchou jehlou – jsou vyjádřeny dynamickými svazky linií a jejich křížením. Další autorovo téma byly *Klece* (1989–1992), viděné nejenom jako uzavřené zamřížované prostory, ale i jako svět balíků, beden, akvárií apod., doplněný navíc rozmanitými strukturami tisku. Některé grafické listy působí jako nákres moderních konstruktivistických objektů čekajících na realizaci v industriální krajině, čímž připravují půdu pro následující tvorbu. V první polovině 90. let ke Klecím přibýly expresivní *Architektury*, práce nahlížené v prudkých kontrastech světla a stínu. Lineární konstrukce v nich zobrazené často přinášejí znejšťující průhledy, v nichž se plynule mění polarita vnějšího a vnitřního. Cyklus *Dvanáct do tuctu* (1995–99) představuje abstraktní projev vycházející opět z geometrie, navíc doplněné symbolikou čísel. Po

roce 2000 vznikají výrazné kresebné *Motance* – oblé rotující formy, které vyústily do série *Sítí*, fyzických i mentálních, jež jsou symbolem proudících energií v mikro- i makrosvětě. Zahrnují grafické listy, velkoformátové kresby uhlím na kartonu, ale i fotografie volných objektů (*Provázkové etudy*, 2012).

V tvorbě Romana Karpaše se promítá logický vývoj od konkrétního k abstraktnímu, od předmětného k určitému druhu nekonstruktivismu, v němž se plocha nahrazuje čárovou konstrukcí. Když mluvíme o nekonstruktivismu, máme na mysli i jeho závěrečnou fázi, v níž je prostor nahlížen jako velkolepá scéna pro energie probíhající různými směry. Umělec má ambice zapojit se do energetického pole celé planety a obnovit komunikaci se všemi silami zde působícími. Připomíná to přístup Rudolfa Steinera, který říká, že se „učíme poznávat, že jsme zapleteni do tvůrčích světových sil, v nichž zákony kosmu nejsou ničím vnějším, ale skutečným pletivem, které tkáme“.

Vraťme se do doby tvých studií. Jak vzpomínáš na své pedagogy?

Většinou v dobrém. Měli jsme v podstatě dva druhy učitelů. Ti první nám dávali jasně najevo, že nic neumíme, a podle toho se k nám také chovali. My samozřejmě opravdu uměli málo, ale oni nám moc nepomohli. Snad proto si dnes už ani nedokážu vy-

Opuštěná klec, 1990, lept a rytina, 469 × 331 mm.

bavit jejich jména. Ti druzí si nás vlastně ani příliš nevěšmali, ale o to víc nás formovali, i když úplně jiným způsobem – svou osobností. Ty nejnámější vlastně v indexu ani zapsané nemám, protože mě přímo neučili. Jenže já byl na katedře výtvarné výchovy pečeni vařeni, a tak jsem se s nimi často dostával do styku. Zejména Cyril Bouda a Zdeněk Sýkora mi dali mnoho. Mimořádný byl Karel Šmíd, vynikající kreslíř a karikaturista, který věděl, že mnozí z nás jsou na „peďáku“ jen proto, že neprošli tvrdým sítem zkoušek na vysoké umělecké školy, ale chtějí na sobě dále pracovat. Úplně mimo výuku zorganizoval navíc večerní kreslení a citlivě nás vedl. Zapomenout nejde ani na Františka Dvořáka, kterého jsme měli bohužel jen rok, když zaskočil za zemřelého Miroslava Míčka.

Studoval jsi v tíživém období, v němž šla společnost milovými kroky od deseti k pěti. Jak ses s tím vyrovnával? Byly na škole nějaké pozitivní momenty?

Jako student jsem to moc nepociťoval. Nevím, koho z učitelů vyhodili, než jsem nastoupil, ale za mě už nikdo důležitý neodešel. Místo marxismu-leninismu jsme měli v podstatě dějiny filozofie, nikdo vědecký komunismus nežral. Zpětně mám dojem, že většina pedagogů se snažila i v těch nelehkých dobách udržet úroveň fakulty a moc si s komunisty nezadat. Mimo školu to však bylo jiné. Jedné noci tak zmizela i socha T. G. Masaryka stojící před vchodem. Byla tak trochu anonymní, nápis na soklu už předtím někdo odstranil. Odstranit „pomýlené“ postoje se ale

Klec – labyrint, 1990, lept, 330 × 184 mm.

soudruhům nepovedlo. Ten hnus na mě dopadl plnou vahou až později v praxi.

Řekni nám něco o své diplomové práci.

Týkala se vlastností a možností linie. To téma jsem si doslova vymodlil, nebylo vypsáno a pedagogické činnosti se týkalo jen okrajově. S pomocí kamarádky jsem si přeložil Kandinského učebnici pro Bauhaus *Punkt und Linie zu Fläche* a něco od Kleea a přidal i některé své „objevy“, třeba tvarovou psychologii, kterou jsem jako přežitou studoval ze zaprášených starých tisků. Tehdy jsem ještě neměl jasno, kudy se ve výtvarné dráze vydám, ale volba tématu, i když intuitivní, asi nebyla náhodná.

Od tvých studentů vím, že jsi byl oblíbeným pedagogem. Skvěle sis s nimi rozuměl, učít se s tebou byla zábava, uměl jsi je pobavit svým smyslem pro humor, ale i nadchnout pro výtvarné umění. Jenomže od roku 1978 jsi působil jako kurátor dnes již legendární Malé výstavní síně a tvé pedagogické působení vzalo za své.

Učit mě vždycky bavilo, s mladými lidmi jsem nikdy neměl problém. Problém představovala školní mašinerie. Nejvíc mě rozčarovalo poznání, že výuka, tedy to, co předáváme dalším generacím, není na prvním místě. Ale v tom se ani dnes příliš nezměnilo. Nastoupil jsem na úplně novou školu s dlouhými prázdnými chodbami a plánoval si, jak tohle nedotčené místo zvelebím natolik, že sem budou jezdit studenti výtvarné výchovy na praxi. Jenže ředitelka zajímala hlavně výzdoba k politickým výročím. O zimních prázdninách jsem se nezúčastnil politic-

kého školení a věnoval ten čas zařizování kabinetu, abych nemusel chodit pro pomůcky na geometrii do sousední školy. A pak mu nějaká dobrá duše donesla, že jsem dostal nabídku vést Malou výstavní síň OKS. Mně se do toho příliš nechtělo, ale jemu došla trpělivost, zavolal si mě do ředitelny a oznámil mi, že od příštího týdne odcházím na školu do Hrádku nad Nisou. Ještě toho večera jsem řekl Karlu Čtveráčkovi, že místo na OKS беру. A těch pět roků pak patřilo spolu se studentskými lety k nešťastnějšímu období mého života. Tak trochu mimo dohled oficiálních orgánů se zde podařilo uskutečnit několik výstav předních tvůrců, kteří měli jinde problémy. Namátkou připomenu dnes už klasiky Michaela Rittsteina, Václava Bláhu, Jiřího Načeradského, Jaroslava Šerých a také místní výtvarníky, třeba Václava Bendu, Jiřího Dostála, Zbyňka Kubánka... Na tyto výstavy jezdili i zájemci z Prahy, kde nemohli něco takového vidět.

To učitelství ve mně ale zůstalo. Zpracoval jsem třeba přednášky o kompozici, ke kterým se občas vracím a vylepšuji je. Zatím jsem neměl příležitost je uplatnit, ale věřím, že v šuplíku neskončí.

Můžeš nám něco říct o časopise *Proměny*, který jsi založil a vedl?

Na to rád vzpomínám, protože tehdy vlastně začala moje nakladatelská činnost. V Okresním kulturním středisku, kde jsem pracoval, se mj. scházeli i začí-

nající literáti, kteří neměli kde publikovat. A neprofesionální výtvarníci rovněž postrádali možnost vidět svá díla někde vytištěná. Tak jsme to dali dohromady a vznikl bulletin mladých tvůrců *Proměny*. Později dostal název *Cesty*. V té šrouby utažené a pokřivené době představovalo těch několik sešitků něco nevídaného. Někteří tehdejší přispěvatelé mají dnes za sebou už několik vydaných knih, např. Milan Exner, Milan Hrabal nebo Jan Šebelka.

Od té doby mnohé překážky padly, ale i deset Kalmanachů je na současné poměry pozoruhodný počín. Pro mě je to vlastně jakési pokračování původních snah, samozřejmě na úplně jiné úrovni. Jsem rád, že u toho mohu být.

Přitahovalo tě členství v nějaké výtvarné skupině, či spíše tvůrčí samota?

Sedmdesátá léta výtvarným skupinám příliš nepřála. A já jako nečlen Svazu československých výtvarných umělců jsem ani v žádné oficiální skupině být nemohl. K přímé konfrontaci s profesionály tak došlo až díky bratřím Hůlům, kteří ve svém domě v Kostelci nad Černými lesy dali vzniknout jednomu z významných středisek neoficiální výtvarné scény. Mě tam „protlačila“ Marie Blabolilová. Nebyla to žádná sláva, ale já tuhle zkoušku ohněm potřeboval a jsem za ni vděčný. Vzory samozřejmě byly, ale vlastní cestu jsem si musel najít sám a vysestět to doma v ateliéru.

Z cyklu *Dvanáct do tuctu*: *Vidlice (Trojka)*, *Devět trnů (Devítka)*, 1995, lept a suchá jehla, 840 × 490 mm.

Na tvé tvorbě je zajímavá určitá dvoupólovost. Měl jsi období poetického krajinářství (motivy Jizerských hor, Krkonoš, Lineární etudy atd.), ale i období razantních dynamických konstrukcí, často s ponurým nebo dramatickým světlem, které podněcuje apokalyptické představy o opuštěných ocelových stavbách.

Byl to hodně klikatý vývoj. V počátcích jsem se dlouho zabýval figurální tvorbou. Na vojně uprostřed brdských lesů převládala krajina, kterou jsem pak postupně redukoval na charakteristické detaily. Tehdy mě silně ovlivnil Ladislav Čepelák. Další redukci jsem dospěl až k abstrakci. Patřím k těm, kteří – možná trochu staromódně – považují výtvarné dílo za jakýsi koncentrát, co nejsilnější extrakt námětu s maximální účinností. Proto ta exprese. Docela bych si přál třeba k sedmdesátinám uspořádat nějakou retrospektivní výstavu, abych onu cestu, kterou jsem prošel, mohl jednou vidět v celé posloupnosti.

Málokdo ví, že ses věnoval také malířství. Donnívám se, že je nejvyšší čas se o této kapitole tvé tvorby zmínit.

Namaloval jsem více než stovku obrazů, ale moc mi z nich nezbylo. Byly to paralely k mým grafikám. V roce 1981 jsem toho ale nechal. V Naivním di-

vadle jsem vystavil část cyklu *Země* (celkem 20 malých pláten 30 × 30 cm), ale to, co bylo v noci pod žárovkou dobré až magické, denní světlo úplně rozklížilo. Po poradě s Pavlem Šulcem, který mou tvorbu znal a věděl, že se s barvou trochu peru, jsem se rozhodl soustředit všechny síly jen na grafiku.

Patrně nejpočetnějším grafickým cyklem jsou Klece...

Ano, to je přelomová série. Dokonce i tím, že mi otevřela vysněné přijetí do Svazu výtvarných umělců, který paradoxně krátce nato po listopadu 1989 zrušili. Nebudu nikomu ukazovat, že v té první kleci ještě létali ptáci. Ale brzy se z toho stala zcela abstraktní záležitost na téma uvnitř a vně. Je to nosný námět umožňující mnoho variací. Myslím, že tehdy jsem se opravdu našel. Čirou shodou okolností se klece s otevřenými dvířky perfektně hodily do přehlídky s názvem Symbol svobody – Československo '90 v Los Angeles.

Která grafická technika je tvá nejoblíbenější, resp. která je schopna nejlépe vyjádřit to, co potřebuješ sdělit?

Jak už bylo řečeno v úvodu, jsou to techniky tisku z hloubky. Taková úžasná škála valérů a struktur se nedá jinak docílit. Poslední dobou je to také kresba

Z cyklu *Dvanáct do tuctu*: *Vidlice (Trojka)*, *Devět trnů (Devítka)*, 1995, 840 × 490 mm.

Oblouk, 1999, lept, 100 × 150 cm.

uhlem na přírodní papír. Její hloubka černá a samotnost přechodů je stejně bohatá. A hlavně: kresba netrvá tak dlouho, čas se mi krátí.

Poslední dobou jsi zabrousil i na pole fotografie. Čím se v současnosti zabýváš?

Skvělým fotografickým spolupracovníkům – Karlu Doškovi a Šimonu Pikousovi – vlastně jen připravuji, co mají nasnímat. Skoro by to mohlo vypadat, že je využívám jen jako dokumentátory, ale opak je pravdou. Jsou to umělci a vždy do záběru přidávají něco navíc, co by se mně samotnému asi nepovedlo. Proto je důsledně uvádím jako spoluautory.

Námětem je stejně jako v uhlových kresbách především vizualizace síly, napětí a toku energií. V abstrahování skutečnosti jsem se tak dostal až na samu mez, kdy se pokouším zobrazovat neviditelné. Síla se může projevit třeba vychýlením napjatého provázku, změnou pohybu kulečnickové koule, která narazila na mantinel, zalomením čáry. Zviditelňuje se různými deformacemi, které mě zajímají a které zvýrazňují. Prohnutá síť prozrazuje tíhu nějakého tělesa, aniž byste ho museli nakreslit. Všudypřítomná gravitace má zas na svědomí rotaci kolem hmotného středu. I když z kruhu nakreslíte jen část oblouku, je každému jasné, kudy by měl pokračovat a kde se nachází střed neúplné kružnice. Tím se v poslední době zabývám, našel jsem si v tom námět, který ještě nebyl vyčerpán, takže bych i mohl přijít s něčím novým.

Vím, že relativně mnoho času trávíš tím, že důkladně poznáváš umění v různých evropských zemích. Promítly se někdy tyto cesty do tvé volné tvorby?

Po první návštěvě Paříže vznikl cyklus kvašů a drobných grafik *Paříž*. Nad a Řeháková z Oblastní galerie nad tím jen protáhla obličej: „No jo, to známe, malíři na cestách.“ Ale já se s tím zážitkem musel nějak výtvarně vypořádat, nestydím se za to, ale raději ty věci moc neukazuji. Později na mě silně zapůsobil Balt. Po návštěvě Rujány vznikl cyklus *Nekonečné proměny moře*. To už je téměř abstraktní záležitost založená v podstatě jen na kontaktu a prolínání živlů – vzduchu, vody a země. Ten jsem vystavil několikrát. K další přímé inspiraci cizinou už nedošlo.

Po různých výstavách moderního umění, třeba na benátské bienále nebo na Dokumenta v Kasselu, jezdím proto, abych neztratil kontakt s vývojem současného umění. Spíše ale zjišťuji, že mi ujíždí vlak, že jsem zůstal příliš zakotven v době, která odchází.

Ilustroval jsi také několik knih, máš nějakého literárního oblíbence?

Nejsem rozený ilustrátor, ale myslím si, že i pro zavedené umělce je svátkem, když si mohou sami vybrat dílo, které doprovodí, tedy svého literárního oblíbence. Já se na ilustraci dívám trochu jinak. Nemám rád, když je vedle textu „služka podává čaj“ nakreslena služka podávající čaj. Víc se mi líbí paralela, kdy si výtvarný doprovod běží svou cestou vedle literární linie a jen někde se jí lehce dotkne. V tom jsme se shodli s Milanem Exnerem, jemuž se líbily moje grafiky a přál si je mít ve svých knihách. Pro titul *Lakuna* to byly tisky z cyklu *Nekonečné proměny moře*, pro *Zoufalství* cyklus *Architektury* a pro *Faust letí do nového světa* výběr z *Kleci*. Tím se ale

Unisono, 2001, uhel na sololitu, 124 × 182 cm.

Bodlinovník, 1999, uhel na recyklovaném papíře, 120 × 80 cm.

možnosti hotových sérií grafik vyčerpaly. A protože jsme oba chtěli ve vzájemné spolupráci pokračovat, musel jsem u další knihy vytvořit ilustrace přímo na míru. Naštěstí má novela *Rádlův synovec* výtvarně uchopitelnou podstatu. Zjednodušeně řečeno se jedná o příběh vědce, který nad odkrytými základy starého divadla začíná snovat čistě teoretickou konstrukci o tom, co a jak se zde hrálo, jak divadlo fungovalo. Jeho závěry jsou samozřejmě chiméra, která má se skutečností pramálo společného. A tento princip se stal základem série jemných tužkových kreseb. V dolní části je pevný reálný tvar, který se výše opakuje znovu, ale už jen v rozmlžené podobě. Také další kniha *Biblické humoresky aneb Mezi mansiony* se dala výtvarně uchopit. Pojednává o středověkém divadle, jež se nehrálo na stabilní scéně s kulisami, ale herci přecházeli mezi jednotlivými „domečky“ zvanými mansiony, jež charakterizovaly určité prostředí. Vytvořil jsem cyklus uhlových kreseb s různými sestavami poloabstraktních skříní-mansionů, nad nimiž je rozprostřeno jakési jemné předivo – myšlenka, duchovno, poslání hry, vztahy, cokoli z toho chcete. Mám rád nejednoznačnost/mnohoznačnost, která ponechává prostor divákovi fantazii.

Zatím poslední Exnerova kniha s názvem *Čtvrtá návštěva u Smerďakova* už v sobě

Vajíčka, 2003, uhel na recyklovaném papíře, 110 × 350 cm.

podobné vodítko nemá. Je rovněž o divadle a pojednává o těžkém údělu hrdinů Dostojevského románu *Bratři Karamazovi* (ukázka vyšla v předchozím Kalmanachu). V tomto případě musela nastoupit symbolika osudových životních zvrátů, bylo tedy nutné zvolit úplně jiný přístup, než jaký jsem dosud uplatňoval. Po desetiletích došlo dokonce znovu i na figuru. Ale jsem rád za tuto výzvu a v době tohoto rozhovoru dokončuji sérii uhlových kreseb.

Loni vyšla básnická sbírka Mileny Hercikové *Střípky života*. Autorka mě sama oslovila a mně byly její život bilancující verše blízké. Doprovodil jsem je abstraktní koláží z předchozích grafík, vlastně také takovými střípky.

Jaký máš vztah k současnému umění? Václav Kiml (1925–2013) řekl, že posláním umění není ukazovat hrůzy, které mohou v životě nastat, ale

tvořit život nový, vytvářet něco, co umožní lidem šťastně žít – podobně jako architektura.

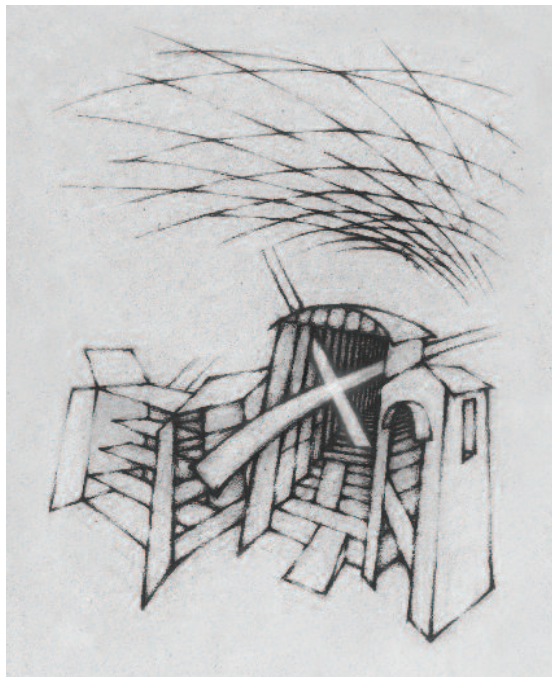
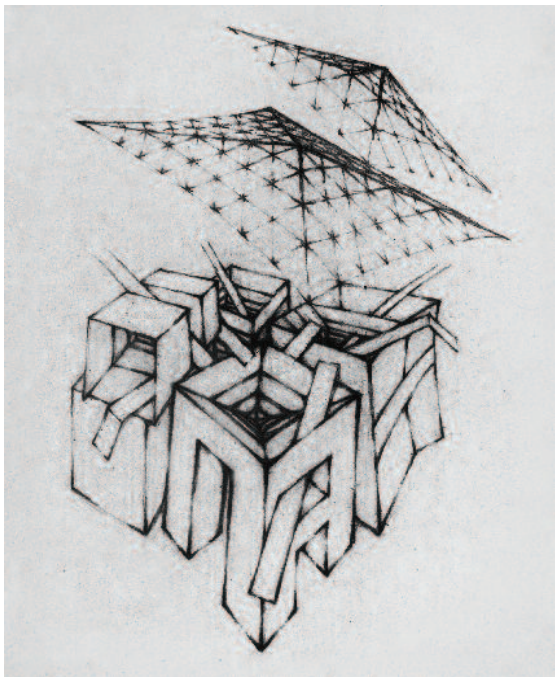
Pro mne je umění obrazem toho, co autor považuje za důležité, jak reaguje na okolní svět, co chce. Ať je to cokoliv, třeba i hrůza. Ale spolu se Skácelem říkám: „... chci jen, aby bolest opravdu bolela a slza byla slza.“

Když tě něco v životě zaujme, jsi schopen ponořit se do toho opravdu hluboko, viz několik svazků knih o Jizerských horách. Plným právem jsi za tuto kapitolu svého života dostal ocenění Jizerský krystal.

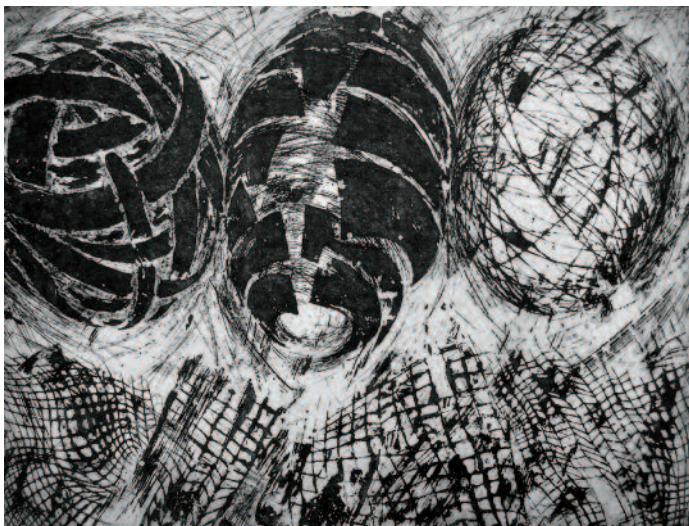
To byla tak trochu z nouze ctnost. Vadilo mi, že se po německých vlastivědci nenašel nikdo, kdo by v encyklopedické práci o našem kraji pokračoval. Za socialismu to bylo ještě pochopitelné, o novějších dějinách se objektivně psát nedalo, takže se do toho

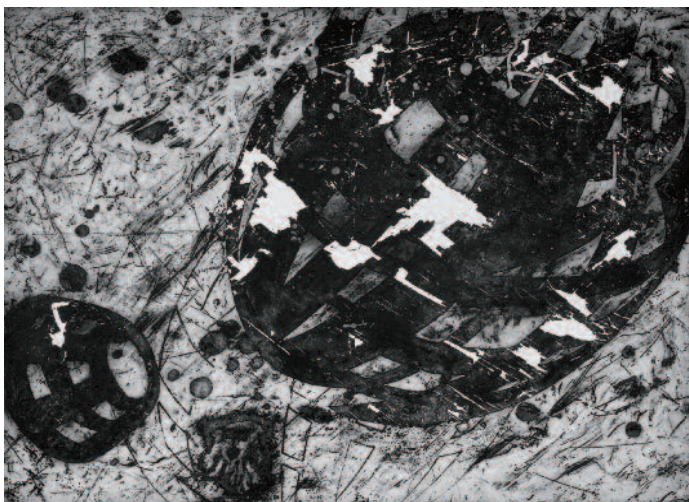
Proud, 2003, uhel na recyklovaném papíře, 110 × 165 cm.

Dvě ilustrace ke knize Milana Exnera *Biblické humoresky aneb Mezi mansiony*, 2014, uhel, recyklovaný papír.

Tři hlavy, 2012, lept, 63 × 80 cm.

Koš, 2012, lept, 63 × 80 cm.

nikomu nechtělo, ovšem přišel listopad a ono zase nic. Když o tom ti povolání, kteří měli takový úkol vlastně v popisu práce, stále jen dokola řečnili, tak mě ta neschopnost naštvála a tlustou *Knihu o Liberci* jsem sestavil a částečně i napsal sám. Neměl jsem žádné zkušenosti a stálo mě to hodně času a sil. Dokonce jsem to vypětí odmarodil. Zřejmě jsem ale nepoučitelný, protože také u edice o milovaných Jizerských horách jsem si představoval, že to bude úkol jen na pár let. Jen o přírodě už vyšly tři tlusté svazky – a to mě čeká ještě celý oddíl o společnosti.

Jsi ve věku, kdy se možná začínáš ohlížet po prožitém životě. Je něco, co bys ještě chtěl udělat?

Především chci dokončit edici knih o Jizerských horách. Další tři svazky (a doufám, že zůstane opravdu už jen u tří) se budou věnovat historii, kultuře, průmyslu, turistice a vůbec životu společnosti. Na začátku by mě nikdy nenapadlo, že se to tak rozroste. Zavařil jsem si tím na dlouhá léta. Ačkoliv přírodu a historii miluji, někdy už je to pro mě opravdu téměř nesnesitelná zátěž. Chtěl bych se ještě dožít toho, že budu něco dělat – třeba i knihu – v klidu a jen z čisté radosti. Dávám si také pozor, aby mi zůstal čas na výtvarnou tvorbu.

Děkuji za rozhovor a přeji ti, ať ještě dlouho inspiruješ lidi svou bohatou a různorodou tvořivostí.

Róža Domašcyna
Než odejdeš
(Z knihy Druhé světy)

„Počekaj,“ řekneš, když chceme odejít z domu. Zastavíš se a zkusíš se v předsíni podívat do zrcadla, které je vzhledem ke tvému současnému vzrůstu pověšené příliš vysoko.

„Rostu do země,“ zasměješ se.

Strčím klíč zpátky do kabelky, trošku netrpělivě, protože to znám: jak vytáhneš z kabelky jehlici, nasadíš ji nad ucho a přejedeš po hlavě podle čepečku. Prostě zasuneš drát mezi černé plátno a vlasy. Nebo lépe řečeno: černé plátno, svoji kůži a sporé nitky šedivých vlasů.

Ani vlásek nesmí vykukovat zpod čepečku. A přece tvé krátké šedivé vlasy stále znovu vylézají. Rovnáš je a uhlazuješ zpátky pod čepeček.

„Je to teď dobře?“

„Sluší ti to, mami.“

„Co to povídáš,“ namítneš, „jde o to, aby ty vlasy, které mi zůstaly, byly upravené.“

Tenhle pořádek je pro tebe důležitý. Ne kvůli ctižádosti, ne kvůli eleganci, ne proto, abys odpovídala nějakému ideálu, který neexistuje, ale abys sama sebe ujistila, že všechno je na svém místě. Je to něco, co patří k oblékání a co ses za ty desítky let naučila: pohyb upravování vlasů. Rozdělíš je pěšinkou a sčešeš dozadu, to znamená na každé straně kousek výš.

Tahle gesta rovnání – děláš je proto, že na tebe zírají?

Ne, nedívají se, spíš zírají, když jdeme po městě. Okukují tě a zaostřují fotoaparát. Spoušť cvakne a turista si myslí, že ukořistil turistickou trofej.

Ale turisté nevlastní nic, leda fotografii ženy, která se trošku jinak oblékla. Kdo se jinak obléká, toho si lidé všimnou, toho si zapamatují, ten má na sobě něco cizího.

Části, z nichž se skládá celek

Máš je stále po ruce, součásti oděvu, jemuž u nás v Lužici říkáme národní kroj. Jenže významově to příliš neodpovídá.

Vždyť jde o šaty, které tě provázejí po celý život. Oděv, který je vhodný i do práce, do těžké ruční práce v zemědělství. Tvůj oděv, všechny jeho části, musí v téhle zkoušce obstát každý den. Na tvém oděvu mohu pozorovat, co skutečně znamená „strojit se“, a to i dnes, kdy nás móda znovu a znovu zkouší něčím novým ovlivňovat a lákat k nakupování.

Tvůj oděv je odolný. Ne v obnošenosti, ale v užívání. Nosíš oděv, který nosila už babička a prababička. Ženy v rodině. Ženy na vsích v některých částech Lužice.

Spolu se součástmi oděvu tě obklopují jehlice, špendlíky – obyčejné i zavírací – kovová pletací jehlice, brože, lepenkové krabičky a především zrcadlo.

Po ruce je černý hedvábný čepeček s dýnkem vyšíváním nebo brokátovým, lehká stuha z čínské-
ho hedvábí, drobné naškrobené

součástky čepce vdané ženy – nabočnicki a čepc, široká „srbská“ a úzká „německá“ zástěra z pravého nebo také někdy z umělého hedvábí, svrchní sukně a pak spodnička: modrá nebo zelená, lemovaná širokou černou sametovou stuhou, dlouhá tmavá jupka a lehká barevná halenka s krátkými rukávy, světlý bavlněný šátek, který si vážeš v týle, a malý vlněný šátek se vzorem růží. Ten si vážeš přes čepeček se stuhou, když je zima.

Ve spodní přihrádce prádelníku uchováváš součásti, které „už skoro nenosíš“, jak říkáš. Sametový čepec se širokou naškrobenou černou krajkou, jež se nesmí ohýbat, a velkou bílou smuteční plachtu. Jen málo věcí už nemáš. Byly moc těžké, příliš spjaté s povahou práce, ruční práce. Těžké zástěry z pytloviny, neformné modré montérky, gumáky a dřeváky.

Dnes pracuješ na zahrádce v šatech z modernějších látek, které dobře schnou a které nemusíš žehlit. To odpovídá době, v níž jsou ženy kolem osmdesátky ty poslední, na nichž je každý den podle šatů poznat, že jsou to Lužické Srby.

S culifindou a motykou

Nikdy jsem neměla chuť si obléci tvé sukně. Nosila jsem jen zástěry z hrubého plátna anebo z pytloviny. Sahaly mi až přes kotníky, a tak jsem si je ohrnovala.

Jedna byla pro tebe a další pro mne. V zástěře z pytloviny jsme chodily sklízet řepu a mrkev, řezat kukuřici nebo v řádcích sbírat vyorané brambory. V zástěře z hrubého plátna jsme chodily obracet nebo kopit seno. Po škole jsem si ji uvazovala, když jsem chodila odštipovat klíčky z brambor, sypat brambory do pařáku, zatápnout pod ním, šťouchat brambory a mýt konve na mléko. Ty jsi krmila prasata, dojila krávy, mléko nalila do konví a nosila je na rampu.

A tak to zůstalo i po roce šedesátém, kdy vznikla zemědělská družstva.

Vstávala jsi brzy ráno. Uvázala sis světlý bavlněný šátek a sáhla po zástěře. Často jsi ji obrátila naruby, aby přední strana tak rychle nevybledla.

Šetřila jsi. Ale přesto jsme nikdy neměli dostatek.

Kdo neměl tolik dobytka, aby ho mohl odevzdat do družstva, musel místo něho dát našetřené peníze. A kdo neměl žádné, musel potřebnou sumu „odpracovat“.

Pracovaly jste za nepatrnou mzdu. Ženy z polní brigády v zimě ve stodolách navlékaly tabákové listy na nitě. Někdy i v té naší. A později v družstevních halách. Vítr foukal a tabákové girlandy se pohupovaly.

Od jara do pozdního podzimu jste každý všední den byly na poli. Máme fotografie, jak jste stavěly stoh. Pyramidu, jak jsem říkala. Egyptskou, jak jsem si myslela. Z balíků lisované slámy. Musely jste dělat ruku v ruce, aby se všechno nesespalo.

Autobus, který vás vozil na pole, jezdil o pár minut dřív než můj školní, na kterém bylo velkým bílým písmem napsáno „Johanna“.

Nastoupily jste do autobusu: v gumákách, pracovních šatech, s pláštěnkou a samozřejmě s brašnou, v níž byla hliníková krabice s namazaným chlebem a termoska s culifindou. Motyku si každá žena vozila z domova. Skupina stmelená krojem, jazykem, prací a svátky náboženské a vesnické pospolitosti.

Lužickosrbská a německá zástěra

Zástěry kuchařek ve škole byly dlouhé, bílé a pogumované. Když kuchařka vydávala jídlo, měla pod zástěrou lehkou halenku s krátkými rukávy. Byla ušitá jako ty tvoje. Ruka v krojové halence mi podala talíř.

Stejně jako kdysi učitelka ve školce. Ta chodila vždycky v kroji. S velkou mašlí z černé stuhy vzadu na čepečku. A se širokou zástěrou, „srbskou“, jak říkáš ty. Zástěra mi připomínala ty tvoje, ale tu její jsem si nikdy nezkusila.

Před jídlem jsme se ve školce modlili. Jednou do třídy přišli muži v kožených kabátech. Sundali kříž a vzali ho s sebou. Kříž ale dál visel na dávno neblížené stěně jako stín.

„Uniformu“, jak říkáš s úsměvem, nosíš, když si oblékneš halenku a zástěru se stejným vzorem nebo ze stejného materiálu. Nejvíc máš modrých.

Doma nosíš úzkou „německou“ zástěru. A stuhu dozadu na čepeček si vezmeš, jenom když jdeš z domu. Jakmile se vrátíš, stuhu smotáš a položíš ji peč-

livě na komodu. Svlékneš si halenku nebo jupku a vytáhneš ze skříně pletený svetr.

Uklidíš také malý vlněný šátek, který sis koupila na družstevním výletě v Čechách.

To bylo tenkrát, když ses učila číst a psát: lužickosrbsky a latinkou. Učila ses tajně z mých učebnic. Jednou jsi řekla novináře z Bielefeldu, že ses za to styděla. Ne proto, že ve tvých školních letech byla lužická srbsština zakázána, ale protože jsi mi nemohla pomáhat s domácími úkoly.

Čínské hedvábí a přilba z plastu

Jednou jsi mě oblékla do svého kroje, to mi bylo pět. Vesele jsem se v něm nakrucovala. Jednou jsem si ho oblékla sama, to mi bylo třicet, a cítila jsem se jako v přestrojení.

Jako ty tehdy, když jsi kvůli práci na kombajnu chodila v montérkách. V montérkách s laclem z tuhé modrého plátna. To byl předpis.

Traktorista a vedoucí brigády určovali rychlost strojů a tím i práce. Policajt ti dal řidičák na moped.

Jela jsi s vykasanou sukni. Na hlavě černou stuhu z čínského hedvábí. Oba dolní konce stuhy a zástěru jsi zastrčila za sukni, aby je vítr nemohl vytáhnout. Teď už nejezdíš. Ne proto, že se ti při takovém ježdění něco přihodilo. Před lety několik starších žen podalo prosbu zemské vládě. Prosily, aby na cestách mezi lužickosrbskými vesnicemi mohly jezdit bez přilby. Říkalo se, že odpovědný ministr se nad tou prosbou chechtal tak, až dostal křeč.

Ale tehdejší kuchařka z mé školy takhle jezdí ještě teď: na mopedu, v čepečku se stuhou oběma konci zastrčenou za sukni.

Kroj znamená jazyk

Kroj a jazyk znamenají odlišnost: v době nacismu to byl jazyk, který chtěli odstranit. V době NDR kraj znamenal katolické, reakční, zastaralé – ale jazyk, slovanský jazyk, oficiálně tolerovali. Třebaže školy typu A s lužickosrbskou vyučovací řečí brzy zanikly. Dnes jsou z velké části zrušené a oblečení a jazyk znamenají cizost.

Je na tobě vidět, že jsi cizí. Na mně už ne, protože matky tvé generace své dcery do krojů neoblékaly. Po válce proto, že jich nebylo dost, později chtěly, aby dcery nebyly nápadné: kdo nevyčnívá, nepřijde tak snadno k úrazu.

Moje první šaty byly ušity z dobře zachovaného kusu babiččiny sukne. Později jsem chodila v zástěrách a tepláčkách.

V neděli odpoledne to byla bílá zástěra s varhánky, kterou jsem si uvázala na tepláky. Školačky z Nikopole na Ukrajině, s nimiž jsem si dopisovala, byly na fotografiích ve školních uniformách. Jejich zástěry vypadaly jako moje nedělní.

Mezi jazykem a krojem je pro tebe a tvou generaci pevné pouto. Jen v nedalekých městečkách a vesnicích, kde lidé chodili pracovat do hnědouhelných dolů, se vlastní jazyk ztratil už za mého dětství. Kraj

byl tím jediným, podle čeho jsem rozeznala, že jsou ženy odjinud. Mnohé jej pak odložily. Dnes se kroj často užívá jako prostý znak regionu, a k tomu jazyk není nutný.

Upletené a obšité

Určité tvoje pohyby jsou navždy spojeny s krojem.

Když si prohlížím snímky, na nichž jsi fotografovaná venku, vidím tě stále s týmž gestem. Držíš ruku za zády.

Ne proto, že jsi ji chtěla schovat. Tou rukou si přidržuješ stuhu od čepečku, aby ji vítr nezvedl, když tě fotografují.

Vzpomínám si na církevní svátek, kdy jsem se strojila za družičku. Na prsou jsem měla zelenobílou síťku ze stovek malíčkových skleněných korálků. Pod ní „šňůru“ – náhrdelník se stříbrnými a zlatými mincemi, které babička dlouho hromadila ve skřínce: toлары císaře Viléma I., Bismarckovy toлары, toлары zvláštní ražby a říšské feniky. Těžké mince.

Ve tři ráno jsem vstala a šla k oblékačce krojů. Vlasy jsem měla učesané na pěšinku. Oblékačka mi je učesala ještě jednou a splekla do copů se zapletenou zelenou stužkou. Potom copy stočila v týle do kolečka, to prošila pevnou nití a obšila zelenou stužkou. Stuha měla totiž držet přímo na hlavě!

Když seděla, tahalo to. Bolelo. Měla jsem to vydržet. Vydržela jsem.

Tvoje vlasy voní po látce tvého čepečku. To znamená, že tvoje čepečky voní po tvých vlasech. Patří k tobě. Jsi trpělivá, když ti suším vlasy fénem. Směješ se, když ti foukám zezadu na krk. Vezmeš hřebec, učísneš si pěšinku a spleteš vlasy do dvou utažených copů. Schováš je pod čepeček.

Dneska to jsou šedivé cůpky. A vlasy vylézají zpod čepečku.

Vezmeš pletací drát a zastrkáš vlasy zpátky pod čepeček, na spánky zasuneš naškrobené bílé *nabočniky* a pod bradu *čepce* – napevno sešitou mašli ze stejné látky a vyšívaného hedvábí. Hotovo! Tuhé plátno skryje malý podbradek.

Málo užívaná slova

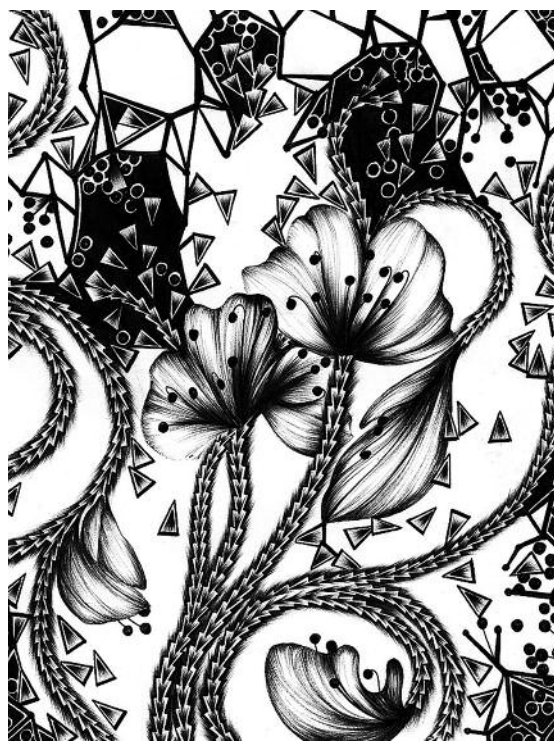
V těch letech k nám jezdil na kole chlapec z blízkého městečka, aby pro svou matku a sousedky koupil „mašky a plíčky“.

Stála jsem za záclonou a sledovala, jak to vyslovoval: „Teto, máte mašky a plíčky?“

U nás takhle *čepci* a *nabočnikům* nikdo neříkal. Ale věděli jsme, co chce, a ta dvě slova se v oné farnosti užívají dodnes.

Samozřejmě, že jsi je měla, vždyť tvoje švagrová byla vyšivačka a švadlena, která přes tebe prodávala své výrobky. Vozila je k nám v krabičkách. A plné krabičky použitých brala s sebou, aby je vyprala, naškrobila a vyžehlila.

Dnes si pereš a škrobíš *čepce* sama. A když mi otevřeš krabičku, podle čerstvé vůně poznám, že patří k tobě. Čerstvě vonící ruční práce ve starých krabič-

kách od bonbónů, jež máš ještě od švagrové. Ta je dostávala od příbuzných z Hannoveru.

Ovšemže plné

Ve větší krabici uchovávaš sametový čepeček s širokou škrobenou černou krajkou. Když si čepec nasadíš, krajka orámuje tvář. V tomhle čepečku jsi byla za starosvatku, za kmotru. Když jsi nebyla doma, vzala jsem si tuhle vzácnost z krabice. Učesala jsem se stejně jako ty a nasadila si čepeček s krajkou, *nabočniky* a *čepcem*. Podívala jsem se do zrcadla, zavřela oči a představila si, že jsem ty.

V tomhle čepečku jsem se dívala z okna, když kolem na tancích projížděli po cvičení sovětští vojáci. „Děvočka, děvočka!“ volali a mávali na mě. Byli o málo starší než já. Mávala jsem taky.

Tenkrát jsi mi ještě neřekla, že právě v téhle místnosti, pod tímhle oknem, po válce ruští vojáci znásilnili tvou starší sestru. Sestru, která chodila v kroji až do smrti.

Co ještě nosíš

Na mši chodíš v černém, jak říkáš, o Vánocích a velkých svátcích.

To znamená s tmavou zástěrou. Jinak nosíš barevnější.

A v černém chodíš, když držíš smutek.

„Matka drží smutek za dítě tak dlouho, jak dlouho je nosila pod srdcem.“

Ale smutek je bílý a černý.

Bílou čelenku a smuteční plachtu máš ještě v prádelníku.

„To už nenesím!“

Cestu za pohřebním vozem, který vzl na hřbitov dědu a bratra, mám od dětství spojenou s bílou smuteční plachtou, která tě zahalila téměř celou. Zakry-

la i mě, když jsem se tě držela a pozorovala svíčku ve tvé ruce. Nemohla jsem se ti podívat do tváře. Byla schoulená do plachty.

„Takhle už tady žádná nechodí.“

Do Salcburku jsi se mnou jela v lehké široké zástěře, dlouhé sukni lemované portou, s černou mašlí na čepečku a vyšívaným šátkem přes ramena a prsa, takzvaně „nalehko“. V kavárně tě oslovila nějaká žena: „Mám v almaře devět kompletních krojů,“ řekla.

„Já mám v almaře jenom kroje,“ odpověděla jsi jí.

Když jsme byli u Baltského moře, starala ses, jak budou reagovat spolucestující. Poznali, že jsi Lužická Srbka, chtěli vědět, jak se zdobí kraslice.

„My jsme doma vajíčka nemalovali,“ dodala jsi.

Lidé ze vzdálené vesnice, kteří byli na výletě s námi, ti vyprávěli, že jejich babička ještě také chodila v kroji.

Jen v Kühlungsbornu, u moře, začal kdosi nadávat na cizince.

„A kde jste se tady vzala vy?“ ptal se.

„Budeme prostě dělat, jako bychom mu nerozuměly,“ špitla jsem rozhořčeně.

Zůstala jsi klidná. Vždycky zůstaneš klidná, zkusíš vysvětlit, že nejsi v Německu cizí. Že jsi prostě žena, která se ustrojila na cestu do města.

Ohlédnutí do zrcadla

Podíváš se do zrcadla. Přijela jsi do města v „uniformě“ a se stuhou na čepečku. Jsi nápadná.

Snad proto, že máš halenku a zástěru ještě z té látky, které se říkalo Präsent 20 a která byla v sedmdesátých letech ta nejlepší. Takovou najdeš asi už jenom v truhlách s kroji šitými doma.

Ještě než švadlena začala šít kroj, každou ženu změřila a poradila jí při nákupu látky. Upozornila ji na obchody, kde prodávali dobré hedvábí, kde měli hedvábnou nit, která se hodila do barvy, a modré knoflíky k modré halence.

Jeden takový obchod ve městě ještě máme. Tvoje švadlena je po smrti. Ale nový kroj si už šít nedáš. Sousedka, také švadlena, i když šije spíš šaty a kostýmy, ti příliš široký kroj zúží. A v halenkách udělá záševky.

„To mi stačí. To mi vydrží!“

Z babiččiných zástěr jsem si zkusila ušít šaty. Nosila jsem k nim kolem krku „lišku“. Kozíšek jsem rozstříhala. Lemy vatovaného kabátku, krajky, porty a hedvábné sametky jsem navinula na papírovou trubičku a schovala.

Když majitelka kroje umře, její kroj se dědí. A ty máš dneska plnou almaru a prádelník.

„Nikdy jsem neměla tolik šatů,“ říkáš. „Podívej, tohle jsou zástěry od sestry. Tahle široká je od sestřence, tahle od švagrové a tenhle špenzr mám po spolužačce.“

„Sluší ti to,“ odpovídám a cinkám klíči, abych tě zkusila odvést od zrcadla.

„Co děláš s mými kroji, když tu nejsem?“

Mlčím.

Jehlice se mihne mezi tvou hlavou a látkou čepečku.

„Mami, mami, máš pod čepečkem uši?“ ptala jsem se jako dítě.

„To víš, že mám.“

Večer, když sis čepeček sundala, uviděla jsem dvě malé bledé uši jako z porcelánu, přitisknuté těsně k hlavě.

„Mami, můžu si na ně sáhnout?“

„To víš, že ano.“

„Ulomí se.“

„Neulomí.“

„Proč jsou tak těsně přimáčknuté k hlavě?“

„Jsou tak vytvarované od čepečku.“

„Proč nenosíš vlasy rozpuštěné? Máš tak krásné kudrnaté vlasy!“

„Když je češu, tak si je přece rozpustím.“

„Nech je někdy profouknout větříčkem. Cítit vtr ve vlasech – ty vůbec nevíš, jak je to krásné.“

„Ale ano, vím to.“

„A proč sis schovala vlasy do čepečku?“

„Protože tak se to pro mě patří.“

Podíváš se ještě jednou do zrcadla. Jestli čepc dobře sedí, jestli jsou nabočnicki ve stejné a správné úrovni, jestli je pěšinka přesně uprostřed, jestli je čepeček pevně uvázaný a jestli jsou mašle stuhly správně zahnuté dozadu.

Než odejdeš, podíváš se do zrcadla.

(z hornolužické srbštiny přeložil Milan Hrabal, ilustrace: Lenka Vaňková)

RÓŽA DOMAŠCYNÁ (nar. 11. 8. 1951 v Sernjanech/něm. Zerna/ – Sasko, SRN). Jedna z nejznámějších současných lužickosrbských spisovatelek. Knižně vydala mj. šest sbírek v lužické srbštině (nejnovější je *Štož ci wětřik z ruki wěje* z roku 2012) a několik knih v němčině (mj. *Ort der erdung* a *Der Hase im Ärmel*, obě z roku 2011). Vedle poezie píše črty, divadelní hry a eseje. Za svou tvorbu získala mj. cenu Čišinského (1995), cenu Anny Seghersové (1998), cenu Evelyn Encelotové (2003). Významná je její překladatelská činnost, do hornolužické srbštiny přeložila mj. Máchův *Máj* (*Máj/Meja*, 2010). V českých překladech jí vyšel mj. cyklus črt *Kočiči čarování* (2004), výbor z její poezie *Obrazy ze slov* byl zařazen do antologie *Jazyk, jimž porozumíš větru* (2007).

Les v mlze

Závoje par, které se rozkládají nad našimi horskými lesy v podzimní čas, mají něco zprostředkujícího. Křiklavé odstíny zvadlého listí pak vypadají tlumeněji a zachmušené hrozivé temno smrkových svahů ustupuje tlumené modři. Lesnaté polštáře výšin dostanou měkký sametový nádech a brázdy dolin z nich vystupují jako klikaté pruhy.

Dokonce i kouř dřevorubeckých ohýnků se jen s potížemi probouje těmito parami. Podobnou měkkost shledáš pak nad vlnami lesů, když padají do závoju brzkého rána. Ale tyto pomíjivé obaly mizí před stoupajícím sluncem.

Jiné to je, když se nad hřbety připlazí šedá pára a zahájí zvláštní hrátky mezi temnotou lesních ploch, pestrým podzimním listím a vybledlou travou pasek, a zase jinak, když se živě přemísťuje, tu a tam uvolní věneček vrchů nebo oslnivý obláček nad horizontem či tmavý skalnatý hrot. A pak v mžiku sklouzne až do samé hloubi údolí, stane se průsvitnou a již nic neskrývá, jen halí a les vypadá, jako by vystoupil z říše snů, na niž si ještě po probuzení vzpomínáme.

Mezitím ještě klesne na lesy modrý opar včerejších bouřek a přisaje se do jehličí, které se zaskví malinkými perličkami kapek.

Balíky par jeden za druhým přelezou horské hřebeny a možná spustí i dešťový závěs. Ostré obrysy se rozplíznou a barvy se sdruží. Pak možná vítr prorazí mezeru do té šedi, takže z ní vyrazí temná červeň a k závoji par ještě přiloží závoj světla.

Dnes se ještě rýsují těžké masy hřebenů pod pokrývkou mraků, které jen tu a tam nechají na ně spadnout obrubu z par. Brzy se zdá, jako by nutil ten strhující šedý proud páry údolní mlhu k sobě nahoru, tak stoupají její závoje po svazích vzhůru. Vítr si z nich tvaruje všelijaké postavy, zase je rozfoukává a tak se vznášejí nad vrcholky stromů, jako kouř z tisíců milřů. Brzy se ale topí haluze v mlze. Ještě prosvítají hustě zavětvené koruny stromů závojem, ale ty řídké v něm skoro mizí. Co stojí jednotlivě vedle sebe, srůstá do hrud a balíků a ze závojových věb se vynořují jen ostře hrotité vrcholky jako pichlavé hřebeny předpotopných zvířat, která se tu shromáždila a zkameněla. A když se někde z těch šedavých vln vynoří okraj lesa, pak obstoupí žalem ztemnělé skupinky stromů to hřbitovní pole, které připravil dřevorubec lesu. Kmeny zbavené kůry trochu prosvítají mezi zelenými kopami roští a hněd' jehličím pokryté země propojí vše.

Někdy je mlha i svévolná a posune mléčnou lavici do poloviny vrchů, ponechá ale volný protiklad tma-

Gustav Leutelt

Píseň o lese

vých lesnatých hřebenů nahoře a zelených lučin osídlených ploch dole. Do toho vrazí poryv větru a bílé rozhraní se roztrpí do kousičků vaty, které zprůhlední a rozplynou se.

V otevřené večerní bráně slunce se pak střídá jas a blednutí, jak se páry chtějí nadýmat nebo mizet. A lesnatá úbočí se rozsvěcuje nebo upadají do temna podle průběhu hry.

Trvanlivější jsou těžké podzimní mlhy, při jejichž postupu víří zvadlé bukové listí. V šachtě cesty mezi kmeny stromů se zahustí před tebou a za tebou, jen tvé okolí se zdá býti volným.

A něco padá, co nezahaluje, jen zatemňuje a je zřetelné jen podle příležitostného zásvitu. Stříkavé kapičky tikají na tvých tvářích – blíží se dešť. Jehličky smrků zadržují dlouho vlhkost, ale lístky buků ji neudrží. Tu a tam sebou lístek osvobozeně švihne a vylije svůj mok na hlavy stébel pod ním.

Nad tebou šed' jako mlha sama. Nemůžeš si vymyslet větší protiklad, než zahrocený vrchol smrku před tou

šedou tabulí deštivého nebe, ale přece jedno v druhé harmonicky zapadá tak, že na tom zálibně spočinou tvé oči.

Když se ale v zimě sněhová pole pasek podobají něžně modrým soukenným pruhům, vzduch mezi bíle zachumlanými stromy nechce nést zvuk a každý pohyb zdánlivě vázne již při svém vzniku, když pak vítr nesoucí tání rozpouští sníh a vede jej k vlnám, pak se položí opar nad naše lesní kotlinky jako olověné víko na rakev. V popředí ještě vidíš potok zbavený ledu inkoustově černý, postupně bledne víc a víc a nakonec se zdá, že ho do sebe vsála a přijala mlha.

Šumění lesa

V korunách stromů dalekých plání vidíš přilétat vítr dřívě, než ho ucítíš. Nejprve se zakymácejí břízy, pak se zavlní koruny buků a zamávají napjaté paže smrků. Ucho ještě nic neslyší; tichý pohyb vzduchu právě jen vnímáš. Potom se něco mihne, zadržovaný nádech, jako vydechnutí milovaných rtů. Pak všechno zase překryje mlčení až na písničku krve v uchu. A pak na tebe zaútočí nápor větru. Tiché zavanutí proti čelu, zabublání v uchu a pak stéká dolů po tváři jako mazlivý proud. Jak se vrací zpět, slyšíš jeho zvuk táhnout do dále a ještě nasloucháš do chvíle, dokud poslední vibrace neutopí ve svistu přicházejícího větru. A pak tě přelijí vzdušné vlny úplně a přinesou ti vůni svízele a pryskyřičného dechu stromů. Na zemi jsou v pohybu stíny, traviny a keřičky borůvčí.

Jak z lesů stoupá šumění a zase klesá zpět, jak stále znovu přichází a odchází, vnáší trpělivě svou vy-

Arnold Hartig: medaile k sedmdesátinám G. Leutelta.

trvalost do tvé mysli a uklidňuje bouře v srdci. Když už věříš, že svištění pominulo, přijde zpět dvakrát silněji a jeho dech obrátí listy topolů světlými ruby vzhůru.

Sem tam zahvízdá do slavnostního, vážného šumu hbitý větřík, nebo zakručí rozzlobená větev. Někdy se podaří pěnkavě vyrazit ještě hlasitější pokřik a pak se spojí šumění, hvízdání a skřípání, aby ho přehlušilo. Mezitím si chtějí staré stromy konečně odpočinout a zadrží dech, jen na chvíli, že uslyšíš bzučet dokonce čmeláky a mouchy; ale potom se zachvějí vrcholky znovu a zapojí se do rytmu a tkalcování lesa počne znovu.

V tom šumění se skrývá jak ono hedvábné šustění vlajících stvolů lipnice na pasekách, tak i sténání rozdírajících se větví, šplouchání potůčků, a sotva se podaří i jen na okamžik oddělit od něj tlukot datla, chechtání sojek nebo volání kukačky. Koruny stromů dokonce rozkmitávají šumění ještě víc a věnují se té věci s důrazem, jako horliví utěšitelé.

Ráno, sotva se ztratí ztuhlost spících tvarů, proběhne vítr drsně lesem a přinutí štíhlé smrky k pokorné pokloně před vycházejícím sluncem. Jako ještěrky probíhají jeho krátké poryvy houštím. A skončí-li tento první přepad a stromy odpočívají opět v upevněném společenství, tu doznívá ve vzduchu ještě nepatrný svist jehličí a tiché záchvěvy zatřepou březovými lístky. Potom se počnou opět koruny smrků kymáčet a ranní chorál lesa započiná, od hřebenů do úžlabin a od potoků k výšinám. Klidně přeskakuje od jedné strany údolí k druhé, tu zmírá, onde vychrlí a rozplyne se v dálkách.

Když přijde poledne, sluneční svit se vesele rozlije nad korunami a odhání stíny mraků. Moc slunečního tepla uvolňuje tělo, šumění uspává a nad lesy se rozprostře blažené spokojené snění.

Když se stíny začnou prodlužovat a slunce se sklání k západu, pak se zdá, že stromy zadržují dech, aby zíraly do nádhery večerního nebe.

Zlatavý závoj světla seshora zdánlivě zploští milióny vrcholků stromů a chce z nich snad vymazat veškerou tělesnost.

Když záření zmizí, pak se šumění vrátí, všechno to větvoří kolem nás začne gestikulovat a mávat, a les se nadechne ještě posledními, hlubokými nádechy, než usne. V noci ale stále pokračuje protékání a plynutí vod a také lesní prameny si mumlají dál, jako hlasy podzemích hlubin, které touží vzhůru ke světlu.

Není lehké vyjádřit, co víc zatěžuje mysl; tmavý, do sebe uzavřený podzimní zástup mraků nahoře nebo ten výšiny pokrývající, do dálky se táhnoucí, stíny obtížený tmavý les. Zahaleny jsou nebeské brány a tam, odkud jindy vyvěrá výheň večerního slunce, odtud se plazí proud par. Všechny lesy okolo hučí a spílají těm šedým netvorům, které jim berou světlo, slunce a krásu.

Je to také něco jiného, slyšet šumění z výšin a sledovat jeho pomalý postup, nebo být jím obklopen.

To šumí a hučí a bouří okolo nás jako mořský příboj. Nesmírná hmota lesa, která vystoupila z útroh hor, křičí, jako by jásala nad nabytou svobodou žít na vzduchu a ve světle; má hodně mocný dech a vyžene človíčkovi, který utekl do lesního klína, všechny nepotřebné mouchy z hlavy. Hluk a rámus velkoměst, který stoupá k nebi jako výhružné bručení netvora, je ničím proti množství tónů, které naplňují horský les. A přece, jak jemně vplývají do tvé duše, zatímco ty první otupují a rozrušují nervy.

Jen jedině je silnější než vichřivé hučení lesa: úderné bití hromu v divokém víru bouře.

(přeložila Christa Petrásková)

GUSTAV LEUTELT (21. září 1860, Josefův Důl-Antonínov – 17. února 1947, Seebergen).

Gustav Leutelt se narodil v Antonínově na horní Kamenici, v místě, se kterým byl po celý svůj život niterně spojen. Jeho otec Johann Michael Leutelt pocházel z kraje Lužických hor, z Jitavy u Jablonného v Podještědí. Johann byl nejmladší a také nejslabší synek drobného sedláka, který nemohl převzít hospodářství a byl proto předurčen stát se učitelem. Po absolvování preparandie, tehdejšího učitelského ústavu v Litoměřicích, působil na několika místech Jizerských hor, až se roku 1852 natrvalo usídlil na horní Kamenici, kde se také narodili jeho synové, starší Johann a mladší Gustav. Leuteltova matka Marie Simmová pocházela přímo z Jablonecka, narodila se v Kokoníně v učitelské rodině a byla to vnučka Anastasia Kittela, který byl potomkem onoho zázračného doktora – lidového léčitele Johanna Josefa Antona Eleazara Kittela, přezdívaného Faustem Jizerských hor. Ještě dnes se na josefodolském hřbitově nacházejí hroby Leuteltovy rodiny, kde odpočívá spisovatelův otec, zemřel v roce 1889, matka, zemřela v roce 1906, a starší bratr. I domek Leuteltových prarodičů čp. 52 stojí dodnes v Jitavě. Jako mladý chodil nejdříve do josefodolské národní školy, ve které řediteloval jeho otec. Později do chlapecké měšťanky v Jablonci nad Nisou. V letech 1875 až 1879 studoval na litoměřickém učitelském ústavu, po jehož ukončení se vrátil do školy v Josefově Dole, kde začal působit jako praktikant. V roce 1905 byla vystavěna v Dolním Maxově nová škola. Gustav Leutelt se stal jejím ředitelem, a to až do roku 1922, kdy byl ze zdravotních důvodů předčasně penzionován. V letech 1922 až 1925 žil v Horním Růžodolu, dnes součásti Liberce, aby jeho jediný syn Arno, narozený v roce 1912, mohl navštěvovat liberecké německé gymnázium. Pobyt v Liberci mu ale nesvědčil. Chyběla mu blízkost Jizerských hor. Roku 1925 se Gustav Leutelt odstěhoval do Jablonce nad Nisou, na dnešní Žižkův vrch, kde si později za vydatného přispění města a přátel z Leuteltovy společnosti vystavěl dřevěný domek v ulici U Srncího dolu. Roku 1941 u Charkova padl jeho syn. Dne 20. srpna 1946 byli Leuteltovi přesunuti do sběrného tábora v Rýnovicích, odtud pak následující den ve vagónu číslo 21 odsunuti za hranice Československé republiky. Gustav Leutelt zemřel v durynské vesnici Seebergen u Gothy v nedožitých osmdesáti sedmi letech.

Jan Šebelka

Sto let starý příběh Protržené přehrady

(Historická kompilace)

V pondělí 18. září 1916, v půl čtvrté odpoledne upozornili dřevaři hráz-ného, že z hráze tryská pramínek „o tloušťce asi půl palce“. Hodinu poté

se údolím Bílé Desné prohnala vlna vysoká jako dvoupatrový dům. Zabila 62 lidí, úplně smetla z povrchu zemského 29 domů a 63 jich vážně poškodila. Víc než 300 lidí připravila o střechu nad hlavou.

Prolog

O letních prázdninách jsem jezdil do Tanvaldu k tetě Zuze a strýci Alfrédovi. Strýc s tetou chodili o víkendech na dlouhé výlety a k mé nelibosti mě brávali s sebou. Mezi nejméně oblíbené trasy patřil výšlap k Protržené přehradě na Bílé Desné. Nechápal jsem, proč se tam pachtíme, když tam nic není. Abych nekňoural, vyprávěla mi tetá, jak se korytem říčky hnala po protržení hráze tmavá voda, v níž plavali mrtví lidé, dobytek i celé domy. Líčila to tak sugestivně, že jsem měl jako dítě dojem, že to zažila na vlastní oči. Až později jsem zjistil, že se narodila v roce 1916, tedy v roce, kdy k neštěstí došlo.

Letos by bylo tetě Zuze sto let. Stejně jako Protržené přehradě.

Rozloučení s oběti katastrofy

Píše se 23. září 1916 a hodiny na kostele Nanebevstoupení Páně ukazují půl čtvrté. Je krásné podzimní odpoledne. Rudé hrozny jeřabin ohýbají větve. Tráva zlátné. Údolím se nesou smuteční chorály mnoha pěveckých spolků. Na desenském hřbitově se koná pět dní po tragickém protržení přehrady na Bílé Desné společný pohřeb obětí neštěstí, které nemá do této doby v Českých zemích obdoby.

Jménem katolického kněžstva mluví jako první vikář Eduard Gnendiger (rok poté sepíše o celé události knihu *Der Dambruch der Talsperre an der Weissen Desse am 18. September des Kriegjahres 1916* – česky Protržení přehrady na Bílé Desné 18. září válečného roku 1916). Po něm hovoří farář a spisovatel Ferdinand Schwind z Horního Polubného. Pohřební obřady koná za obrovského zájmu lidí z nejbližšího i vzdáleného okolí celkem sedmnáct kněží.

Emotivně nad hroby hovoří politici a podnikatelé. Například místodržitel Kallina von Jäthenstein, zástupci Obchodní a živnostenské komory v Liberci dr. Carl Kostka a dr. Knoll, přednosta soudního okresu Tanvald Julius Pattermann, starosta Desné Rudolf Bartel a další.

O velikosti společného pohřbu svědčí strohá fakta. Dvaadvacet obětí je v prostých rakvích pohřbeno v hromadném hrobě u zdi hřbitova, do samostatných hrobů patřících movitějším rodinám je uloženo 27 mrtvých.

Všem pohřbeným žehná starokatolický kněz Ignaz Dopita a katolický farář Alois Braun.

Neznámá žena zpívá a její hlas se nese údolím.

Trubači troubí k modlitbě. Obětem je věnováno několik minut ticha.

Pro úplnost: tři utonulí jsou pohřbeni v Příchovicích a Marta Šimůnková, kterou voda odnesla až do Bozkova, spočinula svou pozemskou pouť na tamním hřbitově.

Pět dní po katastrofě je stále ještě devět obětí nezvěstných. Nikdo dnes nemohl tušit, že protržení hráze bude mít za dva týdny ještě jednu oběť. Vyčkejme však věci příštích.

Den nato, v neděli 24. září, se konají v kostelech poblíž Desné zádušní mše. Zvědavci i lidé, v nichž katastrofa vzbudila vlnu nebývalé solidarity, se sjíždějí do míst, kde k neštěstí došlo. Do údolí proudí nekonečné průvody lidí. Jsou mezi nimi návštěvníci z Prahy, Vídně, Lince, Berlína, Hamburku a mnoha dalších vzdálených míst. Přijíždějí speciálně vypravenými vlaky. Na trati Liberec–Tanvald–Kořenov se prodá v neděli víc než šest tisíc jízdének.

Něco z historie obce Desná

Osadu v údolí zalesněném smíšeným lesem a jizerskohorskými smrky založil roku 1691 hrabě Albrecht Maxmilián Desfours. Po něm dostala název Desfoursdorf. Později se jí však začalo říkat Dessendorf, neboť údolím tekla od pradávná říčka Desná. Na jejích březích se začali usazovat první osadníci, kteří si začali stavět svá obydlí v dolní, širší, části údolí.

Zprvu se zabývali těžbou dřeva a pálením dřevěného uhlí v milířích. Počet obyvatel ale prudce stoupal. Nově příchozí se začali věnovat podhorskému zemědělství. Pěstovali len, chovali domácí zvířata, sbírali lesní plody.

Přibližně v polovině 19. století se v Dessendorfu začalo rozvíjet sklářství, především vinutí skla, broušení a leštění. Obyvatelé pracovali nejen ve sklářství, ale i ve zdejších papírnách, textilkách a porcelánce.

Obec se rychle rozrůstala. Osmdesát let po svém založení zde bylo 36 domů, o dalších sto let později (1879) již 207.

Největší rozkvět zažila Desná v období mezi koncem devatenáctého století a začátkem první světové války. Roku 1882 byla dokončena pětitřídní obecná škola s moderním ústředním topením. O dva roky později měla obec vlastní hřbitov, vedle kterého byl v roce 1890 postaven a vysvěcen starokatolický kostel, protože většina obyvatel byla tohoto vyznání. Ve stejném roce zde již měli knihovnu a v obci působilo 27 občanských, církevních a dělnických spolků. V roce 1902 byl vysvěcen římskokatolický kostel.

Horní část Desné po povodni.

Nebezpečí přichází z hor

Tři roky před katastrofou byla Desná povýšena na městys s právem konat výroční trhy. V kvetoucí průmyslové obci tehdy žilo 2 347, dalo by se říci, že spokojených obyvatel. Jejich problém, stejně jako lidí z dalších obcí v povodí Černé a Bílé Desné, Jizeiry a Kamenice, byly velké povodně. V letech 1846, 1850, 1858, 1860, 1875, 1888, 1890 a 1897 jich bylo v této oblasti devět. Přicházely z Jizerských hor a západních Krkonoš, tedy oblastí s velkým množstvím srážek a extrémními rozdíly teplot. Tuto oblast srovnávali meteorologové s východními Karpaty a Alpami. V devatenáctém století zde bývala průměrná sněhová pokrývka od 70 do 155 centimetrů, někdy však dosahovala víc jak dvou metrů.

Velké škody způsobily povodně především v letech 1888 a 1890, ale přírodní katastrofu vyvolaly letní deště až v roce 1897. První půlrok příliš nepršelo. Teprve 17. července se objevily ve vyšších polohách vydatnější dešťové srážky. Na Nové Louce naměřili ten den 47 mm za 24 hodin. S malými přestávkami pak pršelo po celý zbytek měsíce. Denní srážky se pohybovaly okolo 22 mm, ojediněle vystoupily na 32 mm za 24 hod. Dlouhotrvajícím vydatným deštěm byla půda v lesích plně nasycena.

Pohroma přišla v noci z 28. na 29. července, kdy se nad horami usadila průtrž mračen. Pamětníci to popisovali tak, že voda z nebe doslova tekla. 29. července 1897 bylo na stanici na Nové Louce naměřeno 345 mm. Jizerské hory tím od té doby drží český rekord v denním úhrnu srážek. (Pro představu: na jeden metr čtvereční spadlo za čtyřiaadvaceti hodin tři sta čtyřicet pět litrů!)

Kamenice, Jizera, Černá a Bílá Desná se proměnily v dravé řeky, jejichž vody braly vše, co jim stálo v cestě. Odnášely stromy, palivové dřevo, mosty i celé domy, nářadí a zvířata. Koryty se valily kameny o objemu až tři kubické metry a rozbíjely vše, na co narazily.

Tato apokalypsa jako by předznamenala to, co se stalo na Bílé Desné v roce 1916. Tak to zaznamenal vikář Eduard Gnendiger ve své knize:

Putující hora o výšce dvoupatrového domu, skládající se z tisíců kmenů, klád, trámů, prken, obrovských balvanů, písku a bahna, se řítila obrovskou rychlostí a silou dolů do údolí. Tato hora a její síla neznala překážek. Co se jí postavilo do cesty, na co narazila, to zničila. Jako obrovská ruka kroutila tlusté železné traverzy ve spirály, kamenné poschodové domy padaly po jejím nárazu jako domečky z karet, metrové kmeny stromů se lámaly jako zápalky.

Podobně to muselo vypadat již v roce 1897. V Šírově Koutu si Černá Desná vytvořila nové koryto a podemlela sklady v Rösslerově papírně a výrobně papírových dutinek. S sebou vzala všechny zásoby surovin a materiálů. Na levém břehu strhla silnici vedoucí do Heleštejnu a pokračovala přes přízemí hotelu Sklář, po státní silnici do Potočné. Zaplavila nádvoří polubenské hutě a zahradu Riedelovy vily, která tak utvořila uprostřed bouřící vody osamělý ostrov. Lépe to nevypadalo ani v úzkém údolí Bílé Desné.

Škody způsobené povodní v roce 1897 činily v povodí obou Desných a Kamenice v tehdejších tanvaldském, jabloneckém a semilském okrese víc než dva miliony korun.

Idea přehrady

Dva dny po katastrofě se na místo dostavili místodržitel Franz hrabě Coudenhove, hejtman z Jablonce nad Nisou a starostové a podnikatelé postižených obcí. Již 30. srpna 1897 přijela komise, která měla zjistit škody a prošetřit příčiny povodně. Vedl ji tajný státní rada Philipp. Na výsledky šetření se čekalo víc než rok, zůstaly však nepochopitelně tajné.

Poté byla zřízena další komise, která v roce 1902 (pět let po katastrofě!) vydala nařízení, podle kterého museli majitelé lesů, uživatelé vodních děl a obce předcházet škodám z povodní. Komise pojmenovala příčiny povodní: nadměrná akumulace vody v lesní půdě, nedostatečná péče o vodohospodářské poměry a podnikatelská činnost v povodí toků. Reagovala tak na stále silnější kritiku šlechtických rodů Rohanů, Clam-Gallasů a Desfoursů, které se nedostatečně staraly o své lesy v horách.

Tři roky před oznámením výsledků druhé komise se konala v Liberci přednáška prof. dr. ing. Otto Intze z Cách o stavbách údolních přehrad. Profesor byl jedním z největších odborníků na údolní přehradu a podílel se na jejich stavbách v Německu a jinde.

Přednášky, po níž bylo v Liberci ustanoveno družstvo pro stavbu přehrad a regulaci toků na Lužické Nise, se zúčastnil i majitel mlýna v Desné Wilhelm Wenzl. Argumenty profesora Intze ho přesvědčily o nutnosti postavit přehradu na horním toku Černé Desné. Po návratu domů pro tuto myšlenku získal velkopřemyslníka Wilhelma Riedela a majitele papírny Alberta Rösslera.

Byl to právě on, kdo zadal projekční kanceláři v Potočné vypracovat návrh projektu stavby přehrady na Černé Desné v prostoru obce Souš. Návrhy byly

zpracovány dva. Podle prvního měla mít přehrada obsah 6 115 000 metrů kubických, druhá, s hrází o něco výš, přibližně o milion kubiků méně.

Týden před Vánoce 1902 se v hotelu Sklář v Dolním Polubném konalo ustavující shromáždění Vodního družstva pro stavbu přehrady na Černé Desné. Předsedou byl zvolen Wilhelm Riedel, jeho zástupcem Wilhelm Wenzel, zapisovatelem dr. Leopold Kohn a pokladníkem Albert Rössler.

Nově založené družstvo naráželo při prosazování projektu a získávání peněz na mnoho překážek. Mimo jiné na podmínku Zemské komise pro regulaci vodních toků, podle níž měl projekt vypracovat nebo schválit profesor Otto Intze. Tím se družstvo dostalo do patové situace, neboť bylo jasné, že šance získat ke spolupráci tohoto velmi vytíženého muže, je velmi malá.

Byla smrt „otce moderních staveb údolních přehrad“ předzvěstí věcí příštích?

Mužům ve vedení družstva však přálo štěstí. V září roku 1904 přijel Otto Inze na inspekci staveb přehrad na Lužické Nise a při té příležitosti zavítal do Dolního Polubného. Prohlédl si území zamýšlené vodní nádrže na horním toku Černé Desné a zašel i do povodí Bílé Desné. Usazení hráže na Černé Desné se mu velmi líbilo, nespokojen byl se situací na Bílé Desné. Jediným vhodným místem pro hráz bylo podle něj místo ve směru proti proudu, kde se nalézal v korytu říčky nános vhodný pro sypanou zemní hráz. (Nebyl právě zde jeden z důvodů pozdějšího neštěstí?)

Poté měl profesor v hotelu Sklář přednášku pro zdejší podnikatele, v níž vysvětlil význam budování

Situace u mostu v dolní části Desné.

údolních přehrad. Podnikatelé byli jeho závěry tak nadšeni, že chtěli okamžitě stavět přehradu i na dalších řekách.

Šok přišel o den později – 1. října 1904. Profesor Intze si šel v doprovodu Wilhelma Riedela a dalších podnikatelů prohlédnout povodí Kamenice. V Horním Tanvaldě ho postihla nevolnost. Byl převezzen do tanvaldské nemocnice, z níž byl propuštěn 6. října. Nový záchvat na sebe nedal dlouho čekat. Postihl ho 26. prosince a den nato, ve věku 58 let, zemřel.

Vodní družstvo pro regulaci a stavbu přehrad na Černé Desné, Bílé Desné a Kamenici v Dolním Polubném, jak se nově jmenovalo, se ocitlo před dalším problémem. Chyběl projektant. Po dlouhém jednání se jím stal na doporučení Zemské komise pro regulaci vodních toků v Praze stavební rada ing. Wilhelm Plenkner z Prahy. V tu dobu měl za sebou práci na stavbách alpských silnic, nebo na Západní dráze císařovny Alžběty v Tyrolsku.

Vydatné deště téměř smetly nedokončenou hráz

Wilhelm Plenkner předložil 5. července 1906 na valné hromadě vodního družstva návrhy přehrad na Bílé Desné (500 000 m³) se spojovací štolou do přehradu na Černé Desné (6 500 000 m³) a přehradu v povodí řeky Kamenice.

O dva roky později byla schválena projektová dokumentace na tři přehradu na Černé Desné, Bílé Desné a v povodí řeky Kamenice. Stavět se však mohlo až v roce 1911, kdy Zemská komise schválila peníze na jejich stavbu. Podmínkou bylo, že se obě přehradu musí začít budovat souběžně, musí být propojeny spojovací štolou a dohrady musí mít víc než dva miliony kubických metrů volného objemu v červnu a červenci, tedy měsících, kdy hrozily největší deště. Plánované náklady činily na obě stavby 2 643 686 korun, z čehož bylo na přehradu na Bílé Desné vyčleněno 394 729 korun.

Obě přehradu (na soušské se začalo o dva měsíce dřív, v srpnu 1911) se stavěly stejnou technologií. Po přípravných pracích, hloubení základů pro hráz a zarážení pilotového roštu pod výpustnou štolu, se začalo se sypaním hráze. Zemina pocházela z budoucí přehradní nádrže a z materiálu spojovací štolu. Ukládala se ve vrstvách 40 cm vysokých a zhutňovala třítunovým válcem.

Mnohem zajímavější a náročnější bylo ražení spojovací štolu mezi oběma přehradami. Práce ze směru od Černé Desné šly rychleji, protože se nemusela čerpat voda vnikající do raženého prostoru, kterou naopak museli miněři ze směru od Bílé Desné, kvůli spádu štolu, neustále odčerpávat.

Kopáci při ražení štolu našli poklad. Byl to shluk horského křišťálu o rozměrech 1,60 × 1,40 × 1,40 m. Různě velké šestiboké krystaly, které ho tvořily, byly v barevných odstínech od světle zelené do modré až fialové, která přecházela až do tmavé černé. Krystaly byly darovány různým mineralogickým sbírkám na školách a v muzeích. Největší a nejkrásnější si vy-

žádal pro Vysokou školu zemědělskou ve Vídni dvorní rada Friedrich.

Ražení štolu si vyžádalo jednoho mrtvého a čtyři zraněné. Štola byla proražena o půlnoci z úterý na středu 4. 8. 1914. Poslední nálož slavnostně odpálil okresní hejtman dr. Czerny. (Už tehdy si podobné akce politici nedokázali odpustit!)

Stavby obou přehrad prošly dvakrát zatěžkávací zkouškou. V srpnu 1913 došlo po prudkých deštích k rychlému zvednutí hladin vodních toků. Na Černé Desné musela být proražena ještě nedokončená hráz, neboť hrozilo, že by ji velká voda smetla do údolí. Druhá zatěžkávací zkouška se odehrála v srpnu o dva roky později a jen pár týdnů před kolaudací. Tentokrát však obě přehradu přivaly vody úspěšně zadržely. V září stejného roku (1915) byly obě přehradu stavebně dokončeny.

Kolaudace ve vánici

V roce 1915 přišla zima do hor poměrně brzy. V noci ze 17. na 18. listopad napadlo čtvrt metru sněhu, foukal silný vítr, který vytvářel vysoké závěje. Na stejný den byla naplánovaná kolaudace přehrad na Bílé a Černé Desné.

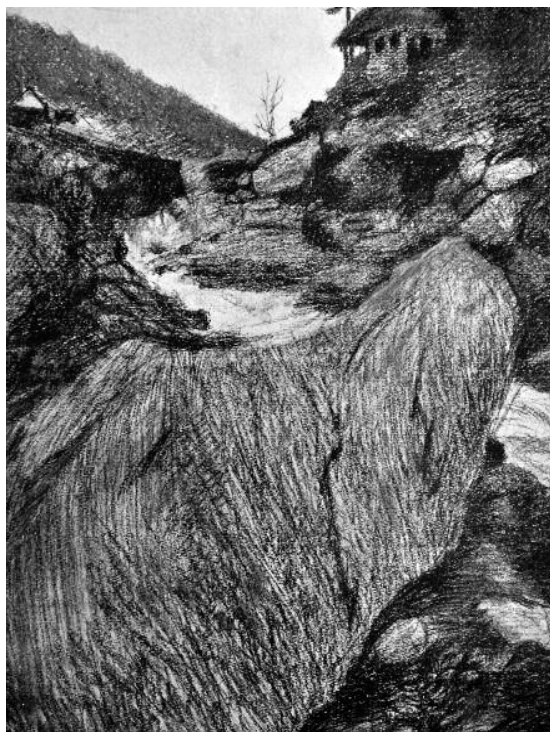
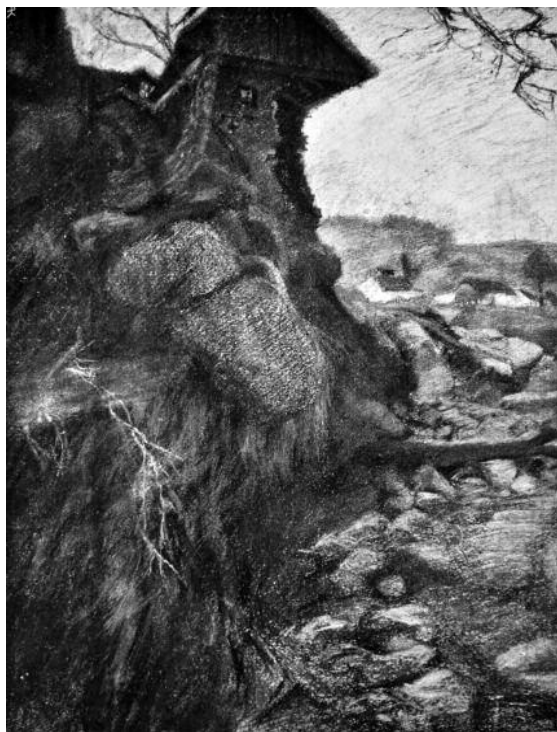
Jako první se komise, složená ze zástupců Zemské komise pro regulaci toků, Státního místodržitelství a Státního výboru pro technicko-ekonomické kolaudace staveb, vydala k menší z obou přehrad. Pánové úředníci šli celou cestu pěšky po Jezdecké cestě, bojovali s vánicí a museli překonávat až metrové závěje sněhu. K přehradě na Bílé Desné sice komise dorazila, ale kvůli počasí nemohla vodní dílo důkladně prohlédnout a kolaudaci dokončila až podle dokladů a vysvětlivek dvorního rady Podhajského, který měl nad oběma stavbami státní dozor.

Havárie

Strážná zvěst o protržení přehradu otrásla poklidným ovzduším desenského údolí okolo 16. hodiny. Nervy všech občanů byly v očekávání příštích neznámých událostí napnuty k prasknutí. Nikoho ani nenapadlo, že se v následujících dvaceti minutách promění krásné desenské údolí v písečnou a bahnitou spoušť pokrytou hromadami sutin. Věděli jen, že na poštovní úřad v Desné přišla tato zpráva: „Je nutno uvědomit majitele vodních jezů a náhonů, aby se nezalekli, neboť z přehradu potече korytem více vody.“ Asi po deseti až patnácti minutách přišlo druhé hlášení pro starostu: „Alarmujte hasiče a vyhlaste poplach, hráz se protrhla!“ takto popsal počátek tragédie desenský farář Gnendiger ve výše zmíněné knize. (Všechny citace vyznačené v článku kurzívou jsou překlady Ladislava Žáka.)

Podívejme se na rozhodující okamžik neštěstí, na jehož konci bylo šedesát dva mrtvých, očima faktů.

Přehrada na Bílé Desné se protrhla 18. září 1916 v okamžiku, kdy zadržovala 290 tisíc kubiků vody. Do jejího plného stavu tedy chybělo dvě stě tisíc kubiků. Znamenalo to tedy, že byla plná jen ze dvou třetin.

Eduard Enzmann: kresby z povodní zničené Desné.

První průsak zpozorují kolemjdoucí dřevaři, kteří upozorní hrázného na pramínek o tloušťce asi půl palce tryskající z hráze. Je přibližně půl čtvrté odpoledne.

Hrázný se diví, neboť půl hodiny předtím prováděl na místě kontrolu, ale ničeho si nevšiml. Jakmile mu však dřevaři oznámí průnik vody, volá do kanceláře Vodního družstva Ing. Emila Gebauera, který okamžitě nařizuje otevřít naplno oba uzávěry a vyzoomět telefonicky poštovní úřad v Desné a majitele vodních děl na Bílé Desné o větším průtoku vody v korytě řeky.

Hrázný okamžitě odchází s několika dělníky do šoupatkové komory, aby otevřeli provozní uzávěru. Poďaří se jim to jen částečně, neboť v 15.55 už voda tryská z hráze takovou silou, že je ohrožuje na životech.

Proud mohutní. V 16.15 se na návodní straně začíná propadat dlažba.

Po další půlhodině zůstává jen vrchní část koruny, která se brzy také zřítí do divokého proudu vytékající vody.

V hrázi zeje čtyřicet metrů široká průrva, kterou během půlhodiny proteče čtvrt miliónu kubíků vody.

V tu chvíli se blíží k nyní již bývalé přehradě správce vodního díla Ing. Gebauer. Slyší šumění vody a lehké chvění země. Když dorazí k nádrži, je prázdná.

Smrtící vlna se valí do údolí

Sluncem prozářeným podzimním odpolednem zní výstražné tóny hasičských trubek. Obyvatelé údolí sice zažili v uplynulých letech řadu povodní, znají jejich průběh, mnohokrát slyšeli hukot vody, který je doprovází, ale netuší, jaké nebezpečí jim tentokrát hrozí.

Čas se pomalu vleče. Oči přítomných se upírají k řečišti, ale voda v Bílé Desné teče stejně líně jako před hodinou. Lidé diskutují o tom, co se asi stalo. Pojednou zaslechnou rychle se blížící hluk. Nahoře v údolí se objeví obrovská, bíle zpěněná vlna. Kolem ní víří žlutý mrak prachu. Voda zabírá polovinu šířky desenského údolí.

Během několika vteřin vzniká mezi lidmi panika.

Matky se zoufalým křikem běží domů zachránit své potomky. Děti prchají do blízkých straní. Někteří lidé se nemohou pohnout z místa. Žádný pamětník si na nic podobného nevzpomíná.

S dunivým vytím a strašlivým burácením se přivalí obrovská vlna. Není to jen voda, co ničí vše, co jí stojí v cestě. Údolím se řítí celý horský les. Smrtící hmota složená z tisíců kmenů, klád, trámů, prken, obrovských balvanů, písku a bahna se řítí obrovskou rychlostí údolím. Nezná překážek. Co jí stojí v cestě, zničí.

Apokalypsa.

Nikdo není schopen myšlenky, pohybu, natož někomu pomoci. Za půl hodiny je konec. Po opadnutí vody si lidé začínají uvědomovat, co se vlastně stalo. Před očima mají obraz zkázy, v duších strach a smutek.

* * *

Vlna, jejíž výšku odhadli někteří očití svědkové na dvacet, někteří dokonce na čtyřicet metrů, s sebou brala vše, na co narazila. Nejdříve v hlubokém údolí Bílé Desné stromy, později lidská obydlí, továrny, cesty, mosty, lidi i zvířata. Jako první jí padla za oběť panská pila, pět tisíc kubíků dřeva, které patřilo Desfoursům, a nedaleká hájovna. Takhle o tom později

vyprávěl Theodor Englert, ředitel Dresslerových brusíren: *Po obdržení zprávy, že poteče více vody, jsem dal pokyn dělníkům k uzavření stavidel. Sám jsem informoval obyvatele pily a hájenky o protržení hráze a vyzval je k opuštění domovů. Netušil jsem žádné větší nebezpečí a odebral se ke stavidlu, abych se přesvědčil o jeho stavu. Tu jsem uslyšel dunění a veliký rachot, ale pro les, který mi zakrýval výhled, jsem nic neviděl. Za několik okamžiků se ale začaly chvět vrcholky stromů a hukot se blížil „Prchejte!“ zavelel jsem dělníkům a všichni jsme utíkali co nejrychleji k cestě vedoucí na Mariánskou Horu. Dělník Müller byl zasažen padajícím stromem, ale vysoké vlně o velikosti obrovského domu unikl. Stáli jsme na cestě jako zkamenělí a nebyli schopni slova. Když jsme se trochu z té hrůzy vzpamatovali, pozorovali jsme, jak dole ve spoustách vody mizí naše velká brusírna. Při jejím zřícení se proud vody nepatrně odklonil ze svého směru a to bylo velikým štěstím pro můj dům, o jehož osud jsem se tolik strachoval.*

Zničení brusírny firmy Johann Umann expresivně popsal brusičský mistr Eduard Roth: *Okolo čtvrté hodiny odpoledne jsem byl vyrozuměn, že poteče více vody a že máme ihned uzavřít stavidla. Zprávu jsem nebral příliš vážně, a že by znamenala příchod takového neštěstí, to mě ani v duchu nenapadlo. Mnozí se mne ptali, zda nemají své věci dát někam do bezpečí. Zastával jsem názor, že když bude nejhůř, tak nám to sebere nějakou kůlnu a to bude vše. Ale v kůlně u brusírny byly pod hrází uloženy brusné kameny, které jsem pro jistotu přemístil do budovy brusírny. V leštírně jsem měl 25 kg triplu (jemného leštícího prášku), který byl teď ve válce těžko k sehnání, proto jsem ho chtěl rovněž zabezpečit. Všichni brusiči již brusírnu opustili, jen truhlář August Hübner byl ještě v dílně a něco opravoval. Požádal jsem ho, aby mi s tím triplem pomohl. Jako vždy ochotně odložil svoje nářadí a pomáhal mi ho přenést z leštírny do brusírny. Leštírna stála asi sto kroků od brusírny. Asi v polovině cesty jsem zaslechl hukot, a tak jsem řekl Hübnerovi: „Ty, já myslím, že ta velká voda již přichází.“ Když jsme vešli do předsíně brusírny, hukot vody se ozval znovu. Křikl jsem: „Odhod' tu bednu, voda je tady!“ Chtěl jsem se přesvědčit, jak to vlastně venku vypadá, a vzít si ještě z brusírny kabát a klobouk. U dveří jsem ale zjistil, jaká hrůza se to na nás řítí, a proto volám na Hübnera: „Musíme pryč, je zle!“ Vyběhl jsem ven a znovu zavolal: „Tak pojď už přece!“ Pravděpodobně chtěl zachránit svoje nářadí, které měl v dílně brusírny, a zaplatil za to svým životem. Když jsem utíkal od brusírny k prostoru pro vodní kolo, myslel jsem, je to můj konec. Tu se mi při pohledu na dům nabídl strašlivý obraz. Blížila se k němu vlna, vysoká snad dvacet metrů, a během pár okamžiků už byla vidět jenom jeho střecha. Kolmo v proudu vody se tyčily trámy, které vedle domů připomínaly stojící svíce. Zdálo se mi, že to všechno trvá nekonečně dlouho, a nabyl jsem přesvědčení, že*

tohle nemůžu přežít. Naštěstí jsem neběžel po cestě, ale lezl přímo do kopce k silnici, kam voda nedosáhla. Přesto se mě nebezpečí zcela nevyhnulo. Na mou hlavu spadlo elektrické vedení, které mě lehce omráčilo a na moment dalo na vodu zapomenout. Když jsem se postavil, nevěřil jsem vlastním očím. Z naší velké brusírny nezbylo vůbec nic. Jak daleko jsem dohlédl, všude stejný obraz, který mi nikdy nevytáhne z paměti. Matky rvoucí si vlasy volají své děti. Pláčící děti volají své mámy. Byl to nervy drásající zážitek. Když jsem se trochu vzpamatoval, obrátily se moje myšlenky k mé rodině. Chválabohu celá rodina katastrofu přežila.

Další očitá svědectví

Jak už jsme se zmínili, autentická svědectví o protržení přehrady na Bílé Desné přesvědčivě zaznamenal starokatolický vikář Eduard Gnendiger. Ačkoliv by si to jeho kniha zasloužila, nikdy nevyšla česky. Ukázky z ní, většinou v překladu Ladislava Žáka, jsou součástí většiny textů, které o tomto neštěstí vyšly.

Hostinský Hermann Austel se právě chystal na cestu do „dolní“ Desné, když ho dcera upozornila na hasičský signál: *Spěchal jsem se podívat na silnici, ale nic jsem neslyšel. Ptal jsem se Hermanna Ullmanna, který krácel po silnici vzhůru, jestli někde nevypukl požár. Od něho jsem se dozvěděl, že bude vypouštěna přehrada a obyvatelé jsou upozorňováni na stoupající vodu. Podíval jsem se na hodinky, bylo půl páté, a tak jsem řekl své dceři: „Zůstanu doma a vykopu brambory.“ Políčko se nalézalo přímo na břehu a určitě by byly brambory ztraceny. Kopal jsem sotva deset minut, tu slyším velký hukot, narovná se a vidím obrovskou stěnu z kamení a větví, převyšující okolní smrky. Celá ta masa narazila na Dresslerovu brusírnu. Padal jeden objekt za druhým. Jen s velkým vypětím jsem si zachránil život. Náraz obrovské masy na továrnu zabránil dalšímu neštěstí a snad ušetřil i mne. Obrovský sloup vody stál při tom zcela vztyčený a následně se s velkým ráumusem hroutil dolů. Vše, co tomuto sloupu stálo v cestě, bylo zničeno.*

Theodor Ullmann později vzpomínal: *Najednou se objevil žlutý oblak prachu, pod kterým se valila obrovská hora dřeva. Provázel ji strašlivý praskot lámajících se stromů a temné dunění způsobené valícími se kameny. Když tato vlna dospěla k hasičské zbrojnici, v okamžiku ji zničila. Rychle jsem vzal nohy na ramena a běžel do zahrady k našemu domu. Když jsem se otočil, zahlédl jsem, jak mizí moje brusírna čp. 123. V tom okamžiku mně voda sahala do poloviny lýtek a oblila výše položenou prodejnu s vedlejšími stavbami. Můj poslední pohled patřil vodě, která byla černá jako rašelina. Nabyl jsem dojmu, že se v přírodě stalo něco strašlivého, co v naší obci všechno zničí a zanechá trvalou hořkost.*

Fort Eduard Hartig popsal své zážitky v dopise vikáři Gnendigerovi: *Půl hodiny po zatroubení bylo slyšet hřmění a praskat. Stačil jediný pohled vzhůru*

k pile a už bylo vidět obrovskou horu dřeva sahající snad do výše 40 metrů a za ní voda. Vše, co stálo této vlně v cestě, bylo smeteno. Ullmannův dům zmizel okamžitě, rovněž tak Schetellův. Velká Riedelova brusírna se rozlomila a zřítíla do vln, Šimkovu brusírnou to strhávalo postupně. Ve chvíli, kdy již byly obě brusírny zničeny, jsem ještě viděl truhláře Höniga a strojníka Sommera, jak opatřují Grossmannovu brusírnou proti velké vodě. Byli ve velikém nebezpečí, a proto jsem na ně volal, aby utekli na kopec. To už to sebralo Hönigovu kůlnu a oni se s velikým štěstím zachránili. Za ohbím u Pohlova obchodu mně vlna zmizela z očí.

Zde jsou vzpomínky řídícího učitele a kronikáře obce Franze Simma: *V předšíní jsem potkal paní Babelovou, která rychle zdolávala schody a křičela: „Panebože, voda už přichází, je to strašné!“ V tom okamžiku se otevřely dveře a v nich můj zadýchaný syn. „Otče, musíš ihned pryč. Pojď, rychle pojď!“*

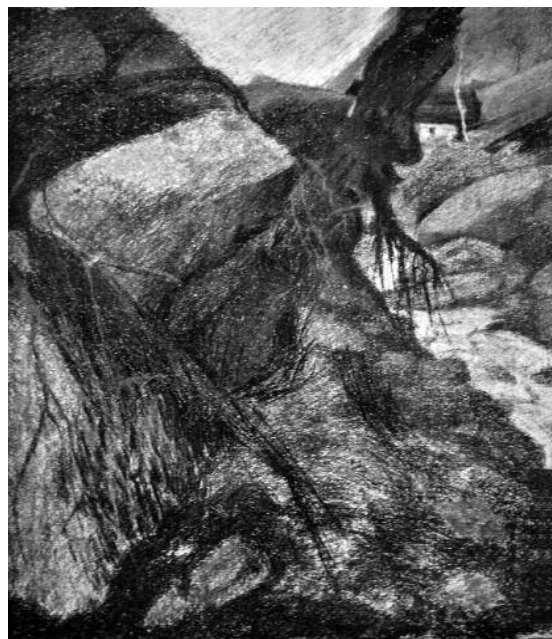
Jen jsem vyšel před dveře, skácel se sloup elektrického vedení a zůstal viset na drátech. Nahoru po silnici běžel splašený kůň. Okolo stojící ženy křičely a lomily rukama. Od severu se dolů údolím valila jako dům vysoká, špinavá, žlutě zbarvená vlna vody nesoucí na svých zádech spousty dřeva a nad ní se nesl hrozivý, špinavý mrak. S hrozivým a temným hučením postupovala tato nestvůra neuvěřitelnou rychlostí dál. Zachvátil mě hrozný pocit skličivosti a hlavou mi prolétlo: Nyní se stane něco nepředstavitelného, něco strašného. „Rychle nahoru, na kopec!“ křičel jsem na všechny okolo stojící a zírající na vodu. Všichni mě následovali. Zděšení a strach daly jejich nohám křídla. „Milý Pane Bože, náš dům je ztracen!“ volala zděšeně jedna paní. Snažil jsem se ji několika slovy utěšit. Neměl bych se vrátit domů a přinést nějaké věci, ptali se jeden druhého. Byl jsem proti. „Svatý Bože, co se to bude dít!“ nařiká a ptá se jiný. Stále pomateně křičí jeden přes druhého, a to již jsou po obou březích Desné vidět první následky ničivé vody. Zmizela stará škola a zrovna tak, až na nepatrné zbytky zdí, bytový dům firmy Schnabel vedle ní. Během okamžiku rozbourané špinavé vlny mizí a valí se k blízkému nádraží, aby rozlehlou louku přeměnily v hluboké jezero. Nahoře mezitím začíná voda klesat a usazovat se. To celé trvá snad jen 12 až 15 minut a většina obce je v rozvalinách, posoudit rozsah škod v celé šíři bude možné až v příštích dnech. Všude hrůza, neštěstí a smutek.

Dalším očitým svědkem byl učitel Rudolf Linke: *Krátce před pohromou jsem stál s akademickým malířem Eduardem Enzmannem na starém Karnethově mostě. Tu přiběhl hostinský Förster a volal: „Voda se řítí!“ Poslali jsme děti pryč a poodešli o několik kroků dál. V dálce bylo slyšet hučení, jako když vlak projíždí tunelem, a za malou chvíli už tu byla jako dům vysoká vlna dřeva a vody. Mohutné staré stromy po obou březích říčky padaly jako obilí podtátě kosou. Podarilo se nám vyběhnout na kopec, a když jsme se*

poprvé otočili, voda zrovna bořila dům starosty Rudolfa Hartla a starý panský dům Schnabelových se začal sesouvat. Mohutná vlna vody a dřeva sahala až do výše střechy vily Gustava Schnabela. Na střechě vily lomila rukama jejich služka a volala o pomoc. Vše se odehrálo v jediném okamžiku a spoušť byla hotová. Nelze popsat naše pocity, musí se prožít. Nelze je vymazat z paměti.

Sochař a malíř Adolf Schnabel se musel dívat, jak voda ničí nejen jeho celoživotní dílo, ale zabíjí i osm lidí včetně jeho syna a tchyně. Stál u Karnethova mostu s malířem Enzmannem a učitelem Linkem: *Najednou se přiržila vlna vysoká jako dům, složená z klád, stromů a trámů, a s hrozným rámusem a praskotem udeřila do mostu. Hned následující vlna tuto obrovskou masu dřeva, co jí stála v cestě, sebrala a zaplavila silnici za námi. Ještě jsme stačili za oknem prvního patra našeho domu zahlédnout vyděšené tváře našich drahých, syna a tchyně. Manželka se znovu rozběhla k domovním dveřím. Mezitím nám ale dřevěný val zahradil cestu na kopec mezi Nitschovyými a pekařstvím. V poslední chvíli jsem strhl manželku a dceru ze schodu u dveří našeho domu a utekl s nimi mezi padajícími elektrickými sloupy a vedením nahoru na silnici. Když jsme se zcela ohromení a jako smyslu zbavení ocitli u tamější pískovny a ohlédli se, viděli jsme, jak se první poschodí a zadní stěna našeho domu pod úderu kmenů a kamenů sesouvají do přízemí a vlny je odnášejí pryč.*

Emotivní je také vzpomínka Emmy Schmidtové, dcery Johanna Schmidta, který zahynul u železničního mostu: *„Něco jsem dělala v pokoji a neměla ani tušení o blížícím se nebezpečí. Najednou jsem uslyšela strašnou ránu, jako by padal celý dům. To plovoucí hora narazila na železniční most a stovky kmenů létaly kolem domu. Chtěla jsem rychle ven, ale*

Kresba Eduarda Enzmana.

Protržená přehrada na Bílé Desné (sbírka Petra Kurtina).

blátivý příval, který vnikl i do pokoje, mně v tom zabránil. Vyskočila jsem na stůl, kde jsem se cítila bezpečněji. Vniklá voda převracela nábytek včetně těžkého klavíru a i stůl se počal pode mnou povážlivě kymáčet. K smrti vyděšená jsem se křečovitě chytla visací lampy, ale zbytečně. Stůl se převrátil a já jsem spadla do vody. Podařilo se mně vylézt na okno a pevně se ho držet. Čtvrt hodiny proudila voda pokojem a hrozila, že mne vezme s sebou. V tom nekonečném strachu jsem si vzpomněla na otce, který byl se včelařem Zimmermannem ve včelíně. Obestřela mne zlá předtucha jeho smrti. Když voda opadla, vyšla jsem ven a objevila strašnou spoušť. Volala jsem otce, ale ten se neozýval. Tyto zlé chvíle nemohu nikomu vylíčit. Co asi musel prožít můj nebohý otec uvězněný ve včelíně jako v rakvi, kterému zcela hrůzou zbělely vlasy a vousy.

Pár hodin po katastrofě a sčítání škod

Jak Desná vypadala krátce po katastrofě, popsal barvitě vikář Eduard Gnendiger: *Krátce po katastrofě jsem se vydal na prohlídku zničené obce. Byl to ošklivý zážitek a všichni jsme byli hluboce otřeseni. Když jsme viděli trosky dlouholeté a poctivé práce a neúnavného zápasu, z nejednoho oka vytryskla slza. V neuvěřitelně krátkém okamžiku, a tak velká zkáza... Hromady nakupeného dřeva, klád, trámů, prken a latí, ležící podél řečiště, byly jen žalostnými zbytky výše položených domů. A mezi tím ty nejstrašnější nálezy. Zde muž, dítě, žena, někde části těl, osoby rozervané. U každé hromady sutin se lidé zastavovali, tiší a vážně prozkoumávali každou skulinku, nenaleznou-li další oběť... Viděl jsem matky, které běžely z berního úřadu v Tanvaldu, a uklidňoval je. Běžely troskami, bahnem, neznajíc překážek, aby pátraly po svých dětech, neschopny promluvit jediné-*

ho slova. Matky, které vlna překvapila na silnici a které se zachránily útekem na nejbližší kopec...

Strašné bylo bédování chudé ženy, která v tom hrozném zbořeništi svého rodného domu ztratila matku, dítě, švagra. Strašná byla zoufalost muže, kterého vlna překvapila na cestě z práce a uzavřela mu přístup k domovu, k tomu nejdražšímu, co mu doslova zmizelo před očima, byly to srdce rvoucí scény nesmírného zoufalství a žalu...

Po neštěstí se lidé i instituce pokoušeli spočítat všechny materiální škody. Vzhledem k tomu, že nebylo možné určit hodnotu zcela zničených domů, továren a dílen, se to nikdy nepodařilo. Odhadem to bylo několik milionů korun.

Celková bilance škod po protržení přehrady na Bílé Desné se proto většinou uváděla v těchto číslech: 62 obětí na životech
29 zničených obytných domů
63 domů bylo vážně poškozeno
95 rodin s 380 členy se ocitlo bez přístřeší
11 brusíren skla bylo zcela zničeno
1 020 lidí přišlo ve válečném roce o práci (Desná měla v tu dobu 2 347 obyvatel).

Hledání viníků a poslední oběť katastrofy

Protržení přehrady se stalo předmětem vyšetřování a zahájení trestního řízení proti odpovědným činitelům. Devět dní po protržení přehrady přijel z Vídně Ing. E. Grohmann z c. k. ředitelství pro stavbu vodních cest. Svě kritické závěry publikoval za několik týdnů v odborném časopise Die Wasserwirtschaft. Kritiku ještě přitvrdil ve Vídni 1. prosince 1916 na konferenci věnované tragédii na Bílé Desné.

Vyšetřování probíhalo více než tři roky. Obvinění bylo v roce 1920 sděleno investorovi Wilhelmu Riedelovi, zástupci Vodního družstva Wilhelmu Wenzel-

lovi, řediteli prováděcí stavební firmy Franz Schön u. Söhne, městskému stavebnímu radovi z Jablonce nad Nisou Ing. Augustu Klamtovi, stavebnímu správci Vodního družstva Ing. Emilu Gebauerovi a vrchnímu stavebnímu radovi z Prahy Karlu Podhájskému, který na stavbě prováděl státní dozor. Ten se však třináct dní po katastrofě v neděli 1. října 1916 ve svém bytě v Praze zastřelil. (Fáma, která se po jeho smrti rozšířila, hovořila o tom, že se měl oběsit na dvou šátcích.) Karel Podhájský se tak stal poslední, šedesátou druhou obětí desenského neštěstí.

Obviněn nebyl projektant vodního díla Ing. Wilhelm Plenker, který se již během stavby za ni zřekl zodpovědností pro mnohé změny a zásahy do vlastního projektu.

Soud se konal v Liberci v březnu 1923. Všichni obžalovaní byli zproštěni viny. Státní zastupitelství v Liberci se proti rozsudku odvolalo k Nejvyššímu soudu v Brně, který ho zrušil a vrátil k novému projednání.

Další soud se konal v lednu 1925. Obžalovaní byli uznáni vinnými a odsouzeni. Ing. August Klamt na tři měsíce, Ing. Emil Gebauer na jeden a půl měsíce a Wilhelm Riedel na jeden měsíc. Všichni tři na zkušební dobu v trvání dvou let. Zbývající tři byli zproštěni obžaloby, neboť byli již mrtví.

Odsouzení se znovu odvolali. Veřejné líčení se konalo 2. května 1927 u Nejvyššího soudu v Brně, který však rozsudky potvrdil.

Všem třem byly podmíněčné tresty prominuty díky amnestii prezidenta republiky T. G. Masaryka ze dne 19. října 1928 u příležitosti desátého výročí založení samostatné ČSR, museli však uhradit soudní výlohy.

Soudy, odvolání, nové a nové a nové posudky se táhly až do roku 1932, kdy krajským soudem v Liberci

24. října 1932 byli zbývající dva obvinění svých obvinění zbaveni. Trestní stíhání, soudy, odvolání trvalo šestnáct let a vyšumělo do ztracena. Soud dopěl k názoru, že nikdo za katastrofu, která si vyžádala dvaadesát obětí, není zodpovědný. (Jaká paralela k dnešnímu řešení některých kauz!)

Epilog

Za příčinu neštěstí se považoval nevhodně zvolený materiál tělesa hráze spolu s jeho nedostačujícím hutněním. Studie zpracovaná roku 1996 ovšem tyto příčiny vyloučila, a za hlavní příčinu protržení hráze určila nestabilní podloží hráze.

Letos bude vnukovi Quidovi tolik, kolik bylo mně, když mě tetá Zuza a strýc Alfréd poprvé vzali na výlet k Protržené přehradě. Vezmu ho na stejný výlet, a aby neremcal jako já tehdy, budu mu barvitě vyprávět, jak se údolím Bílé Desné hnala zpěněná vlna vysoká dvacet metrů a brala s sebou všechno, co jí stálo v cestě.

Byl bych rád, kdyby si myslel, že jsem to viděl na vlastní oči a poslal mě vyprávění dál.

Použitá literatura:

Eduard Gnendiger: Der Dambruch der Talsperre an der Weissen Desse am 18. September des Kriegjahres 1916 (česky Protržení přehrad na Bílé Desné 18. září válečného roku 1916).

Der Talsperrenbruch an der Weissen Desse.

Ladislav Žák: Katastrofa na Bílé Desné (vydaly Městský úřad v Desné v Jizerských horách a Povodí Labe, a. s., Hradec Králové v roce 1996).

Ladislav Žák a kolektiv: Jizerskohorské přehrad a katastrofa na Bílé Desné – Protržená přehrada (vydalo Nakladatelství 555 a město Desná v Jizerských horách v roce 2006).

Desná po záplavě (světlotisková pohlednice ve prospěch postižených, vyd. Erw. Simm, sbírka Petra Kurtina).

- ČEŠI A NĚMCI
V TOKU ČASU
- Uwe Kahl**
Poklady českého původu
v knihovně Christiana Weiseho
v Žitavě / 2
- Věra Vohlídalová
Kamínky a střípky z mozaiky
paměti / 8
- VÝROČÍ
- Eva Koudelková
Výročí literátů libereckého
regionu / 10
- Otokar Simm, Marek Sekyra,
Tomáš Cidlina
Lužické květy – Tři autoři
z chystané antologie / 14
- Po horách chodí démoni**
a lákají mě k sobě / 16
Hana Fousková (1947–2015)
(Vzpomínky, recenze, rozhovory)
- TVORBA AUTORŮ
LIBERECKÉHO KRAJE
A EUROREGIONU NISA
- Josef Král
Švédské dopisy... / 28
(Korespondence se švédským
spisovatelem Vladimírem
Oravským, původem ze Slovenska)
- Milan Exner
Praha nepatříčná / 34
(Závěrečná kapitola z divadelní
novely Nářky starého herce)
- Marek Sekyra
Z nové tvorby / 33
- Jiří Miškovský
On the Road / 42
(Povídka)
- Pavel Brycz
Jak si Bobula poradil
se závistivým Cibulou / 43
(Z Botanických pohádek
mistra Bobuly)
- Luboš Příhoda
Promluvy do zdi / 41
(Promluva šestá)
- Marek Řeháček
Návrat na Rujánu / 45
(Z lyrického průvodce
pro poutníky po Rujáně)
- Jan Kühmeier
Překlady / 49
(Překlad básně
Františka Lazeckého)
- Štěpán Kučera
V království Urubů / 53
(Dva kriminální případy)
- Otto Hejnic
Richard Swing / 62
(Ukázka z chystaného románu)
- Martin Trdla
Básně / 65
(Ukázka z nové tvorby)
- Milan Hrabal
Překlady / 66
(Teřana Džjuba,
Peter Gehrish)
- Stanislav Kubín
Sonetů mandel / 70
- Milena Králová
Prázdniny na celý život / 71
(Vzpomínky na Sidonii)
- Bohumil Nuska
Dionýsovský mýtus
a jeho cyklické prvky / 74
(Úryvek z druhého dílu trilogie
Rytmus, tvorba, divadlo)
- Jan Šebelka
Zpropadení řezníci aneb
Bude čerstvé maso / 79
(Ukázka z detektivního románu)
- PŘEDSTAVUJEME
- Zuzana Štěpanovičová
Výtvarník Roman Karpaš / 81
- Z REGIONU
- Róža Domašcyna
Než odejdeš / 89
(Z knihy Druhé světy)
- Gustav Leutelt
Píseň o lese / 93
(Přeložila Christa Petrásková)
- Jan Šebelka
Sto let starý příběh
Protržené přehrady / 95
(Historická kompilace)

Kalmanach 2016/2017 – sborník autorů Libereckého kraje a Euroregionu Nisa
Vydal Kruh autorů Liberecka, o. s., kolektivní člen Obce spisovatelů ČR, v roce 2016
(kontaktní adresa: Mgr. Marek Sekyra, Rychtářská 631/3, 460 14 Liberec 14)

Redakčně připravili editoři Luboš Příhoda a Jan Šebelka

Jazyková úprava Marek Sekyra

Grafická úprava a obálka Roman Karpaš RK

Výtiskl RUCH Liberec

ISBN 978-80-904798-8-3